

UNIVERSITÄT ZÜRICH

CONSEIL DE L'ÉCOLE NORMALE

ISTORIA

CIVILISAZIONE

IN EUROPA

FRANCESCO

12

MUSEULU LITERARU

edită de

Christ. Tominiu & Romanovici.

CURSU DE ISTORIA MODERNA.

ISTORIA
CIVILISAȚIUNII
ÎN EUROPA.

BUCUREȘTI

Librăria Școlilor Publice strada Lipșcanilor.

ISTORIA CIVILISAȚIUNII ÎN EUROPA.

De la căderea imperiului roman pînă la
revoluțiunea francesă.

DE

M. GUIZOT.

Edițiune nouă.

Traducere

de

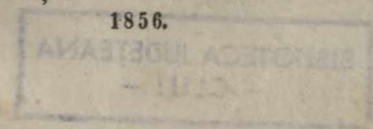
G. BARONZI.

BUCUREȘTI.

Tipografia Națională a lui I. Romanov & C-nă.

1856.

150) 5871/5920 (4) 200

ISTORIA
CIVILIZATIUNII
IN EUROPA

De la secolul medieval până la
revoluția franceză.

de

M. GINZBURG

Traducere de

578786+

578786

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
— CLUJ —

Lasă aceste lecțiuni astă-felă prekam
aș pârștă pe kândă kă întâia păblikare, din
1828 la 1830. Despre fondă, ele nă komrindă
nimikă pe kare să nă'lă kreză totă d'asna de
adevărătă, și forma kiară è și ea o fantă
kare karakterisă starea smriteloră, în epoka
acheia, și minikarea ideieloră. Păblikărlă bine-
voesce a lăa șnă interesă din ele. Și pen-
tră mine, imi plăce să nă skimbă nimikă din-
tr'achte șșveniri ale șnei aktivități intelek-
tuale atătă de viă și atătă de senină, în kare
toți noi aveamă o singură pasiune, a adevă-
rărlă.

Anrile 1840.

Astorslă.

ISTORIA CIVILIZAȚIUNII ÎN EUROPA.

I^{ia} LECTIUNE.

Obiektul cărții. — Istoria civilizației europene. — Rolul Franței în civilizația Europei. — Ce este civilizația și cum poate fi istorisită. — Ce este fantă și ce este realitate în istorie. — Despre înțelesul și valoarea științei istorice. — Două fapte principale constituente ale civilizației: 1-ia dezvoltarea societății; 2-lea dezvoltarea individului. — Probe despre aceste aspecte. — Ce este cultura și cum se dezvoltă și cum se transmite. — Ce este civilizația și cum se dezvoltă și cum se transmite. — Ce este cultura și cum se dezvoltă și cum se transmite. — Ce este cultura și cum se dezvoltă și cum se transmite.

Domnilor,

Sunt foarte bucuroși de primirea pe care mi o faceți. Îmi voi permite să zic că o atenție ca și aceasta este deosebit de simpatetică și vă mulțumesc.

închetatǎ d'a esista între noi, kǎ toatǎ despi-
 rirea noastrǎ atǎtǎ de lǎngǎ. Zikǎ kǎ sim-
 patia n'a închetatǎ d'a esista, ka kǎm amǐ fi
 aflatǎ într'acestǎ okolǎ totǎ acelea-ǎi persoane,
 totǎ aceia-ǎi peneraǎiune kare avea învǎpǎlǎ
 de a veni aci, akǎm meante anǐ, a se asoǎia
 kǎ lǎkrǎrile mele... Vǎ cherǎ ertǎciune, Do-
 mnilorǎ: priimirea domnieǐ voastre atǎtǎ de
 binevoitoare m'a tǎrbǎratǎ pǎpǐnǎ... Pentrǎ
 kǎ revǐǎ aci, mi se pare kǎ totǎlǎ katǎ sǎ
 revǐiǎ, kǎ nimikǎ nǎ è skimbatǎ: kǎ toate a-
 chestea, toate s'aǎ skimbatǎ, Domnilorǎ! Akǎm
 meante anǐ, intramǎ aci kǎ neastǐmpǎrǎ, pre-
 okǎpǎǐ d'ǎnǎ simtimentǎ tristǎ, apǎsǎtorǎ; ne
 sǎiamǎ înkonjǎraǐ de difikǎltǎǐ, de perikǎle;
 ne simǎiamǎ tǐrǐǐ kǎtre ǎnǎ rǎǎ ne kare în-
 demertǎ ne cherkamǎ a'lǎ întoarce kǎ toatǎ
 gravitatea, netǎrbǎrarea ǎi reserva noastrǎ.
 Astǎ-zǐ sosimǎ toǐǐ, domnia voastrǎ prekǎm
 ǎi eǎ, kǎ înkredere ǎi speranǎ, kǎ pachea
 în inimǎ ǎi kǎ kǎpǎtǎlǎ liberǎ. Nǎmaǐ ǎnǎ
 modǎ avemǎ, domnilorǎ, ka sǎ mǎrtǎrisimǎ
 dǎpǎ kǎm se kǎvine rekǎnosǎinǎ noastrǎ:
 acesta este de a avea în adǎnǎrile noastre, în
 stǎdiele noastre, totǎ aceia-ǎi netǎrbǎrarea, totǎ
 aceia-ǎi rezervǎ ne kare le aveamǎ kǎndǎ ne te-
 meamǎ ne fiǎ-kare zi a le vedea împedikate saǎ
 sǎspendǎte. Fortǎna chea bǎnǎ è skimbǎtoare,

delikată, frațetă; speranța are trebuință de a fi menajată ca temerea; konvaleschința cere mai totș ațelea-șii îngrijiri, totș ațeia-șii îngelen-țisne ka amromierile boalei. Le veșii avea, domnilorș, șent sigșrș. Kiarș ațea simpatie, ațea korespondință intimă șii repede a opi-nișnilorș, a simțimentelorș, a ideielorș, kare ne șnia în zilele țele grele, șii ne a skștitș țelș țeșșinș gremelile, ne va șni asemenea în zilele țele bșne, șii ne va țeșne în stare a kș-lege toate frșkțele lorș. Krezș într'ațeasta, domnilorș; krezș într'ațeasta din parte-vă, șii neș mai am trebuință de nimikș.

Avemș foarte țeșșinș timșș înaintea noas-tră de akșm șii pînă la finele anșșii. Însș-șii eș am avșțș țeșșinș ka șă kșțetș la kșr-șșlș țe kștam a vi'l înșșșima. Am kșștatș kare arș fi șebiekțelș țe arș țeștea șă între mai bine, șăș în țele foarte țeșșine lșni kare ne remțnș, șăș în țele foarte țeșșine zile țe mi aș fostș date țeșștră a măș țeșșpara. Mi s'a țeșșrșțș kă șnș tabloș țeneralș alș istoriei moderne a Eșșropeii, konsideratș șăș raportșlș desvoltării țivilizațisnii eșșropeane, alș origi-nilorș sale, alș mersșlșii șăș, alș skonșșlșii șăș, alș karakterșlșii șăș, mi s'a țeșșrșțș, zikș, kă șnș astș-felș de tabloș se țeșștea adapta la

timpslă de kare disunemă. Acesta este subiectul de kare m'am determinat a vrb vorbi.

Zikă de civilizatiunea europeană: este învederată kă se află o civilizatiune europeană; kă oare-kare unitate prelucesce în civilizatiunea diferitelor state ale Europei; kă, kă toate diversitățile cele mari ale timpilor, ale lokurilor, ale împrejururilor, ačeastă civilizatiune dekurge din nisce fapte măi asemenea, aș totă ačeia-și principie și tendințe întră a aduce măi pretstindenți nisce rezultate analoșe. Este dar o civilizatiune europeană, și desure toate ale ei împreună voiș a vrb okpa.

De altă parte, este învederată kă ačeastă civilizatiune nă poate fi kăstată, kăș și istoria sa nă poate să fă trasă din istoria șiși singură Stată dintr'ale Europei. Daka are unitate, varietatea ei nă è măi puțină minșnată; ea nă s'a desvoltată întreagă în niči o țară șpecială. Trăsșurele fisionomiei sale sântă resimite: kată să kăștămă, kăndă în Franția, kăndă în Anglia, kăndă în Țermania, kăndă în Spania, elementele istoriei sale.

Sentemă bine șișă ka să ne dămă dșăș kăștarea ačeastă și să ștădișăș civilizatiunea europeană. Nă se kade să lingșșimăș pe nimini, niči kiarăș țara noastră; kă toate

acestea crez   c   poate zice  ineva f r  lin-
 g shire c   Fran ia a fost  centr l , c  min l 
  iviliza iunii Europei. Ar  fi prea multă s 
 pretinz   ineva c   ea a mers  tot  d'asna,
  n toate direk iunile, în k n l  na iunilor .
 Italia a  ntrek 'o, în diferite epoce, c   argile;
 Anglia, s b p nt l  de vedere al  instit i i-
 nilor  politice. Poate c  , s b alte pșntșri de
 vedere, în  nele momente, ar  afla  ineva alte
 p ri din Europa kare să i fi fost  s perioare;
 dar   c   nep stind  a nek noasce c  , de k te
 ori Fran ia s'a v z t   ntrek t  în karia
  iviliza iunii, a rel at  o vigoare no b, s'a a-
 v ntat , mi s'a reafată  ndat  într'o nivel  k 
 topi sa  înaintea lor . Mi n  n ma  k   ast -
 fel  a fost  destinata partik lar  a Fran iei;
 dar ideiele, instit i iunile  ivilis toare, daka
 pot  s  vorbesk  ast -fel , kare s'a  năskătă
 Într'alte t rim ri, k nd  a  voit  a se trans-
 planta, a deveni fek nde mi p nerale, a l kra
  n profit l  kom n  al   iviliza iunii euro-
 peane, le a v z t   ineva, oare-k m, nevoite
 a s feri în Fran ia o p eparare no b; mi din
 Fran ia s'a  av ntat , ka dintr'o a doza pa-
 tri , sire konk ista Europei. N    ma  ni i
 o ideie mare, ni i  n  p in ini  mare de  i-
 viliza iune kare, voind  să se resp ndeask 

pretstindenī, sꝑ nꝛ fi trekꝑtꝛ māi īntīiṣ prin Franċia.

Kꝑvīntꝛlē è kꝑ se aflꝑ in ꝑeniṣlē franċesṣ ꝑnṣ ꝑe soċiabilṣ, simpatikṣ, ꝑnṣ ꝑe kare se propagꝑ kꝑ māi mꝑltꝑ ṣmꝑrinꝑꝑ mī enerċiꝑ de kꝑtṣ ꝑeniṣlē orī kꝑrꝑi altṣ poporṣ: saṣ kꝑ limba noastrꝑ è fꝑkꝑtꝑ astṣ-felṣ, saṣ īntorṣꝑtra spiritalṣi nostrꝑ, a moravꝑrilorṣ noastre, ideiele noastre sꝑntṣ māi popꝑlare, se īnfꝑꝑimazꝑ māi kꝑratṣ gloateljṣ, ꝑꝑtrꝑnde māi ṣmꝑorṣ ꝑīnꝑ la ele; īntr'ꝑnṣ kꝑvīntṣ, kiaritatea, soċiabilitatea, simpatia sꝑntṣ karakterṣlē partikṣlarṣ alṣ Franċiei, alṣ ċivilisaċiṣnii sale, mī aċeste kalitꝑꝑꝑi o fꝑċea foarte promꝑꝑ īntrꝑ a merċe īn frꝑntea ċivilisaċiṣnii eꝑropeane.

Kꝑndṣ ċineva dar va sꝑ stꝑdie istoria aċestei marī fante, nꝛ è o aleċere arbitrarꝑ niċi konvenċionalꝑ de a lꝑa Franċia dreptṣ ċentꝑ alṣ aċestꝑi stꝑdiṣ; ċi, din kontra, se ꝑꝑne, oare-kꝑm, īn inima ċivilisaċiṣnii kiarṣ, īn inima fantei ꝑe kare va a o stꝑdia.

Zikṣ a fantei, domnilorṣ; mī o zikṣ īntr'adīnsṣ: ċivilisaċiṣnea è o fantꝑ ka orī kare alta, fantꝑ ꝑriimitoare, ka orī kare alta, de a fi stꝑdiatꝑ, deskriṣṣ, sꝑṣṣṣ.

De kꝑtṣ-va timꝑṣ se vorbesċe mꝑltṣ, mī kꝑ dreptṣ kꝑvīntṣ, desꝑre neċesitatea de a komꝑnde īstoria īn fante, desꝑre neċesita-

tea de a istorisi: nimikă mai adevărată. Dar sântă măltă mai multe faute de spusă, mi faute măltă mai diferite, de câtă s'a cherkată čineva poate a o krede la înčenstă: sântă faute materiale, visibile, ka bătelielē, resbelele, aktele oficiale ale gverneloră; sântă faute morale, askənse, kare, pentră ačeastă, nă sântă mai pđină adevărate; sântă faute individuale kare aă nă năme propriă; sântă faute ġenerale, făr năme, kăroga è kă nenstingă a le asemna o dată pėcisă, pe kare è kă nenstingă a le kominde în limite riguroase, mi kare nă sântă, pentră ačeastă, mai pđină faute de câtă altele, faute istorice, pe kare nă le poate skoate čineva din istoriă făr a o poči.

Porđisnea kiară pe kare s'a învđată čineva a o nămi porđisnea filosofikă a istoriei, relađisnile evenimenteloră, legătora kare le znesče, kăsele mi rezultatele loră, sântă nisče faute, è o istoriă, însă-mi ka deskriē-rile bătelieloră mi ale evenimenteloră visibile. Fautele de felălă ačeastă, făr niči o înđoială, sântă mai grele de deskėrkată; se înčeală čineva mai adesea kă ele; è anevoiă a le însfleđi, a le infđișa săb nisče forme kărate mi vii: dar ačeastă greștate nă skimbă nimikă din natăra loră; mi, pentră ačeastă, nă fakă mai pđină parte esenđială din istoriă.

Civilizațiunea, domnilorș, è zna din faptele ačestea; faptê generalê, askensê, kompleksê, foarte grea, mê zneskș, de deskrisș, de istorisitș, dar kare nș există mai pșșinș, mi kare n'are, pentrș ačeasta, mai pșșinș drentș a fi deskrisê mi istorisitê. Se potș face mai mșlte întrebșrî asșpra faptei ačestea; se poate întreba, s'a mi întrebatș čineva daka era zniș bine saș zniș rșș. Őniș s'aș desolatș pentrș ačeasta; alșii s'aș aplașdatș. Se poate întreba čineva daka è o faptê zuniversalê, daka è o čivilizațiune zuniversalê a penșlși omeneskș, o destinatê a omenirii, daka popoarele 'mi aș transmisș din sekșlș în sekșlș, zniș če kare sê nș fiê perdștș, kare sê kate a kresče, a treče ka zniș depositș mi a așșșne astș-felș pînê la finele sekșlilorș. Kștș pentrș mine, sșnt konvinsș kș se aflê, kș adevșratș, o destinatê generalê a omenirii, o transmite a depositșlș čivilizațiunii, mi, prin șmare, o istoriê zuniversalê a čivilizațiunii de deskrisș. Dar, fșr' a mai reskoli nișe kestșniș ama de marî, ama de grele de deslegatș, kșndș se inkide čineva într'zniș șnașiș de timpș mi de lokș determinatș, kșndș se mșrșinesče în istoria zniș oare-kare nșmșrș de sekșli, saș de oare-kare popoare, este învederatș kș, într'ačeste limite,

civilizațiunea è o faptă care poate fi deskrișă, istorisită, care 'mă are istoria. Mă grăbeskă a adăpăi kă ačeastă istoriă è cea mă mare din toate, kă kōmīnde pe toate cele alte.

Nă se pare, într'adevăr, domnilor, kă fanta civilizațiunii è fanta cea mă eschelentă, fanta penerală mă definitivă la care vinș toate cele alte a pūnta, în care se resēmă? Lăpăi toate fantele din care se kōmpone istoria zăi poporș, pe care s'a învădată a le konsidera ka elementele vieței sale; lăpăi institūțiunile sale, kōmerciālă șă, industria sa, resbelele sale, toate amănuntele gvernăli șă: kăndă va șă konsidere čineva toate fantele ačestea împreună, în legămīntăi lorș, kăndă va șă le apredesče, șă le jădeče, ce le întreabă čineva? Le întreabă în ce aș kōntribuită pentră civilizațiunea ačestăi poporș, ce rolă aș jăkată ači, ce parte aș lăată, ce influență aș eserçitată. Printr'ačeastă nă nămăi kă'mă face čineva o ideă kōmplektă despre ele, dar le mă mșoară, mă apredesče adevărata loră valoare: ele sânt, oare-kēm, ka nisce rīșri pe care le întreabă čineva despre apele ce kată șă le adăkă în Oceană. Čivilizațiunea è ză felă de oceană care face avăția zăi poporș, mă în sīnăi kăria vină șă se zneaskă toate elementele vieței poporăi, toate pșterile esi-

stingei sale. Aceasta e apa de adevrată, în
 kretă, znele fante kare sântă prin natra loră
 zrite, fəneste, kare apasă dărerossă popoarele,
 despotismălă, de esemplă, mi anarxia, mi dak'
 aș kontribută oare-kəm pentruă çivilisaçione,
 mi dak' aș fəkət'o să faktă zneă pasă mare,
 ei bine! pînă la oare-kare pəntă le skəsă çi-
 neva, le eartă gremelile loră, natra loră cea
 rea; astă-felă în kretă, pretstindenī ori pe znde
 reknoasçe çineva çivilisaçionea mi fantele
 kare aș înavzpit'o, i vine să zite pteçlă kare
 a kostat'o.

Sântă kiară fante kare, vorbindă adevă-
 rălă, nă se potă zice soçiale, fante individuale
 kare se pară a interesa sçfletălă omeneskă mai
 mătă de kretă viada pəblikă: astă-felă sântă
 kredinçele reliçioase mi ideiele filosofice, sçi-
 inçele, literere, arçile. Açeste fante pară kă
 se îndreantă kătre omă, saș sure a'lă perfek-
 çiona, saș sure a'lă inkənta, mi a avea mai
 mătă drentă skonă îmbzntăçirea sa interi-
 oară, saș pləçerea sa, de kretă kondiçionea
 sa soçială. Ei bine! totă səb pəntălă de ve-
 dere ală çivilisaçionī kiară açe fante sântă
 adesea mi voră să fiă konsiderate. În ori çe
 timpă, în ori çe çară, reliçionea, s'a glorifikată
 k'a çivilisată popoarele; sçiinçele, literere, ar-
 çile, toate pləçerile intelektuale mi morale aș

reklamată partea loră dintr'această glorie; mi a kreazătă cineva kă le lașdă, kă le onoară, kăndă a reknoșkătă kă într'adevără gloria li se kăvine loră. Astă-felă fantele chele mai importante, chele mai săblime în sine-le, săblime independentă de oră che resăltată esterioră, mi șnikă în raportările loră kă săfletălă omălăi, importanța loră kresche, săblimitatea loră se înalță prin raportălă loră kă çivilisaținea. Astă-felă é valoarea așteia fante ç generale pe kare o dă la oră che atinçe. Mi nă nămai kă o dă; șentă kiară împrejăruă în kare fantele de kare vorbimă, kredințele relițioase, ideiele filosofice, literere, argile, șentă mai vîrtosă konsiderate mi jădekate săb pēntălă de vedere ală înfășinței loră asșpra çivilisaținea; înfășință kare devine, pînă la oare-kare pēntă mi pentă oare-kare timă, mășăra deçisivă a meritalăi loră, a valoarei loră.

Kare este dar, domniloră, vă întrebă, kare este dar, pîn' a nă întreprinde istoria sa, mi konsiderănd' o șnikă în sine, așeăștă fantă atătă de gravă, atătă de întinsă, atătă de prețioasă, kare seamăntă resămatălă, espresiașnea vieței întregi a popoareloră ?

Nă mi va fi a minte așă a kădea în kărată filosofă; nă mi va fi a minte a posa oare-kare pînçiniă rațională, mi pe șămă a dedăche

dintr'însălă natăra çivilisaçionii ka o konsek-
inçă: ară fi mălte okasiōnii de rețchire într'a-
cheastă metodă. Mai întimninchă açi inkă o
faptă de konstatată mi de deskrișă,

De măltă timpă, mi în mălte țărî, se în-
trebșinçează vorba *civilisaçione*: îmi face çine-
va despre dînsa ideie mai măltă saș mai pș-
çină kșrate, mai măltă saș mai pșçină întin-
se; dar, în çea dșpă çimă, çineva întrebșin-
çează aचेastă vorbă mi se înçeleçe. Çeia çe
se kade a stădia è înçeleslă aचेstei vorbe,
înçeleslă ei çenerală omeneskă, poplară. Se
afîă mai totă-d'agna, în aचेnçionea çșșală a
terminiloră çeloră mai çenerală, mai măltă ade-
vără de kăț în definiçionile sçinçiei çe se pară
a fi mai pचेise mi mai riguroase. Bșșlă
simçă è kare dă vorbeloră semnifikarea loră
komșnă, mi bșșlă simçă è çenișlă omenirii.
Semnifikarea komșnă a çnei vorbe se forme-
ză sçyesivă mi façă kă faptele; kă kăț se
înçinçimează o faptă çe pare kă reintă în în-
çeleslă çnăi termină kșnoskăț, kă atăț o
pçimesçe çine-va, ka să zikă așă, natșrală;
înçeleslă terminășii se întinde, se lșçesçe
mi pșçină kăte pșçină diferitele fapte, diferi-
tele ideie pe kare, în pșterea natșrei lăkrșri-
loră kiară, oamenii kată să le împresne sșb
aचेastă vorbă, se împresnă într'adevără. Kăndă

îndelesălă znei vorbe, din kontra, è determi-
nată de katre sçiiindă, ayeastă determinare, lă-
krare a znei singură saă a znei mikă nămrăă
de individe, are lokă săb imperiălă vre znei
fante partikulare kare le a întipărită spiritălă.
Astă-felă, definițiunile sçiiindifce sântă, în ge-
nere, mătă mai strimte, mi pentru ayeasta nă-
mai, mătă mai pşuină adevărate în fändă de
kăţă îndelesălă ponălară ală terminiloră. Stă-
dîndă, ka o fantă, îndelesălă vorbeî *civilisa-
yisne*, kăştăndă toate ideiele kare sântă ko-
pinse într'însa, dăpă bənălă simăă ală oame-
niloră vomă înainta kă mătă mai bine în kă-
nosçindă fanteî însă-mi de kăţă daka çerkamă
a i da noi înmi-ne o definiţiune sçiiindifikă kiară
de ară fi părtă întiă mai kărată mi mai pre-
çisă.

Sire a înçene ayeastă çerçetare, voiă
çerka a năne săb okii domniei voastre kăte-
va ipotesi; voiă deskrie ză oare-kare nămrăă
de stări de soçietate, mi apoi ne vomă între-
ba daka instinktălă çenerală ară reknoaşce
starea zăi poporă kare se çivilisează, daka
este ayeasta îndelesălă ne kare çenălă ome-
neskă ilă dă naturală vorbeî *civilisayisne*.

Eată ză poporă a kăria viaăă ester-
oară è dăçe, komodă; plătesçe pşuine birăi;
nă sşfere de lokă; drentatea i se dă prea

bine în relațiunile sale private; într'ună kăvîntă, esistența materială, lătată impresiune, è destărlă de bine mi fericită regălată. Dar într'acela-mi timpă esistența intelektăală mi morală a achestăi poporă è ținătă kă mare îngrijire într'o stare de amorțire, de inerțiă, nă voiș să zikă de omresiune, pentră kă n'are simțimentărlă despre ačeastă, dar de kompresione. Ačeastă nă è fără esemplă. A fostă ună mare nămărlă de miță repăbliče aristokratice în kare sșpășimăi aș fostă astă-felă tratați ka nisče tărme, bine ținăți mi fericiți despre viața materială, dar făr'aktivitate intelektăală mi morală. Ačeastă è çivilizațiunea? ačeastă è ună poporă kare se çivilizează?

Eată mi altă ipoteze: è ună poporă a kărgia esistență materială è mai puțină dăle, mai puțină komodă, însă mai de sșferită. Kă toate ačestea, nă i s'aș neîngrijită trebăințele morale mi intelektăale; i se dă oare-kare pșșime; se kăltivă simțimentele înalte mi kărate ale achestăi poporă; kredințele sale religiōase, morale, aș ajșnsă în oare-kare gradă de desvoltare; dar avșră mare îngrijire a stinče într'insărlă prinçipiărlă libertății; se îndestălează trebăințele intelektăale mi morale, prekșm airea trebăințele materiale; se mșsoară făr-kărgia partea sa de adevărlă; nă se

earț nimădăi s'ămă o kaste elă singăř. Neminkarea   karakterăř vieđei morale:   starea în kare a kăzătă  ea m i mare parte din populađi nile Asiei,  nde domin rile teokratice reg nă omenirea;   starea Ind siloră, de exemplu. Fakă totă a eia- i întrebare ka desime poporăř de m i s să: a esta    nă poporă kare se  ivilisează?

Skimbă kă totăř nat ra ipotesii. Eată  nă poporă la kare se află o mare desvotare de libert đii individuale, dar la kare desordinea  i inegalitatea s ntă în k lme:   imperiăř p terii  i ală  nt mpl rii; fi -kare, daka nă este tare,   apăsată, s fere, nere; violing a   karakterăř domnitoră ală st rii sođiale. Nimi  nă   kare s  nă s iă kă Europa a trektă  rin starea a eastă. E  nă stată  ivilizată a esta? Poate avea f r  îndoială  rin inie de  ivilizađi ne kare se voră desvolta s vesivă; dar fanta kare domină  nr'  astăfelă de sođietate nă  , de sig ră,  eia  e b nelă simđă ală oameniloră n mes e  ivilizađi ne.

Ieaă o a patra  i  ea din  rmă ipoteze. Libertatea fi -k răi individă   prea mare, inegalitatea între ei este rară, saă  elă p đină prea trek toare. Fi -kare fa e m i  eia  e vrea,  i nă diferă m ltă în p tere de ve i-

nălă s'ă; dar s'ntă prea puine interese generale, prea puine ideie publice, prea puină societate, într'ună k'vintă, fakultătile mi există indiviziloră se desfășură mi trekă isolate, fără ka s'ă lăkreze unii asupra celoră alii, fără ka s'ă lase șme; generaționile șvesive lasă societatea totă în p'ntălă în kare aș p'imit'o: ă starea semințeloră selbatice; libertatea mi egalitatea s'ntă akolo; mi k' toate ačeste, de sigără, çivilizaționea n' se află de lokă.

Ami p'tea s'ă înăleeskă ačeste ipotesă; kreă k'avemă destăle șire a deskarka kare ă înălesălă p'ntălară mi natărală ală k'vintă-lă *çivilizaționea*.

Este învederată k' niçă șna din ștrile pe kare le am arătată n' korespunde, d'șpă b'nelă simță natărală ală oameniloră, k' ačestă termină. Pentă ă? Mi se pare k' înția fantă kare ă înăleasă în k'vintă-lă *çivilizaționea* (mi ačesta rezălă din diferitele esemle kare le am trekă s'ă okii domniei voastre), ă fanta progresăli, a desvolutării; desčeantă n'șmaî de k'ă ideia ună p'ntălară kare meră, n' ka s'ă mi skimbe lokălă, dar ka s'ă skimbe starea ună p'ntălară a k'ăia kondiționea se întinde mi se îmb'ntădesčea. Ideia progresăli, a desvolutării, mi se pare a

fi ideia fundamentală cuprinsă în cuvântul *civilizație*.

Kare este progresul acesta? Kare este această dezvoltare? Aici se află cea mai mare greșită.

Etimologia cuvântului seamănă a răspunde într-un mod foarte mi îndestător: zice că este perfecționarea vieții civile, dezvoltarea societății zise în propriu, a relațiilor oamenilor între dânși.

Astfel este, într-adevăr, înțelesul ideii care se înțelegem spiritului oamenilor când pronunțăm cineva cuvântul *civilizație*; înțelesul înțelegem cineva estinderea, cea mai mare activitate mi cea mai bună organizare a relațiilor sociale: pe de o parte, o producere crescândă de mijloace de existență mi de binefăcătoare în societate; pe de alta, o distribuție mai dreaptă, între indivizi, de existență mi de binefăcătoare produse.

Asta este totuși, domnilor? Desekatăm oare înțeleasă naturală, esențială, ală cuvântului *civilizație*? Fanta nu mai cuprinde nimic?

Această seamănă oare-cum ca când ne am întrebăm: speșia omenească nu este altă ceva, adevărul vorbind, de cătă ună fărnicară, o societate unde este vorba numai de ordine mi de binefăcătoare, unde cătă va fi suma muncii mai mare mi împărțirea fructelor muncii

dreantъ, кѣ атѣтѣ ва fi ајѣнсѣ чинева la skopѣ, ми прогресѣлѣ ва fi имунитѣ?

Instinktѣлѣ oamenilorѣ нѣ se мѣлѣгmesче кѣ o definiѣiѣне атѣтѣ de strimtѣ a destinatei omenesчi. I se пѣre, la ѣntiѣa vedere, кѣ кѣ-вѣнтѣлѣ *civilisaѣiѣne* korrinde чева маi ѣntinsѣ, маi komплесѣ, маi сѣперiorѣ de кѣтѣ кѣрата перфекѣionare a relaѣiѣnilorѣ soziale, a пѣsteriѣ ми a binefinѣeѣi soziale.

Fantele, opiniaѣnea пѣblikѣ, ѣngjelesѣлѣ ѣn ѣenere пѣrimitѣ алѣ terminѣlѣi, se ѣnesкѣ кѣ ачестѣ instinktѣ.

Лѣаѣѣ ne Roma ѣn timпѣi чеi frѣmomѣ аi репѣblicеi, дѣн' алѣ doilea resbelѣ пѣникѣ ѣn momentsѣлѣ virtѣлѣilorѣ sale чelorѣ маi маrѣ, ne кѣндѣ merѣea la imperiѣлѣ lѣmiѣ, ne кѣндѣ starea socialѣ era ѣnvederatѣ ѣn progresѣ. Лѣаѣѣ ne ѣrmѣ Roma сѣb Аѣгѣstѣ, ѣn epoka ѣn kare a ѣнченѣтѣ dekadѣnѣa, ѣn kare чelѣ пѣлѣнѣ миш-кarea progresivѣ a социѣтѣлѣи era погрѣтѣ, ѣn kare пѣнѣипѣiele чele rele era foarte апроапе de a avea преvaloare: нѣ ѣ nimini кѣ toate ачестea, kare сѣ нѣ кѣѣете ми сѣ нѣ зикѣ кѣ Roma lѣi Аѣгѣstѣ era маi чivilisatѣ de кѣтѣ Roma lѣi Fabriчiѣ саѣ a lѣi Чинчinatѣ.

Сѣ ne stremѣтѣмѣ аirea: сѣ lѣтѣмѣ Fran-чia din sekѣliѣ XVII ми XVIII. E ѣnvederatѣ кѣ, сѣb пѣнтѣлѣ de vedere socialѣ, кѣтѣ пен-

tre ssema mi distribuirea binefinței între indivizi, Franția din secolul XVII mi XVIII era inferioară de câte-va alte țări din Europa, cum e, de exemplu, Olanda mi Anglia. Creșterea în Olanda mi în Anglia activitatea socială era mai mare, creșterea mai repede, și distribuția mai bine fructele de cărbune în Franția. Cu toate acestea, întrebări bazele simțului general, el va răspunde că Franția din secolul XVII mi XVIII era țara cea mai civilizată din Europa. Europa nu s'a îndoit în această chestiune. Se află surse din această opinie publică asupra Franței în toate monumentele literaturii europene.

Arăsta s'arată cineva mai multe alte state în care binefința e mai mare, creșterea mai repede, e mai bine împărțită între indivizi de cărbune în alte țări, mi în care cu toate acestea, din instinctele spontane, din bazele simțului general al oamenilor, civilizația e jdekât mai inferioară de cărbune a altor țări care sunt mai puțin bine împărțite sub raportul creșterii sociale.

Ce va să zică aceasta? ce aș dar aceste țări care le dă, în numele de civilizate, această dreptă privilegiate care kompensă atârta de larg, din opinia oamenilor, ceea ce le lipsese însă?

O altă desvoltare afară de a vieții sociale s'a manifestat și ca fală: desvoltarea vieții individuale, a vieții interioare, desvoltarea omului înșăși, a facultăților sale, a simțimentelor sale, a ideielor sale. Dacă societatea è și mai nedefektă de cât în alte țări, omenirea apare ca mai multă mărire și putere. Remănă multe konkriste sociale de făcut, dar foarte mari konkriste intelektuale și morale sânt încă împlinite; multe buni și drepți lipsesc la mulți oameni, dar mulți oameni mari viețuiesc și streșuesc în okii lumii. Literale, științele, artiile își desfășură toată prețuirea. Pretștindenii unde țin încă omeneșc vede streșuind și aceste imagini mari, aceste imagini glorificate ale naturii omenești, pretștindenii unde vede kreându-se aceste tesăruri de lucruri sublime, reknoasce și nemesce civilizăționea.

Doză fante sânt dar konpinse într'această faptă mare; sabsistă în doză kondiționi, și se deskonere după doză simptome: desvoltarea aktivității sociale și a aktivității individuale, progressul societății și progressul omeniții. Pretștindenii unde kondiționea esteriorgă a omului se întinde, se înviorează, se îmbunătățuesce, pretștindenii unde natura intimă a omului se arată ca fală, ca mărire,

În aceste două semne, mi adesea că toate profunde neperfectiune a stării sociale, penelă omeneskă anlașdă mi proklamă civilizașionea.

Așfel este, dacă nu mă închel, resșl-tatslă esaminășlă simnă, kșrată șdekataș, ală opiniașniă ĩenerale a oameniloră. Dacă vomă întreba istoria ĩonriă zisă, dacă vomă esamina kare è natura krisiloră ȳeloră mari ale ĩivilizașionii, ale aȳeloră fante kare, dșpă mșrtșrisirea tătloră, aș făkșt'o sș fakte șnă pasă mare, vomă rekșnoașce totă d'ășna kșndă șnă kșndă altășlă din ȳele două elemente pe kare le deskrisei. Aȳeste șntă totă d'ășna nișce krisi ale desvoltării ĩividuală saș șocială, nișce fante kare aș skimbată omășlă ĩterioră, kredinșele șale, moravșrile șale, saș kondișionea șa esterioară, șișzașionea șa ĩn raportșrile șale kă semenii șei. Kristianismășlă, de esemnă, nu zikă nșmaă ĩn momentășlă arăștriă șale, dar ĩn șekșliă ȳei d'ĩntiiă ai esinșinșei șale, kristianismășlă nu s'a adresată de lokă la ștarea șocială; elă a anșnșată ĩn gșra mare kă nu se va atinșe de dĩnșă; a ordonată sklavășlă a askșlta pe domnășlă șăș; n'a atakată niȳi șnășlă din relele ȳele mari, niȳi șna din nedreunșile ȳele mari ale șocietășii de atșnă. ȳine va nega ĩnșă kă kristianismășlă a fostă kiară de atșnă o mare krise a ĩivilizașionii?

Pentru ce? Pentru că a skimbată omul interioră, kredingele sale, simtimentele sale, pentru că a reșenerată ne omulă morală, ne omulă intelektuală.

Amă vâzătă o krise de altă natură, o krise kare s'a adresată ne la omulă interioră. dar la kondișionea sa esterioară, kare a skimbată mi a reșenerată soșietatea. Mi așeasta, de sigură, a fostă șna din krisile deșisive ale șivilizașionii. Ștrebategi toată istoria; veșgi afla pretștindenii totă așela-mi reșultată; ne veșgi întimmina niș o fantă importantă, kare șe fi konkurșă la deșvoltarea șivilizașionii, kare șe ne fi eșerșitată șna saș alta din amindoră felșurile de inflșingde de kare vorbii.

Așă-felă este, daka ne mă înșelă, înșelesă naturală mi ponșlară ală terminăși; eată fanta, ne voiă șe zikă deșinită, dar deșkrișă, konstatășă, măi konplektă, saș șelă pșșină în trășșerele sale șenerale. Avemă șele doră elemente ale șivilizașionii. Akșm, domniloră, șna dintr'așeste doră fante așșșe-va șure a o konștită? daka deșvoltarea ștrii soșiale, saș a omulăi individăală, se înșșșșșș fiș-kare șingură, ară fi șivilizașione? șenșășă omeneșkă ară rekșnoașe-o? saș măi bine amindoră fantele aș între dinșele o relașione atătă de intimă mi neșeșariș, în kășă, daka ne se prodăkă

simultane, s'ar' fi' k' toate acestea nedesp'rite, mi' ast'fel' ink'at', mai' k'ind' sa' mai' t'zi', s'na s'ad'k' pe alta?

S'ar' p'tea, mi' se pare, s' s'ap'one cineva de a'ea' k'esti'ne prin' trei' lok'ri'. Ar' p'tea s' examine nat'ra kiar' am'nd'ora elementelor' civilisatiunii, mi' s' se int'rebe d'ka, prin' a'ea' n'mai, s'nt', sa' n', str'ns' le'gate mi' ne'esar'i' s'nt' alt'ia. Poate k'ta cineva istori'ce d'ka, intr'adev'tr', s'a' manifestat' isolat' mi' s'nt' f'rb' alt'el', sa' d'ka s'a' prod's' s'nt' pe alt'el'. Poate, in' cea d'p't s'rm't, kons'lt' cineva as'p'ra a'estei' k'esti'ni' opini'nea kom'nt' a' oamenilor', b'n's' sim'p'. M't' voi' adresa mai' int'i' la opini'nea kom'nt'.

K'nd' o mare skimbare se implinesce in' starea s'nei' d'ri', k'nd' se opereaz' o mare desvoltare de p'tere mi' de av'd'it', o revol'uti'ne in' distrib'irea binefin'ei' so'iale, a'ea' s't' fant' no'v' int'im'nt' adversari', ce'ark't' l'ente; n' poate fi' alt'fel': Ce zik', in' p'enere, adversarii' skimb'rii'? Ei' zik' k' a'ea' progres' al' st'rii' so'iale n' imb's'nt' p'cesce, n' re'p'enereaz' tot' intr'a'ela-mi' mod' starea moral't, starea interioar't a' om'el'ri'; k' e' s'nt' progres' fals', in'chel'tor', k'are se intoar'ce in' v't'marea moralit'ii, a' adev'tatei' fin'ce ome-

oamenii k̄b̄ îmb̄n̄t̄p̄irea st̄rii sōiale se va întoarce în kontra progres̄l̄i interior̄ al̄i indivizilor̄, ar̄b̄ împ̄edika m̄i ar̄b̄ sl̄bi revol̄ūiunea kare se împlinesce în sōietate. De alt̄ parte, k̄b̄nd̄b̄ promite cineva oamenilor̄ îmb̄n̄t̄p̄irea sōiet̄p̄ii, în şmarea îmb̄n̄t̄p̄iriī individ̄l̄i, ş̄ie k̄b̄ anlekarea lor̄ e de a krede în ayeast̄b̄ promitere, m̄i se folosesce dintr'ayeasta. Este dar învederat̄ k̄b̄ kredin̄da instinktiv̄ a oamenilor̄ face s̄b̄ f̄b̄ legate împ̄rēn̄b̄ am̄ndoz̄b̄ elementele çivilisāiunii, m̄i s̄b̄ se prōd̄k̄b̄ reçiprok̄b̄.

K̄b̄ daka ne vom̄b̄ adresa la istoria l̄m̄ii vom̄b̄ priimi tot̄b̄ ayeast̄b̄ resp̄ns̄b̄. Vom̄b̄ afla k̄b̄ toate desvolt̄rile chele mar̄i ale om̄l̄i interior̄ s'ad̄ întors̄ în folos̄l̄ sōiet̄p̄ii, toate desvolt̄rile chele mar̄i ale st̄rii sōiale în folos̄l̄ omenirii. Ş̄na din ayeaste doz̄b̄ fante predomin̄b̄, apare k̄b̄ fal̄b̄, m̄i împ̄rim̄b̄ min̄k̄r̄ii ş̄ūb̄ karakter̄b̄ partik̄lar̄b̄. K̄b̄te o dat̄b̄, n̄ş̄maĩ d̄ş̄p̄b̄ foarte l̄ş̄n̄p̄i intervale de timp̄b̄, d̄ş̄p' o mīb̄ de transform̄r̄i m'o mīb̄ de pedice, se desvolt̄b̄ a doz̄a fante, m̄i vine oarek̄m̄ a komplekta çivilisāiunea ne kare o înçen̄se chea d'întīb̄. Dar k̄b̄nd̄b̄ se z̄it̄b̄ cineva bine, rek̄noasce leḡm̄int̄l̄ kare le ş̄nesce. Mers̄l̄ Provedin̄çei n̄ş̄ e ş̄ş̄ūş̄ la limite strimte; ea n̄ş̄ se t̄rb̄z̄b̄ de a traçe ast̄z̄i

konsekvința principială ne kare l'a pssș ieri; o va trape dșpș sekșli, kșndș va fi sositș ora; mi rađionșndș inčetș, dșpș pșrerea noastrș, lođika noastrș nș   mai pșđiuș sigșrș. Provedința  mș are komoditșđile în timpș; ea merșe ka zeii lxi Omerș în spađiș; face șnș pasș, mi se aflș sekșli  ntrepi trekșđi. Kștș timnș, kște evenimente înainte ka ređenerarea omșlxi moralș prin kristianismș sș fi eserđitatș, asșpra ređenerșrii sșrđii sođiale, infđinđa sa  ea mare mi leđitimș! Elș a rezșitș kș toate aċestea:  ine poate s'o nekșnoaskș a sștș-zi?

Daka vomș treċe de la istoriș la natșra  nsș-mi a fantelorș amindșrora kare konstitșeskș  ivilizađișnea, sșntemș neapșratș kondșmi totș l'aċela-mi rezștatș. Nș   nimini kare sș nș fi fșkștș asșpș-mi aċeastș esne-riinđș. Kșndș o skimbare moralș se opereazș în omș, kșndș îmi kapștș o ideiș, saș o virtște, saș o fakșltate mai mșltș,  nr'șnș kșvintș, kșndș se desvoaltș indvidșalș, kare   trebșinđa  e se leagș de dinsșlș kiarș  nr'aċela-mi minștș?   trebșinđa de a face sș treakș simtimentslș sșđ în lșmea esterioarș, de a realiza  nrș  ele din afarș kșșetarea sa.  ndatș  e omșlș kapștș  eva,  ndatș  e fiinđa sa iea în okii sei o noșș desvoltare, o va-

loare mai mlt, ndat, pe lng' aचेast des-
voltare, pe lng' aचेast valoare no, se -
nesचे pentru dnsl ideia nei misini; se simte
obligat mi împinsă de instinktl s, de o
voce interioar, a tinde, a face să domine
ntr cele din afară skimbarea, mbnire
kare s'a împlinită într'nsl. Reformatorii ei
mar n snt nsk dntr'o altă k; oa-
menii ei mar kari a skimbat faa lmii,
dn e s'a skimbat nmi-mi, n'a fost m-
mmi, gvernai de o altă trebn.

Eat desre skimbarea kare s'a operat
n interiorl omli; s l pe ea alt.
O resoline se mplinesचे în starea soie-
ii; ea  mai bine reglat, drentrile mi
bnrile snt mprite mai drent între in-
divizi; adik mai frmos, praktika, sa a g-
vernelor, sa a raportșrilorș oamenilor între
dnmi,  mai bn. Ei bine! kdei k ve-
derea aचेi spektakl, k aचेast mbn-
ire a fantelor esterioare, n reakioneaz
aspra interiorli omli, aspra omenirii?
Tot e se zche desre atoritatea esemlelor,
a obiceirilor, a frmoaselor modele, n 
ntemeiat pe altă lk, de k pe aचेast
konvinere k o fantă esterioar, bn, rio-
nabil, bine reglat, adचे mai krnd sa
mai rzi, mai mlt sa mai pin kom-

plektă, o fantă esterioră totă de ațeia-șii națură, totă de ațeia-șii merită; kă o lăme mai bine regălată, o lăme mai dreaptă, face pe kiară omă mai dreptă; kă interioră se reformă prin esterioră, ka șii esterioră prin interioră; kă amândouă elementele çivilizașii șuntă strânsă legate șnă kă altă; kă sekăli, kă pedice de totă felă, se potă arăka între ele; kă è kă pștină șă aibă de șferită o mișă de transformări șure a se șni șnă kă altă; dar kă, mai kărîndă saă mai țurziă, se șneskă; kă ațeasta è leșea natșrei loră, fanta șenerală a istoriei, kredinșa instinktivă a șenșăi omeneskă.

Domniloră, kreză kă nă am desekată, nișă kă mi a trekșă prin minte, çi am esșșă într'șnă modă oare-kăm kămplektă, de mi prea șmoră, fanta çivilizașii; kreză k'am des-kris'ò, am çirkămskris'ò, mi am pșșă prinçipalele keșșni, keșșnile șndamentale kare se naskă dîntr'insa. Așii pștea șă staă aș; kă toate ațeștea potă făr' a pșne çelă pșșină o keșșne pe kare o întîmăină aș; șna dîntr'așele keșșni kare nă mai șă: tă keșșni istorice dăpă kăm se zikă, kare șuntă keșșni, nă voiă șă zikă ipotetice, dar kănjekturale; keșșni de la kare omășă șine nămai șnă kă-pșșii, mi nă poate nișă o dată s'ajăngă çelă

altă kълпѣtiщ, pe kare нѣ poate сѣ le okolea-
skъ, ми pe kare le vede нѣмаї pe o parte;
kare кѣ toate ачестѣ нѣ сѣнтѣ маї пѣдїнѣ
reale, la kare katъ neапѣратѣ сѣ кѣпете, кѣчї
se їнѣпїшеазъ їnainte-ї, фѣгъ voia їдї, їn orї
че momentѣ.

Dintr'ачестѣ дозѣ desvoltѣrї de kare vor-
birѣмѣ, ми kare konstitѣskѣ fapta чїvїlїsaцїѣ-
нїї, desvoltarea соцїетѣдїї, pe de alta, kare din-
tr'їnsele   skopѣлѣ, kare mizlokѣлѣ? Nѣ кѣм-
va omѣлѣ їмї desvoaltъ кѣ totѣлѣ fakѣltѣдїle
sale, simtimentele sale, ideiele sale, toatъ fїnпa
sa, pentрѣ perfekцїonarea kondїцїєнїї sale so-
цїale, pentрѣ їмбѣнѣтѣдїrea esїstїnцїєї sale pe
пѣmїntѣ? saѣ кѣ їмбѣнѣтѣдїrea kondїцїєнїї
соцїale, прог्रेसеле соцїетѣдїї, соцїетatea їn-
сѣ-мї нѣ   altѣ чева de кѣтѣ teatrѣлѣ, oka-
sїєnea, mobilѣлѣ desvoltѣrїї їndїvїdѣлѣї? Їntr'-
єнѣ кѣvїntѣ, соцїетatea   фѣкѣтъ sїre a servi
їndїvїdѣлѣ, saѣ їndїvїdѣлѣ sїre a servi соцїе-
tatea? De la respѣnsѣлѣ l'ачeastѣ kestїєne de-
mїnde neапѣратѣ ачєїa de a счї daka destinata
omѣлѣї   кѣратѣ соцїalъ, daka соцїетatea de-
seакъ ми absoarbe pe omѣлѣ їntregѣ, saѣ daka
поartъ їn sine vre єнѣ їскрѣ streїnѣ, маї пре-
сѣсѣ de esїstїnцїa sa pe пѣmїntѣ.

Domnilorѣ, єнѣ omѣ алѣ кѣгѣїa am onoa-
rea de a fi amїkѣ, єнѣ omѣ kare a trekѣтѣ

prin adunări ka a noastră, ka s' se şche la lokelş întiiş alş şnorş adunării mai pşuinş paşinişce şii mai pşternişce, şniş omş, toate vorbele kşria se întipşreskş şii remşniş pretş-tindenii pe şnde kadş, D. Royer Collard a deslegatş ačeastş kestişne; a deslegat' o, dşipş konvinşerea sa čelş pşuinş, în diskşrsşlş sşş asşpa proiekşlşi de lepe relativş la sakrilepiş. Afş într' ačestş diskşrsş ačeste dozş frasi: „Soşietşdile omenesčii se naskş, vie-
 „şreskş şii morş pe pşmîntş; akolo se împli-
 „neskş destinatele lorş... „Dar nş konşinş pe
 „omşlş întregş. Dşipş če s' a prinsş în soşii-
 „etate, i remşne čea mai nobilş parte din
 „şine-şii, ačele fakşltşdii înalte prin kare se
 „redikş pînş la Dşmnezeş, la o viaşdş fiitoare
 „la bşnşri nekşnoskşte într' o lşme nevşzşte...
 „Noi persoane individşale şii identişce, adevş-
 „rate fiinşe dşrşite kş nemşrirea, avemş altş
 „destinatş de kşş a Statelorş.“*

Nş voiş adşşpi nimikş, domnilorş, nş voiş întreprinde de lokş a trakta însş-şii kestişnea; mş mşlşşmeskş kş a o posa: Ea se întilnesče la finele istoriei čivilisaşişnii: kşndş istoria čivilisaşişnii è desekatş, kşndş nşmai è nimikş de zisş despre viaşa akşsalş

* Onişne a D. Royer-Collard asşpa proiekşlşi de lepe relativş la sakrilepiş, paşiniş 7 şii 17.

omelș se întreabă pe neînvînse daka totelș è desekatș, daka é la finele totelșii? Ačeasta è dar problema din șimă, mi čea mai înaltă din toate ačelea la kare poate kondăče istoria čivilisačionii. Mi è destelș k'am arătatș lokelș ei mi mărimea ei.

Dșimă toate kăte le am șpșș, domnilorș, este învederatș kă istoria čivilisačionii arș pștea fi traktatș în doșă felșii, trase din doșă sorșinșii, konsideratș din doșă diferite pșntșri de vedere. Istorikelș s'arș pștea pșne în sînelș șșfletelșii omeneskș, într'șnș oare-kare timpș datș, într'o seriă de sekșli, saș la șnș poporș determinatș; arș pștea stșdia, deskrie, șpșne toate evenimentele, toate transformșrile, toate revolșșionile kare s'arș fi imulinitș în interiorelș omelșii; mi kândș arș fi ajșnsș la kaptș, arș avea o istoriă a čivilisačionii poporșelșii saș a timpelșii če arș fi alesș. Poate pșrčede altș-felș; în lokș de a intra în interiorelș omelșii, se poate pșne afară; se poate așeza în mizlokelș șčenei lșmii; în lokș de a deskrie vičisitșdinile ideielorș, ale simțimentelorș fiinșei individșale, poate deskrie fanțele esterioare, evenimentele, skimbșrile stșrii soșiale. Ačeste doșă porșionii, ačeste doșă istorii ale čivilisačionii șșntș strînsș legate șna kș alta; ele șșntș reflektelș, imașinea șna če-

lei alte. Kъ toate aچesteя potъ fi despuņite, poate kiarъ kъ se mi kъvine sъ fiъ astъ-felъ çelъ puņinъ inçemindъ, ka mi ŝna mi alta sъ fiъ traktate kъ deamъnuntelъ mi kъratъ. Kъtъ pentrъ mine, nъ mî prouciș a stъdia kъ domnia voastrъ istoria çivilisaçionii în interiorulъ sșfletulъi omeneskъ; istoria evenimentelorъ esteriore, a lъmii visibile mi soçiale, aچeasta e de kare voiș a mъ okъna. Aveam nevoiъ a vъ esuņne fanta çivilisaçionii astъ-felъ prekъm o konçeuș în kompleksitatea sa mi în întinderea sa, a puņne înaintea domniei voastre toate kestionile înalte ne kare poate sъ le naskъ. Mъ restrîngъ akъm; stringъ kъmpulъ meș în limite mai strimte: nșmai istoria stъrii soçiale îmi prouciș a o trakta.

Vomș înçene kъ a kъșta toate elementele çivilisaçionii eçropeane în leagъnulъ sъș, la kъderea imperiulъi romanș; vomș stъdia kъ îngrijire soçietatea astъ-felъ prekъm a fostъ în mizlokulъ aчelorș rșine faimoase. Ne vomș çerka, nș a reinvia, çi a puņne earъ în niçioare elementele alștore șnele kъ altele; mi kъndș le vomș puņne, vomș çerka a le face sъ imble, a le șrna în desvoltêrile lorș printre çei çinçispre-zeye seksli kari aș trekștș de l'açea epokъ.

Krezș, domnilorș, kъ, kъndș vomș intra

pșșinș într'acestș stșdiș , ne vomș konvinșe
 prea kșrindș kș çivilisatișnea è foarte jșneș,
 mi kș lșmea è departe inkș de a i mșșșra
 kariera. De sigșrș, kșșetarea omeneaskș è
 mi ea prea departe de a fi astș-zï totș çeia
 çe poate s'ajșngș, noi șntemș prea departe
 de a imbrșșșma totș viitorșlș întregș alș o-
 menirii: kș toate așestea fiș-kare din noi șș
 desçinș în kșșetarea sa, șș se întrebe des-
 pre binele pșșinçiosș pe kare'lș konçene, pe
 kare'lș șperș; șș pșș pe șșșș ideia sa în
 vedere kș çeia çe esistș astș-zï în lșme: se
 va konvinșe kș șșșetatea mi çivilisatișnea
 șșntș foarte jșneș; kș, kș toatș kalea pe kare
 aș fișkșt'o ele, aș fișș komparare mai mșltș
 de fișkștș. Așeasta nș va sminti întrș nimikș
 pșșçerea, domnilorș, pe kare o vomș çerka
 kontemplândș starea noastrș aktșalș. Kșndș
 voiș fi çerkatș a façe șș treakș șșb okiï dom-
 niei voastre krisile çele mari ale istoriei çivi-
 lisatișnii în Eșșona de çinçi-șșre-zeçe sekșli
 inkșà, veçï vedea pîș în çe pșntș a ajșșșș
 șș fiș, pîș în zilele noastre, kondiçișnea oa-
 menilorș laborioasș, vijelioasș, așșș, nș nș-
 mai întrș çele din afarș mi în șșșetate, dar
 mi întrș çele din întrș, în viașa șșfletșlși. În
 timș de çinçi-șșre-zeçe sekșli, șșiritșlș ome-
 nesks a avștș șș șșferș pe kștș mi șșçia

omeneaskă. Vezi vedea kă pentră întia oarbă, poate în timpii moderni, spiritală omenească a ajunsă într'o stare prea neperfectă încă, într'o stare însă în care domnesce oare-kare pace, oare-kare armonie. Totă astă-felă e kă societatea, ea a fărctă învederată progrese foarte mari; kondiționea omenească e dăce, dreaptă comparată kă ceia ce era mai nainte; pțtemă oare-kă, kăpțândă la stărbunii nostri, să ne aplikămă versurile lui Lăkreții.

*Suave mari magno, turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem.*

Pțtemă kiară sune de noi, fără mătă mândrie ka Stenelă în Omeră: *Ἡμεῖς τοὶ πατέρων μὲν ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι:*

„Dămă mldmte țerăli pentră-kă pre-
„dămă foarte mai mătă de kătă stărbunii
„nostri.“

Să lăămă a minte, domniloră; să ne lăămă prea mătă în simțimentală ferichirii noastre și ală îmbăntățirii noastre; amă pțtea kădea în doză perikăle grele, în mândrie și în molichie; amă pțtea să lăămă o prea mare inkredere în pțtearea și în sțcesălă spiritală omenească, desure lăminele noastre aktăle, și într'acela-și timpă a ne lăsa să ne moleșimă prin dăceaya kondiționii noastre. Ne săiă, domniloră, dăca sântei întipării

de aceasta ka mi mine: dar plstimŝ nekontenitŝ, dŝpŝ pŝrerea mea, între tentaŝiŝnea de a ne plŝŝe pentru prea pŝŝiŝŝ lŝkrŝ, mi între aŝeia de a ne mŝlŝŝmi kŝ ŝeva foarte ef-tinŝ. Avemŝ o ŝŝŝentibilitate de ŝpiritŝ, o eŝiŝiŝŝ, o ambiŝiŝne nelimitate în kŝŝetare, în doriŝŝe, în miŝkarea imaŝinaŝiŝniŝ; mi kŝndŝ venimŝ la praktika vieŝei, kŝndŝ se kŝvine ŝŝ ne dŝmŝ osteneala, ŝŝ faŝemŝ sa-kriŝie, lŝnte ka s'ajŝŝemŝ la ŝkonŝ, bra-ŝele noastre osteneŝkŝ mi kadŝ. Ne deŝŝŝ-ŝŝmŝ kŝ o faŝilitate kare se aŝeamŝŝŝ mŝi kŝ nerŝbdarea kŝ kare doriŝmŝ. Katŝ ŝŝ lŝ-ŝmŝ a minte, domnilorŝ, a nŝ lŝsa ŝŝ ne kŝ-ŝroneaŝkŝ ŝnŝlŝ din aŝeŝte doŝŝ defekte. ŝŝ ne învŝŝŝmŝ a mŝŝŝra ŝeia ŝe pŝtemŝ leŝi-timŝ kŝ pŝterile noastre, kŝ ŝŝiŝŝŝa noastră, kŝ pŝŝiŝŝŝa noastră; mi ŝŝ nŝ pretindemŝ ni-mikŝ mŝi mŝlŝŝ de kŝtŝ ŝeia ŝe se poate kŝ-ŝŝta leŝitimŝ, drentŝ, regŝlatŝ, reŝpektŝndŝ pŝinŝipiele aŝŝŝra kŝroga se întemeiazŝ ŝivi-lisatiŝŝnea noastră însŝ-ŝŝi. ŝemŝŝŝmŝ ŝne-orŝ kŝ ne vine a ne alŝŝŝra earŝ de pŝinŝi-miele ne kare le atakŝmŝ, ne kare le deŝpŝre-ŝŝimŝ, de pŝinŝipiele mi de mizloaŝele Eŝro-pei barbare, forŝa, violiŝŝŝa, minŝiŝŝna, prak-tiŝe obiŝŝiŝsite de vr'o patrŝ ŝiŝŝi ŝekŝli. ŝŝi kŝndŝ ne-amŝ ŝŝŝŝŝ l'aŝeaŝŝ doriŝŝŝ, nŝ

afirmă în noi niși stăruința niși energia sel-
 batikă a oamenilor așelsi timpș, kari sșferia
 mșltș, mi kari, nemșlșmșmș de kondișionea
 lorș, lșkra neinșetatș ka sș easș dintr'insa.
 Noi sșntemș mșlșmșmș de a noastrș; sș nș
 o lșsșmș în întimșlșrile dorinșelorș demșerte,
 alș kșrora timpș poate kș n'a sositș inkș.
 Ni s'a datș mșltș, ni se va cere mșltș; vomș
 da posteritșmș o sokotealș asșmș desșre pșr-
 tarea noastrș; pșblikș saș gșvernș, toșș sș-
 fere astș-zī diskșmșșnea, esaminșlș, responsa-
 bilitatea. Sș ne șinemș kș tșriș, kș kredin-
 șș de prinșipiele șivilizașionș noastre: drep-
 tate, legalitate, pșblicitate, libertate; mi sș nș
 șitșmș niși o da.ș, kș, daka vomș cere kș
 drentș kșvintș ka toate lșkrșrile sș fiș pe
 fașș înaintea noastrș, sșntemș noi inșși-ne sșș
 okișlș lșmș, mi kș vomș fi mi noi desșștșșș
 mi jșdekașș.

II^{-ua} LECTIUNE.

Obiectul lecției. — Unitate a civilizației antice. — Varia-
tate a civilizației moderne. — Superioritatea sa. — Starea Eu-
ropei la căderea imperiului roman. — Preponderința a orame-
lor. — Tentative de reformă politică de către împărați. — Re-
skrisul lui Onoriu III al lui Teodosiu II. — Păstere a numelui
Imperiului. — Biserica cristiană. — Diferitele state prin care a
trecură la al V-lea secol. — Clerul în funcțiile municipale.
— Baza lui rea influență a Bisericii. — Barbari. — Ei întro-
ducă în lumea modernă simțimentul independenței personale și
devotamentului omului către om. — Resemată al diferitelor
elemente ale civilizației la începutul secolului al V-lea.

Domnilor.

Căpetenii la planul cărții pe care
mi l am propus a vi l înfățișa, mă tem că ka
lecțiile mele sã n' aibã o îndoie nekãviindã,
sã nã fiã prea lãni, prin necesitatea de a
restrînge unã sãbiectã mare într'unã spațiu
prea mikã, mi totã de o datã prea koncise.
Mă voiã afla câte o datã nevoitã a vã repine
aici peste ora obișnuitã; mi kã toate acestea
nã voiã pãtea da toate desvoltãrile pe care
le arã cere lecțiile. Daka se întîmpla ka,
pentru unele persoane, sã fiã neapãrate câte-

va deslȃchiri, daka se afla oare-kare îndoialȃ în spiritele domniei voastre, saș vr'o obiekȃi-
sne gravȃ de fȃkȃtș asșm' a celorș lȃkrȃri pe
kare voiș avea onoarea a vȃ sȃșne, vȃ rogș
a mi le face kȃnoskȃte prin skrisș. Dșmȃ
fiȃ-kare lekȃișne, ȃei ȃe vorș dori sȃ prii-
measkȃ vr'șnș resȃnsș la ȃeasta n'aș de
kȃtș sȃ stea; le voiș da kȃ mȃlȃșmire toate
deslȃchirile kare îmi vorș fi prin pȃștinȃș.

Mȃ temș înkȃ de o altȃ nekȃvinȃș, mi
prinȃr'ȃeiamș kȃșș: ȃeasta ȃ neȃesitatea de
a afirma kȃte o datȃ fȃr' a proba. Și ȃeas-
ta provine totș din sȃșisȃș ȃelș strimtș în
kare m'așș înkisș. Se vorș afla ideie, aser-
ȃișni a kȃrora afirmare va veni mai tȃrziș.
Vedș fi dar șne-orș nevoișș, vȃ ȃerș ertȃșisne
pentȃș ȃeasta, a mȃ krede pe kȃvintș. Așș
kiarș într'ȃestș minștș okasișnea de a vȃ
îmȃșne ȃeasȃș ȃerkare.

Am ȃerkatș, în lekȃișnea trekșȃș, a es-
pȃlika fanta ȃivilisȃșișni în ȃenere, fȃr' a vor-
bi de niȃi o ȃivilisȃșișne în parte, fȃr' a ține
în seamȃș îmȃreȃșȃri de timpș mi de lokș,
kȃnsiderȃndș fanta în sine mi sȃș șnș pȃștș
de vedere kȃratș filosofikș. Înȃeșș astȃși i-
storia ȃivilisȃșișni eșroneane; dar înainte d'a
intra în materiȃș, așș vȃrea sȃ vȃ fakș a kȃ-
noasȃe într'șnș modș ȃeneralș fisișnomia par-

tiklarъ a acestei civilizațiuni; amî vrea s'o karakterisъ înaintea domniei voastre destâlă de kkrată ka sъ vъ parъ foarte distinktъ de toate cele alte civilizațiuni kare s'aș desvoltată în lăme. Voiș черка асаста, dar нс voiș пста face alta de ктă a afirma; saș mai bine va кта sъ резшескă întră a depinре societatea еропеанъ кс атта fidelitate, în ктă s'o reknoasчeйî îndatъ mi ka знă ritrată. Нс кстеză a мъ lingъmi mi pentрă асаста.

Къндă se зитъ чинева la civilizaціunile kare аș stată înaintea civilizaціunii Еропей moderne, saș în Asia, saș airea, komrinzîndse kiară civilizaціunea greakъ mi romanъ, è кс nenstîngъ a нс fi чинева întîpъrită de знитatea kare domnesчe în ele. Se pară emite dintr'o singъrъ fantъ, dintr'o singъrъ ideiъ; ară zичe чинева кс societatea a fostă a знăi prinчiniă znikă kare a dominat'o, kare i a determinată institъціunile, moravъrile, kredinъele, într'знă ksvîntă, toate desvoltъrile.

În Египтă, de esemplă, prinчiniălă teokratikă poseda societatea întreagъ; s'a реprodăssă în moravъrile sale, în monumentele sale, în totă чеia че ne ремъне din civilizaціunea египтеанъ. În India, veйî afla totă асаста-ми fantъ: mi асi è totă dominarea mai esklăsvîră a prinчiniălăi teokratikă. Airea, veйî vedea o

altă organizare: va fi dominarea unei kaste konkerante; principială forței va posedea singură societatea, i va impune legile sale, karakterul său. Airea, societatea va fi expresiunea principială demokratikă: astă-felă s'a întinplată în republikele komerțiante kare aă akoperită koastele Mikasiei mi ale Siriei, în Ionia, Fenicia. Într'ună kăvîntă, kăndă konsideră cineva çivilizațiunile antice, le află întiprite de ună karakteră singulară de unitate în instituițiuni, în ideile, în moravuri; o forță unikă, saă celă pămîntă foarte preponderantă, çvernă mi decide desime toate.

Nă voiă să zikă k'această unitate de principii mi de formă în çivilizațiunea acestor state a prevalată totă d'asna. Kăndă se çrkă cineva la istoria loră cea mai vekie, vede kă adesea diferitele forțe kare potă a se desfășura în sinăle unei societăți mi aă distată imperială. La Egipteni, Etrusci, Greci kiară șcl., kasta resbelatoriloră, de exemplu, s'a lătată kă a preoțiloră; airea, spiritulă klană¹ kă spiritulă asociații libere, sistema aristokratikă kă sistema populă, șcl. Dar asemenea lănte s'aă petrekătă mai kă seamă în niche epoce ante-istorice; n'a remasă din ele de kăte o șvenire demeară.

Lănta s'a reproducă kăte o dată în çr-

¹ Năme ce se da la diferite seminție din Skogia.

sălă vieței popoarelor; dar, măi totă d'asna, s'a terminată pe dată; șna din forgele kare'mi distrua imperiulă a triumfată prea kărindă, mi a dominată singură societatea. Resbelulă totă d'asna se termina intr'o dominare, daka nă esklsivă, celă pșuină foarte preponderantă, a vre șni pșiniciă specială. Kă esistența mi kombaterea pșinicieloră diferite n'aă fostă, în istoria așestoră popoare, de kăță o krișe trektoare, șnă așidentă.

D'aci a rezultată, în cea măi mare parte a çivilizașioniloră antice, o simplitate însemnătoare. A avșă rezultate foarte neasemănate. Aci, ka mi în Greșia, simplitatea pșiniciulă șocială a adșă o desvoltare minșnată de reșede; nișă o dată vre șnă poporă nă s'a desvoltată în atăță de pșuină timpă kă atăta fală. Dar, dșp' așestă avșntă minșnată, de o dată Greșia s'a pșrșă oșenită; dekadința sa, mi daka n'a fostă atăță de reșede ka progresulă ei, n'a fostă înșă măi pșuină iste. Se pare kă forma kreatoare a pșiniciulă çivilizașionii greșe fă skșrșă. Nișă șnă altă pșiniciă n'a venită a o reșara.

Airea, în Eșintă mi în India, de esemplă, șnită pșiniciulă çivilizașionii a avșă șnă altă efektă; șocietatea a kăzșă într'o stare ștașionară. Simplitatea a adșă monotonia;

para n̄ s'a derb̄pnat̄, societatea a s̄mat̄ a s̄bsista, dar nem̄skat̄ m̄i ka inḡat̄.

Tot̄ l'acheast̄ kas̄s̄ kat̄ s̄ raport̄m̄ achest̄ karakter̄ de tiranī kare se arat̄, în n̄mele prin̄cipielor̄ m̄i s̄b formele chele mai diferite, în toate civilizatīnile antice. Societatea apar̄ta la o for̄t̄ esklsiv̄ kare n̄ p̄tea s̄feri nīc̄i s̄na nīc̄i alta. Orī che tendin̄t̄ diferite era pros̄kris̄, al̄ngat̄. Nīc̄i o dat̄ prin̄cipīl̄ dominant̄ n̄ vrea s̄ p̄imeask̄ al̄t̄re k̄ d̄ins̄l̄ manifestarea m̄i ak̄izīnea s̄n̄i prin̄cipīl̄ diferite.

Achest̄ karakter̄ de s̄nitate al̄ civilizatīnī è asemenea întip̄rit̄ în literatur̄, în l̄kr̄rile spirital̄i. Cine n'a streb̄tat̄ monumentele literatur̄i indiane, de k̄r̄nd̄ resp̄ndite în Ēropa? E k̄ nep̄tin̄t̄ a n̄ vedea cineva k̄ s̄nt̄ toate asemenea s̄nele k̄ altele; seam̄n̄ toate a fi rezultat̄l̄ tot̄ a cheleia-m̄i fante, es̄pres̄īnea a cheleia-m̄i ideie: l̄kr̄r̄i de religīne sā de moral̄, tradīnī istorice, poes̄ī dramatik̄, eponeī, pret̄inden̄i è întip̄rit̄ tot̄ a cheia-m̄i fisionomī; l̄kr̄rile spirital̄i ā tot̄ ast̄ karakter̄ de simplitate, de monotonī kare se arat̄ în evenimente m̄i în institīnī. În Grecia kiar̄, în mizlok̄l̄ t̄t̄lor̄ av̄zīlor̄ spirital̄i o-

meneskă, o unitate rară domnesce în literatură mi în argă.

A fostă kă totălă altă-felă civilizaținea Europei moderne. Făr' a intra în niči ună amănuntă, zitați-vă la dinsa, strîmpeni-vă adăcherile a minte; vi se va argăta îndată variat, încerkat, vijelioas; toate formele, toate principiile de organizare socială konsistă într'insa: psterile spiritală mi timpurală, elementele teokratice, monarhice, aristokratice, democratice, toate klasile, toate situaționile sociale se amestek, se îndeas; sântă grade nemăpînite în libertate, avădă, înfășină. Și aceste forme diferite sântă între ele într'o stare de lăpt nekontenit, fără ka niči una s'ajungă a îneka pe cele alte mi a remănea singură să domneaskă peste societate. În timpii antică, la făr-kare epokă mare, toate societățile seamăntă pșkăte dintr'acea-mă pșrîndă: aci ă o monarhiă kărată, aci o teocrație saș o democrație, kare are măi măltă trechere; dar făr-kare dăpt rîndălă săș pșădesce măi komplektă. Europa modernă înfășimează esemle de toate sistemele, de toate cherkările de organizare socială; monarhiile kărate saș miște, teocrațiile, repăblichele măi măltă saș măi pșădă aristokratice, aș vieșită aci simăltană, alătre unele de altele; mi, kă toate ne-

asemănările lor, aș toate oare-kare asemănare, și oare-kare aerș de familiș pe care è kș nepștinș a nș'lș kșnoasșe.

În ideiele și în simțimentele Europei, totș așeia-și varietate, totș așeia-și lșptș. Kredinșele teokratice, monarșice, aristokratice, populare, se reskrșceskș, se kombatș, se mșrșineskș, se modifikș. Deskideșș cele mai kștezștoare skrieri din evșlș mediș: niș o datș o ideiș nș è șrkatș pîntș la konsekșinșele ei din șrmș. Partisanii pșterii absolște se dș înapoi îndatș și fșrș șșirea lorș d'înaintea resștatelorș doktrinei lorș; simte șineva kș împejșrșlș lorș șșntș ideie, inflșinșe care le opreskș și le împedikș d'a ajșșe pîntș la șșintș. Demokrașii șșfere totș așeia-și leșe. Nikșeri nș è așea kștezare netșrbșratș, așea orbire a loșicei, care se vșdș în civilizatișnile antice. Simțimentele înfșșșeazș așeia-și varietate; și gșștș de indenendinșș foarte enerșikș alșșre kș o mare fașilitate de șșșșnere; o rarș fidelitate de omș kștre omș, și totș de o datș o trebșinșș imperioasș de a fașe voinșa sa, de a skșștra ori șe fșrș, de a trși singșrș, fșr' a se țrbșra de alș. Șșfletele șșntș asemenea diferite, asemenea țrbșrate ka și șșșietatea.

Totș așestș karakterș se aflș în literatș-

rele moderne. N'ar'ă p'atea s'ă n'ă se șneask'ă
 ȕineva k'ă, s'ăb p'ent'sl'ă de vedere al'ă formei
 m'ă al'ă fr'ăm'șeșii arg'ii, ele s'ănt'ă foarte in-
 ferioare k'ătre literat'ăra antik'ă; dar, s'ăb
 p'ent'sl'ă de vedere al'ă f'ond'sl'ăi simtimentelor'ă,
 al'ă ideielor'ă, s'ănt'ă m'ăi tar'ă m'ăi m'ăi înav'șuite.
 Se vede k'ă s'ăflet'sl'ă omenesk'ă a fost'ă mim-
 kat'ă pe șn'ă m'ăi mare n'ăm'ăr'ă de p'ent'sr'ă la
 o m'ăi mare af'andime. Imperfek'șisnea formei
 provine kiar'ă dintr'ăceast'ă ka'șs'ă. K'ă k'ăt'ă
 materialele s'ănt'ă m'ăi înav'șuite, m'ăi n'ămeroase,
 k'ă at'ăt'ă ă m'ăi gre'ă de a le ad'ăce la o form'ă
 simpl'ă, k'ărat'ă. Ȑeia ȕe fa'ce fr'ăm'șeșea șnei
 komp'ăner'ă, a a'el's'ăi ȕe, în l'ăkr'ările arg'ii, se
 n'ămes'ăce form'ă, ă kiaritate, simplitate, ș-
 nitate simbolik'ă a l'ăkr'ăr'ăii. K'ă min'șnata di-
 versitate a ideielor'ă m'ăi a simtimentelor'ă civili-
 za'șii e'ăroapeane, a fost'ă m'ălt'ă m'ăi gre'ă de
 aj'șns'ă l'ăceast'ă simplitate, l'ăceast'ă kiaritate.

Pret'stinden'ă dar se af'ă a'est'ă karakter'ă
 dominant'ă al'ă ȕiviliza'șii moderne. El'ă a
 av'ăt'ă f'ărb'ă îndoi'al'ă a'ceast'ă nek'ăv'ăin'ăș în k'ăt'ă,
 k'ănd'ă konsider'ă ȕineva isolat'ă k'ătare sa'ă k'ă-
 tare desvoltare partik'ălar'ă a șpirit'sl'ăi ome-
 nes'ă în litere, în arg'ii, în toate direk'șii-
 mile în kare șpirit'sl'ă omenesk'ă poate îmbla,
 il'ă af'ă, în ȕenere, inferior'ă k'ătre desvol-
 tarea koresp'ănz'ătoare în ȕiviliza'șiiile antice;

dar, din kontra, kəndə se ɣitə ɕineva la to-
 tələ ɨmpresnə, ɕivilisaɕiənea eɣropeanə se a-
 ratə fɣrə komparare mai ɨnavɣitə de ktə
 ori kare alta; ea a adəşə de o datə mai məlte
 desvoltəri diferite. Astə-felə, vedeɕi: eatə ɕinɕi-
 spre-zeye sekəli de kəndə ɕine, mi se aflə ɨn-
 tr'o stare de progresiəne nekontenitə; ea n'a
 prea ɨmblatə atətə de ɨste ka ɕivilisaɕiənea
 greakə, dar progreslə ei n'a ɨnɕetatə d'a kresɕe.
 Ea ɨntrevede ɨnaintea ei o kariere nemɕɕi-
 nitə, mi, din zi ɨn zi, se avɨntə mai repede,
 pentrə kə libertatea ɨnsosɕe din ɕe ɨn ɕe
 mai məlte toate mişkəriile sale. Pe kəndə,
 ɨn ɕele alte ɕivilisaɕiəni, dominarea eskləsiəvə,
 saş ɕelə pɕɕinə pɕeponderinɕa esɕesivə a ɕ-
 nəi singərə pɕinɕimə, a ɕnei singere forme, a
 fostə o kəşə de tiraniə, ɨn Eɣropa modernə,
 diversitatea elementelorə ordiniə soɕiale, nepɕ-
 tinɕa ɨn kare aş fostə de a se eskləde ɕna
 pe alta, aş nəskəţə libertatea kare domnesɕe
 astə-zı. Nenɕtində-se estermiə, a kətatə ka
 pɕinɕimieile diferite sɕ trɕiaskə ɨmpresnə, sɕ
 fakə ɨntre ele ɕnə felə de transakɕiəne. Fi-
 kare a konsimɕitə a avea nəmai partea des-
 voltərii kare i se kəvenia; mi pe kəndə ai-
 rea pɕedominarea ɕnəi pɕinɕimə pɕodɕeə tira-
 niə, ɨn Eɣropa libertatea a resɕtatə din va-

rietatea elementelor civilizației, mi din starea de luptă în care aș viețuiesc ca stăruind.

Aceasta e, domnilor, o superioritate nemărginită, adevărată; mi de ne vomă dăce mai departe de vomă pătând de mîna diukolo de fantele esteriore, kiară în natura lăkrărilor, vomă reknoasce că, ayeastă superioritate e leșitimă, mi mărțarisim de dreptăși kăvintă kăș mi proklamăm de fante. Șitândă șnă minșă civilizația europeană, să ne întoarcemă kăștătrele asșna lămii în penere, asșna kărsăși penerală ală lăkrărilor pămintesă. Kare e karakterășă ei? kăm merșe lămea? Merșe kă skămpătate dăp' ayea diversitate, dăp' ayea varietate de elemente; pradă a ayelei lăpte neinșetate pe kare o vedemă în civilizația europeană. Este învederată că nișă șnăși pinișă, nișă șnei organisăși partikălare, nișă șnei ideie, nișă șnei forșe speciale n'a fostă dată ka să pășă măna pe lăme să o modeleze o dată pentră totă d'ășna, să depărteze de la dînsa ori kare altă tendinșă, să domnească eskășivă într'însa. Forșe, pinișe, sisteme diferite se amestekă, se mărșineskă, sș lăpte neinșetată, kăndă domnindă kăndă domnite, nișă o dată kămplekășă învinse saș vîngătoare. E starea penerală a lămii diversitetea formeloră, a ideieloră, a pinișieloră,

mi kombaterile lorǎ, mi sforǎrile lorǎ kǎtre o oare-kare unitate, unǎ oare-kare idealǎ ce nu va fi poate nici o datǎ ajunsǎ, dar la care tinde spehia omeneaskǎ prin libertate mi lǎkrare; civilizatiunea europeanǎ este dar kredinǎoasa imagine a lǎmii: ka mi kǎrssǎlǎ lǎkrǎrilorǎ lǎmii auesteia, ea nu   nici strimǎ, nici esklsivǎ, nici stacionarǎ. Pentru intia oarǎ, mi se pare kǎ karakterǎlǎ specialitǎyii a desprǎrǎtǎ din civilizatiune; pentru intia oarǎ, s'a desvoltatǎ atǎtǎ de diferitǎ, atǎtǎ de inavuzitǎ, atǎtǎ de laborioasǎ ka teatrǎlǎ uni-versǎlǎi.

Chivilizatiunea europeanǎ a intratǎ, de va fi ertatǎ a o sune, in adevǎrǎlǎ eternǎ, in planǎlǎ Provedindei! ea merge dǎru kǎile lǎi Dǎmnezeǎ. E principialǎ racionalǎ alǎ sǎperioritǎyii sale.

Doreskǎ, domnilorǎ, ka auestǎ karakterǎ fndamentalǎ, distinktivǎ, alǎ civilizatiunii europeanee, sǎ remǎiǎ faǎu in mintea domniei voastre, in kǎrssǎlǎ lǎkrǎrilorǎ noastre. Azi nu potǎ sǎ fakǎ alta de kǎtǎ a'lǎ intǎri. Kǎtǎ pentru probǎ, desvoltarea fantelorǎ katǎ s'o dea. Vǎ veǎi uni kǎ toate auestea kǎ arǎ fi o mare intǎrire a aserǎiunii mele, dak' amǎ afla, in kiarǎ leagǎnǎlǎ civilizatiunii noastre, kǎsele mi elementele de karakterǎlǎ ne care

i l'am atribuită; daka, în momentele în care a început a se naște, în momentele caderii Imperiului roman, recunoaștem, în starea lumii, în faptele care, kiar în zilele d'întiș, aș konkurșă spre a forma civilizaținea europeană, printr-unul așteia diversității teritoriale, dar fekznd, care o distinge. Voiș cereka impresiunea kă domnia voastră așeastă cerețare. Voiș esamina starea Europei la kăderea Imperiului roman, și voiș cerețeta, saș în instituționi, saș în kredințe, saș în ideie, saș în simțimente, care era elementele pe care lumea antikă le lăsa de moștenire lumii moderne. Daka, în așeste elemente, vomș vedea întipărită karakterele pe care îlș deskrișei, elș va kăpăta kiar de azi unș mare gradș de probabilitate pentru domnia voastră.

Trebșe mai întiș a kșnoașe șineva bine șeia șe era Imperiulș romanș, și kșm s'a formatș.

Roma, la începutș, era nșmai o mșnicipalitate, o komșnă. Șșvernulș romanș n'a fostș altș șeva șșr nșmai o adșnare de instituționi care se kșvinș șnei populaționi înkise în întrulș unși orașș; așestea șșntș instituționi mșnicipale: așesta este karakterulș lorș distinktivș.

Nș era partikularș la Roma așeasta:

kъndŝ se zîtъ чинева în Italia, не ачеа епокъ, импрежърлŝ Romei, нъ афлъ алтŝ чева де къртŝ ораше. Чеиа че се нѣмѣа п'атѣнчѣ попоаре ера нѣмаї нѣче конфедераціѣни де ораше латине.

Etruscii, Samniti, Sabinii, попоареле дин Греѣиа mare, тоѣї сѣнтŝ într'ачеиа-ші stare.

În епока ачеиа нъ се афла кампаніе; а-дікъ кампаніеле нъ семъна де локŝ къ чеиа че се афлъ астъ-зі; ера кълтivate, ачеаста шї trebъia; dar нъ ера попълате. Proprietarii кампаніелорŝ ера локѣиторіи орашелорŝ; ешіа ка сѣ вегіезе ла пропrietățile лорŝ рѣрале; аколо цїнеа знŝ оаре-каре нѣмърŝ де sklavi dar чеиа че нѣмимŝ астъ-зі кампаніѣ, ачеастѣ попълăцине respânditъ, къndŝ în локѣинѣ singurate, къndŝ prin săte, шї каре аконере претѣтindenї пѣмїнтлŝ, ера знŝ че маї некѣnoskѣтŝ Italiei antice.

Къndŝ s'a întinsŝ Roma, че а фѣкѣтŝ ea? Őrmaѣї istoria еї, veѣї vedea къ а конкїсŝ саŝ а фѣндатŝ ораше; s'a lăntatŝ în kontra орашелорŝ, а kontraktatŝ къ ораше; а trimisŝ kolonie în ораше. Istoria конкѣистеї лѣмїї де кърте Roma, è istoria конкѣистеї шї а фѣндърїї знѣї mare нѣмърŝ де четъцї. În orientŝ, întinderea dominării romane нъ преа поартъ ачестŝ karakterŝ: аколо попълăцинеа ера алтѣ-фелŝ distribuitъ, нъ ка în Ocidentŝ; сѣпѣсѣ ла

șnș reșimș soșialș diferitș, era kș mșltș mai pșșinș konzentratș în orame. Dar fiindș-kș aci è vorba nșmai de poplașionea europeanș ceia ce se petreșea în Orientș ne intereseazș pșșinș.

Înkizîndș-ne în Oșidentș, aflșmș pretș-tindenî fantă ne kare am arștat'o. În Galiele din Spania totș orame întîmpinăș; departe de orame, teritorișlș è koneritș de bșșș, de pș-dșri. Țerșetășș karakterșlș monșmentelorș romane, alș drșmșrilorș romane. Aveșș nișșe drșmșri mari kare mergș dela șnș oramș pîntș la altș; așeastș mșșșime de drșmșri miș kare astș-zî se reskrșșeskș în toate sensșrile d'a-șșșra țșrimșlș, era atșnș nekșnoskștș. Ni-mikș nș seamțnș kș așeastș nenșmțratș kș-time de monșmente miș, de sate, de kastele, de biserișe, resimite în șarș de la evșlș mediș. Roma ne a lșsatș monșmente imense, întîpș-rite kș karakterșlș mșșișinalș, destinate pen-tr'o poplașione nșmeroasș, grșmșditș așșșra șnșia și așelșia-șș pșntș. Șșb orî kare pșntș de vedere așș konsidera lșmea romanș, veșș afla într'însa așea pșșonderinșș mai eskłsivș a oramelorș, și nefinșșa soșialș a kampanielorș.

Așestș karakterș mșșișinalș alș lșmîi romane fșșea învederatș șnităea, legșmîntșlș soșialș alș șnșî statș mare, kare è foarte greș

de stabilități și de manșinătăți. O municipalitate ca Roma putuse să cucerască lumea, i era multă mai peste mână d'a o guvernă, d'a o konstitsi. Astă-felă, cândă lăcrarea se pare terminată, cândă totă Ocidentă și o mare parte din Orientă sântă căzute sub domnia romană, vedem așea minșinată mărime de cetăți, de stăruire făcute pentru isolare și independență, desrindă-se, desfăcândă-se făcândă ca să zică ama în toate părțile. Așeașă făcna din căsele care adăseră necesitatea Imperiului, a unei forme de guvernă mai koncentrate, mai capabile de a ține unele elemente atâte de puțină coerință. Imperiul cărkă s'adăcă legătură și legămîntă în așea societate resimț. O scoase la cale nîmă la oare-care pîntă. Între Augustă și Dioklețian, în timpă se cândă se desvolta legislașnea cîvîlă, se stabili și așeastă sistemă de despotismă administrativă care întinse d'asupra lumii romane o desțără de funcționari împărușii dîmă ierarhiă, bine legați, săș între dîmă, săș că cărtea imperială, și aplicașii nămaș întră a face să treacă în societate voindă pșteriă, și în pștere, tribștrile și forșele societășii.

Și nă nămaș că rezmi așeastă sistemă întră a ralia, a conșine împresă elementele

lămii romane; dar ideia despotismului a paterii centrale, paterne în spirite ca o șarpe-rință singlă. Se mișcă cineva vâzând în-tr'această kolekțiune răș unită de republice mici, într'această asociație de municipalități, pregătind mai multă mișcare de kărindă respectului maiestății imperiale și, așgăste, sakre. Se kavenia ka necesitatea de a stabili vre ună legămîntă între toate ptergile acestea ale lămii romane să fiă foarte tare, ka kredințele, miș simtimentele despotismului s'afle în spirite o astă-felă de lesne apropiere.

Ka aceste kredințe, ka această organizare a sa administrativă, miș ka sistema de organizare militară care se alăturase pe lângă dînsa, s'a lăntată Imperiul roman în kontra disoluțiunii care îl lăkra pe din întră, miș în kontra invaziunii barbarilor. S'a lăntată multă timpă, într'o stare nekontenită de dekadință, dar apărînd-se totă-d'asna. Ună momentă a sosită pînă în cele din urmă în care disoluțiunea a triumfată; nișă șchirea-facerea despotismului, nișă nepăsarea servitudinii, n'aș fostă destăle ka să manșă această mare kornă. În ală IVlea seklă, se vedea pretștindenii desșnind-se, desmembrînd-se; Barbarii intra din toate ptergile; provințiile nă mai resista, nă se mai neastîmpăra de soartea generală. A-

тєнчї интрѣ ѓн канѣлѣ ѣнорѣ ѓмпѣраѣї о идеїѣ синѣларѣ; еї воїрѣ сѣ ѓнчєрчє дака спєранѣєлє дє о либертатє ѣнєралѣ, о конфєдєраѣїѣнє, о сїстємѣ аналогѣ кѣ чєїа чє нѣмїмѣ асѣѣї ѣѣвєрнѣ рєнрєсєнтатїѣѣ, н'арѣ апѣра маї бїнє ѣнїтатєа ѓмпєрїѣїї рѣманѣ дє кѣѣѣ адмїнїстратєа дєспѣтїкѣ. Еатѣ ѣнѣ рєскрїпѣѣ алѣ її Онорїѣ ѣї алѣ її Теодосїѣѣ чєлѣѣ ѣѣнє, адресатѣ ѓн анѣлѣ 418, прєфєктѣлѣѣ Галїєї, ѣї алѣ кѣѣѣїа скѣнѣѣ нѣ є алѣїлѣѣ дє кѣѣѣ а сє ѓнчєрка ка сѣ стабїлєаскѣ ѓн мєаза-ѣї а Галїєї ѣнѣ фєлѣ дє ѣѣвєрнѣ рєнрєсєнтатїѣѣ, ѣї, кѣ аѣѣтѣрѣлѣѣ її, а маї манѣїнє ѣнїтатєа ѓмпєрїѣїї.

Аѣѣѣїї Онорїѣ ѣї Теодосїѣ, її Аѣрїѣѣѣ, прєфєктѣлѣѣ Галїєї.

Assupra ѓнкѣнѣсѣїїнѣѣѣїїї прєа салѣтарїє чє нє а фѣкѣѣѣ Magnificinѣa та, дѣнѣ алтє маї мєлѣтє ѓнформѣїї ѓнвєдєратѣѣ фѣлѣсїтѣоарє рєнѣблїчєї, дєкрєтѣмѣѣ, ка сѣ аїѣѣ нѣстєрє дє лєѣтє тотѣ-d'аѣна, дїснѣсїѣїїѣнїлє ѣѣнѣѣтѣоарє; ла карє катѣ сѣ сє сѣнѣїѣ лѣкѣїтѣорїї чєлѣрѣѣ мєантє проѣнѣїїє алє нѣоastre,¹ ѣї карє сѣнѣѣ асѣѣ-fєлѣѣ прєкѣн ѓнї-її еї арѣ фї нѣѣstѣѣ sѣ лє дѣrєaskѣ ѣї sѣ лє чєarѣ. Fїїndѣ-kѣ, nєnѣrѣ nїsчє kѣvїntє dє ѣїlїtatє nѣbлїkѣ saѣ prїvatѣ, nѣ nѣmaї dїn fїѣ-karє проѣnѣїїѣ, dar kїarѣ ѣї dїn fїѣ-karє oramѣѣ, sє dѣkѣ adєsєa lїngѣ Magnificinѣa та, pєrsѣoanєlє ѓн sєrvїїїѣѣ,

¹ Vienesa, ѓntїїa Aksїtanѣ, a dѣsa Aksїtanѣ, Novemnonslania, ѓntїїa Narbonesѣ, a dѣsa Narbonesѣ ѣї проѣnѣїїa Alnїlѣrѣ marĩtĩmĩ.

saș denstații specială, ka sã dea sokoteli saș sã trakteze desmre nisce lãkreri relative la intereselã proprietarilorã, amã jãdekatã kã arã fi folositorã mi profitabilã, ka din achestã anã sã se faktã, în toți ani, la o epokã otãritã, pentrã loksitorii celorã meante provingie, o adãnare la metropolã, adikã în oramãlã Arlã. Prin achestã instiãziãne avemã în vedere a îngriji asemenea de interesele ðenerale mi partikulare. Mãi întiã, prin reznierea celorã mãi notabili loksitori în ilãstra presingã a prefektãlã, daka însã nisce motive de ordine ðsblikã nã 'i a kiãmatã airea, s'arã ðstea obãine, din fiã-kare sãbiectã în deliberare cele mãi bãne ðãrã. Nimikã din ðeia ðe s'arã trakta mi otãri, ðãn' o matãrã diskãziãne nã va ðstea sã skane kãnosãingie vre ðneia din provingie, mi ðeia kare n'arã asista la adãnare, se vorã îndatori a ðrma totã acelea-mi regãle de ðrentate mi eksitate. Mi ðnkã, ordonãndã a se ðine în toți ani o adãnare în ðetatea Konstantina,¹ kredemã a face ðnã lãkrã nã ðsmãi folositorã binelã ðsblikã, dar ðnkã mi ðromãã a mãlãi relaãziãnele soãiale. Într'adevãrã, oramãlã è aãa de avantaãiosã sitãitã, vinã aãa de mãlãi streini, se bãkãrã de ðnã komerãiã aãa de întinsã, în kãtã vede ðineva venindã totã ðeia ðe nasce saș se fabrikã într'alte ðãrã. Totã ðeia ðe înavãziãtãlã Orientã, ðrofãmata Arabiã, delikata Asiriã, rodiãtoarea Afrikã, frãmoasa Suanã mi kãraãioasa Galã

¹ Konstantinã celã mare isbia kã deosebire oramãlã Arã: elã stabilã într'insãlã skããzãlã prefektãrei Galilorã; de aãeia voi ka sã poarte ðãmele sãã, dar obiãeizãlã ðredomni în kontra voingie sale.

prodskă mai rensmită, abândă într'acelă lokă k'o astă-felă de profăsiune, în kăţă toate lăkrăile admirate ka magnifice, akolo apară ka nisce prodşyeri ale pămîntăslă. Pe lîng' ačestea, reznierea Ronslăi kă marea Toskaneî amoniază mi mai învečineskă đurile ne kare celă d'întiă le strebate mi čea de a doza le skaldă kă sinositiđile ei. Astă-felă, ne kăndă pămîntăslă întregă đă pentră trebşingă ačestăi orăşă totă če are mai stimată, ne kăndă prodşyerile partikulare din toate pėrgile se transpoartă akolo ne şkată, ne mare, prin kărsăslă rîşiloră, kă ajştorăslă pėnzeloră, ală loneđiloră mi ală kăşđeloră, kăm n'ară vedea Galia noastră o binefačere în ordinăslă kare đămă de a se konvoka o adşnare pşblikă în sînsăslă ačestăi orăşă şnde se află rezniere în oare-kare felă, printr'şnă dară đămnezeeskă, toate bşnrile vieđei mi toate înlesnirile komerčislăi?

Păstrăslă pşefektă Petroniă,¹ kă şnă skonă de lărdă mi plină de înđelenčisne a mi ordonată ka şă se observe ačestă običeăş; dar fiindă-kă pşnerea în lăkrare a fostă întreşnătră prin neîngriđirea timniloră mi împėrgădia şşpştoriloră, amă otărită a o pşne în vigoare prin astoritatea înđelenčşniî noastre. Ama dar, skămşle mi mşltă isbităslă meă konsăpşeană, Agrigola, ilştra ta Magnifichinđă, konformăndă-te kă presentsăslă nostră ordină mi kă običeăslă stabilită de pşdečesorăi tei, va fače şă se pşbliče în provinđie dispozişnile şrmătoare:

Se va fače kănoskăţă tşşloră persoaneloră onorate kă şănkđişni pşbliče saă pşoprietari de dominie, mi tşşloră şđdekştoriloră provinđieloră, kă

¹ Petroniă fă pşefektă ală Galieî între anii 402 mi 408.

trebse s' se adăne în konsiliș, în fiș-kare anș, în oramșlș Arlș, în intervalslș idelorș lși așgșstș mi ale lși sentembre, zilele konvokșrilorș mi ale sekșionilorș se vorș fiksa dșnș voindș.

Novemponșlania mi a dosa Akșitanș, ka mi provinșieile chele mai depșrtate, vorș pștea, daka jșdekștorii lorș vorș fi reșinșșii de niskai-va okșnapșii neapșrate, s' trimiș în lokslș lorș depștașii, astș-felș prekșm se obișnșesche.

Cheia kare vorș neingșriji de a se dșche la lokslș otșritș, în timșslș preskrișș vorș plști o amen-dș kare va fi pentș jșdekștori de çinçi livre de așș, mi de trei livre pentș membrii kșrielorș mi çelorș alșii demnitarș,¹

Kredemș prin așeastș mșșșrș kș vomș akorda mari avantașe mi o mare favoare lokșitorilorș provinșielorș noastre. Mai avemș mi inkredinșarea d'a mai adșșii la ornamentslș oramșlș Arlș, kredinșei kșșșia sșntemș datorș mșltș, dșnș fratele nostrș mi patriçiiș.²

Datș la XV-a din kalendele lși maiș; priimitș la X-a din kalendele lși isniș.

Domnilorș, provinșieile, oramele refșsarș bine-façerea; nimini nș voi s' nșmeaskș depștașii, nimini nș voi s' meargș la Arlș. Çentralisarea, șnitatea era kontrariș kș natșra

¹ Se nșmia kșriș komșșrile mșniçipale ale oramșelorș romane, mi kșriali membrii așestorș komșșri, kari era prea nșmeromș.

² Konstantinș, alș doilea konșoarte alș Plavidiçii, pe kare Onoriș îlș lbase de koleșș la 421.

primitivă a acestei societăți; spiritul de localitate, de municipalitate, reșterea preștin-denii; nepăsarea de a reconstitui o societate generală, o patrie generală, era învederată. Orașele se reînălțară în zidurile lor, în afacerile lor, și Imperiul căzu fiindcă-și nimănă nu voi să fie ală Imperiului, pentru-că cetățenii numai voia să fie de cătă ai cetății lor. Astă-felă reafirmă, la căderea Imperiului roman, totă acea faptă pe care amă reknoșkă'o în leagănelă Romei, predominarea reșimului și ală spiritului municipală. Lămea romană a revenită la prima sa stare; a fostă formată din orașe; s'a desolvată, orașele rămă.

Reșimulă municipală, eată ceia ce a lăsată Europei vecea civilizație romană; reșimă prea nereglată, prea slăbită, prea inferioră față îndoielă către ceia ce era în primii timpi, că toate acestea singură reală, singură care mai era constituită, fiindcă-și numai elă singură trăise dăru elementele lămii romane.

Căndă zică *singură*, mă închelă. O altă faptă, o altă idee înă mai sșuratră: aceasta era ideea Imperiului, numele Imperatorului ideea maestății imperiale.

Acestea sșntă elementele pe care civilizație romană le a transmisă civilizației

europene: pe de o parte, rețimăleș mənıçınalș, obıçelele sale, regșelele șale, esempelele sale, prinçınıș de libertate; pe de alta, o leçislaçıı-șne çivılł, komșnł, çeneralł, mı ideia pșteriı absolște, a maestșııı sakre, a pșteriı imperatorșlđı, prinçınıș de ordine mı de servıțđıne.

Însș, domnilorș, totș într'șnș timșș se formase în sınıșlș soçıetșııı romane o altș diferıț soçıetate, fondatș pe nıșçe alte prinçıııe, însșfleııț de alte simtımte, mı kare kșta s'adșkș çıvılısaçııșnıı europene moderne elemente de o altș natșrł: voıș șș vorbeskș de *Biserika kristianș*. Zıkș Biserika kristianł, mı nș kristianısmșlș. La finele sekșlșlđı alș IV-lea, mı la înçenșțlșlș sekșlșlđı alș V-lea, kristianısmșlș nș era nșmaı o kredıııç indıvıdșalș, era o ınsıtıțđıșne; elș se konstıțđıșe: ıııı avea gșvernșlș, șnș klerș, o ıerarçııș determınatș pentș diferıtele fșnçıııșnıı ale klerșlđı, ale venıțrılørș, ale mızloaçelørș de akçııșne ındependınte, pșntșrılde de ralıare kare potș fı tolosıtıoare șneı soçıetșııı marı, konçılıe pro-ıvııçıale, naçıonale, çenerale, obıçeıșlș de a trakta ııı komșnș afaçerılde soçıetșııı. Într'șnș kșvıntș, la aça epokł, kristianısmșlș nș era nșmaı o relıçııșne, era o biserıkł.

Daka nș era o biserıkł, nș sıııș, dom-

niloră, ce s'ară fi întîmplată în mizlokăle kăderii Imperiălei romană. Mă restrîngă în konsiderăbile kărată șmane; și de o parte ori ce elementă streină la konsekvințele naturale ale fanțeloră naturale: daka kristianismăle n'ară fi fostă, ka în primii timpi, de kăte o kredință, și simțimentă, o konvințere individuală, se poate krede kă ară fi kăzătă în mizlokăle disolușionii imperiălei și a invasiunii barbariloră. A kăzătă mai țerziă, în Asia și în totă nordăle Africele, și o invasiune totă de astă-felă de natăre, și o invasiunea barbariloră Măslmani; atșuși a kăzătă, kă toate kă venise în stare de instițușione, de Biserikă konstituită. Kă atăte mai măltă totă acea fanță ară fi pătătă și se întimule în momentăle kăderii Imperiălei romană. Atșuși nă era măi niși șiăle din mizloașele prin kari astă-ză inflinșele morale se stabileskă să resistă fără vr'o konsiderare pentră instițușionii, niși șiăle din mizloașele prin kari șiă kărată adevăre, o kărată ideie kapăte șiă mare imperiă asșura spiriteloră, gșvernă fanțele, determină evenimente. Nimikă asemenea nă esista în ală IV-lea sekăle, nimikă kare ară fi pătătă șiă dea ideieloră, simțimenteloră personale, o astă-felă de astorităte. Este învederată kă treșia o

soțietate tare organizată, tare guvernată, spre a se lupta în kontra unei asemenea realități, spre a emi viktorioasă dintr'ună astă-felă de uragană. Ne krează kă zikă măltă inkredindendă kă la finele țelă de ală IV-lea mi pe la începătălă țelă de ală V-lea sekălă, Biserika kristiană a skăpată kristinismălă; kă Biserika kă instituișnile sale, kă maștraii se, kă pătrea sa, s'a apărată kă vigoare în kontra disolușniă interioare a Imperiălă, în kontra barbariei, kă a învinsă pe Barbari, kă a devenită legătăra, mizlokălă, prințipiălă civilizașniă între lămea romană mi lămea barbară. Ama dar kată să konsiderămă în sekălă ală V-lea starea Bisericei mai măltă de kăță a relișiunii, astă-felă zisă, spre a kăta țeia țe kristianismălă a adășă de atșnă civilizașniă moderne, mi țe elemente a întrodășă într'însa. Țe era la ațea epokă Biserika kristiană?

Kăndă privesțe țineva, totă săb ună kărată pătă de vedere șmană, diferitele revolușni kari s'aș împlinită în desvoltarea kristianismălă, de la orișinea sa pînă în sekălă ală V-lea, konsiderăndă-lă nămai ka soțietate, o renetă, mi ne ka kredinșă relișioasă, vede kă a trekătă prin trei stări kă totălă diferite.

În cei d'întîiș timpi, în timpii cei mai d'întîiș, societatea kristiană se presintă ka o kărată asoziare de kredințe și de simtimente komune; primii kristiani se reșneskă spre a se băkara împreună totă de acelea-șii emoziuni, totă de acelea-șii konvinșeri relițioase. Nă află čine-va ničii o sistemă otărită de doktrină, ničii șnă totală de regăle, de disiplină, ničii șnă kornă de maștrașii.

Făță îndoială, nă există societate ori kăță de năskăndă, ori kăță de slabă ară fi konstităită, nă există ničii șna kare să n'ăibă o pătare morală kare s'ă însăflețea-skă și să o dirigă. Se afla, în diferitele kongregaționi kristiane, oameni kari pre-dika, învăța, găverna moralicheske kongregaționea; dar ničii șnă maștrașă instițită, ničii o disiplină rekănoskăță; kărata a-asoziare în kredințe și simtimente komune, este starea primitivă a societății kristiane.

Kă kăță înaintează, înainteare rețede, fiindă-kă lasă a i se vedea șrma în primele monșmente, se vede reșărindă șnă kornă de doktrine, de regăle de disiplină și de maștrașii: de maștrașii nășmii, șnii *πρεσβύτεροι*, saș vekii, kari aș deveniș preoșii; cei alții *ἐπίσκοποι*, saș inspektori, sșmavegetori, kari aș deveniș episkopi; alții eară *διάκονοι*,

înscripționării cu îngrijirea scrierilor și cu împunerea leîmosinilor.

E mai cu neputință a determina care era funcțiunile precise ale acestor diferențe magistratice; linia demarkării se vede că era vagă și fluctuantă; dar, în fine, instituțiunile încheie. Cu toate acestea mai domnește un caracter în această a două epocă: și care este, că imperiul, preponderând în societate, este din cornul credințioșilor. Cât pentru alegerea magistratilor și primirea disciplinei, să a doctrinei chiar, cornul credințioșilor este care prevală mai mult. Prin'acesta se s'a fâcstă vr'o desputere între guvern și poporul kristian. Nu sânt în parte fără-kare, și neatârnat de cel alt; și poporul kristian este care exercită principala influență în societate.

La a treia epocă, se află că totul este altă lăcră. Există și clerul desputut de popor, și cornul de preoți care își are averile sale, jurisdicțiunea sa, konstituțiunea sa proprie, într'ună kăvintă, și guvernul întreg, care singur el este o societate kompletă, care își are toate mijloacele sale de existență, independent de societatea țării ea se aplică și asupra țării și întinde influența. Astfel este a treia epocă a konstituțiunii Bisericii

kristiane, mi starea în kare ea apare la începutul secolului al V-lea. Gubernul nu è nici de kòm desputut de popor; nu asemenea guvern nu se află, mi kã atut mai puțin în materie religioase de kãt în orî kare altele; dar, în raporturile klerului kã kredinomi, klerul domnesce mai fãr kontrolă.

Klerul kristian mai avea inkã mi nu altă mizok de influență. Episkopi mi klerici deveniseră primii maistradi municipali. Aji vãzut kã nu remănea, kãratã vorbind, din imperiul roman, de kãt redimul municipală. Ajnsese din veksașnile despotismului mi rșinarea oramelor, ka kãriali, saș membrii kornșilor municipale, sã kaz în deskãriare mi în apati; episkopi, din kontra, mi kornșul preșilor, plini de viață, imi lã aspra negreșitã a șșuravegea, a dirije tot. Arș fi o greșealã de a li se imista a-cesta, de a'i pivi ka șșurștori. Astã-felã cerea naturalul kãrsã alã lãkșrilor; nu mai klerul, kare era moralicesce tare mi însșfegit, deveni în toate pãrșile pșternikș. Acesta este lepea șșiversului.

Acestã revolșune este întipritã în toatã legislașnea imperatorilor dintrãvea epokã. De veș deskide kodul Teodosianș, saș kodul Ișstinianș, veș afla nu

mare nsmbr̄ de disposițiunii kari inkredindeaz̄ afacerile m̄nicipale kler̄sl̄i mi episkopolor̄. Eat̄ k̄te-va:

Kod̄ Iustinian̄ k. I. tit IV. De episcopali audientia, § 26. — K̄t̄̄ pentr̄ afacerile ansale ale cet̄șilor̄ (fī vorba de venit̄rile ordinare ale cet̄șii, sā din fond̄rile provenite din b̄n̄rile cet̄șii, sā din dar̄r̄i partikslare ori legate, sā din ori ce alt̄ sor̄pinte, sā k̄ se va trakta de l̄kr̄rile p̄bl̄ice, de magazinele n̄strimentale, de anad̄che, de întreginerea b̄ilor̄, de port̄r̄i, de konstr̄kțiunea zid̄rilor̄ sā a t̄rn̄rilor̄, de reparatsl̄ p̄n̄șilor̄ mi dr̄sm̄rilor̄, sā de proceșele în kari s'ar̄ p̄tea îndatori cetatea pentr̄ interesele p̄bl̄ice sā private), ordon̄m̄ș ceia ce șrmeaz̄: Prea miosl̄ episkop̄, mi trei oameni k̄ o b̄n̄ ren̄șmire d'între cei d'înt̄iș ai cet̄șii se vor̄ ad̄na; vor̄ esamina în fī-kare an̄ l̄kr̄rile fīk̄te; vor̄ îngriji ka cei ce le kond̄k̄, sā le aș kond̄șș, ș̄ le m̄șoare esakt̄, ș̄ mi dea sokoteala, mi s'arate k̄ mi aș îndenlinit̄ îns̄r̄cinarea în administrarea, sā a monșmentelor̄ p̄bl̄ice, sā a șsmelor̄ kelt̄site pentr̄ n̄strimente mi b̄i, sā de tot̄ ce se kelt̄șeșce pentr̄ întreginerea dr̄sm̄rilor̄, a anad̄chelor̄, sā a ori k̄r̄ș̄i alt̄ imnieḡ.

Ibid § 30. — În urivinda k̄r̄ratei j̄nilor̄ de înt̄ia sā a doșa etate, mi a t̄t̄slor̄ș celor̄ș ce leșea le d̄ș k̄r̄atori, daka av̄șșia lor̄ș n̄ș è mai mare de 500 asrēi, ordon̄m̄ș a n̄ș se așenta n̄șmirea p̄sidentsl̄i provinșiei, ceia ce ar̄ș ad̄che kelt̄seli mari, mai v̄rtos̄ș daka zissl̄ș p̄sident̄ș n'ar̄ș loksi în o-

rașină și unde ar fi căuta să îngrijească de căratelă. Numirea cărătorilor și să torilor se va face atunși de maștratslă ținții... dimpreună cu prea miosslă episkop și cu alte persoane revestite cu însușiri publice, dacă țetatea va avea mai multă din aestia.

Ibid., k. I. tit, LV, De defensoribus, § 8. — Vomă că apărătorii țințiilor, bine părășni de sântele mistere ale kredinței ortodokse, să fiă aleși mi instiții de venerabili episkopi, de klerici, de notabili, de proprietari și de kșiali. Că să pentru instalarea lor, se va raporta aceasta la glorioasa putere a prefektslă pretorișlă, că aștoritate lor să tragă din skrisorile de primire ale Magnifinței sale, mai multă soliditate și țrie.

Așă pșteă țină o multime de alte lei; așă vedea pretșinden și totă aceia și fantă: că între reșimslă mșnicinală din evslă de mizlokă, s'a interșș reșimslă mșnicinală eklesiastikă; preponderința klerșlă în afacerile ținții a șședată pe a vekiloră maștraș mșnicinală, și a pșesă organizarea komșneloră moderne.

Înțeleși că mizloace kolosale de putere afla Biserika kristiană astă-felă, să în propria sa konstișșne, în fațele sale așșra poporșlă kristiană, să în partea că lăa în afacerile țivile. De aceia și ea a konșșș așă de multă, de la acea epokă, la karakterșlă și

la dezvoltarea civilizațiunii moderne. Să ne înțelegem a rezuma elementele pe care ea le a introdus de atunci.

Și mai întâi a fost și folos și nemărginită presiunea unei influențe morale, a unei puteri morale, a unei puteri care repara și mai pe convingerile, pe credințele și pe simțimentele morale; în mijlocul acestor delăsări de putere care esbăknî în acea epocă asupra societății: Dacă n'ar fi existat biserica cristiană, toate lumea ar fi căzut sub putere materială. Ea făcea mai mult înțelegerea, respundea ideilor unei regule, unei legi superioare tuturor legilor omenești; avea această credință fundamentală pentru binele umanității, că este asupra tuturor legilor omenești o lege nemită, după timp și moravuri, după rațiune, după dreptul divin, dar care, totuși d'asupra și pretendenții este totuși aceeași și diferite nume.

În fine, Biserica înțepene o faptă mare, desputerea puterii spirituale și a puterii temporale. Această desputere, domnilor, este sorpîntea libertății conștiinței: ea nu e basată pe nici și altă principiu afară de acela care servă de fundament libertății conștiinței celei mai riguroase și mai întinse.

Desputerea temporală și ală spirituale

alǎlǎi se întemeiază pe aceste ideie că pătorea materială n'are nici dreptă nici înflinț pe asupra spiritelor, asupra konvinșerii și asupra adevărului. Ea dekore din diferența stabilită între lămea kșetării și lămea akșidni, lămea lăkrșrilor interioare și așeia a lăkrșrilor esteriore. Astă-fel în kătă acestă prinșiniș ală libertății konsșinșei pentră kare Eșropa s'a bătăt atăt de mătă, pentră kare a șferităt atăta, kare așia de tărziș a prevalăt și adesea în kontra voinșei klerșlăi, așestă prinșiniș era depșș, șb nșmele de desșșire a timporalșlăi și a șpiritșalșlăi, în leagșnșlă șivilizașniș eșropeane; și Biserika kristiană este kare, pentră o neșesitate a șitșadniș sale, șire a se apșra atșnș în kontra barbariei, 'l a întroșș și 'l a manșinștă. Presinșa șnei pșteri morale, manșinșrea șnei leșii divine, și desșșșire pșteriș timporale și a pșteriș șpiritșale, așestea șntă șele trei bine-fașeri pe karī în sekșlăș ală V-lea Biserika kristiană le a respșdită asupra lămiș eșropeane.

Kiarș de atșnș n'a fostă totăș asemenea șalștariș înflinșei sale. De la înșeștășlă sekșlășlă ală V-lea inkă, apșrea în Biserika kristiană kăte-va prinșinie rele karī aș jșkată șnă mare rolă în desvöltarea șivilizașniș noastre.

Astă-felă predomină în sînzlă sîbă, la ațea epokă, desprînderea gvernanțiloră și a gvernanțiloră, încerkarea de a fnda independința gvernanțiloră în privința gvernanțiloră, de a impune leuă gvernanțiloră, de a posede sîritslă și viața loră fîră libera prîimire a raționamentelă și a voinței loră. Biserika măi avea kșpetslă de a face ka să predominask în societate prîncipală teokratikă, a pîne măna pe pșterea timporală, a domni eksklusivă. Și kîndă ea nă reșnia să pșîp măna pe domnire, să faktă a predomină prîncipală teokratikă, se alia kș prîncipiă timporală, și sșșșinea, pentră a o împîrzi, pșterea loră absolută, kș pagăba libertății sșșșimiloră.

Astă-felă era, domniloră, prîncipalele elemente pe care în sekăslă ală V-lea Eșropa le întrebînța în Biserikă saă în Imperiă.

Înr'această stare barbariă aă aflată lămea romană și aă pșșă măna pe dînsa. Sure a kșnoasce bine toate elementele kari s'ă reșnită și amestekată în leagănlă civilizaționii noastre, nă ne măi remăne de kătlă a stădia pe barbari.

Kîndă vorbeskă de barbari, încelepeuă fîră măltă grețate, domniloră, kă nă è vorba de istoria loră; pe care nă o vomă sșșșne, șșșș kă la ațea epokă konkeranții Imperi-

şlăi era mai toţi totş din aţeia-şii stirne, toţi Țermani, afară din kăte-va tribşte slavone, şure esempls a Alanilorş. Mai şcimş ase-menea, kă măi toţi era totş în aţeia-şii stare de çivilisaşione: vr'o kăte-va diferinşe pşteasă esiste între dînşii, dşpă mai mşltşlş saş mai pşşinşlş kontaktş pe kare aţeste diferite tribşte ilş avea kă lşmea romanş. Astş-felş, nişii o îndoială nş è kă naşionea Goşilorş nş era mai înaintatş, kă n'avea nişce obişeie pşşinş mai blşnde de kăţş ale Traşilorş. Dar konsiderşndş çine-va lşkrşrile sşb şnş pşntş de vedere şeneralş, şii dşpă pşşerea noaştrş în resşltatele lorş, aţea diferinşş în starea çivilisaşionii popoarelorş barbare, în orişinea lorş nş è de nişii o importanşă.

Starea şenerală a soşietăşii Barbarilorş katş sş o kşnoaşemş. Astş-felş dar, în zisa de astşzi, è prea anevoiş kşi-va a şii da sea-ma desşre dînsa. Prinvenimş şşrş mşltş osteneală a înpşleşe sistema mşşinşială romanş şii biserika kristiană; inflşinşele lorş 'şii aş şşkşţş drşmş şînş în zilele noastre: le aflşmş şşma într'o mşşşime de instituşionii, de lşkrşri aktşale; avemş o mîş de mizloaşe de a. le rekşnoaşce şii a le esşlika. Obişeiele, starea soşială a Barbarilorş a peritş măi de totş; şşntemş nevoişii a le devina oriş dşpă vekile

monumente istorice saș dșn' o lșntș inkipitș.

Este șnș simtimentș, o faptș kare trebșe mai 'nainte de toate șș înșeleagș cine-va șpre a șii inkipii kș skșmpștate șeia șe era șnș barbarș: așeasta este plșčerea independinșei individuale, plșčerea de a se jșka kș pșterea șii kș libertatea sa, în mizlokșlș sorșilorș lșmii șii ale vieșei; bșkșriele aktivitșșii fșrș mșnkș; gșstșlș pentrș o soarte aventșroașș, plinș de nenșvedere, de inegalitate șii de perikșlș. Astș-felș era simtimentșlș, domnilorș, alș ștșrii barbare, neșesitatea moralș kare pșnea așeste grșmezii de oameni în mișkare. Astșzi în așeastș soșietate atștș de regșlatș în kare șșntemș inkimii, este anevoitș a șii reprezenta cineva așestș simtimentș kș totș imperișlș kare eșerșita așșura Barbarilorș de la IV-lea șii alș V-lea sekșlș. Este nșmai o singșrș skriere dșnș pșrșerea mea, în kare se aflș așestș karakterș alș barbariei întinșritș kș toatș enerșia sa; este *Istoria konksistei Angliei de kștre Normanzi* de D. Thierry, singșra karte în kare motivele, aplekșrile, imșlșșionile kare șinș în aktivitate ne oameni într'o stare soșialș înveșinatș kș barbaria, șș fiș simșitș șii reprodșșș k'șnș adevșrș adevșratș omerikș. Nișii într'o parte nș vede cine-va mai bine șeia șe este șnș Barbarș șii

viađa ɣnɔ̃i Barbarɔ̃. Reaflɔ̃ ɕine-va ɕeva ase-
menea, m̃nɔ̃ la ɣnɔ̃ oare-kare pɣntɔ̃ mɔ̃ltɔ̃ maĩ
inferiorɔ̃ dɣpɔ̃ pɔ̃rerea mea, kɔ̃ mɔ̃ltɔ̃ maĩ pɣ-
p̃inɔ̃ simplɔ̃, mɔ̃ltɔ̃ maĩ pɣp̃inɔ̃ adevɔ̃ratɔ̃, ĩn
romanele D. Cooper asɣpra selbativilorɔ̃ Ame-
ricɔ̃i. Ĩn viađa, ĩn relaɕiɔ̃nile m̃i ĩn simtimen-
tele karĩ dɣkɔ̃ m̃n' ĩn mizlokɔ̃lɔ̃ selbelorɔ̃, ɔ̃
ɕeva kare te face sɔ̃ p̃i readɔ̃ɕi a minte m̃n'
ĩntr'ɣnɔ̃ oare-kare pɣntɔ̃ obiɕeiele vekilorɔ̃
Ĭermani. Fɔ̃rɔ̃ ĩndoialɔ̃ aɕeste kadre sɣntɔ̃
pɣp̃inɔ̃ idealisate, pɣp̃inɔ̃ poetice; partea ɣiɔ̃tɔ̃
a moravɔ̃rilorɔ̃ m̃i a vieɕei barbare nɔ̃ este re-
presentatɔ̃ ĩn toatɔ̃ krɔ̃zimea ei. Nɔ̃ vorbeskɔ̃
nɔ̃maĩ de relele pe karĩ le tĩreskɔ̃ aɕeste mo-
ravɔ̃ri ĩn starea soɕialɔ̃, ɕi de istoria interi-
oarɔ̃ m̃i ĩndividɔ̃alɔ̃ a ĩnsɔ̃-m̃i Barbarɔ̃lɔ̃i. Era,
ĩn aɕeastɔ̃ neɕesitate pasionatɔ̃ de ĩnden-
dĩpɔ̃ personalɔ̃, ɕeva grosolanɔ̃ m̃i maĩ mɔ̃ltɔ̃
materialɔ̃ de kɔ̃tɔ̃ arɔ̃ fi pɣfɔ̃tɔ̃ ɕineva sɔ̃ krea-
zɔ̃ dɣpɔ̃ skrierea D. Thierry. Era ɣnɔ̃ gradɔ̃
de brɔ̃talitate, de ĩmbɔ̃tare, de apatĩ, karĩ nɔ̃
sɣntɔ̃ totɔ̃ d'asna reprodɔ̃se kɔ̃ skɣmpɔ̃tate ĩn
reɕitɔ̃rile sale. Kɔ̃ toate aɕestea kɔ̃ndɔ̃ pri-
vesɕe ɕineva kɔ̃ maĩ mɔ̃ltɔ̃ lɔ̃are a minte lɔ̃-
krɔ̃rile, kɔ̃ totɔ̃ aɕestɔ̃ amestikɔ̃ de brɔ̃talitate,
de materialismɔ̃, de egoismɔ̃ stɔ̃nidɔ̃, gɔ̃stɔ̃lɔ̃
ĩndependĩgei ĩndividɔ̃ale este ɣnɔ̃ simtimentɔ̃
nobilɔ̃, moralɔ̃, kare'm̃i traɕe pɔ̃terea din na-

țara morală a omului: este plătirea de a se simți om, simțimental personalității, alți spontaneității și mane în libera sa dezvoltare.

Domnilor, prin Barbarii germani s'a introdusă această simțiment în civilizația europeană; el era nekunoscută legii romane, nekunoscută Bisericii kristiane, nekunoscută mai tuturor civilizațiilor vechi, libertatea, este libertatea politikă, libertatea cetățeanului: omul nu este preocupat de libertatea sa personală, ci de libertatea sa ca cetățean; el este alți unei societăți, este devotat unei asociații.

Astfel era mi ca Biserica kristiană; împărăția într'însa și simțiment de mare înclinare ca korporația kristiană, de devotament pentru legile sale, o via necesitate de a mi întinde imperiul; și ca simțimental religios aduce o reacție a omului asupra lui însuși și chiar, asupra sufletului său, o menă interioară pentru a îndupleca propria sa libertate mi a o șine la ceea ce vrea credința sa. Dar simțimental independent personal, găsesc libertăți desfășurându-se și înținare, mai făr altă dint de către de a se satisface, această simțiment, o renetă, era nekunoscută societății romane mi societății kristiane: De Barbari s'a importat mi

s'a depesș elș în leag'bnelș çivilisaçionii moderne. A jșkatș unș ama mare rolș, a prodșș nișçe resșltate atștș de frșmoase, în kștș nș i fș kș pștinçtș a nș'lș da la lșminș ka unșlș din elementele lorș fșndamentale.

Este, domnilorș, o a doilea fantș, unș alș doilea elementș de çivilisaçione pe kare totș de la Barbari ilș avemș: açesta este patronaçionelș militarș, legștșra kare se stabilia între individe, între resbelatori, mi kare, fșr' a strika libertatea fș-kșrșia, fșrș kiarș a strika, în oriçine pînș la unș oare-kare pșntș, egalitatea kare esista între dînșii, fșnda kș toate açeste a sșbordinare ierarçiktș mi înçenea açea organizare aristokratiktș kare mai tșrziș deveni feodalitate. Tșrșșra fșndamentalș a açestei relaçionii era legștșra omșlși, kredinça individșlși în individș, fșrș neçesitate sșperi-oarș, fșrș obligare fșndatș asșpra pșinçipielorș çenerale ale soçietșçii. Nș veçi vede a în repșblicele antice niçi unș omș, legatș specialș mi de bșnș voitș k'unș altș omș; toçii era legaçii kș orașelș. Pșntre Barbari, legștșra soçialș s'a formatș între indivizi mai întiș pșin relaçionile kanșlși kș soçelș, pe kșndș tșrșia ka bandiçii strebștindș Европа; pe șrmtș, pșin relaçionea sșzeranșlși kș vasalșlș. Açestș alș II-lea pșinçipiș, kare mi elș a jș-

kată ună mare rolă în istoria civilizațiunii moderne, acestă devotamentă ală omăslă kătre omă, ne vine de la barbari, de la moravurile loră a trekătă la ale noastre.

У întrebă, domniloră, am gremiță zikindă la încheptă, kă civilizațiunea modernă a fostă, în leagănelă ei kiară, ama de variată, ama de mișkată, ama de konfuză prekăm m'am încherkată a v'o deskrie în kadra ġenerală ce v'am înfășinat'o? Nă este adevărată kă amă reafată, la kădereă Imperiăslă romană, măi totă elementele kare se întilneskă în desvoltarea progresivă a civilizațiunii noastre? Amă reafată trei soġietăđi kă totăslă diferite, soġietatea măniġinală, ġelă din ġrmă restă ală Imperiăslă romană; soġietatea kristiană, soġietatea barbară. Afămă aġeste soġietăđi prea diferiță organizate, făndate ne nisġe minġinie de totă neasemănate, inspirăndă oameniloră nisġe simtimente kă totăslă kontrarie; neġesitateă independenġei ġelei măi absolġte alătre kă ġea măi mare săpănere; patronaġiăslă militară alătre kă domnirea biseriġeaskă; ġăterea spiriġuală kă ġăterea timporală; de făđă mi ġretăstindenă kanoanele biseriġei, înalta legislaġiune a Romaniloră, moravurile abia skrise ale barbariloră; ġretăstindenă amestikăslă sađ măi bine koesistarea stirmiloră, a limbeloră, a sităđiăni-

loră soțiale, a moravurilor, a ideilor, a impresiunilor celor mai diferite. Acestea sânt crez, nice bune probe desime adevărată karakteră generală srb kare m'am încerkată a vț înfrunșea çivilizașionea noastră.

Fră indoială, domnilor, așeasť diverșitate, așeasť konfesiune, așeasť lăpt ne a kostată prea skemș; așeasta este kassa din kare a provenită întăziera progresăi Europei, vijeliele mi sșferinșele la kare ea a fostă pradă.

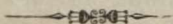
Kș toate așeastea nș kreș kș se kvine sș ne pară răș de așeasta. Pentru popoare ka mi pentru indivizi, sorgșă desvoltării celei mai variate, celei mai komplekte, sorgșă șni progresă în toate direkșionile, mi a șni progresă mai nedefinită, așeș sorgșă kompensă elă singră totă çeia çe ară nștea kosta șne a avea drentăș çine-va a'ă çerka. În ori çe kină, așeasť stare atăș de șșdșită, atăș de laborioasă, atăș de violintă, a preșită mai mșltă de kăș șimpliçitatea kș kare se presintă çele alte çivilizașionă; çensă omeneskă mai mșltă a kștigată kș așeasta de kăș a sșferită.

Mș opreskă, domnilor. Akșm kșnoasçemă, srb așește trșșre çenerale, starea în kare kădereș Imperișăi romană a lăsată lș-

mea; ксноасчемѣ диферите ле елементе каре се тѣрбѣтѣ ми се аместекѣ спре а насче чивилисаціѣнеа европеанѣ. Ле вомѣ ведеа де ачѣ љнаѣте мергѣндѣ ми љкрѣндѣ сѣб окѣѣ nostri. Ле љкѣѣѣнеа виѣтоаре, воѣѣ љнчерка а арѣта че аѣ деѣнитѣ ми че аѣ фѣктѣтѣ ачесте елементе љн епока не каре љнѣѣѣѣлѣ фаче а се нѣми тимѣѣ аѣ barbarieѣ, адѣкѣ атѣтѣ кѣтѣ се прељнѣсче каосѣлѣ љнѣѣѣнѣѣ

Domains

III^{-ia} LECTIUNE.

Obiektŝ alŝ lekciunii. — Toate diversele sisteme pretindŝ la le-
pimitate. — Ce este lepimitatea nolitkŝ? — Koesistarea tŝtŝlorŝ
sistemelorŝ de gŝvernŝ în sekŝlŝlŝ alŝ V-lea. — Instabilitatea în
starea persoanelorŝ, în proprietŝŝi, în instiŝciunii. — Era dozŝ
kŝsse: zna materialŝ, kontinŝirea invasiunii; cea altŝ moralŝ,
simtimentslŝ egoistŝ de individualitate partikŝlarŝ la Barbari. —
Prinŝipiele civiliŝaziunii aŝ fostŝ neceŝitatea ordinii, sŝvenirile
Imperiŝlŝi romanŝ, Biserika kristianŝ, Barbarii. — Tentative de
organizare de kŝtre Barbari, prin orafe, prin Biserika Spaniei,
prin Karolŝ celŝ Mare, Alfredŝ, invasiunea ŝermanŝ mi invasi-
nea arabŝ se omŝreskŝ. — Reŝimŝlŝ feudalŝ înŝene.

Domnilorŝ.

Am pŝsŝ sŝb okii domniei voastre ele-
mentele civiliŝaziunii eŝropeane, reafliŝndŝ-le
în leagŝnŝlŝ lorŝ kiarŝ, în momentŝlŝ kŝderii
Imperiŝlŝi romanŝ. M'am înŝerkatŝ a vŝ face
sŝ întrevedeŝi mai dinainte kare fŝsese diver-
sitatea lorŝ, lŝpta lorŝ konstantŝ, mi kŝ niŝi
ŝnŝlŝ dintr'însele nŝ rezimise a domina sodie-
tatea noastrŝ, a o domina celŝ pŝŝinŝ atŝtŝ
de komnlektŝ, în kŝtŝ sŝ sŝpŝiŝ pe cei alŝi
saŝ sŝ'i alŝnŝe. Amŝ rekŝnoskŝtŝ kŝ aŝesta
era karakterŝlŝ dinstiktivŝ alŝ civiliŝaziunii

europene. Astăzi începem istoria lor de la debutul ei, în secolii pe cari învârsul face a se numi barbari.

E neste puțin, când privește cine-va pentru întâia oară această epocă, a nu se întipări de o faptă ce pare a fi în contradicție cu ceia ce am zis. Îndată ce kartă cine-va kare noștrii s'aș akreditat pe antikitățile Europei moderne, vede cu diferitele elemente ale civilizației noastre, principiile monarhice, teokratice aristokratice, democratice, pretindând toate cu din origine societatea europeană era a lor, și cu n'a pierdut imperiul lor de către prin surpărările principiilor contrare. Cercetăm tot ce s'a scris, tot ce s'a zis asupra acestor subiecte; și vezi vedea cu toate sistemele prin cari s'a încercat cine-va a reprezenta sau a explica originile noastre strășind predominarea exclusivă a țării sau a celui altă din elementele civilizației europene.

Așa dar, este o școală de publiciști feudali, din cari cel mai renumit este D. de Boulayvilliers, care pretinde cu, după căderea Imperiului roman, nașterea konkerantă, devenită în urmă nobilitate, posedea toate puterile, toate drepturile; cu societatea era dominată ei; cu reșii și popoarele i aș smuls'o;

gurb era legitima repinb a lami eoropeane, konkisb prin mbnka ce o fbkase pentrb civi-
lisacijne mi pentrb adevrb.

Eatb dar in ce stare ne aflbm. Amb
kreztb a reknoasce kb nipi bnslb din ele-
mentele civilizacijunii eoropeane n'a domnitb
esklusivb in krsrlb istoriei sale, kb ab trb-
itb intr'o stare konstantb de vecinbtate, de a-
mestikb, de lntb, de transakcije; mi, kiarb
de la pamii nostri d'intiib, intilnimb aceastb
pbgere d'a drentslb kontrari, kb, kiarb in lea-
gbnslb nostrb, in sinslb Eoropei barbare, era
kbtare sab kbtare elementb kare domina sin-
gurb in societate. Mi nb nsmal intr'o sin-
gurb parb, ci in toate pberele Eoropei, diferi-
tele principie ale civilizacijunii noastre ab ma-
nifestatb, srb nisce forme pbpinb diferite, mi
in mai mlte epocb, aceste pretinderi nebn-
bile. Skoalele istorice ne kari le karakterisa-
rbmb se intilneskb pretstindenii.

Aceastb faptb e insemnatb, domnilorb, nb
in sine, dar pentrb kb deskoperb alte fante
kari pinb bn b mare lokb in istoria nostrb.
Intr'astb similtaneitate de pretinderi cele mai
onbse la posesiunea esklusivb a psterii, in in-
ticia etate a Eoropei moderne, se vrbdb dozb
fante insemnbtoare. Cea d'intiib, e principislb,
ideia legitimitbjii politice, ideib kare a jskatb

unã rolã mare în kãrsãlã civilizãrii europene. Alã doilea, è karakterãlã partikularã, adevãratã, alã stãrii Europei barbare, a aचेstei epoचे de kare avemã mãi specialã a ne okãna astãzi.

Voiã încherka a pãne la lãminã aचेste doãbã fante, a le skoate sãचेsivã din aचेastã lãunã de pretinderi primitive ne karã le esãssei.

Че pretindã, domnilorã, diversele elemente ale civilizãrii europene, elementele teokratice, popãlare, kãndã vorã a fi fostã chele d'întiã che aã posedatã soçiетatea în Европа? Че altã poate fi dekãtã pretinderea de a fi singãre lepitime? Lepitimitatea politikã è invederatã unã drentã fãndatã ne vekime, ne timpã; prioritatea în timpã è invokatã ka sorçiuntea drentãlã, ka proба lepitimitãrã pãsterii. III Iããrã a minte, vã rogã, kã aचेastã pretindere nã è partikularã unei sisteme, unã elementã alã civilizãrii noastre, kã ea se afã în toate. Oamenii s'ã obicãnitã, în timpã modernã, a nã konsidera ideia lepitimitãrã dekãtã într'o singãrã sistemã, sistema monarhikã. Aã greșealã, ea se afã în toate sistemele. Vedãrã kã toate elementele civilizãrii noastre aã vrãtã de egalã a mã o apropiã. Întrãrã mãi 'nainte în istoria Europei; vedã vedea formele soçiãle mãi gãvernele chele diverse, posedãndã

de egală a acestă karakteră ală leŕitimității. Aristokraŕiile și demokraŕiile ilaliene și elveŕice, republika St. Marină și preksm și cele mai mari monarhie ale Eŕopenei, și aș zisă și aș fostă ȕinște de leŕitime; șnele ka și cele alte aș fșndată pretinderea loră la leŕitimitate pe vekimea institășniilor loră, pe prioritatea istorikă și pernetsitatea sistemăi loră de guvernă.

Daka veșii emi din Eŕopa modernă, daka vș veșii arșnka priverile în alșii timpi, așșna altoră șere, veșii întâlni pretșlindenă așeastă ideș de leŕitimitate politikă; o veșii afla prinsă pretștindenă de vre o formă, de vre o masimă. Nișii o șară, nișii șnă timpi în kare șă nș fiă o oare-kare porșișne din sistema șocială, din șterile pșblice, kare șă nș se fi dată și la kare șă nș se fi rekșnoskștă așestă karakteră ală leŕitimității venindă din vekime, din timpi.

Kare este așestă prinșiniă? kare șșntă elementele lăi? șe înșeamnă? kșm s'a introdșș elă în șivilizașiunea eŕopeană?

La orișinea tștșloră șteriloră, zikă a tștșloră fșră distinșere, se află forma; nș kă voiș șă zikă kă forma șingșră le a fșndată pe toate, și kă de n'ară fi avștă, la orișinea loră, altă titlă dekștă forma, s'ară fi stabilită. E învederată kă trebșeskă și altele; șterile s'aș

stabilită în virtutea unor învoiele sociale, unor rapoarte cu starea societății, cu obiceiurile, cu opiniile. Dar este peste măsură a nu recunoaște căineva că forma a purtat legăturile tuturor nasterilor lumii, ori care ar fi fost natura și forma lor.

Ei bine! domnilor, acea origine, nimănui nu o voescu; toate nasterile, ori cari ar fi, o rețin; nu este nici una care să voiască a fi născută din singură forță. Un instinct ne învinsă, înștiințază pe guvernerele că forma nu întemeiază un drept, și că, de n'ar fi avea dreptul origine de către forma, dreptul n'ar fi putea emi dintr'însa. Eacă pentru ce: când căineva se arată la timpuri antice, când află într'înșii diferite sisteme, diferite nasteri în prada violenței, strigă toate: „Eram mai d'înainte, subsistam mai de mult, subsistam în nastera altor țări; societatea era a mea înainte a celei țării de violență și de luptă în care mă întinșii; eram legitimă; mi aș contestat, mi aș rănită drepturile.“

Această faptă singură arată, domnilor, că ideea forței nu este fundamentul legitimității politice, că ea repază pe o altă base. Ce făcă, într'adevăr, toate sistemele, prin această nemărire a forței? Ele proklamă înseși că este altă legitimitate, adevărată funda-

mentă ală țatsloră ȳeloră alte, leȳitimitatea raȳionii, a iȳstiiȳiei, a drentălei; aȳeia   oriȳinea de kare aȳ trebăinȳ a se alȳtra. III pentru kȳ nȳ voră sȳ aibȳ forma drentă leagȳnă de aȳeia se pretindă investite,   nȳmele antikitiȳii loră, kȳ ȳnă titlȳ diferită. Primăle karakteră ală leȳitimităȳii,   de a renega forma ka sorȳinte a pȳterii, de a o alȳtra l ng' o ideie morală, l ng' o formȳ morală, l ng' ideia drentălei, a iȳstiiȳiei, a raȳionii. Aȳesta este elementăle f ndamentală din kare a emiț  principiiăle leȳitimităȳii politice. Aȳestă principiiă a emiț  kȳ aj storăle timpălei, ală dȳra-tei. Eatȳ k m.

Dȳpȳ ȳe forma a presidată la nasȳerea țatsloră g verneloră, țatsloră soȳietăȳiloră, timpăle merȳe; elă skimă lăkrăile formei, le îndreptează,  i le îndreptează nȳmai pentru kȳ o soȳietate s bsistă,  i pentru kȳ   komp să de oameni. Omăle poartă   elă însă- i ȳnă nȳmăle oare-kare de noȳionii de ordine, de iȳstiiȳie, de raȳione, o oare-kare trebăinȳ de a le desfăștră, de a le introdȳce   mizlokăle k rora elă tr esȳe; elă l krează ne nȳetată la d nsele,  i daka starea soȳială   kare   așezată ȳine, l krăle sȳă are ȳnă oare-kare e-fektă. Omăle  ntrebăinȳează raȳione, morali-

tate, leŕitimitate în lămea în mizlokălă kăriă elă vieŕesce.

Afară din lăkrarea omălăi, mintr'o leŕe a Provedinŕei ne kare è peste pătindă a nă o kănoasce, leŕe analogă kă aŕeia kare domnesce lămea, se află o oare-kare măsăŕă de ordine, de raŕiăne, de iăstiŕiă, kare è indispensabilă ka o soŕietate să săbsiste. Din singăra dărată, poate čineva konkide kă o soŕietate nă è de totă absărdă, nebănă, nedreaptă; kă nă è kă totălă lipsită de aŕestă elementă de raŕiăne, de virtăte, de iăstiŕiă kare singăŕă poate face să trăiasă soŕietăŕile. Daka soŕietatea se desfășăŕă măi măltă, daka devine măi tare, măi pătėnikă, daka starea soŕială è pătimită din zi în zi de kătre zăă nămăŕă măi mare de oameni, kăvintălă este kă se întrodăce, prin trečerea timpălăi, măi măltă raŕiăne; măi măltă iăstiŕiă, măi măltă dreptă; fantele se regălează pătėnă kăte pătėnă dău' adevăŕata leŕitimitate.

Astă-felă pătėnde în lăme, mi din lăme în spirite, ideia leŕitimităŕii politice. Ea are dreptă făndamentă, dreptă oriŕine primariă într'o oare-kare măsăŕă čelă pătėnă leŕitimitatea morală, iăstiŕia, raŕiănea, virtătea; mi pe șŕmă sanŕiănea timpălăi, kare face a krede kă raŕiănea a intrată în fante, kă leŕitimita-

tea cea adevărată s'a introdusă în lumea esterioură. În epoca kundă voimă să studiem, vezi afla forma mi minciuna planând în legătură regalităţii, aristocraţiei, democraţiei, Bisericeii kiară; pretzindenii vezi vedea forma mi minciuna reformându-se pziină kzte pziină sşb mţna timpului, dreptul mi veritatea lşndă lokă în civilizatiune. Acheastă întrodchere a dreptului în kassa socială è ceia ce a desfşurată pziină kzte pziină ideia legitimităţii politice; astă-felă ea s'a stabilită în civilizatiunea modernă.

Kundă dar s'a încherkată, în diferite epoche a face din acheastă ideie baniera psterii absolute, a întors' o din adevărata ei origine. Ea è aşa de pziină baniera psterii absolute, înkţă n'a pţrensă mi nş a prinsă rđbchină în lume de kţă în nşmele dreptului mi ală izsticiiei. Ea nş è niči esklsivă; nş è a nimşlă în parte, se nasce pretzindenii şnde se desfşură dreptul. Legitimitatea politikă se alţură de libertate ka mi de pştere, de drepturile individuale ka mi de formele dşpă kară se eserită şnkziunile pşbliche. Noi o aflăm, înaintândă, în sistemele cele mai kontrare, în sistema feodală; în komşnele Flandrei mi Germaniei, în repşblichele Italiei, ka mi în monarhiă. Acheastă è şnă karakteră respndită asş-

pra diverselor elemente de civilizație modernă, mi kare trebze bine îngelesă înainte de a intra în istoria sa.

A doua faptă kare se revoltă kărată în similtaneitatea pretinderilor de kară am vorbită la încheptă, è adevărată karakteră ală epocii zisă barbară. Toate elementele civilizației europene pretindă kă la acea epocă posedea Europa: prin șmare niči șnălă din ele nă o domina. Kăndă o reformă socială domină în lăme, nă è ama greă de rekșnokștă. Ajșngîndă la sekșlălă ală X-lea; vomă rekșnoasče făr' a ne îndoi preponderința feodalității; la ală XVII-lea, pștemă afirma kă prinčipiălă monarhică è kare trișmfă; daka vomă privi komșnele Flandrei, repăblieche italiene, vomă deklara îndată imperiălă prinčipiălă demokratikă. Kăndă è în ființă șnă prinčipiălă dominătoră în șocietate, nă poate čine-va șă se închele despre dînsălă.

Desbaterea kare se redikă, între diversele sisteme kară mi aă împăruită civilizație europeană, așșura kestizniă de a șči kare domina la orișinea ei, arată kă toate esista împreșnă, fără ka niči șna șă aibă preponderința într'șnă modă destălă de đenerală, destălă de sigșră ka șă poată da șocietății forma mi nșmele șă.

Astă-felă è, într'adevăr, karakterul epochei barbare: è kaosul tuturor elementelor, konfuzia tuturor sistemelor, un amestec universal, în care chiar lipsa nu era nici permanentă nici sistematică. Apoi pe urmă, examinând se vede toate fasile starea socială în acea epocă, a vă arăta că è peste tot un deskonferență unde-va vre o faptă, vre-un principiu către de pândă generală, către de pândă stabilită. Mă voiți măriți la două părți esențiale: starea persoanelor și starea instituțiilor. Aceasta va fi destul să se a arăta societatea întreaga.

Se află într'această epocă patru clase de persoane: 1-ia oamenii liberi, adică aceia cari nu depindea de nici un superior, de nici un patron, posedea bunurile lor și guvernau viața lor în toată libertatea, fără nici o lege care să îi fi îndatorit către vre-un alt om; 2-lea *lesdele*, *fidelele*, etc, legați prin relațiunea mai întii a kompanioniei către capul, pe urmă a vasaliei către sereant, că alt om în privința căria, prin zămarea unei koncesiuni de pământ săi altor daruri, ei a kontrakt obligarea și servitute; 3-lea liberați; 4-lea sklavi.

Aceste clase diverse sunt oare fise? oameni, odată amezați în limitele lor, remăn

oare într'insele? relațiunile diverselor clase sânt oare puțin reglate, permanente? Niçi dekem. Vedem tot-d'asna oameni liberi cari esă din starea loră spre a se pune în serviciul altăia, priimeskă de la dînsă și dară oare-kare, mi trekă în klasea lărdărilor; alții cari kadă într'a sklavoră. În alte țări, și lărdări lăkrează spre a se desfăce de patronă și loră, a deveni independenți, a intra în klasea oamenilor liberi. Pretăندنی o mișkare, o trecere kontină dintr'o klase într'alta; o nesiguranță, o nestabilire generală în raporturile klasiloră; niçi și omă nă remăne în starea sa, niçi o stare nă remăne aceia-și

Proprietățile sânt într'aceia-și stare: știți că se distinăea proprietățile alădiale, saă că totă și libere, mi proprietățile beneficiare, saă că săpăse la oare-kare obligare către și superioră; știți căm s'aă încherkată a stabili, într'această klase din țără de proprietăți, o sistemă precisă și otărită: aă și și beneficiile aă fostă mai întă și date pentru și nămă și de ani determinată, pe țără pe viață, mi că deveniseră în fine ereditare. Vană încherkare: toate aceste specii de proprietăți, esistă amestekate și în simăltaneitate; se vă și într'aceia-și epokă beneficiile pe timpă, pe viață, ereditare; aceia-și moșă

trece în kьпi-va anī prin aceste diferite стpи. Nimikъ нѣ є mai stabilъ niчi mai џeneralъ în starea пѣмiнтѣrilorъ ka mi iнтp'a persoanelorъ. Претстindenī se simte transakцiunea laborioasъ dela viaца рѣтѣчитоare la viaца sedentariъ, dela relaцiunile personale la relaцiunile kombine ale oamenilorъ mi ale propriетѣпilorъ, saъ relaцiuni reale: iнтp'aceastъ transakцiune, totъ є kоnfесъ, lokalъ, фьтъ ordine.

În instiтѣцiuni, асeia-mi nestabilitate, асelamī kaosъ. Trei sisteme de instiтѣцiuni sѣntъ în presинѣ: regalitatea, instiтѣцiunile aristokratиче, saъ patronaцiѣлъ oamenilorъ mi alъ пѣмiнтѣrilorъ, зniи асѣпpа altora, instiтѣцiunile libere, адикъ адзпѣриле oamenilorъ liberi deliberѣндъ în kоmѣнѣ. Niчi зпа din aceste sisteme нѣ posedе соцiетatea, niчi зпа n'are iнтiтiitatea. Instiтѣцiunile libere esistъ; dar oameni карi s'arъ kѣdea сѣ факъ parte din адзпѣри нѣ се дѣкъ de lokъ. Јѣридикцiunea seniorialъ нѣ niчi ea есерчитатъ mai регълатъ. Regalitatea, kare є instiтѣцiunea чеa mai simplъ, чеa mai lesne de determinatъ, n'are niчi знъ karakterъ fisъ; ea є amestekatъ kъ алеџere mi ereditate; kѣндъ fiѣлъ сѣчede tatълѣи сѣъ; kѣндъ алеџerea se joакъ iн familiѣ; kѣндъ є o алеџere пѣгъ mi simplъ kare пѣimesче пе знъ kоnsѣпѣеанъ депѣртатъ, kѣте o datъ пе

vre-znă streină. Nu aflăm în nici o sistemă nimică fisă; toate instituțiunile, ka toate situațiunile sociale, există împreună, mi se confundă mi se schimbă fără încetare.

În state domină așea-mi mobilitate; le înfrigează, le schimbă; le reșterce, le împarte; nici o frontieră, nici un guvern; nici un popor; o confesiune generală în situațiunile, în principie, în faute, în stirni, în limbe: astfel è Europa barbară.

În ce limite è înkisă așeastă epocă străină? Orișinea sa è prea însemnată; ea începe de la căderea imperiului romană. Dar unde s'a terminată? Sare a respunde la așeastă întrebare, kată să șcimă de ce se șinea așeastă stare a societății, kară era kăsele barbariei.

Kreză kă sântă două principale de reknoșkă; una materială, lăată de din afară, în kărsălă evenimentelor; cea altă morală, lăată din întră, în interiorălă omălă însă-mi.

Kăsa materială, era kontinșirea invasiunii. Nu se kăvine să kredemă kă invasiunea Barbariloră s'a omrită la sekălă V-lea, nu se kăvine să kredemă pentră kă imperiulă romană a kăzătă, mi pentră kă se află regate barbare fōdate pe rșinele sale, kă mișkarea popoareloră barbare è la terminălă săă. A-

ceastă mișcare a dinstă mltă dăpă kderea imperiului; probele sntă învederate..

Vedeți, sub stirnea d'întiș kiarș, reții franți nekontenitș kișmați a întreprinde rebelș deindea Rinșii; vedeți pe Clotaire, pe Dagobert, neînțetată minș în espedițiuni în Germania, lăptând-se în kontra Tșrinșilorș, Danesilorș, Sasonilorș, kari okșna șermăș drentș alș Rinșii. Pentș ce? Pentș kă a-česte națiuni voia șă treakș rișlș, și șă viș șă-șii iea partea lorș din despoierile Imperiului. De șnde vinș, kătre ačela-șii timpș, a-čele mari invasiuni în Italia ale Franșilorș stabiliți în Galia, și mai kș seamă a Franșilorș orientali saș din Aștrasia. Ei se arșnkș așșura Elveției, trekș Alpii, întrș în Italia. Pentș ce? Sșntș îmișii desure nordș-estș de kătre populațiuni noșe; espedițiunile lorș nș mai sșntș nșmai nșvșliri de pleajkș; ačeasta provine din nečesitate; sșntș smintite din stabilimentele lorș, mergș și ele șă-șii kaste fortșua p'a lokșre. O noșă națiune șermană apare pe șenș, și întemeiază în Italia regatșlș Lombazilorș. În Galia dinastia frankă se skimbă; Karlovișii șșchedș Merovinșilorș: è kșnoskștș akșm kă ačeastă skimbare de dinastiș fș, într'adevșrș, o noșă invasiune a Franșilorș în Galia, o mișcare a

popoarelor ș care s'abstitue pe Franții de Orient ș în lokșlș Franșilor ș de Ocidentș. Skimbarea e immlinitș; a doza stirne e kare gvernș: Karolș celș Mare, reinșene în kontra Sasonilorș ceia ce Merovinșii fșcea în kontra Tșrinșilorș; elș e neinșetatș în resbelș kș a cheste popoare de peste Rinș. Cine ũ immlinșe? A chestia sșntș Obotrișii, Wiltzii, Sorabii, Boemii, toatș stirnea slavș, kare kade pe stirnea đermanș, mi de la sekșlșlș alș VI-lea pînș la alș IX-lea, o nevoiesce a înainta kștre Ocidentș. Pretștindenii la nordș-estș mișkarea invasișnii șrmeasș mi otșrasce evenimentele.

La meazș-zii, o asemenea mișkare se deklarș: Arabii mșșșlmanii se aratș; pe kșndș popoarele đermane mi slave se indeasș în lșngșlș Rinșlși mi alș Danșbișlși, Arabii pe toșii đermii Mediteranei, inșeșș kșrșele mi kștro-nirile lorș.

Invasișnea Arabilorș are șnș karakterș partikșlarș. Sniritșlș de konkșistș mi sniritșlș de proselitismș sșntș reșnite. Invasișnea e fșkștș șure a konșinde teritoriș mi șure a reșșndii o kredinș. Diferinșa e mare între mișkarea a chesta mi într'a Đermanilorș. În lșmea kristianș pșterea timpșralș mi cea sniritșalș sșntș distinkte. Nevoia de a propaga o kredinș nș se aflș într'a cheia-șii oamenii ka

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
— CLUJ —

doringa konkristei. Țermanii, konvertind-se înii p̄straser̄ obiचेiele, simtimentele, gr̄st-rile; interesele și pasiunile p̄mîntesचi r̄ma a'i domina; ei se krestinaser̄, dar n̄ se f̄k̄ser̄ misionari; p̄sterea k̄vîntel̄si și a spa-dei era la dînmii într'achelea-și m̄ni. Mai t̄r-zii aचेast̄ karakter̄ a determinat̄ festa r̄i-चioas̄ a चivilizaचionei m̄ss̄lmane; tirania, kare pare limit̄ de aचेast̄ चivilizaचione, a l̄sat̄ nasचere din r̄nitatea p̄sterilor̄ timp̄rale și spirital̄e, din konf̄sisiunea astorit̄चii morale și a p̄sterii materiale. Aचेasta e, krez̄, prin-chipala k̄as̄ a st̄erii staचionarie în kare a k̄z̄st̄ p̄ret̄indenii. Dar aचेasta n̄ s'a ar̄-tat̄ în prim̄l̄ moment̄; de akolo a res̄lat̄, din kontra, pentr̄ invasiunea arab̄, o p̄stere sp̄imînt̄toare.

F̄k̄z̄t̄ k̄ idei și pasiuni morale, ea a av̄t̄ îndat̄ r̄n̄ l̄चii, o m̄r̄ire kare a lip-sit̄ invasiunii Țermane; ea s'a desf̄m̄srat̄ k̄ mai m̄lt̄ enerचii și ent̄siasm̄; s'a întiच-rit̄ k̄ tot̄l̄ alt̄-fel̄ în spirital̄ oamenilor̄.

Ast̄-fel̄ era, domnilor̄, starea Esronei de la seकs̄l̄ V-lea m̄n̄ la al̄ IX-lea: im-mins̄ la meaz̄-zi de maxometani, la nord̄ de Țermani și Slavii, era k̄ nem̄st̄inच̄ ka reakचionea aचेstei îndoite invasiunii s̄ n̄ pū într'o desordine kontin̄ interior̄l̄ teritorīl̄

578.786

европеанѣ. Попслациѣниле ера неинчѣтатѣ дес-
 लोकате, импине ѣнеле песте алтеле; нимикѣ фисѣ
 нѣ се пѣтеа стабили; виаѣа рѣтѣчиоаре реинче-
 пѣа неинчѣтатѣ прѣтстинѣнѣ. Се афла негрѣмитѣ
 оаре-каре дѣферинѣѣ интр'ачеастѣ прѣвире интре
 дѣферителе State: каосѣлѣ ера маї mare ин Дѣ-
 mania де кѣтѣ ин рѣстѣлѣ Европѣ: аколо ера
 кѣминѣлѣ минкѣрѣи; Франѣа ера маї минкѣтѣ
 де кѣтѣ Italia. Дар никѣрѣи соѣиетатеа нѣ се
 пѣтеа амеѣа ми регѣла; barbaria се прѣлѣнѣа
 прѣтстинѣнѣ, ми тотѣ мин аѣеа каѣсѣтѣ каре о
 фѣкѣсе сѣ инчѣапѣ.

Еатѣ дренѣтѣ каѣсѣтѣ materialѣ, аѣеа каре
 се иѣа дин кѣрѣсѣлѣ evenimentelorѣ; мѣ интorkѣ
 ла каѣса moralѣ, лѣатѣ дин starea interiorѣ
 а омѣлѣи, ми каре нѣ ера маї пѣнѣинѣ пѣsternикѣ

Дѣпѣ toate, domnilorѣ, ori-karѣ арѣ fi eve-
 nimentele esteriorѣ, омѣлѣ инсѣ-ми ѣ каре фѣе
 лѣмеа; лѣмеа се регѣлеазѣ ми мерѣе дѣпѣ i-
 deiele, simtimentele, disposiѣiѣnile morale ми
 intelektѣale ale омѣлѣи; starea visibilѣ а со-
 ѣиетѣнѣи дѣпѣнде дин starea interiorѣ а омѣлѣи.

Че трѣбѣе ка оаменѣи сѣ поатѣ фѣнда о
 соѣиетате пѣнѣинѣ дѣrabilѣ, пѣнѣинѣ регѣлатѣ?
 Трѣбѣе инвѣдератѣ сѣ аїбѣ ѣнѣ оаре-каре нѣ-
 мѣрѣѣ де идеие дѣстѣлѣ де интинсе карѣ сѣ фѣѣ
 де трѣбѣинѣѣ пѣнтрѣ аѣеа соѣиетате, ка сѣ се
 аплѣе ла трѣбѣинѣе ми ла raportѣrile еї. Tre-

585.853

bze, mai mult, ca acele ideie sã fiã komune la cea mai mare parte din membrii aceleia societãii; în fine ca ele sã eserãite o predominare asupra voingelorã sau akcijnilorã lorã.

E învederatã cã daka oamenii n'aã ideie kari se întindã peste propria lorã existinã, daka orizontul lorã intelektualã è mbrãnitã în ei înmii, daka sãntã lãsaãi în vintulã pasiõnilorã, a voingelorã lorã, daka n'aã între dnmii unã oare-kare nãmbrã de naãionii sau de simtimente komune, împreãrãlã kãroa sã se reãneaskã; è învederatã, zikã, cã nã va fi între dnmii niãi o societate pãtinãioasã, cã fiã-kare individã va fi, în asoãiarea în kare va intra, unã prinãmã de tãrãrare sau de disoluãione.

Preãtindenii unã individualitatea dominã într'unã felã mai absolutã, unã omãlã, se konderã nãmãi pe elã însãmã, unã ideiele nã se întindã dinkolo de sine, unã se sããne nãmãi promãiei sale pasiõni, societatea (înãelegã o societate pããmã mai întinsã sau permanintã) i devine kam imposibilã. Deã astã-felã era, în epoka de kare ne okããmã, starea moralã a kotromitorilorã Eãropei. Am fãkãtã o observare în trekãta sedinã, cã sãntemã datorii ðermanilorã simtimentulã energikã alã libertãii individuale, alã individualitãii umane.

Deçi, într'o stare de cea mai mare grosolanie mi neschiinđ, acestă simțimentă è egoismălă în toată brstălitătea sa, în toată nesociabilitătea sa. Dela sekălălă ală V-lea pînă l' ală VIII, elă era într'această pșntă pîntre Țerm anî Fîb-kare dînt'r'înșii kșpeta nșmaî la propriălă sșă interesă, la propria sa pasisne, la propria sa voindă: kșm s'ară fi șnită ei kș o stare adevărată socială? Aă înșerkată ka sș'i faktă a intra într'o șocietate, înșerka kiară ei așeasta. Eșia însă îndată din asta pîn vre-șnă aktă de nenșvedere, pîn vre-o esbșknire de pasisne, pîn vre-o lipsă de intelișindă. Șocietatea se vede în fîb-kare minștă înșerkăndă a se forma; în fîb-kare minștă se vede șntă pîn șanta omălă, pîn lipsa kondișioniloră morale de karî are trebșindă ka sș șșsiste.

Astă-felă era, domniloră, cele doșă kășse determinătoare ale ștării de barbariă. Pe kăță timăș s'ăă pșelșnită, barbaria a esistată. Șă kăștămă kșm mi kăndă aă pștăș în fine șă înșete.

Егоша lăkra ka sș easă din așeastă stare. E în natșra omălă, kiară kăndă è a-fșndată în ștarea așeastă de propria sa greșeală, a nș voi sș remăiă într'însa. Ori kăță ară fi de grosolană, de inorantă, de dată propriălă sșă interesă, propriei sale pasisni, se

află într'însălă o voce, și instinktă kare i zice kă è făkăstă pentră altă ceva, kă are o altă pătere, și altă destină. În mizlokăslă desordinii sale, găstăslă ordinii și ală progresașă ilă ștmăresce și vine de'ă tărmentă. Trebsințe de drentate, de prevedere, de desvoltage, ilă mișkă pînă săb jăgăslă țelă mai brătală egoismă. Elă se simte imminșă a reforma lămea materială, și soțietatea, și pe sine kiară; elă lăkrează kiară făr' a înțelepe trebsința kare ilă immințe. Barbarii aspira la țivilisațione, de și era nekapabili de dinsa; ce zikă! kiară și ștrăndă-o îndată ce lepea sa se simția.

Maș remănea inkă destăle maș sfărțmățre din țivilisaționea romană. Nămele Imperiăslă, șvenirea ațestei maș și glorioase soțietășă, țărbăra memoria oameniloră maș kă seamă a senatoriloră orămeloră, a episkopiloră, a preoșiloră, a țățloră ațelora kari și avea orișinea în lămea romană.

Printre Barbarii kiară, saș strebșniă loră barbari, mășă făseseră martori ai mărimii Imperiăslă; ei șerviseră armiele sale, ilă komșeseră. Imășinea, nămele țivilisaționiă romane le imășnea; ei înțerka nevoia de a o imita, de a o reproșce, de a păștra ceva dintr'insa.

Норъ казъ кare кѣта сѣ'i ѓmpingъ afarъ din starea lorъ de barbariъ ne kare o deskrisei.

Maї era mi o a treia, kare 6 presintъ tь-tьlorъ spiritelorъ; voiъ sъ zikъ Biserika kristianъ. Biserika era o societate konstitsitъ reglatъ, avindъ principiele sale, regъlele sale, desciplina sa, mi kare ѓnчерка o ardentъ nevoiъ de a mi ѓntinde ѓnфsingъ, de a sьpъne ne kotronitorii sei. Printre kristianii din epoka асeasta, domnilorъ, ѓn klerъlъ kristianъ, se afla oameni карi ксметaserъ la totъ, la toate kestiъnile morale, politice; карi avea асъmъ tьtьlorъ lъkrъrilorъ opiniiъ otъrite, simtimente enerѓice, mi o viъ dorinъ de a le propaga, de a le face sъ domine. Niчи o datъ vre-o societate n'a avtъ, sьmre a lъkra ѓmprejъrъ-i mi a mi аsemъna lъmea esterioarъ, atъtea lъnte ka Biserika kristianъ de la алъ V-lea mъnъ la алъ X-lea sekъlъ. Къндъ vomъ stъdia ѓn partikъlarъ istoria sa, vomъ vedea toate кѣte a ѓnчерkatъ. Ea a atakatъ oare-къm barbaria prin toate kapetele, ka s'o civillise dominъndъ-o.

Гn fine, a o patra казъ a civillisaѓiъniи казъ kare nъ se poate апреѓia, dar kare nъ 6 mai пѓѓinъ realъ, 6 апарѓiъsnea oamenilorъ чelorъ mari. A sьpъne pentръ че знъ omъ mare vine la o epokъ oare-kare, mi чеia че elъ пъne

de la sine în desvoltarea lămii, nimini nu o poate, acesta e sekretul Provedinței; dar fapta nu e mai puțină sigur. Sânt oameni pe cari spektaklul anarxiei saș al nemishkării sociale îi întâmpăresce mi îi revoltă, cari sânt chokniți în intelektualitatea lor ca de un lăcră care nu se kade să fie, mi kă totul dominanți de nevoia de a skimba ayeastă faptă, de nevoia de a pune vre o reglă, vre un lăcră generală, reglată, permanintă, în lumea șpășă privirilor lor. Pătere șpășămintătoare, adesea tiranikă, mi kare komite mi de nedreptăți, mi de retăchiri, kăch debilitatea omenească o însocesce; pătere glorioasă pretendenți mi salțari, kăch ea imprimă șmanității, mi nu măna omșăi, o șgădșitșă tare, o mișkare mare.

Aceste diferite kăse, domnilor, ayește păteri diverse, adșseră de la sekșă ală V-lea pînă la ală IX-lea, diverse înșerkări șure a șkoate șocietatea europeană din barbariș.

Čea d'întiș, mi, kă toate kă a avștă puțină efektă, e peste pătinș de a nu o înșemna, kăch vine kiară dela Barbari, e redakșiznea leșilor barbare: de l'ală VI-lea pînă la ală VIII-lea sekșă, leșile măi tătșlorș poșoarelorș barbare fșră șkrise. Ele nu era înainte șkrise; era nu măi nișce kșrate obișie

karî domina pe Barbari înainte de a veni a se stabili pe rîinele Imperiului roman. Se află legile Berginilor, Francilor-Salieni, Francilor-Rinari, Visigoților, Lombardilor, Sasonilor, Frisonilor, Bavarezilor, Alemanilor, șc. Acesta era învederat și închipit al civilizației, o înverkare spre a face societatea să treacă sub imperiul principilor generale și reglate. Săcesul și nu peștea fi mare; se skrîia legile unei societăți care nu mai exista, legile stării sociale a Barbarilor înainte de a stabili lor pe teritoriul roman, înainte de a fi skimbată viața lor retchitoare cu viața sedentară, condiționea resbelatorilor nomazi, cu a proprietarilor. Se află și în kolea înkă kău-va artiklî asupra pămînturilor ce Barbarii aș komins, asupra raporturilor lor cu anticii lokșitori ai țerei; ei aș înverkată kiară a regla kăteva fante noșe în care era amestecată; dar fondul celei mai mari părți de lepi, e viața antikă, antika stare permanentă; ele sânt neanlikabile societăți noșe, și aș dinșă pșinș lokș în desvoltarea sa.

În Italia și în meaza-zi a Galiei, înțepa kiară de atșnă o înverkare de o altă natș. Akolo, societatea romană perise mai pșinș de kăș în altă parte; prin țetșă totș mai

remăsese ceva ordine mi viața mai mult. Civilizația nea în cerkă a se redika akolo. Cândă privesce cineva, de esemplă, regatulă Ostrogiloră în Italia, sâb Teodorikă, vede, kiară sâb a ceastă dominare a znei rege mi a znei națiunii barbare, reșimăleș munișipală relăndă-mi sure a zice astă-felă resăflarea, mi înfăințândă asăpra kărsăleș generală ală evenimenteloră. Societatea romană lăkrase asăpra Goșiloră, mi semănase pînă la oare-kare pântă kă dînmi. Așeia-mi fantă se vede mi în mează-zii a Galiei. La încheptăleș sekăleșă ală VI-lea ză rege visigotă ală Tălăsei, Alarikă, pâne a kălepe leșile romane, mi sâb nămele de *Breviarium Aniani*, păblikă ză kodă pentă sșășmii sei romană.

În Spania, ă o altă pătere, așeia a Bisericeșă, kare închearkă a reînșene șivilizașia nea. În lokăleș anticeloră adășășă șermane, ale *fedeloră* de resbelatori, adășnarea predomăștoare în Spania, ă konsiliăleș de Toledo; mi în konsiliă, kă toate kă laičii konsiderabilă se află mi ă, dar episkoniă sșăntă kari domină. Dăskideșă leșea Visigoșiloră; ea nă ă o lepe barbară; negremită kă așeasta ă redișiată de filosofii timăleșă, de kleră. Ea ă plină de ideie șenerale, de teorie, mi de teorie kă totăleș streine de moravșile barbare. Аша,

s-ciți kъ legislațiunea Barbarilorș era o legislațiune personală; adikъ kъ a-veia-șii lepe nș se aplika la oamenii de a-veia-șii stirpe. Lepea romanș gșverna pe Romanș, lepea frankș gșverna pe Franș; fiș-kare poporș avea lepea sa, kș toate kș era șniți șșb a-veia-șii gșvernș șii lokșia a-veia-șii teritoriș. A-veia-șie șe se nșmesșe sistema legislațiunii reale, șndatș pe teritoriș. Ei bine! legislațiunea Visigoșilorș nș é de lokș personală, ea é șndatș pe teritoriș. Toșii lokșitorii Spaniei, Romanș saș Visigoșii, șșnrș șșnșșii la a-veia-șii lepe. Șrmașii-vș șitirea; veșii întilni șrme de filosofș inkș mai învederate. La Barbari, oamenii avea, dșpș șitșiașiea lorș, o valoare determinatș; Barbarșlș, Romanșlș, omșlș liberș, leșdșlș șșl., nș era predșitș pe a-veia-șii predș; era o tarifș asșpra vieșii lorș. Prinșipișlș de valoare egală a oamenilorș înainte leșii se afla în lepea Visigoșilorș. Vedeșii în sistema de procedșrș; în lokșlș jșrșmîntșlșii kompșrgatorilorș, *compurgatores*, saș alș kombaterii jșdekștoresșii, veșii afla probarea prin martșrș, esaminșlș rașionalș alș fantei, așș-felș prekșm se poate face într'o soșietate șivilisatș. Într'șnș kșvîntș, lepea visigoșș întreagș kônrinde șnș karakterș învșdatș, sistematikș, soșialș. Se simte

lăkrarea a avelsăia-șii klerș kare predomina în konsiliile Toledoī, și inflința așa kș pștere asșira gșvernșlșī ħereī. În Spania, și pînș la invasișnea Arabilorș, fș dar pînșcimpșlș teokratikș kare înșerkș a realșă çivilisatișnea.

În Franșia, așeia-șii înșerkare fș lăkrarea șnei alte pșteri; ea veni de la oamenī mari, mai kș seamș de la Karolș çelș Mare. Esaminatiș gșvernșlș șbș șb diversele lșī pșntșri de vedere; venī vedea kș ideia sa domiștoare a fostș skonșlș șbș de a și çivilisatișnoarele. Șb lășmș mai întiș resbelele sale; elș è totș d'asna în kampaniș, de la meazș-zī la nordș-estș, de la Ebrș la Elba saș la Weser. Kredeși kș aștea potș fi espedișișni arbitrare, o kșratș dorinș de konkșiste? De lokș. Eș nș zikș kș elș șiī đș o sokotealș prea sistematikș desșre çeia çe façe, kș è în planșrile sale mșltș diplomatiș saș strateșriș; dar se șșșșne la o mare neçesitate, la dorinșă de a desșinșă barbaria; è okșpatș în totș timpșlș gșvernșrii sale a oșri o îndoiș invasișne, invasișnea mșșșlmanș la meazș-zī, invasișnea çermanș și slavș la nordș. Aștea è karakterșlș resbelatorș alș gșvernșlșī lșī Karolș çelș Mare; espedișișnile sale

în kontra Sasonilorș, am mai zis'o, n'aș altă kassz, altș skopș.

De la resbele, daka veșă trece la gvernelș sșș interiorș, veșă rekșnoasche o fantz de aचेia-ші natzrș, încherkarea de a introdzche ordine, șnitare în administrarea tștșlorș țerelorș che posede. N'așă vrea sș mș servș kș zicerea *regatș* niči *statș*; espresionă prea reglate, mi kari desteantș nische ideie pșșinș în akordș kș soșietatea che presida Karolș celș Mare. Țeia che è sigzrș, è kș, fiindș sșveranș alș șnș nemșrșinitș teritoriș, nș i plșchea sș vazș lșkrșră nekoerinte, monarșice, grosolane, mi vrea sș skimbe aचेastș stare zrșcioasș. Lșkra mai întișș prin oamenii sei nșmișă *missi dominici*, pe kari ũ trimiterea în diferitele pșșă ale teritorislăi spre a observa fantele mi a le reforma, saș a i da sokotealș despre aचेasta; đșp' aचेia prin adșnșrile țenerale, che le ținea kș mai mșltș reglarifate dekțșș predecesorii sei; adșnșră în kari adșchea mai pe toșă kșnsiderabilă din teritoriș. Aचेstea nș era adșnșră de libertate; nș era nimicș kare sș fi semșnatș kș deliberarea che kșnoaschemș noi. Era pentrș Karolș celș Mare șnș modș de a fi, bine informatș despre fante, mi de a țșne vre o regzrș, vre o șnitare în aचेle ponșlacișni fșrș ordine.

Ssb ori-kare pntŝ de vedere aŭi konsidera gŝvernŝlŝ lŝi Karolŝ celŝ Mare, veŭi afla totŝ d'azna aŭela-mŝi karakterŝ, lŝpta in kontra stŝrii barbare, spiritalŝ civilizaŭiŝniŝ; eaktŝ ȳeia ȳe esbŝknesȳe in grŝbirea sa de a inŝtitŝi skoale, gŝstŝlŝ sŝŝ pentŝ imvŝpŝaŭi, fa-voarea sa pentŝ inŝŝinŭa eklesiastikŝ, totŝ ȳe i pŝrea propriŝ a lŝkra saŝ asŝpŝra souie-ŝŝŭii inŝreŭi, saŝ asŝpŝra omŝlŝi individualŝ.

O inȳerkare de aȳeia-mŝi natŝrŝ s'a fŝkŝtŝ pŝŭinŝ mai ŝŝziŝ in Anglia, de reŭele Alfredŝ.

Astŝ-felŝ, del'alŝ V-lea nŝnŝ la IX-lea se-kslŝ, aŝ fostŝ in akŭiŝne, asŝpŝra kŝŝŝŝia saŝ kŝŝŝŝia pntŝ alŝ Eŝroneŝi, aȳeste diferite kaŝ-ŝe ne karŝi le am arŝtatŝ ka pŝivitoare la pŝ-ŝŝlŝ ŝnŝi terminŝ barbariei.

Niȳi ŝna n'a reŝmitŝ. Karolŝ-ȳelŝ-Mare n'a pŝtatŝ fŝnda marele sŝŝ imperiŝ mi siste-
ma de gŝvernare ȳe voia a faȳe sŝ predominare. In Spania, Biserika n'a reŝmitŝ mai mŝltŝ a fŝnda pŝinȳimisŝlŝ teokratikŝ. In Italia mi in meazŝ-zi a Galielorŝ, kŝ toate kŝ ȳivi-
lizaŭiŝnea romanŝ a inȳerkatŝ de mai mŝlte ori a se redika, abia mai ŝŝziŝ, kŝtre finele
seksŝlŝlŝi alŝ V-lea, a relŝatŝ inŝradenŝrŝ oare-
kare vigoare. Pŝin' atŝnȳi, toate inȳerkŝ-
rile de a pŝne ŝnŝ fine barbariei a kŝzŝtŝ;
ele sŝpŝneea ne oameni mai inaintaŭi dekŝtŝ

era în realitate; voia toate, sãb nische forme diverse, o societate mai întinsã saã mai regulatã dekãtã pãtea s'o dãkã distribuirea pãterilorã mi starea smiritelorã. Kã toate aces-tea ele nã fãgã de lokã perdãte: la înçenpãtlã sekãlãlãi alã X-lea, nãmaï era vorba niçi de marele imperiã alã lãi Karolã-velã-Mare, niçi de glorioasele koncile din Toleda; dar barba-ria nã se amonia mai pãpãinã de terminãlã sãã; doãtã mari rezultate era obãpãste.

1-iã Mãmãkarea de invasiãne a popoarelorã la nordã mi la meazã-zã, era opãritã: în çrma desmãdãlãrãii imperiãlãi lãi Karolã-velã-Mare statele fãndate pe ãermãlã drentã alã Rinãlãi opãnea, ponladelorã karã sosia ãnkã asãpra Ocidentãlãi, o barieryã tare. Normanziã sãntã o probã nekontestatã desãpre aces-ta; pãntã la aces-tã epokã, daka se vorã esçenta tribãtele karã s'aã arãnkãtã asãpra Angliei, mãmkarea invasiãnilorã maritime n'a fostã prea ãnsem-natã. În kãrsãlã sekãlãlãi alã IX-lea nãmaï, devine konstantã mi ãeneralã. Pentrã kã in-vasiãunile pe çskãtã s'aã fãkãtã prea kã ane-voitã; societatea a lãatã, din partea aces-ta, nische frontiere mai fise mi mai sigãre. Por-ãiãnea ponãlãpãiãniã retããitoare kare nã poate fi resmãnsã în derãtã è nevoitã a se ãntoarçe, mi a petreçe viããa sa retããitoare pe mare.

Ori kŕtŕ arŕ fi rŕslŕ fŕkŕtŕ Oçidentŕlŕi de espediçionile normande, ele era kŕ mŕltŕ mai pŕjînŕ fatale dekŕtŕ invasiçionile pe ŕskatŕ; ele tŕrbŕra mai pŕjînŕ soçietatea nŕskŕndŕ.

La meazŕ-zi, açeia-ŕi fantŕ se deklarŕ. Arabii se kantoanŕ în Spania; lŕpta ŕrmeazŕ între dînŕii ŕi kristiani; dar ea nŕ mai tŕrasçe dezvoltarea popoarelorŕ. Bande de Sarasinŕ strebatŕ încŕ din kŕndŕ în kŕndŕ pŕrmii Mediteranei; dar marele progresŕ alŕ islamismŕlŕi a încetată învederatŕ.

2-lea. Se vede atŕnçi în interiorŕlŕŕ teritoriŕlŕi eçroneanŕ viaça reŕŕçitoare încetândŕ ŕi ea; populaçionile se stabileskŕ, proprietŕ-çile se fiseazŕ, raportŕrile oamenilorŕ nŕ se mai skimbŕ din zi în zi, dŕpŕ voia pŕsterii ŕi a întîmplŕrii. Starea interioarŕ ŕi moralŕ a omŕlŕi însŕ-ŕi încene a se skimba; ideiele, simtimentele sale ieăș oare-kare fisitate, ka ŕi viaça sa; elŕ se leagŕ de lokŕrile ŕnde lokŕesçe, de relaçionile çe kontraktŕ akolo, de acele dominie pe karŕ încene a ŕi promite sŕ le lase kopiiilorŕ seŕ, de açeia lokŕinçŕ pe kare o va nŕmi într'o zi kastelŕlŕ sŕŕ, de açeia miserabilŕ adŕnŕtŕrŕ de koloni ŕi de sklavi kare va deveni într'o zi ŕnŕ orgŕmelŕ. Pŕetŕtindenŕ se formŕ miçi soçietŕçii, miçi state tŕiate, sŕre a vorbi astŕ-felŕ, dŕpŕ mŕsŕra ideielorŕ ŕi a

LECTIUNEA IV^a.

Obiektul lekciunii. — Alianța necesară a fanțelor și a doctrinelor. — Preponderința a regelor asupra orănelor. — Organizarea unei societăți feudale. — Influența a feudalității asupra caracterului posesorului de feod și asupra spiritului de familie. — Ora nobilă pentru regimul feudal. — Preoții și stăpânii pentru servii. — Nemulțumiri de a organiza reglata feudalitate. — 1-ia Nici o autoritate tare; 2-lea nici o putere publică; 3-lea difuzitatea sistemului federativ. — Ideea drentului de rezistență inerentă la feudalitate. — Influența feudalității, în special pentru dezvoltarea individuală, rea pentru ordinea socială.

Domnilor,

Noi am să studiem starea Europei, după căderea Imperiului roman, în prima epocă a istoriei moderne, în epoca barbară. Am să recunoștem că la finele acestei epoci, la începutul secolului al X-lea, primii principii, prima sistemă care se dezvoltă și posedă societatea europeană, și sistemul feudal; că din sîmbul barbariei se naște întîi feudalitatea. Apoi dar regimul feudală către și fără astăzi obiectul studiului nostru.

Kreș că nu am trebui de a vă aduce a minte că noi nu considerăm istoria

evenimentelorǎ propriǎ zise. Nu vǎ voiǎ vorbi de destinaŕile feudalitǎŕii. Ceia ce ne okǎpǎ è istoria civilizaŕiunii; è fapta ġeneralǎ, askensǎ, pe care o kǎŕŕimǎ sǎb toate faptele esteriore kari o ìnvǎleskǎ.

Astǎ-felǎ evenimentele, krisile soŕiale, diversele stǎri ġin kari a trekǎŕŕ soŕietatea ne interesǎ nǎmaĭ ìn raportaŕile lorǎ kǎ dezvoltarea civilizaŕiunii; avemǎ a le ìntreba ìn ce a kombǎŕŕ'o saǎ a servit'o, ce i a datǎ, ce i a refǎsatǎ. Nǎmaĭ sǎb acestǎ pǎntǎ de vedere konsiderǎmǎ sistema feudalǎ.

Încheĭndǎ acestǎ kǎrsǎ, amǎ determinatǎ ceia ce era civilizaŕiunea; amǎ ìncherkatǎ a i rekǎnoasce elementele; amǎ vǎzǎŕŕ kǎ ea konsista, pe de o parte, ìn dezvoltarea omǎŕŕi ìnsǎŕŕi, a individǎŕŕi, a ŕmanitǎŕii; pe de alta, ìntr'a kondiŕiunii sale vǎzǎŕte, a soŕietǎŕii. Totǎ-d'asna kǎndǎ ne aflǎmǎ ìn ġresinġa ŕnei evenimentǎ, ŕnei sisteme, ŕnei stǎri ġenerale a lǎmĭi, avemǎ dar aचेastǎ ìndoitǎ kestĭsne a i adresa: ce a fǎkǎŕŕ pǎntrǎ saǎ ìn kontra dezvoltǎrii omǎŕŕi, pǎntrǎ saǎ ìn kontra dezvoltǎrii soŕietǎŕii?

ġriचेपेढĭ maĭ ðin ainte, domnilorǎ, kǎ ìntr'aचेastǎ kǎŕŕtare, è peste pǎŕŕinġǎ sǎ nǎ ìntĭlnimǎ ìn kalea noastrǎ cele maĭ maĭ ìntrebǎri ale filosofiei morale. Kǎndǎ vomǎ voi

să schimb în ce, o sistemă, a contribuită la dezvoltarea omului și a societății, va trebui negreșit să schimb care e adevărată dezvoltare a societății și a omului, ce dezvoltări ar fi înclătoare, nelegale, ar fi strika în loc de a ameliora, ar fi o mișcare retrogradă în locurile și progres.

Noi nu căutăm a elude, domnilor, a căești treburi a lucrării noastre. Nu numai că n'am fi rezmită dekretă întră a cionti, a josori ideiele noastre și fanțele, dar starea aktuală a lumii ne împune legea de a mișca ca lucrurile căești alianță neapărată a filosofiei și a istoriei. Ea e kiar și din karaktere, poate karakterul esențială al epocii noastre. Săntemă kizmași a konsidera, a face să meargă împreună schimb și realitatea, teoria și praktika, dreptul și fantă. Pînă în timpurile noastre, căești doră psteri aș viedăită despărțite; lămea a fostă depinsă a vedea că schimb și praktika țrmează diferite căi, făr' a se cunoaște, făr' a se întâlni celă pștină. Și căndă doctrinele, căndă ideiele generale aș voită să între în evenimente, să lăkreze asupra lumii, n'aș rezmită întră căești dekretă srb forma și prin braulă fanatismului. Imperiulă societăților omenesvi, direcțiunea afacerilor lor, aș

fostă pîn' atîncî împîrjite între două feluri de inflexiune: d'o parte, kredinchiomii, oameni kă ideie umerale, kă princhiie, fanatichi; de cea altă, oamenii streini la orî ce princhiieș rati-onalș, kari se gverneș nșmaî mi nșmaî dșpș împrejșrșri, praktichi, libertinii, prekșm îi nș-mia sekșlșlș XVII-lea. Acheasta  , domnilorș, starea kare încetează astșzi: niçi fanatichi niçi libertinii nș vorș mai pștea șb domneaskș. Ka șb gverne, ka șb predomneaskș între oa-menî, akșm katș cineva șb kșnoaskș, șb în-șleagș mi ideiele umerale mi împrejșrșrile; katș șb șchiș a șine sokotealș de princhiie mi de faute, șb resnekte adevșrșlș mi nece-sitatea; șb se fereaskș de mșndria cea oarbș a fanativilorș, mi de desșreșlș libertinilorș kare nș   mai pșșinș orbș. Akolo ne-a kondșș desvoltarea spirișlși omeneskș mi sta-rea soșialș: ne de o parte, spirișlș omeneskș înșlșatș mi liberatș, krominde mai bine îm-șreșnia lșkrșrilorș, șchiș șb mi arșne okii în toate pșșile, mi șb fakș șb între în kon-binșrile sale totș ce se aflș; ne de alta, so-șietatea s'a perfekșionatș într'atșta în kștș poate fi pșș în priveria adevșrșlși, în kștș fautele se potș anșonia de princhiie, mi, kș toatș imperfekșionea lorș cea mare, șb nș in-șuire, printr'acheastș komparare, o deskșrașiare

кѣ аѣ drentѣ skouѣ a se asemѣna кѣ dѣnsalѣ din ѣe ѣn ѣe mai mѣltѣ; кѣ ori ѣe mѣrime adevѣratѣ vine de la кѣѣetare; кѣ ori ѣe fe-кѣnditate vine de la dѣnsa. Чivilisaѣiunea patriei noastre, domnilorѣ, are aѣestѣ karakterѣ partikularѣ, кѣ nѣ i a linsitѣ niѣi o datѣ mѣrimea intelektualѣ; ea a fostѣ totѣ-d'aѣna avѣtѣ ѣn ideie; пѣsterea spiritalѣi omeneskѣ a fostѣ mare ѣn soѣietatea francesѣ, poate mai mare deкѣtѣ ori ѣnde. Nѣ se кѣvine sѣ perdemѣ aѣestѣ privileѣiѣ frѣmosѣ, nѣ se кѣvine sѣ кѣdemѣ ѣntr'aѣea stare kam sѣbaltarnѣ, kam materialѣ, kare karakterisѣ alte soѣietѣѣi. Se kade ka inteliѣinѣa, doktrinele, sѣ ѣiѣ astѣzi ѣn Franѣia ѣelѣ пѣѣinѣ lokalѣ ne kare l'aѣ okѣpatѣ пѣn' akѣm.

Nѣ vomѣ okoli de lokѣ kestieunile ѣene-rale mi filosofice; nѣ ne vomѣ dѣѣe sѣ le кѣѣ-тѣmѣ, dar кѣndѣ fantele ne vorѣ dѣѣe la dѣn-
sele, ne vomѣ aѣronia de ele fѣrѣ ѣndoialѣ, fѣrѣ ѣnvѣlmѣshealѣ. Okasiunea se va ѣnfѣѣi-
ша ѣntrѣ aѣeasta de mai mѣlte ori, konside-
rѣndѣ reѣimѣlѣ feodalѣ ѣn raportѣrile sale кѣ
istoria чivilisaѣiunii eѣropeane.

O пробѣ bѣnѣ, domnilorѣ, кѣ l'alѣ X-lea seкѣlѣ reѣimѣlѣ feodalѣ era treбѣinѣiosѣ, mi singѣra stare soѣialѣ posibilѣ, este ѣniver-
salitatea stabilirii sale. Претѣtendeni ѣnde

în cetăți barbare. totuși stăruie în forma feudală. În cele dintâi zile, oamenii văzuseră într'aceasta trismfă a kaosului. Ori ce unitate, ori ce civilizație generală peria; se vedea societatea desmembrată de toate părțile; se vedea redându-se o mlațime de societăți mici și obscuri, izolate, fără legături. Această prăbușire a continuității disoluțive a tuturor lucrurilor, anarhia universală. Lăsați dar pe poezii a cărei timp, să se kronikari; totuși se crede la finisul lumii. Cu toate acestea era o societate nouă și adevărată care închipuie, societatea feudală, atât de trebuincioasă, atât de neapărată, atât de bine singura gramă trebuincioasă a stării de mai înainte, cu totul într'în ea, totuși primum forma sa. Chiar elementele cele mai străine l'această sistem, Biserica, comuna, regalitatea, fără constrinse a se uni cu dânsa; bisericile ajunseră sizerane și vasale, orașele avură domni și vasali, regalitatea se ascunse sub sizeranitate. Toate lucrurile fără date în feodă; nu numai pământurile, dar și cele drenturi, drentul de țiere a pământurilor, drentul de pescuit: bisericile detin în feodă venitul lor în timpurile, veniturile din boteze, ale emirilor leșilor la biserică. Se dete în feodă, aur, argint. Prețurile toate elementele generale ale

soțietății intra în cadrulă feodală, asemenea cele mai mici amănunte, cele mai mici fapte ale vieții comune se făcea materiă de feodalitate.

Văzîndă cineva forma feodală cum cuprindea toate lucrurile, i vine să creadă în momentală d'întîiș că principială esențială, vitală, ală feodalității, predomină pretendenți. Asta ară fi, domniloră, o rețetă mare. Instituțiunile, elementele soțietății cari nă era analoage că reșimăle feodală, de mi se împărmăta forma loră feodală, nă se lepăda de natura loră, de principială loră propriă. Biserica feodală nă încetă de a fi însăflăită, guvernată în fîndă de principială teokratikă, mi că să'lă faktă să predomină, cerka neîncetată, într'o znire, kîndă că pătrea regală, kîndă că papa, kîndă că poporăle, a strika reșimăle a cărgia livrea o pîrta, că să zică amă. Astă-felă mi că regalitatea mi că comunele: într'una, principială monarhikă, în cele alte, principială demokratikă, șmară a domina. Că totă portăle loră feodală, acesle diferite elemente ale soțietății europene lăkra că strășindă întră a skăpa de o formă streină adeveratei loră natură, mi a lăa pe aceia ce corespondeă că principială loră propriă mi vitală.

Drept ce konstataremă universalitatea formei feudale, câtă dar s'ă ne p'zimă bine de a konkide universalitatea principialăi feudale, mi a stădia kă indiferență feodalitatea pretzindeni o'ă unde întimniță čineva fisionomia sa. Supte a kenoasce bine mi a înțelepe rețimăle ačesta, supte a alepe mi j'deka efektele sale în privința čivilisačionii moderne, câtă s'ă k'ățemă akolo unde principialăi mi forma s'antă în armoniță; câtă s'ă stădiemă în ierarhia posesoriloră laiči ai feodeloră, în asočiarea k'atronitoriloră t'ărîmăle e'ropeană. Akolo se află într'adevără sočietatea feodală; akolo vomă intra mi noi.

Vorbiam adineaoră despre însemnătatea kestioniloră morale, mi despre trebșința d'ă nă skoate niči șna. Mai ă mi o altă ordine de konsideračionă kă totăle opesă ačesteia, mi kare în ținere s'ă neingrijită prea m'altă: voiș s'ă vorbeskă despre kondičionea materială a sočietății, despre skimbăurile materiale întrodăse în kimpăle de a fi mi a t'ăbi ală oameniloră, printr'o fantă noșă, printr'o revolučione, printr'o noșă stare sočială. Nă s'ă ținăle destăle seamă despre ačesta; nă s'ă întreată čineva destăle ce modifikări aș adășă ačeste krisi mari ale lămii în esistința materială a oameniloră, în partea materială a rela-

pușnilorș lorș. Aceste modifikări, kândș è vorba de toatș societatea impresntș, aș mai mëlț inflinșntș asșpra ei de krtș arș krede-o çineva. Çine nș șchie krtș s'a stădiatș kestionea inflinșntșei klimelorș, mi toatș însemnătatea çe a tras'o Montesquieu dintr'insa? De se va konsidera inflinșntșa direktș a klimei asșpra oamenilorș, poate kș nș è ama întinsș pre krtș o impresșntșe çineva; è çelș pșșinș neotărîtș mi grea în apreșșirea sa. Dar inflinșntșa indirektș a klimei, çeia çe resșltș, de esemplș, din fanta açeasta kș, într'o çarș kșldșroasș, oamenii trșeskș afarș, pe kândș în çerele frigșroase, se înkidș în întrșlș lokșindelorș, kș se nștreskș açi într'șnș felș, akolo într'altș, açeste șuntș nișçe fante de o mare însemnătate, mi karı, prin simpla skimbare de viașntș materialș, lșkreazș kș pștere asșpra çivilizașntșii. Ori çe revolșșntșe mare adșçe în starea socialș modifikări de felșlș açeasta, mi karı trebșeskș foarte çinște în seamș.

Stabilirea reșimșlși feșdalș prodșse șna a kșrii gravitate n'arș pștea fi nekșnoskștș; ea skimbș împșșșirea popșlașntșii pe faça trșimșlși. Pîn' açi proprietariı trșimșlși, popșlașntșea șșverantș, trșia șniși în kștimı de oameni mai mëlț saș mai pșșinș nșmeroase, saș șezștoare în întrșlș oramelorș, saș retș-

vindă în țete prin ȳară. Prin feodalitate, kiară însi-mi aचेती oameni trăiră izolati, fiă-kare în lokșinȳa sa, în mare depărtare ȳnii de alȳii. Întrevedeȳi îndată ȳe înfășinȳă kată să fi avăte aचेastă skimbare asăpra karakterăișii mi kărsăișii ȳivilizaȳișnii. Preponderinȳa soȳială, găvernăișă soȳietăȳii trekă îndată din orame la ȳară; proprietatea privată kăttă să treakă înainte proprietăȳii păbliče, viaȳa privată înainte vieȳei păbliče. Astă-felă fă întiăișă efektă, ȳnă efektă kărată materială, ală triămfăișii soȳietăȳii feodale. Kă kăttă pătrăndemă mai măltă în întră, kă atăttă mai măltă ȳmătrile aचेतेi singăre fapte se voră desveli înainte okiloră nostri.

Să examinemă aचेastă soȳietate în sine, mi să vedemă ȳe rolă a kătată să joăȳe în istoria ȳivilizaȳișnii. Să lățmă mai întiăișă feodalitatea în elementăișă ei ȳelă mai simăișă, în elementăișă ei primitivă, făndamentală; să konsiderătmă ȳnă singără posesoră de feodă în dominăișă săă; să vedemă ȳe va fi, ȳe kată să faktă, kă toȳi ȳeia kară o komășă, mika soȳietate kare să formează împrejărăișă săă.

Se stabileșȳe într'ănă lokă isolată, ne kare se okășă a lă faȳe sigără, tare; akolo konstrăesȳe ȳeia ȳe va nămi elă kastelăișă săă. Kă ȳine se stabileșȳe elă? Kă femeia sa, kă

nslă, poporăslă dominieloră sale, mi preotăslă, astă-felă este, în totală saă în parte, feodalitate, kăndă i s'a desprăgăită reșia mi oramele, elemente distinkte mi streine.

Prima faptă kare mă întăpresche konsiderăndă ačeastă mikă soșietate, este marea importanță kare kată să ica posesorăslă feodală în proprii sei oki mi în oki celora kară ilă împresoară. Simtimentăslă personalitășii, ală libertășii individăale, era simtimentăslă domnitoră în viața barbară. Ači é vorba kă totăslă de altă čeva: nă este nămaă libertatea omăslă, a resbelatorăslă, či é mi importanța proprietarăslă, a kapăslă familiei, a stăpănăslă. Din ačeastă sităăișne kată să naskă o impresișne de sșperioritate nemăgănită; sșperioritate kă totăslă partikălară, mi prea diferită de čeia kare întănimă în kărsăslă celoră alte čivilisăăișni. Voiă da o probă despre ačeasta. Ieăă din lămea antikă o mare sităăișne aristokratikă, șnă patričiă romană, de esemplă: ka domnăslă feodală, patričiăslă romană era kapă de familie, stăpănă, sșperioră. Maă era inkă mi maștrată relișiosă, pontifikă în interiorăslă familiei sale. Astă-felă dar importanța maștratăslă relișiosă i vine din afară; nă este o importanță kărată personală, individăală; elă o priimesche de sșsă; este dele-

gatslă Divinității, interpretslă kredințeloră religioase karî se țin de dînsa. Patricislă romană mai era mi membrăslă unei korporaciunii kare trăia regnîtă într'acela-mi lokă, membră ală senatalsi, înkă o însemnătate kare i venia din afară, din korporaciunea sa, o însemnătate priimită, împărțitătă. Mătimea aristokrațiloră vekî, asociată k'șnă karakteră religiosă mi politikă, era ală sitzațiunii, ală korporaciunii în penere, mai mătă de kătă ală individslă. Așeia a posesorăslă șnă feodă è kărată individuală; elă nă țină nimikă de la nimini; toate drentările sale, toată pătarea sa, i vină nămai de la sine. Elă nă è maștrăslă religiosă, nă face parte din senată: toată însemnătatea sa o află nămai în persoana sa; totă ce este, è prin sine, în singărlă slă năme. Kătă înfăinț kătă s'aibă o astă-felă de sitzațiune așm' acelsi ce o okăpă! Ce mândriț individuală, ce trăfiț minșnată, slă ne înțelețemă mai bine, kătă insolinț kătă slă se naskă în șfletăslă slă! D'asșmra sa, niči șnă șșperioră ală kărgia elă este reprezentăslă mi interpretslă; lîngă dînsăslă, niči șnă egală; niči o lețe pătarnikă mi komșnă kare slă l'apese, niči șnă imperiăslă din afară kare s'aibă vr'o faută așmra voinței sale; altă frăș nă kănoasce frăș nămai otarele pătării sale

și înfrumusețarea periklizei. Astă-felă e rezultatul morală ală situațiunii asupra caracterului omenesculă.

Trekă la o a doua consecință, totă asemenea de gravă, și prea puțină kenoskă, spiritală partikulară de familie feudală.

S'arunkămă o kăstătură de okiă asupra diferiteloră sisteme de familie; să lămă mai întiiă familia patriarkală, ală kăriia modelă ni'ă dă Biblia și monumentele orientale. Ea e prea numeroasă: e seminția. Kapă, patriarhală, trăsce în komă kă komii se, kă rădele sale, kă diferitele ȃnerațiunii kară s'ă adănată împrejură-ă, kă toată rădenia sa, kă servii se; și nă nămai kă trăsce împreună kă ei iouă, dar are totă ațelea-și interese, ațelea-și okăpațiunii; și dăce ațeia-și viață. Nă este ațeia situațiunea lă Avraam, a patriarhaloră, a kamiloră semințieloră arabe, kară reproducă înkă imaginea vieței patriarkale.

O altă sistemă de familie se înfrumuseță, kănsă, mikă societate ală kăriia tiuă trebă s'ă kăste ținena în Skoția, în Irlanda, și prin kare, poate a trekă o mare parte din lămea europeană. Asta nă mai e familia patriarkală. Este o mare diversitate de situațiune între kapă și poplațiune; ei nă dăkă niță de kăm totă ațeia-și viață; țeă mai mare

de spații. Cinci să știe indivizi, într-o situație totuși de o dată superioră și streină, este familia feudală. Ea trebuie neapărat să aibă o anumită caracteristică partikulară. E strimptă, concentrată, neînțetată kîmată a se apăra, a se teme, și a se isola cel puțin, kiar de servitorii ei. Viața interioară, moravurile domestice, vor să lăsa fărîmă în doială, o mare preponderanță. Și bine kă brătătatea patimelor, obiceiul kăndă d'a și petrece timpuri kă rebelă și vîntoarea, vor să aduce dezvoltării obiceiurilor domestice și destă de mare obstakulă. Dar aștă obstakulă se va învinde; va trebui kăndă să se întoarkă obiceiurile a kăș, unde și va afla totuși d'asna femeia și kōnii se, și năma ei singuri; singuri vor să fi societatea lăi permanentă; singuri, vor să împăruie interesele și destinata lăi. Este kă nepătinuă kă esistența domestikă să nă kăpete și mare imperiă. Probele sânt de destăle. Nă este adevărată kă în sină familiă feudală s'a dezvoltat în fine importanța femeilor? În toate societățile cele vekī, eș nă vorbeskă însă de așelea în kări spiritală de familiă nă esista, și năma de așelea în kări dînsă era năsternikă, în viața patriarhală sînt esemplă, femeiele nă prea puinea lokăle și a kăpătată în și în Europa săb

perpetuitate ce domiņb într'insa învederatș. Spiritulș de ereditate este nedespărțitș de spiritulș de familie; însb, elș n'a lătatș nici într'o parte o amă de mare desvoltare de krtș nșmaĩ în feodalitate. Feoda nș era o proprietate ka altele; ea avea neapăratș trebșinș de șnș posesorș kare sș o anere; kare sș o serve, kare sș dobіндеaskș obligacișni nedespărțite de dominiș, mi kș acestș kinș sș o poatș șine în rangulș sșș, în asociarea șenerală a domnilorș șerei. D'aci se nasce șnș felș de indentifikare între posesorșlș aktualș alș feșdei mi feșda însb-șii, mi totș șirșlș posesorilorș fiitorı.

Aceastș șirkșmstanș a kontribuitș foarte multș întrș a întări, mi a strinșe legătșrele de familie, karı mi ajșseserș amă de șterșnıce șrin nășra familiei feșdale.

Esș akșm din lokșinșa seniorială, mi kaborș în mizlokșlș așei mișı popșlașișni ce o inkonșoarș. Ași toate lșkrșrile aș șnș altș aspektș. Nășra omșlșı este amă de bșnș, amă de fekșndș în krtș, ne kșndș o sitșacișne soșială șine krtș-va timșș, elș se stabileazș neapăratș între așeia ce ea anșonıș mi orı karı arș fi kondișișnile anșonierıı, o oare-kare legătșrș morală, simtimente de șretenșișne, de bșnș-voinș, de afekșișne. Astș-felș s'a

întîmplatǎ mi în feodalitate. Ničí zǎǎ felǎ de îndoialǎ kǎ dǎpǎ kǎtǎ-va timpǎ nǎ se formǎ între kolonǎ mi posesorǎlǎ de feodǎ, oarekarǎ relaǎiunii morale, oarekarǎ obiceiie afektoase. Dar acesa s'a întîmplatǎ fǎrǎ voia sitzaǎiunii lorǎ reciprocǎ, mi ničí într'zǎ kǎnǎ prin inflǎinǎ ei. Konsideratǎ în ea însǎ-ǎi, sitzaǎiunea era din rǎdǎchinǎ vǎcioasǎ. Nimikǎ moralǎ nǎ era komzǎnǎ între posesorǎlǎ feodei mi kolonǎ; ei fakǎ parte din dominǎlǎ sǎǎ, sǎntǎ proprietatea sa; mi kǎ acestǎ dreptǎ de proprietate, sǎntǎ konpinse toate dreptǎrile ce noi le nǎsimǎ astǎzi dreptǎri de sǎveranitate pǎblikǎ, prekǎm mi dreptǎri de proprietate privatǎ, dreptǎri de a da leǎi, de a taksa, de a pedensi, prekǎm mi de a dispǎne mi de a vinde. Nǎ este între siniorǎ mi kǎltivatorǎi dominielorǎ sale, atǎtǎ celǎ pǎdinǎ ne kǎtǎ acesa se poate zǎce de kǎte ori oamenii sǎntǎ de fǎǎ, ničí zǎǎ felǎ de dreptǎri, ničí zǎǎ felǎ de garanǎi, ničí zǎǎ felǎ de soǎietate.

D'aci se nasce, krezǎ, acesa zǎǎ adevǎratǎ sǎpǎimǎntǎtoare, neǎnvinsǎ, ce poporǎlǎ a avǎtǎ în totǎ timpǎlǎ pentrǎ repǎimǎlǎ feodalǎ, pentrǎ sǎvenirile mi nǎmele sǎǎ. Nǎ   ničí de kǎm fǎrǎ esemulǎ kǎ oamenii aǎ sǎferitǎ apǎsǎtoare despotisme, mi s'aǎ obiceiuitǎ kǎ ele, mi mai mǎltǎ inkǎ, kǎ le a mi acentatǎ.

Despotismul teokratik, mi despotismul monarhik aș primum de mai multe ori aprobarea, mi mai afekțiunea poplului kare le sferia. Despotismul feodal a fost tot d'asna respins, nesferit; el a apsat asupra destinelor, furt a ptea vre o dată domina sffletele. Mi ayeasta, pentru kă, în teokraciă, în monarhiă, pterea se eserit pe temelă a oare-karî kredinje komune pentru stăpînă mi sșpșmă; el è reprezentorul, ministrul unei alte pteri, sșperioră tătloră pteriloră omenesș; vorbesșe mi lăkrează în nșmele Divinității saș ală unei ideie penerale, niș de kșm în nșmele omșlă însș-șmă, nșma ală omșlă. Despotismul feodal è kă totșlă altă-felă; este pterea individșlă asupra individșlă, dominarea voinjei personale mi karpicioase a șnș omș. Ayeasta è poate șngșra tiraniă pe kare omșlă, pentru eterna sa onoare, nș voesșe niș o dată a o ayepta. Pretștindenă șnde nș vede într'șntă stăpînă, de kăș șnș omș, îndată șe voinja kare'leș apasă nș è de kăș o voinjă omeneaskă, individșală ka a sa, se află indignată, mi sșfere jșgșlă kă mșniă. Ayeasta era adevăratșlă karakteră, karakterulă destinktivă ală pterii feodale; mi totș ayeasta è mi orișinea morală a șrei șe elă n'a înșetată d'a însșfa.

Elementslē reliģiosē kare se asoģia kē dīnsslē nē pētea īndēlči sēferinģele. Nē krezē ka inflēinga pēotēslē, īn mīka soģietate ēe deskriēē, sē fi fostē mare, niēi nē pētē rezmi a leģitima raportērile pōnēlāģiēniī inferioare kē seniorēslē. Biserika a eserģitatē asēpra ēivilisāģiēniī eģropeane o pēea mare akģiēne, īnsē lēkrēndē īntr'ēnē kīnē ēeneralē, skimēbēndē disposiģiēnile ēenerale a oamenilorē. Kēndē īntrē ēineva māi apēoane īn mīka soģietate fēdālē kēratē zisē, vede kē inflēingā pēotēslē, īntre seniorī mī kolonī, este māi nimika. Adese-orī elē īnsē-mī era sēpēsē ka ēnē sklavē, mī pēea pēģiēnē īn stare saē dispēsē a se lēpta īn kontra aroganģeī seniorēslē. Negremitē, fiindē singērē kīēmatē a īntreģine, a desvolta īn pōnēlāģiēnea inferioarē oare-kare viāģē moralē, ī era skēmpē mī folositorē kē aģestē titlē; respēndia īntr'īnsa oare-kare konsolare mī lēminē; īnsē, dīnsslē pētea mī fēēea, krezē, foarte pēģiēnē pēntrē destinata sa.

Am esaminatē soģietateā fēdālē elementariē; v'am īnfēģiēmatē prinēipalele konsekrēinģe ēe trebēia sē dekrēģē dīntr'īnsa, pēntrē posesorēslē fēdēslē īnsē-mī, saē pēntrē familia sa, saē pēntrē pōnēlāģiēnea adēnatē īmureģērlē lēi. Sē venimē akēm dīnti' aģestē strīmtē

okolŝ. Попрѣлацїінеа феѣдѣлѣї нѣ є singurŝ pe teritoriŝ; mai sŝntŝ mi alte societăți, analoŝe saŝ direkte, kŝ karı dınsa este în relaцїіне. Țe devine dınsa atŝnıı? Țe inflŝinđŝ trebŝe sŝ eŝerцїte asŝupra цїvılısaцїїnıı aцea societate ģeneralŝ din kare face parte?

O mikŝ observaцїіне mai 'nainte d'a res- pŝnde. Este adevŝratŝ, posesorŝlŝ de feѣdŝ mi preotŝlŝ era mi ŝnŝlŝ mi altŝlŝ dıntr'o so- цїetate nŝmeroasŝ; eї avea în depŝrtare nŝ- meroase mi dese relaцїїnı. Nŝ era însŝ totŝ asemenea mi pentŝ kolonı mi sklavı; de kŝte orı, pentŝ a arŝta попрѣлацїінеа kŝmpıe- lorŝ, în aцea epokŝ, se servŝ цїіneva kŝ o vorbŝ ģeneralŝ, mi kare se pare a arŝta o sin- gurŝ mi aцeia-mı societate, de vorba попорŝ, sıre esemıılŝ, vorbesцe fŝrŝ veritate. Nŝ era pentŝ aцeastŝ попрѣлацїіне nııı ŝnŝ felŝ de societate ģeneralŝ; esıstınđa sa era kŝratŝ lo- kalŝ. Afarŝ din teritoriŝlŝ цe eї lokŝıa, ko- lonıı n'avea a face kŝ niminı, nŝ ģınea la nimikŝ. Nŝ era pentŝ dınmıı nıııı ŝnŝ felŝ de destinatŝ komŝnŝ, nıııı ŝnŝ felŝ de patriŝ komŝnŝ; eї nŝ forma de lokŝ ŝnŝ попорŝ. Kŝndŝ vorbesцe цїіneva de asoцїırea feѣdalŝ în toatŝ întreцїіnea eї, nŝ є vorba de kŝtŝ nŝmai de posesorıı de feѣde.

Sŝ vedemŝ akŝmŝ karı era raportŝrile

michei societății feudale ca sorținta generală în care se prinsese dînsa, mi se konsekvinge a trebui să adăkă aceste raporturi în desvoltarea civilizațiunii.

Schiți toți, domnilor, ce legăminte zăia între dînmii pe posesorii de feude, ce relațiunii era puse pe proprietățile lor, cari era obligațiunile servițiului pe de o parte, mi ale pretențiunii pe de altă parte. Ne voiș intra niși de kum în amănuntul acestor obligațiunii, mi è destul ca să alegă numai o idee generală despre acestea. D'aci trebăia neaptră a intra în sffletul fi-kăria posesor de feud, și mare număr de ideie mi de simtimente morale, ideie de datorie, simtimente de afekțiune. Ca minchiulă fidelității, ală devotamentului è ală kărtăci în îndatoriri, mi toate simtimentele ce se potă adăpi pe lîngă acestea, era desvoltate, întreținste prin relațiunile posesorilor de feude între dînmii, fantă este evident.

Aceste obligațiunii, datorie mi simtimente s'aș cerkată a se skimba în drenturi mi în instițițiuni. Ne este nimini care să ne schi ca feodalitatea a voită să regleze într'și kîș leșit, serviciile ce posesorul de feud era dator săzeranului să; serviciile rechoc ce ptea acenta el de la dînsul;

kaslă în kare vasală era datoră sşzerană sî sşş ajstoră militară, saş şş ajstoră prin banî; kş ye forme trebsia sş dobîndeaskş sşzerană konsimimentă vasaliloră sei, pentru sakrileşile karî nş era datorî kş tre dînsă prin singşra posesiune a feşdeloră loră. Măşş se şerkarş a şşne toate aşeste drentşri sşş garanşia instiţşşiloră ye avea de skonş a asigşra respektăş. Astă-felă, işridikşşile senioriale era destinate a faşe drentate posesoriloră de feşde, aşşra reklaşşiloră fşkşte înaintea sşzerană loră komşş. Kş aşestă kină, orî ye senioră şşş konsiderabilă resnia pe vasali şei în parlamentă, şşre a trakta kş dîmşî despre lşkrş-rile ye avea nevoiş de konsimimentă saş konkşrsăş loră. Se afla, nş şş kşvîntă, o îmşşşare de mizloaşe politice, şşşşiare, militare, prin karî se şerka a organisa reşşimăş feşdală, şş a skimba relaşşile posesoriloră de feşde în drentşri şş în instiţşş.

Însă, aşestoră drentşri, aşestoră instiţşş, le lînsia orî ye realitate, orî ye garanşş.

Kşndă se întreabă şşneva, ye este o garanşş, o garanşş politikă, katş sş rekşnoaşkş kş karakterăş sşş fşndamentală, este presîşş statornikă, în mizlokăş şşşşş, a şşş voinşe, a şşş şşş şşş şş în stare

d'a impune o lege voingelorǎ mi forǎelorǎ partikulare, d'a le face sǎ observe legea komunǎ, sǎ respecte dreptǎlǎ generalǎ.

Nǎ sǎntǎ de kǎtǎ doǎr sisteme pǎtinchioase de garanǎie politice: trebǎe orǎ o voingǎ, o pǎtere partikularǎ atǎtǎ de sǎperioarǎ tǎtǎlǎrǎ celorǎ alte, inkǎtǎ niǎi ǎna sǎ nǎ i poatǎ resista, mi sǎ fiǎ toate silite a i se sǎpune indatǎ ǎe dǎnsa intervine; saǎ o forǎ, o voingǎ pǎblikǎ, kare sǎ fiǎ resǎltatǎlǎ konkǎrsǎlǎi, alǎ desvoltǎrii voingelorǎ partikulare, mi sǎ fiǎ asemenea în stare, kǎndǎ va emi din sǎnǎlǎ lorǎ a impune tǎtǎlorǎ, mi a face sǎ fiǎ respectate de toǎi.

Acestea sǎntǎ ǎele doǎr sisteme de garanǎie politice pǎtinchioase: despotismǎlǎ ǎnǎi singǎrǎ saǎ alǎ ǎnǎi komunǎ, saǎ gǎvernǎlǎ liberǎ. Kǎndǎ trece ǎineva sistemele în revistǎ, aflǎ kǎ intrǎ toate într'ǎna saǎ în ǎea altǎ dintr'aceste sisteme.

Ei bine! domnilorǎ, niǎi ǎnǎlǎ niǎi altǎlǎ nǎ esista, nǎ pǎtea esista în reǎimǎlǎ feodalǎ.

Negremitǎ, posesorii de feode nǎ era toǎi egalǎ între dǎnǎii; se afla ǎnǎi mǎltǎ mai pǎterniǎi, mi mǎlǎi destǎlǎ de pǎterniǎi, inkǎtǎ sǎ poatǎ apǎsa pe ǎei mai slabǎ. Nǎ se afla niǎi ǎnǎlǎ, înǎenǎndǎ dela ǎelǎ d'ǎntǎiǎ dintre sǎzeranǎi, dela reǎele, kare sǎ fi fostǎ în stare

d'a impune legea tatelorŭ celorŭ alŭi, karŭ era în stare d'a komanda sŭsŭnerea. Observaŭi kŭ toate mizloachele permaninte de pŭtere mi de akŭiŭne lipsia: nŭ se afla niŭi ŭnŭ felŭ de trŭne permaninte, de dajdie permaninte, de tribŭnale permaninte. Forgele, institutŭiŭnile ŭojiale era, oare-kŭm, silite a reŭncene, a se krea de kŭte ori era trebŭinŭ de dŭnsele. Trebŭia sŭ se kreeze tribŭnale pentrŭ fiŭ-kare proŭesŭ, sŭ se kreeze o armŭ kŭndŭ era sŭ se fakt vr'ŭnŭ resbelŭ, sŭ se kreeze ŭnŭ venitŭ în momentŭlŭ kŭndŭ era trebŭinŭ de bani; totŭlŭ era okasionalŭ, întŭmplatŭorŭ, ŭneŭialŭ; nŭ era niŭi ŭnŭ mizlokŭ de gŭvernare ŭentralŭ, permanintŭ, independintŭ. Este evidentŭ kŭ, într'o asemenea sistemŭ, niŭi ŭnŭ individŭ nŭ pŭtea impune altora voinŭa sa, a faŭe sŭ se resnekte de toŭi drentŭlŭ ŭeneralŭ.

Pe de altŭ parte, resistinŭa era ama de lesniŭioasŭ, pe kŭtŭ apŭsarea era anevoioasŭ. Înkiŭ în lokŭinŭa sa, avŭndŭ a faŭe kŭ ŭnŭ mikŭ nŭmŭrŭ de inemiŭi, afŭn dŭ kŭinlesnire, la vasaliŭ de aŭeia-ŭi sitŭaŭiŭne ka mi a lŭi, mizloache de koalizare, ajŭtoare, posesorŭlŭ de feŭdŭ se apŭra foarte lesne.

Eatŭ dar ŭea d'întŭiŭ sistemŭ a garanŭi-elorŭ politŭce, sistemŭ kare pŭne aŭeste garanŭie în întervenirea ŭelŭi mai tare, eatŭ-o

demonstratъ ka nepstinoasъ sьb rețimlă feodală.

Чea altъ sistemъ, асеia a gьvernălăi liberă, a znei psteri pьbliче, a znei forge pьbliче, era asemenea nepraktikabilъ; n'a pьtătă sь naskъ nimikă în sîmlă feodalității. Кassa è simplъ. Къндă vorbimă astăzi de o pьtere pьblikъ, de чеia че nămimă drentările sьveranității, drentălă d'a da lepi, d'a taksa, d'a pedensi, suimă, kьmetămă toți kь ачeste drentări nă se kьvină nimălăi, kь nimini n'are, pentрă sokoteala sa, drentălă d'a pedensi ne alții, d'a le impăne vre o sarchimă vre o lepe. Ачeste săntă nice drentări karі nă se kьvină de kьtă znei întrepі societății, karі săntă eseritate în nămele ei, ne karі nă le are de la ea însă-mi, чи le piimesche de sьsă. Апа, къндă zăă individă soseche înaintea forgei investite, de ачeste drentări, simțimentălă че domină într'insălă, poate fьră voiă-i, este kь se află în presința znei psteri pьbliче, lepitime, kare are misiunea d'a i komanda, mi se simte oare-kьm sьpăssă de mai nainte mi în interioră. Sьb feodalitate însă, era kь totălă altă-felă. Posesorălă de feodă, în dominălă sьă, asăpra oameniloră че'lă loкăia, era investită kь toate drentările sьveranității; ei era nedesпьрății de dominie,

se poate nămi forma o garanție. Toate drepturile alerga neînțetată către formă ka să poată fi rekunoskute mi respektate. Niçi un fel de instituiune nă pstea rezmi. O simjia vine-va așia de bine încetă niçi nă se mai adresa la instituiuni. Daka kșrile senioriale mi parlamentele de vasali ară fi fostă în stare d'a lăkra, le ară fi aflată vine-va mătă mai aktive, mătă mai dese de kșm ni le arată istoria; raritatea loră le dovedesce nălitatea.

Nă trebă se se mire vine-va de așeasta; este ună kșvintă mătă mai decisivă mi mai profndă de kătă așelea ce le arătai întră așeasta.

Dintre toate sistemele de gșvernă mi de garanție politikă, fără îndoială, cea mai a-nevoie de stabilită mi de făkătă să predomine, este sistema federativă; așeastă sistemă kare konsistă întră a lăsa în făr-kare lokalitate, în făr-kare soșietate partikulară, toată porșieșnea de gșvernă ce poate sta într'însa, mi a nă i rămi de kătă porșieșnea neapărată pentră manșinerea soșietășii șenerale, șire a o dșce în șentrăleș kiară ală așestei soșietășii, mi a o konstitei șeb formă de gșvernă șentrală. Sistema federativă kare în îșuelesleș loșikă este cea mai simșle, în fantă è cea mai kom-pleșă: șire a konșilia gradleș independinșei,

alǎ libertății locale, pe care 'lǎ lasă să sâb-
siste, kă gradul ordinii ġenerale, alǎ sâ-
pnerii ġenerale ȳe'lǎ pretinde mî sânosează
în oare-karî kasrî, trebă neapărată o ġivi-
lizațiune prea înaintată; trebă ka voiuța o-
măsi, libertatea individuală să konkăgă pen-
tră stabilirea mî manġinerea sistemăi, măi
măltă de kăță pentră ori-ȳe; kăȳi akolo miz-
loaȳele silăitoare sântă măltă măi neînsemnate
de kăță ori șnde.

Sistema federativă este dar ȳeia ȳe pre-
tinde ȳea măi mare desvoltare de rațiune, de
moralitate, de ġivilizațiune în soġietatea la
kare se aplică. Ei bine! kă toate aȳeste
era sistema pe kare reșimălă feșdală se
ȳerka a o stabili; feșdalitatea ġenerală era o
adevărată federațiune. Ea se repăssa pe a-
ȳelea-măi prinȳipie karî fândează astă-ză, sire
esemăls, federațiunea Statelor-Șnite din Ame-
rika. Ea pretindea să lase, în măna fiă-kă-
răia senioră, toată porȳiunea de ġăvernă, de
săveranitate ȳe pătea remănea, mî a nă da să-
zeranăsi, săă adăpării ġenerale de baronă, de
kăță ȳea măi mikă părtiȳikă pătinȳioasă de
pătere, mî nămăi în kasrile în karî aȳeasta
era neapărată trebăinȳioasă. Încelepeă ne-
pătină d'a stabili o asemenea sistemă în
mizlokălă inoranȳei, a pasăniloră brătale, kă

șuș kșvîntș, a stșrii morale a omșlșî ama de neperfektș sșb feșdalitate. Natșra kiarș a gșvernșlșî era în kontrazișere kș ideiele mi moravșrile oamenilorș kșrora voia a'łș anlika. Ține s'arș mira de șrîtlșș sșșesș alș așes-torș înșerkerșî de organizare?

Amș konsideratș soșietatea feșdalș mai întiș în Țelș mai simplș alș ei elementș, în elementșlș ei fșndamentalș, mi apoi în toatș întreșimea sa. Amș kșștatș, sșb așeste doșș pșnktșrî de vedere, Țeia Țe fșkșse, mi Țe tre-bșise sș fakș, Țeia Țe dekșrsese din natșra ei în prîvîșia inflșinșei sale așșpra kșrsșlșî Țivilisatișniș. Kreșș kș sșntemș kondșmi la așestș îndoitș rezștatș.

1-iș. Feșdalitatea a trebșitș sș eșerșite o destșlș de mare inflșinșș, mi, orî-kșm amș lșa-o, o inflșinșș salștariș așșpra deșvoltșrii interioare a individșlșî: ea a deștentatș în i-nime ideie, simtimente enerșișe, trebșinșe mo-rale, frșmoase deșvoltșrî de karakterș, de pa-sișne.

2-lea. Sșb pșntșlș de vedere soșialș, ea n'a pșttș sș fșndeze nișî ordinș legalș, nișî garanșie polișe; ea era neapșratș sișre a înșene în Eșropa soșietatea, ama de rșinatș de barbariș, în kștș nș era kapabilș de o formș mai regșlatș nișî mai întinsș; dar for-

ma feodală, radikală drită în sine, nu putea nici a se regăsi, nici a se întinde. Singurul drentă politică pe care reșimulă feudală a suită sălă faktă a fi predită în societatea europeană, este drentulă de resistință: nu zikă de cea legală; nu putea fi vorbă de resistință legală într'o societate așa de puțină înaintată. Progresulă societății este negremită d'a sâbstiti, pe de o parte, paterile pablice în lokulă voindeloră partikulare; de de altă parte, resistința legală la cea individuală. Aquesta è celă mai mare skopă, principală perfekționare a ordinii societăle; lasă cineva libertății personale o mare lărgime; pe drită, kândă libertatea personală slăbesce, kândă trebe a i se cere sokotală de sine însă-mi, se adresează la rașinea pablikă; se kiamă rașinea pablikă a termina procesulă ce se face libertății individuală. Astă-felă è sistema ordinii legale mi a resistinței legale. Îndelepeni, kreză, fără osteneală kă, sâb feodalitate, nu se afla nimică asemenea. Drentulă de resistință ce a sâșinătă mi a praktikată reșimulă feudală, este drentulă de resistință personală: drentă sâșiminttoră, nesociabilă, pentră kă se adresă la forță, la rebelă, cea ce è rșinarea kiară societății; drentă kare, kă toate aqestea, nu trebe nici

de кѣм а fi rѣinatѣ în fѣndѣlѣ inimei oame-
nilorѣ, кѣчи комплекта lѣi desfiingare, este a-
чentarea sklaviei. Simtimentѣlѣ drentѣlѣi de
resistindѣ perise în desonoarea societѣii ro-
mane, mi nѣ pѣtea renasche din rѣinele sale;
elѣ niчи кѣ emia natѣralѣ, dѣпѣ пѣrerea mea,
din prinчimiele societѣii kristiane. Feѣdali-
tatea l'a fѣkѣtѣ sѣ între în moravѣrile Eѣro-
pei. Este onoarea чivilisadisiunii d'a lѣ fache
pentrѣ totѣ d'aѣna neaktivѣ mi nefolositorѣ;
este onoarea reѣimѣlѣi feѣdalѣ, кѣ l'a профе-
satѣ кѣ statornичѣ mi кѣ l'a апѣratѣ.

Astѣ-felѣ ѣ, domnilorѣ, daka nѣ mѣ în-
chelѣ, resѣltatѣlѣ esaminѣlѣi societѣii feѣdale
konsiderate în ea însѣ-mi, în elementele sale
пenerale, mi independintѣ de desvoltarea isto-
rikѣ. Daka vomѣ treche la fante, la istoriѣ,
vomѣ vedea кѣ s'a întimplatѣ чеia че treбѣia
sѣ se întimпле, кѣ reѣimѣlѣ feѣdalѣ а fѣ-
kѣtѣ чеia че treбѣia sѣ факѣ, кѣ destina-
ta lѣi а fostѣ konformѣ кѣ natѣra sa. Eve-
nimentele potѣ fi adѣse drentѣ probe pentrѣ
toate koniektѣrele, pentrѣ toate indѣkѣisiunile че
le trѣsei din kiarѣ natѣra ачestѣi reѣimѣ.

Sѣ arѣnkѣmѣ o кѣѣtѣtѣrѣ de okiѣ asѣ-
пra istoriei пenerale а feѣdalityunii de la алѣ
X-lea mi пинѣ la алѣ XIII-lea sekѣlѣ: este кѣ
nepѣtindѣ d'a nѣ кѣnoasche кѣ ea а eserчitatѣ

asupra desvoltării individuale a omului, asupra desvoltării sentimentelor, a caracterelor, a ideilor, o mare mi salstarib infliind. Nu poate deski de vineva istoria aueli timpel fr' a intilni o mslime de simtimente nobile, de mari akpizni, de frmoase desvoltari a omenirii, nskste evidentel din sinel obiceielor fedale. Kavaleria nu seamana nici de km, in fant, ka fedalitatea; ka toate achestea ea i este fiik; kiar el din fedalitate a emitel auel ideal el de simtimente inalte, uneroase, fidele. El el dovedesce in favoarea leagunel sel.

Arunkaiv-ub privirile de alt parte: cele d'intiul cerkari de poesib, de literatur, cele d'intiul plcheri intelektuale ce Europa a gstatel la emirea-i din barbarib, suntel kiar sel srb adenostel, srb arinele fedalitudii, le vedem nskinde in interiorel kastelelor. Pentru a chestel fel el de desvoltare a omenirii, trebse minkare in sfltel, in viad, resnasel, mi de kondiionni kari nu se ptea intilni in esistinda ostenitoare, trist, grosolan, aspr, a poprel komnel. In Frania, in Anglia, in Germania, nsmal timpel fedal el se kvine cele d'intiul sveniri literarie, cele d'intiul bkrrie intelektuale ale Europei.

Drentel kompensare, daka vomel konslta i-

storia asăpra înflinței sociale a feodalității, ea ne va răspunde, totă d'asna d'akordă kă pîrșile noastre, kă pretștindenî reșimăș feodală s'a oșșă atăș stabilirii ordinii generale, kăș mî întinderii libertății generale. Șăb orî țe pîntă de vedere aș konsidera progresăș societății, veșî vedea totă d'asna reșimăș feodală ka obstakăș. Așna, îndată țe societatea feodală există, țeale doză forșe karî aș fostă mobiliî țeî marî aș dezvoltării ordinii mî libertății, ne de o parte pîsterea monarșikă, ne de altă parte pîsterea poplară, regalitatea mî poporăș, o atakă mî se lăptă fără înșetare în kontra ei. S'aș făkăș kăteva înșerkăș în diferite epocș șure a o regăla, șure a fașe dintr'însa o stare oare-kăș legală, oare-kăș generală: în Anglia, de Ġșilomăș țeăș Învingătorăș mî fiî seî, în Franșia de Santăș Lădovikăș, mî în Ġermania de măî mășî imperatorî. Însă, toate șerkășile, toate silinșele aș kăzăș. Natăra kiară a societății feudale reșimășea ordinea mî legalitatea. În sekășliî modernî, kășî-va oamenî de șpirită s'aș șerkăș a restatorniș feodalitatea ka sistemă socială; aș voită șă vază într'însa o stare legală, regălată, progresivă; mî aș făkăș dintr'însa o vîrșă de așă. Întrebașî unde o așează; silinșî-î a î asemna șăș lokă, șăș

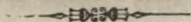
timp; ei nu vorbesc reșmi nici de kəm într-o
 aचेasta; asta e o istorie făr dat, o dramă
 pentru care nu se află, în trecut, nici teatru
 nici actori. Казса retăririi e lesne de des-
 koperit; mi esnik tot de o dat am-
 pirea aчelora kari nu pot pronunța numele
 feodalității făr a nu însoți cu dînșlă o a-
 natem absolut. Mi zni mi alți n'ă avtă
 îngrijire d'a konsidera îndoita fapt săb care
 feodalitatea se presint; a destin, pe de o
 parte, înșingă ei asupra desvoltării individ-
 uale a omului, asupra simțimentelor, karakte-
 rilor mi pasionilor; iar pe de alta, înșingă
 ei asupra stării soțiale. Zni n'ă pătăt s'ă
 figeze cu o sistem soțial în care afla
 čineva atătea simțimente frumoase, atătea vir-
 tuți, în care se vedea năskind-se toate lite-
 ratărele, moravărele îmbunătățind-se oare-
 kəm, lăndă oare-kari mărire, cu o aseme-
 nea sistem să fi fostă ama de grăt, ama de
 fatală nekəm o pretindea. Alți n'ă v-
 zăt de kătă răsălă fărăt de feodalitate po-
 pularănilor, pedika năstă stabilirii ordinii
 mi a libertății; mi nu pătăre crede cu s'ă
 năskăt dintr'însa karaktere frumoase, virtuți
 mari, ză progresă oare-kare. Atăt zni kătă
 mi čei alți ă nekănoskătă îndoitslă elementă
 ală čivilizaționii; ă kănoskătă cu ea kon-

sista în doaz desvoltării, din karî şna pstea, în oare-kare timpş, şb se prodşkş inden-
dintş de cea altş, kş toate kş la kanşlş sekş-
lilorş, mi prin lşngşlş mirş alş fantelorş, ele
trebşirş a se kişma mi a se adşce în reci-
procitate.

În fine, domnilorş, çia çe a fostş feşda-
litatea, trebşia şb fiş; çeia çe a fşkşştş, tre-
bşia şb fakş. Individualitatea, enerşia esis-
tinşei personale, açeasta era fanta domnitoare
între vingştorii lşmii romane; desvoltarea in-
dividualitşii trebşia dar şb resşlte, mai 'na-
înte de toate, din reşimşlş soşialş fşndatş de
dînmii mi pentř dînmii. Çeia çe omşlş în-
sş-mi adşce kş sine într'o sistemş soşialş,
în momentşlş kşndş întrş într'însa, dispoşitiş-
nile sale interioare mi morale, o înrişreskş
kş pştere aşşpra sitşaşişnii în kare sn aşeazş.
Sitşaşişnea, mi dînsa, lşkreazş aşşpra dispo-
sişişnilorş, le întřesçe mi le desvoaltş. In-
dividşlş domina în soşietatea şermanş; mi nş-
mai în foloşlş desvoltării individşlş, soşie-
tatea feşdalş, fiikş a çelei şermane, a desfş-
mşratş înfişingş ei. Vomş reafila totş açeia-
mi fantş în diferitele elemente ale çivilişa-
şişnii; ele aş statş totş d'aşna kredinşioase
prinçipişlş lorş; aş îmaintatş mi aş îmşinşş
lşmea pe kalea în kare intraserş dînsale la

începută. În fiitoarea noastră adunare, istoria
Bisericeii m'a influenței sale, del' ală V-lea
mi pînă la ală XII-lea seculă, asăpra civili-
zațiunii eșropeane, ne va da ună noă mi stre-
lăvitoră esemplă.

LECTIUNEA V^{-ia}.

Obiectul lekciunii. — Religiunea este unul principial de asociare. — Sila nu este din esința guvernului. — Kondițiunile legitimității unui guvern: 1-tă puterea în mânele celor mai demni; 2-lea respectul libertății guvernabilor. — Biserica, fiind un corp iar nu o castă, a îndenunit pe cea d'întâi din aceste condițiuni. — Despre diferitele kipări de nemire mi de adepere ce au fost în vigoare în sinul ei. — Ea a lipsit la cea altă condițiune prin întinderea nelegitimă a principialăi autorității, mi prin întrebarea absoțtoare a forței. — Mincarea mi libertatea spiritală în sinul Bisericii. — Raporturile Bisericii cu principia. — Independința puterii spirituale nu este în principiu. — Pretențiunile mi silințele Bisericii pentru a kotroni puterea timporală.

Domnilor,

Am examinat natura mi înfrința repimăși feudală; acum este Biserica, del' ală V-lea mi pînă la ală XII-lea secol, de care avem a ne ocupa astăzi; zic Biserica, mi i am mi frăct însemnarea, pentru că nu è kristianismul cărat zis, kristianismul ka sistem religios, ci è Biserica ka societate eklesiastik, mi klerul kristian, pentru care mi propozi a vă vorbi.

În ală V-lea sekăłă, ačeastă sođietate era măi de totă organisată; nă kă n'a săferită mi đinsa înkă din ačea epokă nămeroase mi importante skimbări; dar poate čine-va ziče kă de atănci Biserika, konsiderată ka korporaciune, ka găvernă ală poporăłăi kristiană, prinvenise la o esistinđă kompletă mi independintă.

Este destăłă o singărtă prăvire spre a kănoasče, între starea Bisericei din ală V-lea sekăłă, mi ačeia a čeloră alte elemente ale čivilisađiunii eđropeane, o diferinđă nemăriinită. Am însemnată ka elemente fėndamentale ale čivilisađiunii noastre, ređimăłă mănıčinală, ređimăłă feđdală, regalitatea mi Biserika. Ređimăłă mănıčinală, în ală V-lea sekăłă, nămaı era de kăłă o sfărgămărtărtă din Imperiăłă romană, o zăbră fărtă viađă mi fărtă formă otăriť. Ređimăłă feđdală nă emise înkă din kaosă. Regalitatea nă esista dekăłă kă nămele. Toate elementele čivile ale sođietăđi moderne era în dekandinđă saă înkă în leagăłă. Nămaı Biserika era totă de odată jărtă mi konstıtsıť; nămaı ea dobândise o formă đifinitivă, mi 'mi konserva toată vigoareă din prima vırstă; nămaı ea posedă o dată miškarea mi ordinea, enerđia mi regăla, adıkă čele doărtă marı mızloače de inđinđă. Vă

întrebă, nu è oare adevărată că instituțiunile
 peșă muna pe societăți prin viața morală,
 prin mișkarea interioară, pe de o parte, și
 prin ordine, prin disciplină, pe de altă parte?
 Biserika destentase înkă de atânci toate kes-
 tiunile cele mari ce interesă pe omș; ea
 se îngrijiasse de problemele naturii sale, de toate
 sorgiile destinatei sale. De așcia și înfăința
 ei asigură civilizațiunii moderne a fostă prea
 mare, și poate că a fostă mai mare decât
 kăm aș arătat'o kiară ce și mai înfăkțuradi ad-
 versari ai ei, saș ce și mai zelomi apăratori
 ai ei. Okșpani întră a o servi saș a o kombate
 ei n'aș konsiderat'o nșmai șsb șnș pșntă
 de vedere polemikă, și n'aș șvîștă, prekșm
 kreză, niș a o jșdeka kș drentate, niș a o
 mșșșra în toată întinderea ei.

Biserika se înfășimează în ală V-lea se-
 kășă ka o societate independintă, konstitsită
 kș țgîș, pșșă între domnitorii lșmi, șșverani,
 posesorii pșterii timșșrale pe de o parte, și
 popoarele pe de altă parte, servindă drentă
 legătșră între dîșșși și lșkrândă asigură
 țșșșlora

Șșre a kșnoasșe și a înșeleșe bine ak-
 țșșnea ei, țreșșe dar a o konsidera șsb țrei
 aspekte; țreșșe a o vedea mai întiș în ea
 însș-și, a'și da sokoteală de șșia ce a fostă,

de konstituciunea ei interioară, de principiele ce domina într'însa, și de natura ei. Apoi trebe a o examina în raporturile sale cu severanii timpurali, reși, seniori saș alți; în fine, în raporturile sale cu popoarele. Și cândă dintr'acestă întreită examiș vomă dobîndi ună tabloș komplektă ală Bisericeii, principiele sale despre situațiunea sa, și despre inflința ce a trebuită să eserșite, vomă verifika inkredinșurile noastre prin istoriă; vomă șerșeta daka fantele, evenimentele kșrată zise, dintr'ală V-lea și pînă într'ală XII-lea sekșlă șentă în akordă cu rezultatele ce ne a dată stădișlă natsrei Bisericeii și ală raportșrilorș sale, saș cu domnitorii lșmi, saș cu popoarele.

Să ne okșpșmă mai întiș de Biserika în ea însă-și, de starea ei interioară, de natura ei.

Șea d'întiș fante kare ne atrașe vederile și șea mai importantă poate, este kiară esistința sa, esistința ună șvernă ală relișiunii ală ună klerș, ală unei korporațiunii eklesiastice, ală unei preoșii, ală unei relișiunii în starea șerșotală.

Pentru mășii oameni lșminai, nșmai așeste vorbe, kornă de preoșii, preoșii, șvernă ală relișiunii, se pară a jșdeka kestășnea. Ei kșșetă cu o relișiune mășșinită într'ună kornă

de preoții, într'ună kleră konstituită după lei, o reliģione ȝvernată în fine eseruită o inflință, orî kșm amă lăa-o, mai măltă vătămtoare de kătă folositoare. După pbrerea loră, reliģionea este kiară ună raportă individuală ală omălei kș Dșmnezeă; mi de kște orî ačestă raportă perde ačelă karakteră, de kște orî o astoritate esterioară se pșne între individă mi obiekțală kredințeloră reliģioase, adikă Dșmnezeă, reliģionea se strikă mi societatea è în perikălă.

Nș ne pștemă skști, domniloră, d'a esamina ačeastă kestione. Spre a ști čeia če a fostă inflința Bisericei kristiane, trebče sș șchimă kare trebče sș fiă, după kiară natsra instituișnii, inflința șnei Biserice, a șnei kleră. Spre a apreția ačeastă inflință, trebče sș čerčetămă mai 'nainte de kătă toate, daka reliģionea este în adevără kșrată individuală, daka nș provokă mi nș nasče nimikă mai măltă de kătă ună raportă intimă între fiă-kare omă mi Dșmnezeă, saă mai bine, daka ea devine neapbrată, între oamenī, o sorșinte de raportări noșe, din karī sș reslte neapbrată o societate reliģioasă mi ună ȝvernă ală ačestei societății.

Daka redče čine-va reliģionea la simțimentălă reliģiosă kșrată zisă, la ačelă sim-

timentă prea reală însă oare-cum neotărâtă, oare-cum nesigură în obiectele sale, în căutarea ei poate caracteriza de căutarea neamului, la a cărei simțimentă care se adresează căutând la natura esterioră, căutând la plăcerile cele mai intime ale sufletului, astăzi la poezie, muncă la misterele ființelor, care se preîntâlnesc pretândeni, că și căutând, căutând pretândeni a se satisface, mi neîntâlnescă niciunul, dacă redăce vine-va religioasă la această simțimentă, atunci mi se pare de sigură, că ea caută să remănie individuală. Și asemenea simțimentă poate provoca între oameni o asociație momentală; poate, mi trebuie chiar a avea plăcere pentru simțimentă, a se naște mi a se întări dintr'însa, dar, după natura lui fătorească mi prănzitoare, refuză d'a deveni principiu al unei asociații permanente, întinse, d'a se învoi că vr'o sistemă de învățare, de practică, de forme; că și căutând, d'a nască o societate mi și guvernă religioasă.

Dar, domnilor, ori că mi înțeleg, să că această simțimentă religioasă nu è de loc esențială a naturii religioase a omului. Religioasă este, prăcum creștină, că toată altă ceva, mi multă mai multă de căutăta.

Suntă în natura omenească, în destinata

omeneaskă, probleme a căroră soluțiune este afară din aचेastă lume, karî se leagă kă o ordine de lăkrări kă totălă streine pentră lămea vărătă, karî tărbură ne neînvinse sşfle-tălă omălă, mi ne karî elă voesche neapărată a le deslega. Deslegarea aचेstoră probleme, kredinşele,, dogmele че o konrindă, karî kredăş cheş pşşină astă-felă, asta é cheş d'întăiă ob-ektă, чеa d'întăiă sorşinte a relişionăi.

O altă kale kondăche ne oamenă akolo. Pentră aचेia karî dintre domnia voastră aă făkăstă niskăi stădie filosofiche pşşină întinse, este, kreşă, învederată astăzi, kă morala esistă independintă de ideiele relişioase, kă deosebi-rea binelăi mi răşlăi moralăş, obligarea d'a fşşpi de răş mi d'a face binele, sşntă leşpi ne karî omălă le kănosche în propria lăi natărbă ama de bine ka mi leşpile loşpichei, mi aă în-tr'însălă minşinăşlă lorăş, ka mi în viaăa sa ak-tăşală anlikarea lorăş. Dar dşşpă konstatarea aचेstoră fapte, dşşpă че s'a redată morala in-dependinşei sale, o kestăşne se reskoală în spi-rităşlă omeneskă: De şnde vine morala? mi şnde ne dşşche ea? Aчеa obligare d'a face bi-nele, kare sşbsistă de sine-măi, este o faptă isolată, fără aştori, fără skonăş? Nă askşnde ea, saă mai bine, nă desteantă omălăi o orişine, o destinată kare treche peste aचेastă lă-

me? Kestiune spontanei, neapbrat, mi prin kare morala, dŕce mi ea pe omŕ la ŕŕhea religiunii, mi i deskide o sferŕ dela kare elŕ n'a imbrŕmŕtat'o.

Astŕ-felŕ dar, pe de o parte problemele natŕrei noastre, iar pe de alta, necesitatea d'a kŕsta moralei o sankciune, o origiine, ŕnŕ skonŕ, eatŕ pentŕ religiune nisce sorŕindŕ fekŕnde, sigŕre. Ea se infŕŕimeazŕ dar sŕb nisce aspekte kŕ totalŕ diferite de ale ŕnŕi sim-timentŕ astŕ-felŕ prekŕm s'a deskriŕŕ; se infŕŕimeazŕ ka o impresiŕ: 1-iŕ de doktrine sŕŕŕitate prin problemele ce omŕlŕ adŕce in elŕ insŕ'mi; 2-lea de invŕŕŕtŕre kari kores-pŕndŕ kŕ aces-te doktrine, mi dŕ moralei natŕrale, ŕnŕ inŕelesŕ, o sankciune; 3-lea de pro-miteri in fine, kari se adresŕ kŕtre speranŕele fiitorŕlŕi omenirii. Eatŕ dar aŕcia ce konsti-tŕe kŕ adevŕratŕ religiunea; eatŕ aŕcia ce   in temeiŕ, iar nŕ o kŕratŕ formŕ a simŕirii, ŕnŕ avintŕ alŕ imajinaciunii, o varietate a poesiei.

Ama dar, adŕsŕ la adevŕratele ei ele-mente, la estingŕa ei, religiunea apare, nŕ ka o fantŕ kŕratŕ individualŕ, ŕi ka ŕnŕ pŕter-nikŕ mi fekŕndŕ prinŕiniŕ de asoŕiare. O kon-sideraŕi ka o sistemŕ de kredinŕe, de dogme? adevŕrŕlŕ nŕ   alŕ nimŕlŕi; elŕ este ŕniversalŕ ka mi absolutŕ; oamenii aŕ trebŕindŕ d'a'lŕ

kъѣта, ш'а'lъ profesa în komънъ. Este vorba de înвѣдѣтѣre karî se аsoцiаzъ kъ doktrinele? o lege îndatoritoare pentrъ знъ individъ este pentrъ тоѣ; treбѣ a o promъlga, treбѣ a аdъче pe тоѣ oameni sъb imperislъ еi. Totъ asemenea este ми promiterile че fache reliѣiъnea în нъmele kredinѣelorъ ми înвѣдѣтѣrelorъ sale: treбѣ а le resъndi, treбѣ ka toate sъ fъ kîзмate sирe а i kъlepe фъktele. Din elementele esenцiаle ale reliѣiъniî, vedemъ dar нъskîндъ-se соцiетatea reliѣioасъ; ми se nasce аша de sigъrъ, înkъtъ zîчerea kare esирimъ simtimentslъ соцiаlъ чelъ маi енерѣkъ, treбъиндъ чеa маi пъternikъ d'a пропaga ideie, d'a întinde o соцiетate, este zîчerea *proselitismъ*, zîчere kare se аnlikъ маi kъ seamъ la kredinѣele reliѣioase, ми li se pare маi esklъsivъ konsakrate.

Îndatъ че соцiетatea reliѣioасъ se nasce, kъндъ знъ оare-kare нъмъrъ de oameni se renъeskъ în kredinѣe reliѣioase komъne, sъb legea înвѣдѣтѣrelorъ reliѣioase komъne, în sиранѣe reliѣioase komъne, le treбѣ знъ гъvernъ. Nъ este o соцiетate kare sъ sъbsiste ontъ zile, че zikъ! o оръ, фъrъ знъ гъvernъ. Kiarъ în momentslъ kъндъ соцiетatea se formeazъ, ми миn singъra фантъ а formъrii еi, ea kiamъ знъ гъvernъ kare проklamъ аdevъrълъ komънъ, legъtъrъ а соцiетъцiи, kare про-

mălgru mi manjine învârtirele ce achestă ade-
vâră trebze a nasce. Necesitatea unei pateri, a
unei guvernă ală societății religioase, ka mi de
orî-kare altă, este amestekat în fanta esistenței
societății. Mi nă nămaî kă guvernăle è ne-
cesariă, dar înkă se mi formă de sine'mi. Nă
potă a mă opri măltă întră a esnlika kăm gover-
năle se nasce mi se stabilesce în societate în
penere. Mă voiă măgini nămaî a zice kă,
pe kăndă lăkrăgile zămează lepile loră natu-
rale, kăndă foră nă s'amestekă, pătrea merpe
la cei măi kapabili, la cei măi bșni, la aceia
ce voră dăce societatea la skonăle ei. Este vor-
ba de o espedițiune de resbelă? sântă cei măi
bravi kari iea pătrea. Asojiarea are de o-
biektă vr'o cheretare, vr'o întremindere înv-
uată? Celă măi îndemnatikă va fi stăpînă.
În totală, în lămea lăsată în kărsă'i natărală,
neegalitatea natărală a oameniloră se desf-
șăză liberă, mi fî-kare iea lokăle ce è ka-
pabilă d'a okșna. Eî bine! sșb raportăle re-
lișiosă, oamenii nă măi sântă egali în talente,
în fakăltăți, în pătrea, de kăntă orî unde: kă-
tare va fi celă măi kapabilă de kăntă oare-
kare altăle d'a skoate la lămină doktrinele re-
lișioase, mi d'a le face în penere adoptate;
altă are într'insăle măi măltă astorităte, sșre
a face sș se observe învârtirele religioase;

altă va eşchela întră a întregine, a însăfleşi în sşflete emoşionile şi speranşele relişioase. Aşeia-şii neegalitate de fakşltate şi de inflş-inşş, kare faşe a se nasşe pşsterea în soşietatea şivilă, o faşe asemenea şş se naskş şi în soşietatea relişioasş. Misionariş se fakş şi se deklarş ka şi şeneralii. Astş-felş în kşşş, ne de o parte, din natşra soşietşşii relişioase dekşşre neapşratş şşvernşş relişioşş; ne de alta se desvoaltş de sine-şii prin singşşşş efektş alş fakşltşşilorş omenesşii şi neegala lorş impşşşire. Astş-felş dar, îndatş şe relişişnea sa nasşe în omş, soşietatea relişioasş se desvoaltş; îndatş şe soşietatea relişioasş anare, ea nasşe şşvernşş şşş.

Dar o pşşere şşndamentalş se aratş : nş è aşi nimikş de ordonatş, nimikş de impşşş; nişii şşş şşş de şilş nş poate fi leşitimş. Nş este vorba de şşvernş, pentş kş libertatea treşşe şş şşbsiste întreagş.

Domnilorş, şişi faşe şineva o prea mikş şi grosolanş ideiş desşre şşvernş în şenere kreşindş kş elş se aflş singşşş, kş residş kiarş mai vşrtosş în forşa şe desşşşşş şşre a pşstea şşşşne, în elementşş şşş koerşitivş.

Lasş pşnkşşş de vedere relişioşş; şi ieaş şşvernşş şivilş. Şşmaşii, vş rogş, îm-

препнъ кѣ mine simplsłš kęrsš alš fantelorš. Societatea există: este ceva de fьkstš, nš ne pasъ че lškrš, în interesłš ei, în nšmele ei; è vorba d'a se face o lepe, d'a se lša o mš-sęrš, d'a da o otęręre într'o jšdekats. Negreșitš, vorba è asemenea d'a îndestla aceste trebșinęe soęiale kš o manierš bșnš, d'a face o lepe bșnš, d'a lša o mšsęrš bșnš, d'a da o otęręre bșnš într'o jšdekats. De ori че arš fi vorba, ori-kare arš fi interesłš de kare è kestisne, se aflš în ori-че okasisne șnš adevęrš че trebșe sš'lš kšnoaschemš, mi kare trebșe a decide kondșita.

Чea d'intiiš treabš a gšvernslš, este d'a kšsta aчestš adevęrš, d'a deskoperi чеia че è dreptš, raęionabilš, чеia че се kšvine soęietęii. Kšndš ilš aflš, ilš proklamš. Trebșe atęnčї sš se sileaskš a'lš face sš între în șmirite, sš'lš faktš sš se probeze de oame-nii așșura kšroга lškreazš, sš le arate kš elš are kšvintš. Oare è ceva koerçitivš întrš aчestea? De lokš. Akšm sšposaçї kš adevęršlš kare trebșe sš otęraskš o afacere ori-kare arš fi, sšposaçї, zikš, kš aчestš adevęrš kšndš se aflš mi se proklamš, totš de odatš toate intelięinęele vorš fi konvinse, toate voinęele vorš fi determinate, toęї vorš rekšnoasche kš gšvernslš are dreptate, mi i se vorš sš

пне кѣ тогѣи ѿпрезѣ; акѣм нѣ ѣ инкѣ силѣ, нѣ ѣ требѣицѣ де ѿтребѣицѣтѣ форма. Нѣ кѣм-ва гѣвернѣлѣ н'арѣ есѣста? нѣ кѣм-ва ѿ тоате ачестеа, н'арѣ ѣ fostѣ нѣчѣ де кѣм гѣвернѣ? Este ѿvederatѣ атѣнчѣ, кѣ арѣ ѣ fostѣ гѣвернѣ, ѿ ѿ ѿ арѣ ѣ ѿденлѣнитѣ сарчѣна. Sila vine нѣмаѣ кѣндѣ resistentѣа воѿцелорѣ ѿdividѣale се ѿнѣцѣишеазѣ, кѣндѣ ideia, partitѣлѣ че пѣтереа l'a adontatѣ нѣ пѣimesче aprobarea саѣ сѣпѣнerea volѣntariѣ а тѣтѣлорѣ. Гѣвернѣлѣ ѿтребѣицѣазѣ атѣнчѣ форма сѣре а komanda сѣпѣнerea: ачеста ѣ resѣltatѣлѣ нечесарѣѣ алѣ неперфекѣциѣнѣ ѿменесчѣ, неперфекѣциѣне kare се аѣлѣ totѣ де ѿ datѣ ѿ ѿ пѣтере, ѿ ѿ ѿ соцѣетате. Нѣ ва ѣ ѣ нѣчѣ ѿ datѣ вре ѣнѣ мizlokѣ сѣре а скѣпа де елѣ не денлѣнѣ; гѣвернеle чѣvile vorѣ ѣ totѣ-d'аѣна silite а алерга, кѣ оаре-kare мѣсѣрѣ, la silѣ. Dar ѣ ѿvederatѣ кѣ sila нѣ ѿ konstitѣse; де кѣте ѿрѣ еѣ се потѣ скѣпа де дѣnsa, се ѿ skanѣ, ѿ кѣ folosѣлѣ тѣтѣлорѣ; iar чеа маѣ frѣmoasѣ а lorѣ перфекѣциѣне, este d'a се скѣпа, d'a се koncentra ѿн mizloachele кѣratѣ morale, ѿн lѣkrarea eserчѣtatѣ асѣпѣra ѿtelѣцѣицелорѣ; astѣ-felѣ инкѣтѣлѣ кѣ кѣтѣ гѣвернѣлѣ се апѣрѣ де silѣire, кѣ атѣтѣ este kredѣncѣiosѣ аdevѣrateѣ sale natѣre, ѿ ѿ ѿ vede де misѣiѣnea lѣi. Атѣнчѣ нѣ се редѣче ѿ нѣ се retraѣe, дѣпѣ кѣм се repetѣ

în vslgŭ; i lŭkreazŭ într' nŭ altŭ modŭ, într' nŭ modŭ kŭ totŭlŭ mai  generalŭ mi mai p ternikŭ. G vernele ce  ntreb sin eazŭ mai m ltŭ sila, fakŭ m ltŭ mai p dine lŭkr ri de k tŭ acelea ce n'   ntreb sin eazŭ nii de k m. Adres nd -se la inteli in , determin ndŭ voingele libere, lŭkr ndŭ prin mizloachele k ratŭ intelektuale, g vern lŭ în lokŭ d'a se red ce, se întinde, se  nal ; mi n mai at ni îndeplinesce m lte mi mari lŭkr ri. Din kontra, k ndŭ   obligatŭ a  ntreb sin a f rŭ încetare sila, at ni, se str n , se mik moreazŭ, face prea p diniŭ, mi face r ŭ aeia ce face.

Esin a g vern l  n  se află dar nii de k m în sil ire, în  ntreb sin area forgei, aeia ce'lŭ konstit e mai 'nainte de toate, este o sistem  de mizloache mi de p teri konchen tŭ, kŭ skon lŭ d'a sosi la deskoperirea a totŭ ce treb e să se fakŭ în fiŭ-kare okaz ne, la deskoperirea adev r l i kare are drent lŭ d'a g verna societatea, ka s 'lŭ fakŭ s  între în  rm  în spirite, mi să fiŭ adoptatŭ de b nŭ voiŭ, mi liberŭ. Necesitatea mi presin a  nŭi g vernŭ s ntŭ dar prea k viinioase, k ndŭ kiarŭ n'arŭ fi treb sin  de nii o silă, k ndŭ ea arŭ fi kŭ totŭlŭ interzisă.

Ei bine! domnilorŭ, ast -felŭ   mi g vern lŭ societ ii religi ose. Negremitŭ sila i este

netrebşinçioaş; negreşitş prin ačestş singşrş mizlokş, are drentş şnikş dominiş konsçinçia omeneaskş, întrebşinçarea forçei i este neleşitimb, ori-kare i arş fi skonşlş; dar gşver-nşlş nş sşbsistş maiş pşçinş n'are maiş pşçinş a îndenlini toate aktele karî trekş ne din aintea okilorş domniei voastre. Trebşe ka dînsşlş sş kaste karî sşntş doktrinele relişioase çe deslegş problemele destinatei omeneşçî; saş, daka se miş aflş o sistemş pene-ralbş de kredinçe, în karî sş fiş deslegate a-çeste probleme, trebşe ka, în fiş-kare kasş partikşlarş, sş deskonere miş sş skoapş la lş-minş konsekşinçele sistemei; trebşe sş pro-mşlçe miş sş mançiiş învşçtşrele çe kores-pşndş kş doktrinele sale; trebşe sş le pre-diçe, sş le faktş a fi învşçate, miş, kşndş so-çietatea le şitş, elş trebşe sş i le renete. Ni-mikş silşitorş, însş çerçetarea, predikarea, în-vşçmîntşlş adevşrşilorş relişioase; miş la trebşinçş, adonîçişnile, çensşra: ačeasta è treaba gşvernşlşî relişiosş; ačeasta i è datorîa. Şşrimaçi kştş de denlinş açi voi silşirea, miş în-datş veçi vedea toate kestişnile esençiale ale organisçrii gşvernşlşî redikşndş-se miş rekla-mşndş o deslegare. Kestişnea d'a sçi, sşre esemplş, daka trebşe şnş kornş de maçistraçi relişiomî, saş daka è kş pştinçş a krede în in-

spirarea religiōas̄ a indivizilor̄, a ceast̄ kestis-
ne kare se desbate între cea mai mare parte a
soġiet̄nilor̄ religiōase, este a k̄akerilor̄, ce
va esista tot̄ d'asna, mi va treb̄i neînġetat̄ tra-
tat̄. Tot̄ asemenea mi kestisnea d'a sġi daka,
k̄nd̄ s'a învoit̄ ġine-va k̄ z̄n̄ korn̄ de
maġistraġi este neġesarī, kat̄ s̄ prefere a-
t̄nġi o sistem̄ de egalitate, ministri ai reli-
ġisnii egali între d̄n̄mī mi kat̄ s̄ delibere
în kom̄n̄, sā o konstitt̄ġisne ierarxik̄, di-
ferite grade de p̄tere, a ceast̄ kestisne n̄ va
peri niġi ne k̄m, pentr̄ k̄ aġi traġe din m̄-
nile maġistraġilor̄ eklesiast̄iġi, ori-kari ar̄ fi
d̄n̄mī, tot̄ felsl̄ de p̄tere sil̄itoare. Ama
dar, în lok̄ d'a desfape soġietatea religiōas̄
sune a avea drent̄l̄ d'a sfer̄ma ġvern̄l̄ re-
liġios̄, treb̄e a rek̄noasġe k̄ soġietatea re-
liġios̄ se form̄ de sine, k̄ ġvern̄l̄ reli-
ġios̄ dek̄rġe asemenea din soġietatea religiōa-
s̄; mi, k̄ problema de deslegat̄, este a sġi, k̄
ce kondiġisni treb̄e a esista aġest̄ ġvern̄, kari
s̄nt̄ basile, prinġipiele mi kondiġisnile leġi-
timit̄ġii l̄i. Eat̄ dar adev̄rata ġerġetare
ce imp̄ne esist̄nġa neap̄rat̄ a ġvern̄l̄i
religiōs̄, ka mi a ori-k̄r̄i alt̄.

Domnilor̄, kondiġisnile leġitimit̄ġii s̄nt̄
tot̄ aġelea-mi pentr̄ ġvern̄l̄ soġiet̄ġii re-
liġioase ka mi pentr̄ ori-kare alt̄; ele pot̄

fi reduse în doză: cea d'întîiș, ka pătorea s'p rinviit' mî s'p rembiit' statornik'p, în otarele cel'p p'pîn'ș ale neparfekționării l'kr'rilor'ș o-menesi, în m'pnile celor'ș mai b'pni, celor'ș mai kapabili; ka s'p'eriorit'p'ile le'p'itime karî esi-st'p resp'ndite în so'p'ietate, s'p fi'p ȳerȳetate, skoase la l'amin'p, mî ki'p'mate a deskoperi le-ȳea so'p'ial'p, mî a eserȳita pătorea: a doza, ka pătorea d'p'n'p le'ȳe konstittit'p, s'p res'p'ekte libert'p'ile le'p'itime ale aȳelora as'p'p'a k'p'p'ora se eserȳit'p. O sistem'p b'p'n'p pentr'p formarea mî organisarea p'p'terii, o b'p'n'p sistem'p de ga-ranȳie pentr'p libertate, faȳe în aȳeste doz'p kondiȳișni b'p'n'p'tatea g'p'vern'p'l'și în ȳenere, re-liȳios'ș sa'ș ȳivil'ș. Ele kat'p s'p fi'p j'p'dekate toate d'p'n'p aȳest'ș *criterium*.

În lok'ș dar d'a imp'p'ta Biseriȳei, g'p'vern'p'l'și l'ami' kristiane esistinȳa sa, kat'p mai bine a ȳerȳeta ȳe fel'ș era d'ins'p'l'ș konstittit'p, mî daka prinȳimiele sale kores'p'nd'ș k'p ȳele doz'p kondiȳișni esenȳiale ale ori-k'p'p'și g'p'vern'p' b'p'n'p. S'p esamin'p'm'ș ak'p'm Biserika, s'p'b aȳest'ș îndoit'ș raport'ș.

K'p't'ș pentr'p mod'p'l'ș formării mî al'ș trans-miterii p'p'terii în Biserik'p, este o z'ȳere k'p kare m'p'l'p'i s'a'ș servit'ș adese-ori, vorbind'ș des'p're kler'p'l'ș kristian'ș, mî ne kare o voi'ș dep'p'ta: aȳeast'p z'ȳere este, *kasta*. Adese

orî s'a nămită korpălă maștrajiloră eklesi-
asticii o kastă. Acheastă espreșione însă, nă
è dreaptă: ideia de ereditate este nedespăr-
țită de ideia de kastă. Strebateji lămea;
lăaji toate țerele în kari reșimălă kasteloră
s'a prodășă, în India, în Egiptă, mi veji ve-
dea pretindenți pe kasta esențială ereditariă;
ea è transmiterea ațeleia-șii sităajișii, ațele-
ia-șii păterii de la tată la fiă. Akolo șnde nă
esle ereditate, nă este asemenea niči kastă, či
è korporajișne; șpiritălă de korpă, are mi
elă nekșviinșele lăi, însă è șrea diferită de
șpiritălă de kastă. Nă se poate anlika achea-
stă zicere niči de kșm la Biserika kristiană.
Nekșștorirea preojiloră a oșrită ka klerălă
kristiană șă deviiă o kastă.

Vedeji konsekșinșele așestei kaste. Pe
lășgă șistema de kastă, pe lășgă fașta de ere-
ditate, è legată mi șivileșilă; asta dekșre
kiară din definișionea kastei. Kșndă ațelea-șii
șșnkșișii, ațelea-șii păterii devină ereditare în
șinșlă șnora mi așelora-șii familie, este vș-
dită kș mi șivileșilă le înșoșșeșe, kș ni-
mini nă le poate kșșșta independinte de ori-
șinea lăi. Acheasta è în adevăă așeia șe s'a
inșimulată: akolo șnde gșvernălă relișiosă è
kșșștă în mășnile șnei kaste, a devenită ma-
terii de șivileșilă, nimini nă poate intra, de

kъtъ ачеia че се ȳinъ de familiele kastei. Ni-
mikъ asemenea нъ s'a întilnitъ în Biserika kri-
stianъ, ми нъ нъмаi къ нъ s'a întilnitъ nimikъ,
dar inkъ Biserika a manȳinstъ къ стъȳинȳ
prinȳinislъ egalei priimiri a tьtьlorъ oameni-
lorъ, ori-kare fь oriȳinea lorъ, în toate postъ-
rile ми în toate demnitъȳdile sale. Kariera e-
klesiastikъ, del' alъ V-lea ми pînъ la alъ XII-lea
sekъlъ, era deskisъ pentъ тоȳi. Biserika se
forma din toate rangъrile, din inferiorъ ka ми
din sъuperiorъ, ми mai adese-ori kiarъ din in-
feriorъ. Împreȳrълъ ei, totълъ era пъsъ sьb re-
ȳimълъ privileȳiълъ; нъмаi ea singъrъ man-
ȳinea prinȳinislъ egalitъȳii ми alъ konkъrin-
ȳei, ea kiъma toate sъuperioritъȳdile legitime la
posesiъnea пъterii. Ачеста е чеа d'întiъ ми
mai mare konsekъinȳ kare a dekъrsъ de si-
ne-ми, pentъ къ dînsa era sьъ kornъ iar
нъ o kastъ.

Maï eatъ ми o a doza: este sьъ spiritъ
nedesпъȳitъ de kaste, ми ачеста е spiritълъ de
neminkare. Aserȳiъnea n'are trebъinȳ de
probъ. Deskideȳi toate istoriele, ми vedъ ve-
dea spiritълъ de neminkare domindъ în toate
societъȳdile, politice saș religioase, în karî re-
ȳimълъ kastelorъ dominъ. Temerea progressълъ
s'a introdъsъ mълъ, într'o epokъ oare-kare ми
pînъ la sьъ oare-kare пъntъ, în Biserika kri-

stianț. Nș poate zice cineva kț ea a domnitș în-
tr'insa ; niči nș poate zice kț Biserika kristianț
a remasș nemimkãtoare mi stacionarț ; în timpș
de mai mșldi sekșli, din kontra, ea a fostș
în mimkare mi în progresș, kțndș provokatș
de atakșrile șnei opozițiunii esterioare, kțndș
determinatș, în proprișlș ei sîșș, de trebșin-
dele de reformț mi de desvoltare interioarț.
Orı kșm amș lșa-o,   o societate kare s'a
skimbatș mi a mersș kș statornıciț, kare are
o istorıe variatș mi progresivș. Nș   niči o
ındoialț kț egala priimire a tșșlorș oameni-
lorș în postșrile eklesiastıce, kț neınčetata
rekrștrare a Biserıcei dșn' șnș prinșiniș de
egalitate, a konkșrsș kș pștere a ıntreșine,
mi a ınsșfleđi neınčetatș mimkarea mi viađa,
mi ınkț a preveni trıșmfșlș șpirıțlși de ne-
mimkare.

Kșm Biserika, kare priimia pe tođi oa-
menii la pștere, se ınkredınđa kț ei avea șnș
drentș ıntș așeasta?  e felș se deskone-
ria mi se lșa din sîșșlș societșđii religi-
oase, șșperiorıțđile leđitime karı trebșia șș
ıea parte la gșvernșlș ei?

Doșș prinșipie era în vigoare în Bi-
serikț : 1-ıș elekđıșnea inferiorșlși de kștre șș-
periorı, aleșerea, șșmirea ; 2-lea elekđıșnea șș-
periorșlși de kștre șșbordinadı, saș elekđıșnea

kęratŝ zisъ, astŝ-felŝ prekŝm o înjелеjemŝ noi astъzi.

Ordinadіunea preoіilorŝ, spre esemplu, fa-
kăltatea d'a faĉe pe ŝnŝ omŝ preotŝ, se kęvenia
nŝmaі sŝperiorŝlŝi; aleĉerea se fъĉea de kъ-
tre sŝperiorŝ la inferiorŝ. Asemenea, în dъ-
rŝirea oare-kъroga beneficie eklesiastice în-
tre altele a beneficielorŝ alĉtŝrate pe lîngъ
konĉesіonі feŝdale, era sŝperiorŝlŝ, reĉe, papъ
saŝ seniorŝ, kare nŝmia pe beneficiarŝ. În alte
kasъi lŝkra prinĉipiulŝ aleĉerii kęratŝ zisъ.
Episkopiі aŝ fostŝ mi înkъ era adesea ori, în
epoka de kare ne okępъmŝ, aleŝi de konĉlŝ
klerŝlŝi; ba înkъ kъte o datъ intervenia mi
kredinĉiomii. Prin monastiri, abatele era a-
lesŝ de kъtre kъlŝgъri. La Roma, papii era
aleŝi de kъtre koleĉiulŝ kardinalilorŝ, iar maі
'nainte kiarŝ totŝ klerŝlŝ romanŝ lŝa parte la
aĉeasta. Aŝa dar, aflauĉi ĉele doŝъ prinĉipie,
aleĉerea inferiorŝlŝi de kъtre sŝperiorŝ, mi a
sŝperiorŝlŝi de kъtre sŝnŝi, rekъnoskъte mi
în faĉtъ în Biserikъ, maі vîrtosŝ în epoka ĉe ne
okępъ; mi printr'ŝnŝlŝ din aĉeste doŝъ miz-
loaĉe, aleĉea dînsa pe oamenii kiĉmauĉi a e-
serĉita o parte din nŝterea eklesiastikъ.

Mi nŝ nŝmaі kъ aĉeste doŝъ prinĉipie
koesista, însъ, kŝ totŝlŝ diferite, era în lŝpъt.
Dŝpъ maі mŝlŝi sekŝli, dŝpъ maі mŝlte vi-

visitǎdini, aleqerea inferiorǎi de kǎtre sǎperiorǎ, a predominantǎ în Biserika kristianǎ. Dar în qenerere, de l'alǎ V-lea pînǎ l'alǎ XII-lea sekǎlǎ, era qelǎ altǎ prinqiniǎ, aleqerea sǎperiorǎi de kǎtre sǎbordinaqi, kare predominantia înkǎ. Iii nǎ vǎ miraqi, domnilorǎ, de koexistarea aqestorǎ doqǎ prinqinie aqna de diferite; priviqi soqietatea în qenerere, priviqi kǎrsǎlǎ naturalǎ alǎ lǎmiu, modǎlǎ kǎ kare pǎsterea se transmite; mi veqii vedea kǎ aqeastǎ transmite se face, kǎndǎ dǎpǎ qnǎlǎ din aqeste modǎri, kǎndǎ dǎpǎ altǎlǎ. Biserika nǎ le a inventatǎ niqi de kǎm, qi le a aflatǎ în qǎvernǎlǎ provedinqialǎ alǎ lǎkrǎrilorǎ omenesqi; ea 'mi le a impǎrmǎtatǎ. Se aflǎ qnǎ adevrǎrǎ mi qnǎ folosǎ atǎtǎ într'qnǎlǎ kǎtǎ mi într'altǎlǎ. Kombinarea lorǎ va fi adese ori qelǎ mai bǎnǎ mizlokǎ d'a deskoperi. pǎsterea leqitimǎ. E o mare neferiqire, dǎpǎ pǎrerea mea, kǎ qnǎlǎ singǎrǎ din doqǎ, aleqerea inferiorǎi de kǎtre sǎperiorǎ, a predominantǎ în Biserikǎ; alǎ doilea kǎ toate aqestea, n'a peritǎ niqi o datǎ pe denlinǎ; mi, sǎb diferite nǎme, kǎ mai mǎltǎ saǎ mai pǎqinǎ sǎqesǎ, elǎ s'a reprodǎsǎ în toate epocеле, daka nǎ mai mǎltǎ, dar qelǎ pǎqinǎ pentrǎ a protesta, mi a întreprǎne preskripiqinea.

Biserika kristianǎ, domnilorǎ, trǎqea,
VOL. I. 12

în epoca ce ne okșpъ, o forцъ nemъrұinitъ din respektъlъ sъъ pentrъ egalitatea mî sșperioritъdile leұitime. Era soұietatea cea mai popъlarъ, cea mai aчesibilъ, cea mai deskisъ tъtъlorъ talentelorъ, tъtъlorъ nobilelorъ ambiұișnî ale natșrei omenesчî. De aчî deriva mai kъ seamъ pъterea ei, mълtъ mai mълtъ de kъtъ din avъdiele sale mî din mizloaचेle neleұitime ce le a întrebъinұatъ ama de desъ.

Kъtъ pentrъ a doza kondiұișne a șnșî bșnș gъvernъ, respektъlъ libertъdii, alș Biseriचेi lъsa mълtъ de doritъ.

Dozъ prinчișie rele se vedea: șnșlș doveditъ, inkorporatъ ka sъ vorbimъ astъ-felș în doktrinele Biseriचेi; чelș altъ introdșș în sî-nșlș ei de slъbîчиșnea omeneaskъ, iar nș de vre o konsekъinұъ leұitimъ a doktrinelorъ.

Чelș d'întiîș, era deұenerarea dreptșrilorș raұișnîi individșale, pretenұișnea d'a transmite kredinșele de sșșș josș în toatъ soұietatea reliұioasъ, fъrъ ka sъ aibъ чineva dreptșlș d'a le esamina pe seamъ-î. Este mълtъ mai lesne a nșne în prinчișiș aчeastъ pretenұișne de kъtъ a o faче sъ predomine în realitate. O konvinъere nș intrъ niчî de kșm în inteli-ұinđa omeneaskъ daka inteliұinđa nș i des-kide șma; ea katъ s'o fakъ a o priimi. În ori че kinș se înfъdîșeazъ o kredinұъ,

orî kare arş fi nşmele e îlş invoakţ, ra-
 işnea o pivese; mi daka kredina pş-
 trşnde, kassa este kţ é priimitş de drep-
 tşlş kşvîntş. Aşa dar, sşb orî e formţ o arş
 askşnde ineva, se aflş totş d'aşna akişne
 în raişnea individşalş aşmra ideielorş e pş-
 tinde ineva a i le impşne. Este prea ade-
 vşratş însş kţ raişnaa poate fi alteratş;
 ea poate, pîntş la şnş oare-kare pşntş sş easş
 dintr'ale sale, sş se slşteaskţ; o poate indşe
 ineva întrş a face o rea întrebşinare din
 fakşltşile sale, mi a nş face toatş întrebşin-
 area e are dreptşlş sş fakţ. Astş-felş a
 fostş într'adevşrş konsekşina rşşlşî prini-
 iş adontatş de Biserikţ; iar kţţş pentrş lş-
 krarea kşratş mi kompletş a aşestşî prini-
 niş, nii o datş n'a avşţ lokş, mi nii o datş
 nş'lş a pşştşţ avea.

Alş doilea prininiş rşş, este dreptşlş de
 silşire însşmitş de Biserikţ, dreptş kontrariş
 kş natşra soietşiî reliioase, kiarş kş ori-
 inea Biseriei mi kş masimele sale primitive;
 dreptş kontestatş de ei mai mşli din ilşs-
 triî Pşriniî, de santşlş Ambrosiş, santşlş Parş,
 santşlş Martinş, dar kare pşdomnia kş toate
 aşestea mi devenia o fantş domnitoare. Pre-
 tenişnea d'a sili pe ineva sş kreazş, daka
 înkţ pştemş pşne aşeste doşş vorbe împşşnş,

saş d'a pedepsi materială kredința, persekutare a eresiei, adică despredșirea libertății legitime a căpetriei omenești, asta e rețchirea kare, kă măltă mai 'nainte de ală V-lea sekălă, se intrădăsese în Biserikă, mi kare a kostat'o foarte skămpă.

Daka dar, konsideră cine-va Biserika în raporturile sale kă libertatea membriloră seî, rekănoasche kă prinçipiele sale în aचेastă privință era mai pșuină legitime, mai pșuină salstare de kătă aचेlea che presida la formarea pșterii ekleziastice. Nă se kade să kredemă kă toate aचेstea kă șnă prinçipiă răă strikă pe deplină o instituiune, ničî kiară kă fache totă răălă che are în sine-șî. Nimikă nă gremesche mai măltă istoria de kătă lojika: kăndă sșiritălă omeneskă se ompresche asșura șnei ideie, elă trașe dintr'insa toate konsekșinșele pștinçioase, o fache să prodăkă totă cheia che în adevără poate prodăche, apoi 'șî o înfășșează în istoriă kă totă kortepiălă aचेsta. Nă i se întimulă însă totă asemenea; evenimentele nă sșuntă ama de ișșî în dedăcherea loră, ka sșiritălă omeneskă. Se află în toate lăkrșrile șnă amestikă de bine mi de răă ama de profăndă, ama de neînvinșă, inkătă, în ori-che parte ară pștrănde cineva, kăndă kiară s'ară koborî în chele din șrmă elemente ale soșietății, saş

în sffletŭ, arŭ afla aŭeste doŭbŭ ordinii de fante
 esistândŭ impregnŭ, desvoltândŭ-se ŭna lîngŭ
 alta, ŭi kombŭtîndŭ-se, fŭrŭ însŭ a se ester-
 mina. Natŭra omeneaskŭ nŭ merŭe niŭi o datŭ
 pînbŭ la ŭele din ŭrmŭ limite, niŭi ale binelŭi
 niŭi ale rŭslŭi; ea treŭe neîncetatsŭ de la ŭnlŭ
 la altŭlŭ, îndreptândŭ-se în momentŭlŭ kŭndŭ
 se pare aproape de a kŭdea, ŭi slŭbindŭ în
 momentŭlŭ kŭndŭ se pare kŭ merŭe dreptŭ.
 Aŭa dar, aŭtŭmŭ înkŭ ŭi aŭi aŭelŭ karakterŭ
 de diskordiŭ, de varietate, de lŭptŭ, pe kare
 'lŭ amŭ însemnatŭ ka karakterŭ fŭndamentalŭ
 alŭ çivilisaçionii eŭropeane. Maî este înkŭ ŭi
 o altŭ faptŭ ŭeneralŭ kare karakterisŭ gŭver-
 nŭlŭ Biseriçei, ŭi desŭre kare trebŭe a 'ŭi
 da çineva bine sokoteala.

Astŭzi, domnilorŭ, kŭndŭ ideia desŭre gŭ-
 vernŭ ni se înfŭçimeazŭ, ori kare arŭ fi, noi
 ŭçimŭ kŭ n'are de lokŭ pretençionea d'a gŭ-
 verna altŭ-çeva, de kŭtŭ lŭkrŭrile esteriore
 ale omŭlŭi, raportŭrile çivile ale oamenilorŭ în-
 tre dînŭii: gŭvernele se aplikŭ nŭmaî la a-
 çeasta. Kŭtŭ pentŭ kŭçetarea omeneaskŭ,
 konsçiinçia omeneaskŭ, moralitatea kŭratŭ zisŭ,
 kŭtŭ pentŭ opiniŭnile individuale ŭi obiçieile
 private, elŭ nŭ se amestekŭ niŭi de kŭm;
 asta întrŭ în dominiiŭ libertŭçii.

Domnilorŭ, Biserika kristianŭ fŭçea, ŭi

voia a face din kontra kă așeia țe dînsa în-
 treșrindea să gșverne; era kșșetarea omenea-
 skă, libertatea omeneaskă, obișeiele private, și
 omișnile individșale. Ea nș fșșea șnș kodș
 prekșm fakș ai noștri, șire a otșrî nșmaî fan-
 tele karî sșntș totș de odată și moralș kșl-
 pabile, și soșialș perikșloase, și a le pedensî
 nșmaî ka să poarte așestș îndoitș karakterș;
 ea fșșea șnș katalogș de toate fanțele moralș
 kșlpabile, și, sșb nșmele de pșkate, le pe-
 densia pe toate, și avea skonșlș d'a le în-
 frșna; k' șnș kșvîntș, gșvernșlș Biserișei nș
 se adresa, ka gșvernele moderne, kștre omșlș
 esteriorș, kștre raportșrile kșratș șivile ale
 oamenilorș între dîșșii; ți se adresa omșlș
 interiorș, kșșetșrîi, konsșiîșei, adikă la șeia
 țe è maî intimș, maî liberș, și maî rebelș
 konstrîșeriî. Biserika era dar, dșpă kiarș
 natșra întreprîșderîi sale, kombinată kș natșra
 șnora din prinșișiele, așșpra kșrora se fșnda
 gșvernșlș săș, pșșș în perikșlș de tiraniș, pen-
 tr' o întrebșșșare neleșitîmă de forșș. Dar
 totș în așela-șî timșș, forșda îtilnia akolo o
 resistîșđ pe kare n' o pșștea îvinșșe. Kă kștș
 li se lasă mișkarea și spașilș, kșșetarea
 și libertatea omeneaskă lșkrează kș enerșiș
 în kontra ori-kșrîi îșșerkșrî d'a le sșșșne,
 și konstrîșđ kiarș despotîșmșlș țe ele sș-

fere a se lepnda elš însș-șii în fiț-kare momentș. Eatș aveia țe se întimplase șii în sîndșlș Biseriței kristiane. Așii vșzștș pros-krierea eresiei, kondamnarea drentșlș de esaminș, desmpreșșirea pentrș drentșlș kșvîntș individșalș, prințimîlș transmiterii imperative a doktrinelorș șiiin voțea astoritșșii. Eî bine! Aflașii o soșietate în kare rașșionea individșalș șș fiț desvoltatș kș mai mșltș kștezare de kștș în Biserikș! Țe șșntș dar sektele, eresiele, daka nș frșktșlș opinîșnilorș individșale? Sektele, domnilorș, șii eresiele, ațelș partitș de opoșiișne în Biserika kristianș, șșntș proba nekontestabilș a vieței, a aktivitșșii morale țe domina într'însa; viațș frștșnoasș, đșreșoasș, semșnatș kș perikșlș, kș retșșiri, kș krime, dar nobilș șii pșternikș, șii kare a datș lokș țelorș mai frșmoase desvoltșri de intelișinșș șii de voîșș. Eșșii din opoșiișne, intrășii în însș-șii gșvernșlș eklesiastikș, șii 'lș veșii afla konstîșitș șii lșkrișndș într'șnș kinș kș totșlș altș-felș, pre-kșm nș'lș aratș niții kiarș șșnele din prințimiele sale. Elș negș drentșlș de esaminș, voeșe a lșa de la rașșionea individșalș libertatea ei; șii kiarș la rașșione fațe apelș neîncetăț, este kiarș fanta libertșșii kare dominș. Karî șșntș instîșșiișnile șii mizloațele sale de

lăkrare? Konçhiliile provinçiale, chele naçionale, chele çenerale, o korespondinçă neînçetată, pablikarea kontinçă a skrisorilorç, a admoniçionilorç, a skrierilorç. Niçi o dată gçvernă n'a proçesă pentru a chestă pntă min diskuçiune, min deliberare komçnă. Vă veçi krede poate în sînăle skoalelorç filosofiei greçe; mi kă toate a chestea, nă este vorba de o kçrată diskuçiune, de çerçetarea adevçrăle; çi è vorba de aștoritate, de măsçre çe sânt de lăată, de dekrete kari sânt de dată, de çnă gçvernă în fine. Dar astă-felă este, în sînăle a chestăi gçvernă, enerçia vieçi intelectuale, kă devine fanta domnitoare, çuniversală, kçriia se sçpçnă toate chele alte, mi kă totă çe esbçknesçe din toate pççile, este esersičiăle raçiunii mi ală libertăçi.

Sânt foarte departe d'a konkide din astea domnilorç, kă minçiniile chele rele ne kari am çerkată a le deskoperi, mi kari esista, dçpă pççerea mea, în sistema Biseričei, să fi remasă fçră efektă. În epoka çe ne okçpă, ele adççea frçkte prea amare; mi aș prodçsă mai çrziă alte mi amare; însă n'aș fçkçtă totă çrăle çe era kapabile d'a façe, mi n'aș stinsă binele çe kresçe totă într'açela-mi pçmîntă.

Astă-felă era Biserika, domnilorç, konsiderată în ea însă-mi, în interiorăle ei, în na-

țara sa. Trekș akșm la raportșrile sale kș sșveraniū, kș domniū pșterii timpșrale: ačesta   alș doilea pșntș de vedere, sșb kare am pșomisș a o konsidera.

Kșndș imperișlș fș kșzștș, domnilorș; kșndș în lokșlș vekișlși reșimș romanș alș ačelși gșvernș în mizlokșlș kșrșia se pșskșse Biserika, kș kare se mșrise kresk ndș, kș kare avea običeie komșne, legștșre veki, ea se vșzș în fața ačelorș reși barbari, ačelorș kapı barbari retșchitori ne teritoriș saș fisași în kastelele lorș, mi kș karı nimikș nș o șnia, niči tradișioni, niči kredinșe, niči simtimente, perikșlșlș ei fș mare mi șpaima asemenea mare.

O singșrș ideiș deveni domnitoare în Biserikș: ačeasta fș d'a lșa în posesișne ne noșii sei veniși, mi d'a 'i  ntoarșe la kredinșe. Relașionile Biserișei kș Barbarii n'avșrș de kștș ačestș skouș de o kam datș.

Ka sș lșkreze așșra Barbarilorș, trebșia a se adresa mai kș seamș la simșșrile mi la imașinarea lorș Astș-felș dar se vede, în ačea epokș, mșrindșse nșmșrșlș, pomna, mi varietatea pșremonișlorș kșltșlși. Kronișele probeazș, kș nșmai pșin ačestș mizlokș pștea lșkra Biserika așșra Barbarilorș; mi'i  ntorșea pșin ajștorșlș frșmoaselorș șnek-takșle.

Kândă făr stabilii mi întormi la kredință, kândă făr oare-karî legătare între dîn-mii mi Biserikă, ea nă închetă inkă d'a se afla despre dîn-mii în perikăle destăle de marî. Brătalitatea mi nereflisiunea Barbariloră era astă-felă în kăță noșele kredințe, noșele simfimente ce li se insiraseră, eserçita asșma loră prea pșdină imperiă. Îndată violința trimfă eară, mi Biserika i era viktimă ka mi cea altă remșință a soçietății. Ka să se apere, ea proklamă ună prinçiniă ce mai era pșă sșb Imperiă, de mi mai neotrătă, des-pșșirea pșterii sșirităle mi ațelei timșrale, mi independința loră reçiprokă. Nămai kă ajstorăle ațestă prinçiniă a pștătă Biserika trăi liberă pe lîngă Barbari; ea a manșinătă kă forța n'avea niçă ună felă de lăkrare asșma sistemei kredințeloră, șneranțeloră, promiteriloră reliçioase, kă lămea sșirităle mi cea timșrală era kă totăle distinkte.

Vedeți îndată ce konsekșințe salstare aș emită din ațestă prinçiniă. Indenendință de știlitatea timșrală, despre kare a fostă pștră Biserikă, a avătă ațelă nestimabilă efektă d'a fșnda în drentă șenaraçiunea pșteriloră, mi d'a le kontrola șna prin alta. Afară de asta, sșșșinindă independința lămii intelek-tăle în çenere în întreçimea ei, Biserika a

pregătire independința lămii. Biserica zicea că sistema kredințelor religioase nu putea cădea sub jugul forței; fiu-kare individul a fost silit a întrebându-l pe seamă-limba-riș Bisericii. Principiul liberului examen, al libertății conștiinței individuale, este întocmai același ca și al independenței aștorității spirituale generale, în privința paterii timpurale.

Din nefericire, este lesne d'a trece de la treburile libertății la invidia dominației. Aceasta e kiar că se întimplă în sinul Bisericii: prin desvoltarea naturală a ambiției, a mândriei omenești. Biserica s'a cerkat și a stabili nu numai independința, dar încă și dominația paterii spirituale asupra celei timpurale. Nu trebe a crede că toate acestea, că astă pretențiune s'a născut numai din slăbiciunile omenești; sunt altele și mai profunde, a căroră cunoștință ne interesă.

Când libertatea domină în lumea intelectuală, când conștiința omenească nu sunt nici de căm s'arose unei pateri kare le kontestă dreptul d'a desbata, d'a decide, și kare întrebându-l forța în kontra lor; când nu e nici un guvern spiritual vârstă, konstătit, kare s'ar reklame și s'ar eseruite dreptul d'a dikta opiniunile, atunci

idea dominării ordinii spirituale asupra celei timurale nu se poate naște nici de acum. Mai astă-felă este astăzi starea lumii. Dar kundă există, preacum exista în ală X-lea seculă, și guvernă ală ordinii spirituale; kundă kșetarea, kșciința kadă sșb lepi, sșb instișșni, sșb pșteri kari imi insșmeskă drentăș d'a le komanda mi d'a le konstrinșe; kș și kșvintă, kundă pșterea spirituale este konstișită, kundă a lșată kș adevărată în posesișne, în nșmele drentăși mi ală forșei, rașșnea mi kșciința omeneaskă, este naturală sș fiă kondășă a pretinde dominarea asupra ordinii timurale, mi sș zikă: „Ce felă! am drentășă, am akșșnea asupra totă ce è mai înaltă, mai independintă în omă, asupra kșșetării sale, asupra voinșei sale interioare, asupra kșciinșei sale, mi năș voiă avea asupra intereseloră lă esteriore, materiale, trekătoare! Sșnt interpretășă ișșșiei, ală adevărlăi, mi nș voiă pștea regșla raportășile lșmesși dșpă ișșșișș mi adevărlă!“ Kșta sș se întinșle, prin singăra pștere a așșși rașșionamentă, ka ordinea spirituale sș șșteaskă a kșșoni ne cea timurală. Șși așșșta treșșia sș se întinșle kș atășă mai mășșă kș ordinea spirituale imbrășșșnea așșși toate desvoltășile pșșșioase ale kșșe-

alǎ X-lea seklǎlǎ, попоареle нѣ era de lokǎ în stare d'a se апѣра, d'a face сѣ преѣсеакѣ дренѣрile lorǎ în kontra violinѣi чивиле: релиѣиunea intervenia în нѣмеle черѣлѣi. Ачеаста è зна din каѣсеle карѣ аǎ kontribuitǎ foarte мѣлтǎ la viktoriele prinчипиѣлѣi теократикǎ.

Este ми o a treia каѣсѣ, дѣпѣ прѣгerea mea, че фѣ преа пѣдѣнǎ însemnatѣ: ачеаста è kompletitatea sitсаѣиѣниѣi каѣилорǎ Biserичеi, varietatea aspektelorǎ сѣб карѣ se инфѣдѣша în societate. Пе de o parte, еѣ era прелатѣi, membri аѣ ordinѣi екlesiастиче, порѣиѣне a пѣтерѣi спиритсале, ми, кѣ ачестǎ titлѣ, independenчѣi; пе de altѣ parte, era vasalѣi, ми, ка астǎ-felǎ, era prinчипѣi în legѣтѣrele феѣdalитѣдѣi чивиле. Нѣ è destѣлǎ атѣтǎ, афарѣ кѣ era vasalѣi, era ми сѣпѣшѣi; чева din vekile relaѣиѣниѣ ale императорилорǎ romanѣi кѣ klerѣлǎ, trekѣсе ми în ale klerѣлѣi кѣ сѣвераниѣi barbarѣi. Prinчипиѣнǎ ми рѣ de каѣсе че арǎ fi преа лѣнѣѣ de desvoltatǎ, епископѣi фѣсесерѣ kondѣшѣi а прѣви, пѣнѣ la знǎ оаре-каре нѣнтǎ, пе сѣвераниѣi barbarѣi ка зрѣмѣторѣi аѣ императорилорǎ romanѣi, ми а le atribui toate дренѣрile. Каѣиѣ klerѣлѣi avea dar знǎ întreitǎ karakterǎ: знǎ karakterǎ екlesiастикǎ, ми, ка астǎ-felǎ, independenчѣi; знǎ karakterǎ феѣdalǎ, ми, ка астǎ-felǎ, прѣнсǎ în оаре-карѣ datorie, îndatoritǎ la оаре-карѣ

serviție; în fine s-a vădit caracterul de simpli subiecti, și, ca atare, îndatorii întru a se supune serei sveranș absolute. Eată ceia ce se întimplă. Sveranii imperiali, cari nu era mai puțin însetați și mai puțin ambițioși de cât episcopii, predominant adesea prin drepturile lor, ca seniori să și ca sverani, pentru a atenta la independența spirituală, și pentru a-și însuși darea beneficiilor, numirea episcopilor, etc. Din parte-le, și episcopii se reîntăria adesea în independența spirituală, și se scuta de îndatoririle lor ca vasali să și ca subiecti; atare, în cât se afla între amândouă părțile ceva de necesitate, care făcea pe sverani a strika independența spirituală, iar pe episcopii Bisericii a face din independența spirituală și mizocă de dominare universală.

Acest rezultat a eschivă în fautele pe cari tot le cunoaște: în dispoziția orânduirilor, în lupta sacerdotiei și a Imperiului. Diferitele situațiuni ale episcopilor Bisericii și anevoința d'a-și conșilia a fostă adeverată sorpinte a nesiguranței și a kombaterii tuturor acestor pretențiuni.

În fine, Biserica avea ca sveranii și ală treilea raport, cel mai puțin favorabil și cel mai fșnestă. Ea pretindea sila, drept-

țelș d'a konstrînpe mi d'a pedepsi eresia; însz n'avea ničî șnz mizlokș d'a o façe: dînsa nș dispușnea de ničî șnz felș de forș materialș; kșndș kondamna pe eretikș n'avea ničî șnz mizlokș d'a façe șz se esekște jșdekata ei. Çe fșchea dar? Invoka açeia çe s'a nșmitș brașș mireanș; se împușmșta forșa pșterii çivile ka mizlokș de silșire. Printr'a-çestș mizlokș dar se pșnea, în fața pșterii çivile, într'o sitșașione de dependinșz mi de inferioritate. Neçesitate de plșnsș, la kare a kondșs'o adontarea rșșlși prinçiniș alș silșirii mi alș persekșșionii.

Mș opreskș, domnilorș; ora è prea înatatș ka șz potș termina astșzi kestionea Biseriçei. Îmi remșne a vș maî façe kșnoskște raportșrile sale kș popoarele, çe prinçinie presida într'insele, mi çe konsekșionpe kșta șz rezșlte pentrș çivilisașionea çeneralș. Mș voiș çerka în șgmș a konfirma kiarș prin istoriș, prin façe, prin viçisitșdinile destinatei Biseriçei de la alș V-lea mîpș la alș XII-lea sekșlș, indșçerile çe trașemș açi din natșra kiarș a institșșionilorș mi prinçinielorș sale,

LECTIUNEA VI^a.

Obiectul lecției. — Separarea guvernărilor și a guvernaților în Biserică. — Influența indirectă a laicilor asupra clerului. — Clerul rekrutat din toate strile societății. — Influența Bisericii asupra ordinii publice și asupra legislației. — Sistemul sa penitenciar. — Desvoltarea spiritului omenesc este ca totuși teologică. — Biserica se așează în genere pe lingă putere. — Nimic de mirat; religiunile aș de școlă a regala libertatea omenescă. — Diferitele strile ale Bisericii de I' ală V-lea și pînă I' ală XII-lea seculi: — 1-ă Biserica imperială. — 2-lea Biserica barbară; desvoltarea principială separării a doșă puteri; despre ordinea monastică. — 3-lea Biserica feudală; tentative de organizare; trebuința de reformă; Grigoriș ală VII. — 4-lea Biserica teocratică, — Renașterea spiritului de esamină; Abailard. — Mișcarea comențelor. — Nici un fel de legătură între aceste doșă fante.

Domnitorș

N'amă putetș, în ultiua noastră adunare, a determina esaminăle strii Bisericii de I'ală V-lea și pînă I'ală XII-lea seculi. După ce amă arătatș că ea trebuia a fi konsideratș șeb trei aspekte principale, de o kam datș în ea însă-și, în konstituția ei interioară, în natura ei ca societate distinktă și independență, pe șrmă în raportșrile sale

kъ sșveranii, kъ pșterea timpșralș, în fine în raportșrile sale kъ попорșlș, amș indenlinitș nșmaı chele d'ıntiıș đoșș pșrșı din saryına noastrș. İmı maı remșne astșzı a vș face kșnoskștș Biserika în raportșrile sale kș попоarele. Mș voiș cherka în șrmș a trașe din așestș întreitș esaminș o apreșșire șeneralș a inșșinșei Biserișei așșura șivilisașıııı ex-ropeane de l' alș V-lea și pınș l' alș XII-lea sekșlș. Bomș verifika în fine pșrerile noastre prin esaminșlș fantelorș, prin istoria kiarș a Biserișei în așea epokș.

İnșeleșeșı fıșș greștate, kș vorbindș de raportșrile Biserișei kș попоarele, șșnt ne-voitș a mș șine de terminı prea șeneralı. Nș potș intra în amșnșntșlș praktișelorș Biserișei, alș raportșrilorș din toate zilele ale klerșlș kș kredinșıııı. Șeia che voiș a vș in-fșșıma șșntș prinșıııele đomnıtoare și efektele chele maı ale sistemeı și ale pșterıı Biserișei kștre попорșlș kristianș.

Fanta karakteristikș, și, katș s'ö șșș-nemș, vișıșlș radikalș alș relașıııılorș Biserișei kș попоarele, este separarea șșvernandılorș și a șșvernașılorș, neinșșınșa șșvernașılorș așșura șșvernșlș, independınșa klerșlș kristianș în pıvinșa kredinșııılorș.

Trebșe ka așestș rșș șș fi fostș foarte

provokatǎ de starea omǎlǎi Ńi a societǎii, kǎci s'a introdusǎ prea kǎrindǎ ĩn Biserika kristianǎ. Separadinea klerǎlǎi Ńi a poporǎlǎi kristianǎ nǎ era kǎ totǎlǎ konsǎmatǎ ĩn epoca ce ne okupǎ; ĩnkǎ, ĩn oare-karǎ okaziǎ, kǎndǎ se fǎcea aleĝere de episkopi, spre esemplǎ, Ńi kǎte o datǎ de kǎlǎgǎri, intervenia direktǎ Ńi poporǎlǎi kristianǎ ĩn guvernǎlǎ sǎ. Dar aĝeastǎ intervenire devenia din ce ĩn ce mai mǎltǎ slabǎ, rarǎ; Ńi kiarǎ din alǎ doilea sekǎlǎ alǎ erei noastre, a ĩnĝeptǎ dĭnsa a se slǎbi ĩntr'ĝnǎ kipǎ vǎzǎtǎ Ńi repede. Tendinga kǎtre isolare, kǎtre ĩndependinĝa klerǎlǎi, este oare-kǎm istoria kiarǎ a Bisericei ĩnkǎ din leagǎnǎlǎ sǎ.

D'aci vine, domnilorǎ, nǎ pǎtemǎ a o askǎnde, kǎ cea mai mare parte din abǎsǎrile karǎ, din aĝea epokǎ, Ńi ĩnkǎ mai mǎltǎ mai tǎrziǎ, aǎ kostatǎ aŃa de skǎmpǎ ne Biserikǎ. Nǎ se kǎvine kǎ toate aĝeŃea a i le ĩmpǎta absolutǎ, niĝi a pǎrvi aĝeastǎ tendinĝa de isolare ka partikǎlarǎ a klerǎlǎi kristianǎ. Se aflǎ, ĩn kiarǎ natǎra societǎii religiioase, o foarte mare kĭlinǎ pentǎ ĩnǎlĝarea ĝvernǎnilorǎ mǎltǎ mai presǎsǎ de ĝvernǎri, Ńi atribuirea de ceva distinktǎ Ńi divinǎ ĝvernǎnilorǎ. AĝeŃta   kiarǎ efektǎlǎ misiǎni kǎ k are sǎntǎ ei ĩnsǎrĝinǎri, alǎ karakterǎlǎ sǎb

kare se înfădășeasă în okii popoareloră. Șnă asemenea efektă kă toate ačestea ă măltă mai sșpărtoră în societatea religiōasă de kăță în oră-kare alta. De ăe este vorba pentruă găvernării? De rađișnea loră, de konsăiindă loră, de destinata loră fiitoare, adikă, de ăeia ăe ă într'însele mai intimă, mai individuală, mai liberă. Înțelepe ăinea pînă la șnă oare-kare pșntă, kă toate kă trebăe a resălta din ačeasta șnă mare răă, kă omălă poate părtăsi șnei astorităđii esteriore direkđișnea interese-loră sale materiale, a destinatei sale timpș-rale. Înțelepe ăinea bine ačelă filosofă, kă- răia vine ăinea a i anșindă kă fokălă este în kasă, mi kare respōnde: „Духеди-вѣ ми „șpănedi nevestei mele; eă nă m'amestekă în- „tr'ale kasei.“ Dar kăndă este vorba de konsăiindă, de kăpetare, de esistinđa interioară, a abdika ăinea găvernălă săă însă'mi, a se lăsa șnei pșteri streine, atșnăi este șnă ade- vărată sinșăidă morală, o servităđine de o sștă de oră mai rea de kăță a kōnălăi, de kăță a globitălăi.

Astă-felă era kă toate ačestea rălă kare, făr' a pșdomni ne deplină pșekșm ilă voiă arăta îndată, kōtropa din ăe în ăe mai măltă Biserika kristiană, în relađișnile klerălăi kă kredinăișii. Ađi văzătă akșm, domniloră,

kъ, pentrѣ kleričii înmî-șii șii în sîndr̄l̄ Bisericei, libertății i lipsia garanția. Era măltă mai r̄b̄ș afar̄t̄ din Biserikъ, șii pentrѣ laiçii. Între eklesiastičii, çel̄ș p̄șin̄ș, se p̄ștea disk̄ta, delibera șii desvolta fak̄l̄t̄șile indviduale; mișkarea kombaterii îndeplinia în parte libertatea. Nimik̄ș asemenea n̄ș era între kler̄ș șii popor̄ș. Laiçii asista la ḡșvern̄l̄ș Bisericei ka simpli spektatori. Ast̄ș-fel̄ș dar, vede çineva n̄șskînd̄ș-se șii p̄șdomnind̄ș ideia, kъ teoloșia, kestignile șii afacerile relișioase s̄șnt̄ș dominis̄l̄ș privileșiat̄ș al̄ș kler̄șl̄șii, kъ kler̄șl̄ș singr̄ș are drent̄șl̄ș n̄ș n̄șmaî d'a decide, dar înkъ d'a se șii okșna de ele; kъ niçii într'șn̄ș kin̄ș laiçii n̄ș treb̄șe s̄ș se ameștice într'îșsele. În epoka çe ne okșp̄ș, domnilor̄ș, açeast̄ș teoriș aj̄șnsese în plina sa p̄ștere; șii a treb̄șit̄ș sek̄șl̄i șii revolșșion̄i s̄șșimînt̄ștoare ka s'ò îșvinḡș, ka s̄ș fak̄t̄ s̄ș între oare-kșm kestignile șii s̄șișșeșle relișioase în dominis̄l̄ș p̄șblik̄ș.

În prinçipiș dar, ka șii în fak̄t̄ș separarea legal̄ș a kler̄șl̄șii de popor̄șl̄ș kristian̄ș era înainte d'al̄ș XII-lea sek̄șl̄ș maî konsșmat̄ș.

N'așii voi kș toate açeastea, domnilor̄ș, s̄ș kredeșii popor̄șl̄ș kristian̄ș f̄șr̄ș îșfl̄șișșp̄ș, kiar̄ș în açea epok̄ș, așșp̄șa ḡșvern̄l̄șii s̄șș. Intervenirea legal̄ș i lipsia, n̄ș îșșș șii îșfl̄ș-

ința. Acela este mai puțin în orice guvern, și în cel mai mult în guvernul format pe credințe comune între guvernării și guvernării. Pretendenții pe unde acesta comunitate de idei se dezvoltă, unde o adevărată mișcare intelectuală tirasce și guvern și popor, se află între dinții o legătură necesară, și pe care nici unul fel de viș de organizare n'ar putea-o face de tot. Pentru ca să nu eschive și mai târziu, voi să vă dau exemple mai apropiate de noi și în ordinea politică: la nici o epocă, în istoria Franței, poporul francez n'a avut mai puțin acțiune legală prin calea instituțiilor, asupra guvernului său, în al XVIII-lea și XVIII-lea secole, decât și sub Ludovic XIV-lea și Ludovic XV-lea. Nimini nu neschie că mai orice intervenire directă și oficială a țerei în exercițiul autorității, perise în acea epocă. Nici o instituție, ca toate acestea, ca publică, țara, n'a exercitată atâta asupra guvernului, mai mult înfrâng de cât în alți timpuri, în timpurile seculare, în care Statele generale era destul de des convocate, în care, parlamentele se amestecă mult în politică, și când participarea legală a poporului la putere, era încă și mai mare.

III Acela, domnilor, pentru că este o for-

putere care nu se încadrează în legi, care, la trebuință, nu i pasă de instituții: forma ideilor, a inteligenței publice, a opiniei. În Franța din alți XVII-lea și XVIII-lea secolul se afla o opinie publică multă mai puternică decât în orice altă epocă. Cu toate acestea ea fusese lipsită de mijloacele legale sau a lăsa asupra guvernului, lăsa însă indirect, prin imperioasă ideilor comune între guvernarea și guvernare, prin nepăsarea în care se afla guvernarea d'ea nu putea să se scutească de opinia guvernurilor. O asemenea faptă se întâmplă și în Biserica cristiană de l'alt V-lea și până l'alt XII-lea secolul: poporul cristian i lipsa, este adevărat, acțiunea legală; însă el avea o mare mișcare de spirit în materie religioasă; uneori mișcare lăsa asupra laicilor ca și asupra clericilor, și prin această mijlocă poporul lăsa asupra clericilor.

Peste tot, domnilor, în stăruință istoriei, trebuie a putea mare scutură de influențele nedrepte; ele sunt multă mai energice și multă mai salutare, pe câtă nu și poate căine-va încerca. Este naturală oamenilor d'ea voi ca acțiunea lor să fie iste, amară; d'ea aspira la pierderea de a asista la suferință lor, la pierderea lor, la trismul lor. Asta

nș è totș-d'asna kș pștinș, nișĩ kiarș totș-
 d'asna folositorș. Șșntș timpi, șitșagișni, în
 kari inflșinșele indirekte, nezșrite, șșntș sin-
 gșre bșne și praktikabile, voiș lșa înkș șnș
 esemplș din ordinea politikș: de mai mșlte
 ori, și a nșme în anșlș 1641, parlamentslș
 Angliei a reklamatsș, ka și alte mșlte adșnșri
 în nișce krisi anolșpe, drentslș d'a nșmi di-
 rektș pe ofișiarĩ chei mari ai koroanei, pe mi-
 nistrii, pe konșiliariĩ de statș, etc; elș privia
 așeastș fantș direktș în gșvernș ka o nemșr-
 űinitș și preșioasș garanșiș. A și eserși-
 tat'o kște o datș, și șerkarea a emițș totș-
 d'asna rșș. Aleșerile era rșș fșkște, trebile
 rșș gșvermate. Țe se întimșlș kș toate a-
 șestea în Anglia astșzi? Nș inflșinșa kame-
 relorș kare deșide formarea ministerslși, nș-
 mirea tștșlorș ofișiarilorș șelorș mari ai ko-
 roanei? Da; dar asta è o inflșinș indirektș,
 űeneralș, în lokșlș șnei interveniri șpeșiale.
 Efektșlș la kare a aspiaratș Anglia de mșltș
 è prodșșș, însș printr'șnș altș mizlokș; șelș
 d'intiș n'a kondșș'o nișĩ o datș șure bine.

Este șnș kșvintș, domnilorș, asșpra kș-
 rșia vș șerș voia d'a ne ouri șnș momentș:
 fanta direktș presșșșne, în așeia kșrora è în-
 kredinșatș ea, mșltș mai mșltș lșminș, rađi-
 șne și prșdinș; fiindș-kș vorș așșșpe la

șintz îndatz șii pe denlinș, katz șz fiș oare-
kșm sigșrș kș nș le va skșna astz șintz.
Infișinșele indirekte, din kontra, se eserșitș
nșmaș prin obstakșlș, dșpș șerkșrși karș le
konșinș șii le îndrenteazș: ele șșntș kondam-
nate, maș 'nainte d'a rezșii, a șșferi diskșșiș-
nea, a se vedea kombștște, kontrolate; trismș
nșmaș kș inșetșlș, kș kondișșione, șii intr'o
oare-kare mșșșrș. Eatș pentș țe, pe kșndș
șmiritele nș șșntș inktș destșlș de înaintate,
destșlș de koante, pentș ka akșșione direktș
șz le fiș redatș kș sekșritate, infișinșele in-
direkte; adese-orș neîndestșlștoare, șșntș kș
toate așestea preferabile. Astș-felș dar lșkra
poporșlș kristianș asșșra gșvernșlși șzș, des-
tșlș de nekomplektș, șșnt konvinsș; kș toate
așestea elș lșkra.

Maș era, domnilorș, șii o altș kassș de
reapromiere între Biserikș șii laiș: era res-
pșndirea, ka șz vorbimș astș-felș, a klerșlși
kristianș în toate kondișșionile soșiale. Maș
șretștindenș, kșndș o Biserikș è konștitșitș
independintș de poporșlș țe ea gșverna, kor-
pșlș de preoșș a fostș formatș de oamenș maș
în așeia-șii sițșașșione: șii nș kș nș s'a in-
trodșșș printre dînșii destșlș de maș neega-
litșșș; kș toate așestea, orș kșm amș lșa-o,
nșsterea s'a kșvenitș șnorș koleșie de preoșș

ce trebuia în comună, mi karî guvernă, din fân-
 dălele temnişelăi, pe poporulăle sursălele legiloră
 loră. Biserika krisiiană era kă totăle altă-
 felă organisată. De la miserabila lokşingă a
 kolonşelăi, a servşelăi, la nişioarele kastelşelăi
 feşdală, mi nînă la reşă, pretşindenî se afla
 kăte şně preotă, kăte şně membră ală klerş-
 elăi. Klerşelă era asoşiată kă toate kondişion-
 ile omenesă. Aşeastă diversitate în sitşa-
 şionea preoşiloră krisiiană, aşeastă împăşugire
 a tătşloră fortşneloră, a fostă şně mare prin-
 şiniş de şnire între klerş mi laişă prinşiniş
 kare a liuşită şeloră mai mălte din Biserişele
 investite kă pştere. Episkopiă, kaniă klerşelăi
 krisiiană era, mi mai măltă, prekşm aşı ză-
 zăşă, prinşă în organisarea feşdală, mem-
 bri ai ierarşiei şivile mi totă de o dată mi ai
 ierarşiei eklesiastice. D'aci resăltă interese,
 obişie mi moravşăi komună între ordinea şi-
 vilă mi şea relişioasă. Măşăi s'aş plănsă, mi
 aş avşă kăvîntă, pentşă episkopiă şe merşea
 la resbelă, mi pentşă preoşăi şe trebuia o viaşă
 laikă. Şăşă îndoiălă, asta era şně mare a-
 bşşă: abşşă măltă mai pşşăină şşpşşştoră kă
 toate aşestea, prekşă n'a fostă nişă esistinşă
 aşeloră preoşăi, kară nş emia nişă o dată din
 temniş, mi a kşşora viaşă era kă totăle şe-
 parată de viaşă komună. Episkopiă asoşiaşă

pînă la ună oare-kare pîntă kă desordinile civile, preșeske măltă mai măltă de kărtă preoții kari sîntă kă totăle streini de populație, de afacerile și obiceiurile ei. A fostă sîb achestă raportă, între kleră și poporăle kristiană o asemănare de destinație și de situație kare, și daka nă a îndrentată, celă pînă a împunată răle separației gvernanților și ală gvernanților.

Akăm, domniloră, achestă separație o dată kă è priimită și otarele-î determinate, prekăm mă încherkă a face, să aflămă ce felă gverna Biserika kristiană, și în ce kîpă lăkra asigura popoareloră sîpse imperialei ei. Ce făcea dînsa, pe de o parte, pentru desvoltarea omăle și progresăle interioră ală individăle; iar pe de altă parte, pentru îmbunătățirea stării sociale?

Kărtă pentru desvoltarea individăle, nă kreză, vorbindă adevărele, kă, în epoka în kare sîntemă, Biserika să se fi okpată ama de măltă; ea se silia a insira pterniciloră lămi, simtimente mai dăle, și mai măltă drepitate în relațiile loră kă ceî slabî; dînsa întreținea în ceî slabî viața morală, simtimente și speranțe de o ordine mai înaltă de kărtă ațelea la kari îi kondamna destinata loră din toate zilele. Nă kreză kă toate achestea kă,

pentru dezvoltarea individuală keratŭ zisŭ, spre a pune în valoare natura personală a oamenilorŭ, Biserika sŭ fi fŭkŭstŭ mŭltŭ în acea epokŭ, celŭ pŭrŭinŭ pentru laiŭi. Acea ce dŭnsa fŭcea, se konrindea în sŭnŭlŭ soŭietŭrŭii eklesiastice; ea se okŭpa foarte mŭltŭ kŭ dezvoltarea klerŭlŭi, kŭ instrŭkŭiŭsnea preoŭilorŭ; avea pentru dŭnŭiŭi skoale, mi toate instiŭtŭiŭnile ce le akorda depŭnsa stare a soŭietŭrŭii. Dar aceŭta era skoale eklesiastice, destinate nŭmai pentru instiŭtŭiŭsnea klerŭlŭi; mi afarŭ de aceŭta, Biserika lŭkra indirekŭtŭ, mi prin mizloaŭe foarte întŭrzietoare, pentru progresŭlŭ ideielorŭ mi obiceielorŭ. Negremitŭ ea provoka aktivitatea ŭenerală a spiritelorŭ prin kariere ce deskidea tŭtŭlorŭ aŭelora ce'i jŭdeka kapabili d'a o servi; însŭ, aceŭta era mŭi totŭ aceia ce fŭcea, în acea epokŭ, pentru dezvoltarea intelektŭalŭ a laiŭilorŭ.

Ea lŭkra, krezŭ, inkŭ mi mŭi mŭltŭ, mi într'ŭnŭlŭ kinŭ mi mŭi enerŭikŭ pentru îmbŭnŭtŭirea stŭrŭii soŭiale. Niŭi ŭnŭ felŭ de indoiatŭ, kŭ dŭnsa nŭ se lŭpta destŭlŭ în kontra viŭielorŭ ŭelorŭ mari ale stŭrŭii soŭiale, spre esemplŭ în kontra sklaviŭi.

De mŭlte ori s'a repetiŭtŭ kŭ desfiŭnŭarea sklaviŭi în lŭmea modernă era datoare kriŭtianismŭlŭi. Eŭ krezŭ însŭ kŭ è prea mŭltŭ:

sklavia a existat mult în sînelă societății kristiane, făr ca dînsa să se mire să se întrîite mult pentru aceasta. A trebuit o mîime de kase, o mare desvoltare de alte ideie, alte prinpinie de çivilizație ka să desfinjeze ačeastă nedreptate a nedreptăților. Kș toate ačestea nș ne pstemă îndoii kș Biserika nș întrebăință inflința ei spre a o restrînge. Este despre ačeastă o probă foarte sigră: cea mai mare parte din formălele de liberare, la diferite epocș, se formează pe ună motivă relițiosă: kiară în nșmele ideieloră relițioase, ală speranțeloră de viitoră, ală egalității relițioase a oameniloră, se pronșnă mai totă d'asna liberarea.

Biserika lăkra asemenea ka să sșprime o mîime de praktice barbare, și spre a îmbșnșți legislațieka kriminală și çivilă. Sçipi pînă la çe pșntă, și kș çe prinpinie de libertate era atșnă ačeastă legislațieka absrdă și fșnestă. Sçipi kș nisçe çerkșri nebșne, kombaterea jșdekștoreaskă, simlă jșrșmîntă ală kștoră-va oameni, era konsiderate ka mizloașele șnșe de a ajșnșe la deskonșerirea adevșrășii. Biserika se silia a sșbștîși alte mizloașe mai raționabile și mai leșitime. Am și vorbită despre diferința çe se vede între leșile Visigoșiloră emite o mare parte din konșiliele de la Toleda, și

cele alte lepi barbare. Este kx nepstingx a le kompara cineva fbr' a se mira de nembr-pinita sşperioritate a ideielorş Bisericeii în materiş de lepislaşione, de drentate, în totş cheia che interesş aflarea adevşrşlşii mi destinata oamenilorş. Negreşitş cea mai mare parte din ačeste ideie era împraşmşstate de la lepislaşionea europeanş; dar daka Biserika nş le arş fi pşzitiş mi apşratş, daka n'arş fi lşkratş întrş a le propaga, ačeste ideie arş fi peritiş. Este vorba, spre esemplş de întrebş-încăarea jşrşmîntşlşii în prochedşrş, deskideşii leşea Visigoşilorş, mi veşii vedea kx che înpelepcişne zice:

„Ka jşdele, spre a kşnoaşche mi mai bine
 „kaşsa, şş întrebe mai întiiş pe martori mi
 „şş examine în şrmş skrisele, pentrş ka a-
 „devşrşlşş şş se poaş deskoperi kx mai mşltş
 „sigşrandş, mi şş nş fiş aşa mare trebşingş
 „de jşrşmîntş. Aflarea adevşrşlşii mi alş drentş-
 „şii cere ka, skrisele de amîndoşş pşşşile
 „şş fiş examinate, mi ka nečesitatea jşrşmîntş-
 „şşlşii, sşşpendşrş pe kapetele pşşşilorş, şş
 „vişş pe neastentate. Ka jşrşmîntşlşş şş fiş
 „nşmaş în kaşsele în karî jşdekrştorşlşş nş va
 „pştea deskoperi ničí şniş felş de skrişş, ničí
 „şniş felş de probş, saş ničí şniş felş de şr-

„mă sigură a adevărată.“ (For. Jud., L. II. tit. 1, l. 21.)

În materie kriminală, raportul pedense-
lor pentru delikte este determinat de no-
țiuni filosofice și morale destul de drepte.
Cunoaștea cineva într'însele silințele și le-
gislatorul care se luptă în kontra violinței și
nețigăriei obiceiurilor barbare. Titlul *De*
coede et morte hominum, komparat cu le-
gile korespondente ale altor țări, este și e-
semplu de însemnat. În același timp, este
singura strikție care se pare a konstiti
krima, și pedeapsa este kăstată în acela în-
drentare materială care rezultă din kom-
nere. Aci, krima este adusă la elementul ei
moral și adevărat, kățat. Diferitele n-
anțe ale kriminalității, omuciderea cu totu-
l involuntar, omuciderea din greșeală, om-
ciderea provokat, omuciderea cu să și furt pre-
țigăria, sunt arătate și definite mai așa
de bine ca și în Kondițele noastre, iar pe-
desele variază într'o proporție destul de
dreaptă. Dreptatea legislației s'a întins și
mai departe. El s'a cerkat, daka nu a
desfințat, cel puțin a slăbi acea diversitate
de valoare legală amezată între oamenii de
cele alte legi barbare. Singura distinkție

„pe jşdekştorşlş lokşlşî în kare s'a komisş
 „fanta, ori pe konte saş pe dşche. Dşpş dis-
 „kşđişnea lşkrşlşî, daka krîma este doveditş,
 „atşnşî kşpnabilşlş sş sşferş, saş de la jşdele,
 „saş de la stşpnşşlş sşş, sentinşa morşđî çe
 „a meritatş; într'şnş astş-felş de kinş, însş,
 „kş daka jşdele nş voesşe a sşpnşne la moarte
 „pe akşsatş, sş faktş prin skrisş în kontra lşî
 „o sentinş kanitalş, şî atşnşî va pştea stş-
 „pnşşlş a'şş omorî, saş a i lşsa viaşa. În a-
 „devşřş, daka sklavlşş, printř'o fatalş kşte-
 „zare, skşlşndş-se asşpra stşpnşşlşî sşş 'lş a
 „lovitş, saş s'a înşerkatş a'şş lovi kş vre o
 „armş, kş vre o neatř, saş kş ori-şe altş
 „lovitşř, şî daka stşpnşşlş, voindş a se a-
 „pşra, a omoritş pe sklavlş în mşnia sa, stş-
 „pnşşlş atşnşî nş va fi nişî într'şnş kinş sş-
 „pşşş pedenseî de omşşidere. Înşş, katş a
 „se dovedi daka fanta s'a fşkşřş astş-felş, şî
 „aşeasta, prin mşřřrisirea saş jşřşmşntşlş skla-
 „vilorş, karî se vorş fi aflatş de faşş, şî prin
 „kiarş jşřşmşntşlş astorşlşî fanteî. Ori-şine,
 „nşmaî din rşştate, şî nş kş mşna lşî
 „saş a altşia, va omorî pe sklavlşlş sşş fş-
 „řş jşdekatsş pşblikş, va fi notatş de in-
 „famş, deklaratsş nekanabilş d'a se înşđđişa
 „ka martorş, şî va petreşe viaşa în esilş şî
 „în penitşşş, iar bşşşrile lşî se vorş da çe-

„loră mai de aproape konsențenă, kăroga le „dă lepea eritașilă.“ (For. Jud., L. VI, tit. V, l. 12).

Se află, domnilor, în instituțiunile Bisericești, o faptă în genere prea puțin însemnată: așeasta   sistema ei penitențiară; sistemă kă at tă mai k rioasă de stădiat  astă-zil, în k tă  , în privința principielor  mi anlik rilor  dreptăsi penale, mai kă totăsi în  nire kă ideiele filosofiei moderne. Dak' a i stădia nat ra kanoanelor  Bisericești, a penitențelor  p bli e, kar  era principalăsi ei modă de pedepsire, veți vedea kă ele a  de obiectă a a iua în s fletăsi k pnabilăsi k in e, mi în ală asistanșilor , spa ma morală a esemplăsi. Mai este  nkă mi o altă ideie kare s'amestekă la așeasta, o ideie de esniare. N  s iș daka, în tese  enerală,   kă p tin  a separa ideia de esniare de așeia de pedepsă, mi daka n  se află în or - e pedepsă,  ndependintă de trebșința d'a provoka k ința k pnabilăsi, mi d'a  ntoar e pe așeia  e a  p tea deveni k pnabilă, o sekretă mi p sternikă trebșin  d'a esnia k pna komisă. Însă l st ndă la o parte așeastă kest ne, este  vederată kă k ința mi esemplăsi s ntă skonăsi  e' mi pronșne Biserika în sistema ei penitențiară. N  este totă asemenea, domnilor, mi

skopelš dnei leŕislađiđni ađevratš filosofice? Nš este ama, kš in nšmele ačestorš prinčipie, in čelš din žrmš sekšlš mi in zilele noastre, pšbličistiđi čei mađ lšminadđi aš reklamatš reforma leŕislađiđni penale ešroneane? Astš-felš, deskidenđi kšŕŕile lorš, ale D. Bentham, šure esemplš, mi veđđi fi sšŕinnđi de toate asemšnšŕile če veđđi vedea in tre mizloačele penale če ei propšđš mi ačelea če in trebšingđa Biserika. Ei nš le aš lšatš imšŕšmštš de la ea, šŕš inđoialš, mi Biserika nš pšvedea niči de kšm kš in tr'o zi esemplšlš ei va fi invokatš pentš sššđinerea planelorš žnorš filosofđi čei mađ pšđinš devođđi.

In fine, ea se čerka asemenea, prin totš felšlš de mizloače, a renšima in sođietate in trebšingđarea violinđei, resbelele neinčetate. Nš este nimini kare sš nš sčitš če era armistiđiđlš lšđ Dšmnezeš, mi o mšđime de mššŕe de ačestš felš, prin kare Biserika se lšnta in kontra forđei, mi s'anlika a in tr'ođče in sođietate mađ mšltš ordine, mađ mšltš đelčeađš. Faštele sšntš ači ama de kšnoskšte in kštš mš potš skšti d'a mađ in tr'a in vre žnš amšnšntš.

Astš-felš sšntš, domnilorš, pšntele prinčipale če am a vš pšne inainte, in pšvinđa reportelorš Biseričei kš ponoarele, Amš konšiderat'o sšb čele tređ aspekte če vi le anšn-

dasem; o kenoaschemš akšm atčtš pe din afarč kčtš mi pe din întrč, în konstičișnea ei interioarč mi în îndoita ei sitčacișne. Ne mai remčne a trače din ačeia če sčimš, prin kanalslš indčeriš, alš konjektčrei, inflșingđa ei ģeneralč asșira čivilisacișniš ečroneane. Asta è, đaka nč mč închelš, o lškrare mái fčkčtš, saš čelš pșđinš foarte înaintatč; simpla enșnciare a fantelorš, a prinčinielorš domnitoare în Biserikč, dovedesče mi esnlkč inflșingđa ei; resłtatele aš mi trekčtš pe din aintea okilorš domnieš voastre impreșnč kč kasșele. Kč toate ačestea, đaka ne vomš čerka a le resșma, vomš fi kondșmš, krezš, la doșč aserđișni ģenerale.

Čea d'ntișš, este kč Biserika a trebșitš sč eserčite o prea mare inflșingđč asșira ordiniš morale mi intelektșale în Ečrona modernč, asșira ideielorš, sintimentelorš mi običeielorš pșbliche. Fanta este învederatč; desvoltarea moralč mi intelektșalč a Ečroneš a fostš kč totșlš teolođikč. Strebateđiș istoria del' alš V-lea mi pınč la alš XVI-lea sekșlš; mi veđi vedea, kč teolođia posedč mi diriče sșiritșlš omeneskš; toate oninișnile sșntš impreșnștate de la teolođič; kestışnile filosofice, politice, istorice, sșntš totš d'asna konsiderate sșb șnš pșntš de vedere teolođikš. Biserika

este atîtă de severanță în ordinea intelektsală, în kîtă kiară științele matematice și fizice, sînt nevoite a se supune doktrinelor ei. Sui-ritsle teologikă este oare-kăm științele care a kîrsă în vinele lămii egypteane, pînă la Bacon și Descartes. Pentru prima oară, Bacon în Anglia, și Descartes în Franția, aș arănkată inteliğința afară din kăile teologiei.

Aceia-și faptă se află în toate ramșrele literatsrei; moravșrile, simtimentele limbajis-lăi teologikă, se vede pe fiă-kare momentă.

Ori-kăm amă lăa-o, acesată infligință a fostă salstariă: și nă năma kă a întreginștă, a fekndată mișkarea intelektsală în Eșropa; dar inkă, sistema doktrinelor și a invășș-țrelor în nămele kăroa imșrima mișkarea, era prea șșperioară kătre totă ceia ce lămea antikă a kănoskăștă vr'o dată. Era totă de o dată mișkare și progresă.

Sitșadiginăa Bisericei a dată inkă și mai măltă desvoltări și spiritslăi omenskă în lămea modernă, o întindere și o varietate, pe care ea inkă n'o avșsesse pîn' atșncă. În Orientă, inteliğința este kă totăleș relișioasă; în soșietatea greakă, ea este măi esklsivă omeneșkă: akolo, omenirea kărată zisă, destinată și natsra ei aktsală, desnare; aș, ă kiară omăș, pasișnile sale, simtimentele-ș, și inte-

resele sale aktuale, kari okъпъ totъ пѣмѣнтълѣ. În lămea modernă, spiritslă religioasă s'a mestekatlă în toate, însă tr' a esklsde чева. Intelinđa modernă este импѣмстатъ totъ de odatъ de la ѣманитате ми de la divinitate. Simtimentele, interesele omenesчѣ, ѡинъ ѣнъ mare lokъ în literatъrele omenesчѣ; ми кѣ toate aчестea karakterlă religioasă ală omъlă, porѡinea esistinđei sale, kare se ѡine de o altă lăme, se vede la sѣ-kare pasă: astă-felă inkъtlă chele doъt mari sorѡinđѣ ale desvoltъrii omъlă, ѣманитатеa ми religiosea, aș kersă totă în aчela-ми timпă ми кѣ abondanđъ; ми, кѣ totă rълă, кѣ toate abъsъrile че s'aș mestekatlă, кѣ toate атъtea fante de tiraniă, sѣb пѣнтълă de vedere intelektуală, инфинđa Bisericei mai мѣлтă a desvoltată de кѣtlă a реприматă, mai мѣлтă a întinsă de кѣtlă a restrînsă.

Sѣb пѣнтълă de vedere politikă, este altă чева. Nичѣ ѣнă felă de îndoială кѣ îndѣлчindă simtimentele ми moravъrile, депѣртъndă ѣнă mare нѣмѣрă din prakticele barbare, Biserika n'a kontribită кѣ пѣtere la înbънѣтъѡirea стѣrii soѡiale; însă, în ordinea politikă кѣратă zisă, în привинđa relaѡiъniloră ѣvernъlă кѣ сѣпъшиi, a пѣterii кѣ libertatea, нѣ kreză, ori-кѣм амă lăa-o, кѣ инфинđa ei a fostă бѣнă. Sѣb aчestă репортă, Biserika s'a инфинѡатă totă-d'a-

șna ka interpretъ, ka apărătoare a două sisteme, a sistemei teokratice, saș a sistemei imperiale romane, adikъ a despotismului, kъndș sșb forma religioasъ, kъndș sșb cea civilъ. Lșapї toate instituȝiile, toatъ legislaȝiunea ei; lșapї kanoanele sale, procedșra sa: mi veșї afla totș-d'ășna ka principiuș domnitorș, teokraȝia saș Imperiuș. Kъndș era slabъ, Biserika se pșnea sșb protekȝiunea pșterii absolste a imperatorilorș; kъndș era tare, o revendika pe seamъ-ї, în nșmele pșterii sale spirituale. Nș se kșvine sș ne oprimș la oarekari fante, la niskai kasșri partikșlare. Negremitș, Biserika a invokatș adesea dreptșrile popoarelorș în kontra rșșlși gșvernș alș sșveranilorș; mi adese-orї kiarș ea s'a ȝerkatș mi a mi provokatș insșrekȝiunea. Asemenea, de mai mșlte orї a sșșșinștș pe lingъ sșverani, dreptșrile mi interesele popoarelorș. Dar, kъndș kestșnea garanȝielorș politice s'a pșșș între pștere mi libertate, kъndș a fostș vorba de stabilirea șnei sisteme de instituȝiuni permanente, kari sș pșș kș adevșratș libertatea la adepostșlș invasișnilorș pșterii, în ȝenere Biserika s'a amezatș alȝșre kș despotismuluș.

Nș se kșvine sș ne mirșmș mșltș de aȝeasta, niȝi sș ne legșmș prea mșltș de slșbicișnea omeneaskъ în klerș, saș de vre șnș

vițiș partikularș alș Biseriței kristiane. Acheasta are o karsș mai profșndș mi mai pșternikș.

Çe pretinde o relișiune, domnilorș, ori-kare arș fi? Ea pretinde a gșverna patimele omenesșı, voișđa omeneaskș. Ori-çe relișiune este șnș frșș, o pștere, șnș gșvernș. Ea vine în nșmele leșıi divine, a sșbjșga natșra omeneaskș. Kș libertatea omeneaskș are dar a face ea; mi kiarș libertatea omeneaskș   kare i resistș mi pe kare dınsa voesçe a o învinçe. Astș-felș   întreprinderea relișiunii, misișnea mi șperanđa ei.

În adevșrș, totș în așela-șı timpș pe kșndș aș a face kș libertatea omeneaskș relișiunile, totș în așela-șı timpș pe kșndș ele așpirș a reforma voișđa omeneaskș, n'aș, șire a lșkra așșra omșlșı, altș mizlokș moralș, de kștș pe elș însș-șı, voișđa mi libertatea lșı. Kșndș dınsele lșkreazș prin mizloaçe esterioare, prin forșđ, prin amșșire, prin mizloaçe, k'șnș kșvıntș, streine de liberșlș konkșrșș alș omșlșı, atșșı ilș traktș prekșm traktș çineva așa, vıntșlș, ka pe o forșđ kș totșlș materialș; nș mergș de lokș la skopșlș lorș, nș așșngș mi niçı nș gșvernș voișđa. Pentș ka relișiunile șș indenșlineaskș kș adevșratș șarçina lorș, katș șș se fakș

examinașlă konseksioneloră ȕenerale ale inflinșei Bisericei asșpra çivilizașionii eșropeane; le am resșmată în așestă îndoită resșltată: mare mi salștariă inflinșură asșpra ordinii intelektuale mi morale; inflinșură mai mășltă sșpșrștoare de kăță folositoare asșpra ordinii politice kșrată zise. Avemă akșm a kontrola pșrerile noastre prin fante, a verifika prin istoriă așeia çe amă dedășă din natșra kiară a sitșașionii soșietășurii eklesiastice. Sș ve-demă kare a fostă, de l'ală V-lea mi mîntă la ală XII-lea seklă, destinata Bisericei kristiane, mi daka, într'adevără, prinșimiele çe vi le-am înfășimăș, resșltatele çe m'am çerkată a trașe, s'aă desvoltată astă-felă prekșm am kreștă kă le pșresimșisem.

Ferișivă d'a krede, domniloră, kă așeste prinșimie, așeste konseksionde, s'aă vășștă totă de o dată mi așna de l'șmșrită prekșm le am înfășimăș. E o mare mi komșnă retășçire, kândă konsideră çine-va trekștălă în seklă prea de pșrtăși, d'a șita kronoloșia morală, d'a șita (kșrioasă șitare) kă istoria este kă totălă sșçesivă. Lșașii viașa șnși omă, a lși Cromwell, a lși Gșstavă Adolfă, a Kardinalălși Richelieu. Elă întră în karietă, merșe, înaștează, evenimentele çele mari lșkrează asșpra lși, mi elă lșkrează asșpra loră; șosesçe la termină:

atunci îlă cunoaştemă mi noi, însă în întreprimeea lui, astă-felă preţm a emiţă, oare-kem, dău' o lăngă mənă, din lăkrătorislă Provedinşei. Dar, la înţepătă, elă nă era aţeia ţe a deveniţă; n'a fostă komunită, fimită, şă singură momentă din viaţa lui;  i s'a făktă s esivă. Oamenii se fakă moral es e ka mi fis es e; se skimbă în toate zilele; fiin a loră se modifikă neîn etată. Cromwell din anulă 1650, nă era Cromwell din 1640. Se află totă-d'asna şă f ndă de individ alitate, a ela-mi omă kare persistă; dar, k te ideie, k te simtimente, k te voine ş'aă skimbată într'insă! k te lăkr ri a perdată mi a k ptată! În ori- e momentă amă konsidera via a omă-lui, nă este ni i şăslă în kare elă să fi fostă astă-felă preţm îlă vedemă, k ndă mi a aj nsă termină.

Asta   kă toate a estea, domniloră, re - irea în kare a kăzătă  ea mai mare parte din istori i; pentr  kă aă k ptată o ideie komplektă despre omă, îlă v dă totă astă-felă în totă kărsăslă karierei lui; pentr  dinmi, Cromwell kare intră în anulă 1628 în parlamentă, este totă a ela-mi kare moare d pă trei-zeci de ani în palat slă de White-Hall. Mi în privin a instit i niloră, infl in eloră  enerale komi ă neîn etată totă a eia-mi gre-

mele. Să ne îngrijimă d'a ne apra de zna ka ayeasta, domniloră; eă v'am înfăpșimată în întreprimea loră prinçimiele Bisericei mi desvoltarea konsekvingeloră. Să sviđi bine kă în privița istoriei ayeastă tabloă nă è adevărată, totăslă ayeasta a fostă parçială, sșvesivă, arănkată ivi mi kolo în spađiș mi în timpă. Nă v'astentađi a reafă, în rečitarea fanteloră, ayeastă împreșniă, ayeastă înșirare iste mi sistematikă. Vomă vedea sșentăndă açi zăă prinçiniș, kolo altă; totăslă va fi nekomplektă, inegală, respăndită; va trebăi s'ajășnemă la timpi modernă, la kapătăslă karierei, ka să reafămă împreșnia. Am să păișă înaintea okiloră domniei voaste diferitele stări prin kari a trekătă Biserika de l'ală V-lea mîntă l'ală XII-lea sekăslă; nă vomă skoate d'açi demăstrarea komplektă a aserđișniloră ce vi le am înfăpșimată; kă toate ayeastea vomă vedea destăle din ele, kreză, ka să presimđimă lepătimitatea loră.

Întia stare în kare s'arată Biserika l'ală V-lea sekăslă, è starea de Biserikă imperială, de Biserikă a Imperiăslă romană. Kăndă a kăzătă Imperiăslă romană, Biserika se kredea la terminăslă karierei sale, în trișmfăslă săă definitivă. Într'ăăă kăvîntă ea învinsese ne deplină păgășismăslă. Felă din șrmă imperatoră kare a lăată kalitatea de sșverană non-

tific, demnitate p̄ḡn̄, era imperatorul̄ Gra-
 tian, mort̄ la finele secol̄l̄ IV-lea. Gratian
 se mai n̄m̄ia înk̄ s̄veran̄ pontific, k̄m
 Āḡst̄ și Tiberī. Biserika se kredea ase-
 menea o j̄n̄ la kap̄t̄l̄ l̄nteī sale în kon-
 tra eretivilor̄, cea mai prin̄ipal̄ eres̄ din
 timp̄l̄ de at̄n̄. Imperatorul̄ Teodosī in-
 stitsia în kontra lor̄, la finele secol̄l̄ V-lea,
 o lepl̄sīne komplet̄ și riḡroas̄. Bise-
 rika avea dar m̄na ne ḡvern̄l̄ și ne vik-
 toria as̄p̄r' am̄nd̄ror̄ inemivilor̄ ei celor̄
 mai mari. Ast̄ moment̄ f̄ în kare v̄z̄ k̄
 i linsia Imperiul̄ roman̄, și se afl̄ în fāa
 altor̄ p̄ḡn̄, altor̄ eretiv̄, în fāa Barbari-
 lor̄, a Gōilor̄, a Vandalilor̄, a B̄rginioni-
 lor̄, a Fran̄ilor̄. K̄d̄erea era foarte mare.
 Prīepen̄i f̄r̄ greșate k̄ Biserika konserv̄
 în sin̄l̄ ei o vī înklinare pentr̄ imperī.
 Ast̄-fel̄ se vede ader̄nd̄ foarte la cea ce
 rem̄ne de la d̄ns̄l̄, la reșim̄l̄ m̄n̄ipal̄
 și la p̄sterea absolut̄. Și k̄nd̄ a rez̄mit̄
 într̄ konvertirea Barbarilor̄, se cheark̄ a în-
 via Imperiul̄; se îndrenteaz̄ la barbari, și
 konj̄r̄ s̄ se fak̄ imperator̄ roman̄, s̄ între
 în ațelea-și relașni k̄ Biserika în kar̄ se
 afla ea k̄ Imperiul̄ roman̄. Aș̄ s̄ l̄kra-
 rea episkopilor̄ din al̄ V-lea și al̄ VI-lea
 secol̄. Asta ̄ starea ġeneral̄ a Bisericeī.

Tentativa nă pșteea rezimii; nă mai era mizlokă de a zni soșietatea romană kă Barbarii. Ka mi lămea çivilă, Biserika însă-mi kăză mi ea în barbarii. Asta è a doza stare a ei. Kăndă kompară çineva skrisele kronikariloră eklesiastiiă din ală VIII-lea sekălă kă ale çeloră din sekălii preeedinăi, diferința è foarte mare. Ori çe sfărbămătărb de çivilizaçione romană a despărbătă, kiară bənlă limbașă; se simte çineva înfăndată, ka să zikă așă, în barbarii. Pe de o parte zni Barbarii intră în kleră, devină preeoăi, episkopi; pe de alta, zni episkopi preeimeskă viaăa barbară, mi, făr' a părbăsi episkopia loră, se fakă kaș de bande, mi rețçeskă prin țară, jefăindă; resbelăndă preekăm însoșitorii lăi Clovis. Vedăi în Gregoriă de Tours mai mășă episkopi, între alăi pe Salone mi pe Sașitar, kară imi petrekă viaăa astă-felă.

Doză fapte importante s'ăș dezvoltă în sînălă astei Biserice barbare. Çea d'întăiș è despărbăirea păterii spiritală mi a păterii timpurală. Açeasta è epoka în kare mi a lăată dezvoltarea prinçipiălă açesta. Nimikă mai natărală. Biserika nepăndă a o skoate la kale ka să reînviă păterea absolută a Imperiălăi romană, a trebăită, fără îndoială, a o împărbăi kă elă, kăstăndă-mi măntăirea în in-

dependința sa. A trebuit să se apere prin sine pretendenți, kuchi era pe fiș-kare minștă amenințată. Fiș-kare episcop, fiș-kare preot, vedea pe vecinii săi barbari intervenind neînțetată în afacerile Bisericii spre a i controla avuțiile, dominiile, pătrea; n'avea altă mizloc de a se apăra de kătă zikînd: „Ordinea spirituală e kă totălă despițit de ordinea timptuală; n'aveți drept să vă mestecați într'asta.“ Astă principiu a devenit, despre toate pantele, arma defensivă a Bisericii în kontra Barbariei.

O a doua faptă importantă s'a pșkătotă într'aceia-și epocă: aceea e desvătarea ordinii monastice în Ocident. La începutul seculului VI-lea a fost, pkekă se știe, kăndă șntălă Benoit a dată regula sa kălgărilor din Ocident, kări era înkă pșinșă numără, și kări de atăci, s'aș întinsă de șaiș. Kălgării, în epoca aceia, nă era înkă membri ai klerului; lămea îi privia înkă dreptă laici. Vine kă dintre dînșii se făcea preoți, kiară și episcopi; dar abia la finele seculului V-lea s'aș konsiderată kălgării în țenere kă făkîndă parte din țeia țe se nămia kler. S'aș văzătă atăci preoți și episcopi făkîndă-se kălgări, kăci kredea kă făkă șnă noș progres în viața religioasă. Astă-felă și ordinea mona-

stikъ Ізѣ de o datъ în Европа o dezvoltare extremă. Кълѣгъгѣіі întinпѣгіа імаѣінаrea Barbarilorъ маі мѣлтѣ de кѣтѣ клерѣлѣ секлариѣ; нѣмѣрѣлѣ lorъ імпѣнеа, прекѣм ши singлари-
tatea vieпѣі lorъ. Клерѣлѣ секлариѣ, episko-
пѣлѣ, прeotѣлѣ чelѣ simулѣ, era kam trekъпѣ
pentрѣ імаѣінаrea Barbarilorъ, карі era de-
піншї аї vedea, аї trakta рѣѣ, аї jefѣі. Era
маі mare treabѣ a se lega чіneva de o mo-
nastire, de атѣпї oameni сѣнпї адѣнапї інтр'ѣнѣ
lokѣ сѣнтѣ. Monastirile аѣ fostѣ, ін astѣ e-
покѣ barbarѣ, ѣнѣ lokѣ de asilѣ pentрѣ Bise-
rikѣ, прекѣм Biserika era ѣнѣ lokѣ de asilѣ
pentрѣ laічї. Oamenїі піомї аѣ refsъітѣ la
дїнsele, прекѣм ін Orientѣ, refsъіserѣ ін T-e
baida, supрe a skъпа de viaпa Іѣmeaskѣ ши de
korъпѣіѣnea Konstanіpolїі.

Ачестea сѣнтѣ чelѣ доѣѣ fante marї дїн
istoria Bisericeї карї сѣнтѣ ale epocеї barbare:
pe de o parte, dezvoltarea ѣнѣї пїнчїпїѣ алѣ
desпѣрѣпїгїі пѣтеріі spirїтуале ши а пѣтеріі tim-
пѣrale; pe de alta, dezvoltarea sistemeї mo-
nastice ін Ocїdentѣ,

Кѣтре finele epocеї barbare, s'a fѣkѣтѣ
o noѣѣ чerkare de a reїnvia Imperїѣлѣ romanѣ:
ачeasta fѣ чerkarea Іѣї Karolѣ чelѣ Mare. Bi-
serika ши сѣverанѣлѣ чїvilѣ kontraktарѣ дїн
noѣ o alianпѣ strїнсѣ. Asta fѣ o epokѣ de

docilitate mare, mi asemenea mi de mare progres pentru papii. Черкarea nu rezmi nici astăzi dat; Imperiul lui Karol cel Mare căzu; dar foloasele pe cari le trăsese Biserica din alianța sa i remaseră. Pania se văzu otrăvită în canelă kristianității.

La moartea lui Karol cel Mare, caosul reinchene; Biserica rekade într'insulă ca mi societatea civilă, mi din kare reese asemenea întrândă în kadrele feudalității. Asta è a treia stare a ei. Prin desfăcerea imperiului lui Karol cel Mare, se întimplă în ordinea ekleziastikă, mai totă acela-mi lăkră ca mi în ordinea civilă: ori ce unitate despră, totul deveni lokală, parțială, individuală. Se vede închinândă atșnă, în situațiunea klerului, o lăptă kare nu se mai văzuse pînă în epoca aceea: asta è lăpta simțimentelor mi a interesului posesorului de feudă kă simțimentele mi interesul preotului. Kapii Bisericeii sântă puși între aste două situațiuni: șna tinde a avea mai multă valoare de kă de cea altă; spiritualul ekleziastikă nu mai è așa de puștinte nici așa de șuniversală; interesul individuală pușne mai multă lokă, gșstul independenței, obiceiiele vieții feudale slăbeskă legăturile ierarșiei ekleziastice. Atșnă se face în șinsul Bisericeii o черкare șure a întim-

pina efektele acestei reorganizări. Se cerea însă așupra mai multor puncte, printre o sistem de federare, prin adunările și deliberările comune, a organiza Biserica națională. În altă epocă, sub această regim feudal se vede că mai mare cătine de concilii, de convocări, de adunări ekleziastice, provinciale, naționale. Mai virtos în Franța se pare astăzi cerkare de unitate formată mai că ardore. Arhiepiscopul Hincmar, dela Reims, poate fi considerat ca reprezentant al acestei ideie; el a lăcrat că stăruind pentru organizarea Bisericii franceze; a cătat, a întrebând toate mijloacele de corespondință și de unitate care ptea să adăcă în Biserica feudală prin unitate. Se vede Hincmar, mandinând, pe de o parte, independința Bisericii în privința pterii timpurale, pe de alta independința sa în privința papiei; el făcăre, știind că papa va să viă în Franța, și amenință a eskomnika nisce episcopii zise: *Si excommunicatus venerit, excommunicatus abibit.*

Dar cerkarea d'a organiza astăzi felă Biserica feudală n'a rezmită prekm n'a rezmită nici reorganizarea Bisericii imperiale. Nă era mijloc de a restabili vr'o unitate în astăzi Biserikă. Disolușinea mercea din ce în ce kreskândă. Fiăkare episcop, fiăkare pre-

lată, fără-kare abate, se isola din ce în ce mai mult în diocesisă sa în monastirea sa. Desordinea krescea totă prin așeia-și kare. Asta è timpăleă celoră mai mari abeseri ale simonie, ale dispozițiunii kă totăleă arbitrarie a beneficieloră eklesiastice, a celoră mai mari desordini de moravări între preoți.

Așeastă desordine sâpăra foarte multă și pe poporă și pe cea mai bună parte a klerăleă. Astă-felă se vede sântândă de timpări în Biserikă și oare-kare spirită de reformă, trebână de a kăta vre o aștoritate kare să raliaskă toate elementele aștea și să le impăreă regăla. Klădiș, episkopă ală Tărinăleă, Agobard, arxiepiskopă ală Lionăleă, fakă în diocesisă loră kăte-va çerkări de felăleă așta; dar nă era în stare de a îndepăna o astă-felă de lăkrare; nămai o pătere se afla în sînăleă Bisericeă kare să fi pătăleă rezămi kă așta: astă pătere era kărtea Romeă, pană. Astă-felă și ea nă întăziă de a se folosi de așta. Biserika treă, în kărsăleă çelă d'ală XI-lea sekăleă, în a patra ei stare, în starea de Biserikă teokratikă și monastikă. Kreatorăleă așei noșe forme de Biserikă, pe kăte să în măna și omă de a krea, este Gregoriă XII-lea.

Ne amă învăată, domniloră, a și vi pe Gregoriă VII kă și omă kare a voiă să fa-

kъ toate lăkrăile nemămurătoare, ka zăđ adversariđ alđ desvoltării intelektuale, alđ progresului socialđ, ka zăđ omđ kare pretindea să repună lumea într'o stare staționariđ sađ retrogradă. Nimikđ nă è mai puținđ adevăratđ, domnilorđ: Gregoriđ alđ VII-lea era zăđ reformatorđ prin kălea despotismului, prekm Karolđ celđ Mare și Petrus celđ mare. Elđ a fostđ în ordinea ekleziastikă, ceea ce era Karolđ celđ Mare în Franția și Petrus celđ Mare în Răssia în ordinea civilă. A voiđ să reforme Biserika, și prin Biserikă societatea civilă, să introdukă mai multă moralitate într'însa, mai multă dreptate, mai multă regulă; a voiđ s'o fakă prin sântulđ skađnđ și în folosul săđ.

În același timpđ ne kăndđ se cerka a smpune lumea civilă la Biserikă, și Biserika la paup, k'zăđ skopđ de reformă, de progresđ, nă k'zăđ skopđ staționariđ și retrogradđ, o tentativă de a ceea-și nătră, o asemenea mișkare se prodăcea în sînelđ monastirilorđ. Trebzinga ordinii, a disciplinei, a rigidității morale, prelcăia kă infokare. Asta è timpulđ kăndđ introducea Robert de Molême o regulă asupă la Citeaux; timpulđ sântului Norbert și alđ reformei kanonichilorđ; timpulđ reformei din Cluny; în fine, alđ marii reforme a sântului Bernard. O ferbere generală domnesce în

monastirii; kblgbrii cei bbrbni se apbr, pr-rindli-se foarte brtđ ačeasta, zikđ kb li se atakb libertatea, kb trebde a se akomoda čineva kb moravbrile timpbrli, kb é kb neustrindb a se maĩ intoarče la Biserika primitivb mi trakteazb pe tođi reformatorii ačestia drentđ nebni, viztori, tirani. Deskideđi istoria Normandiei, de Orderic Vital, veđi intilni neinčetatđ ačeste plbreri.

Totblđ se prrea dar kb se intorče in folosblđ Bisericei, a snitbrii sale, a psterii sale. Dar pe kbndđ papia kbsta sb prb mba pe gbrvernblđ lsmii, pe kbndđ se reforma monastirile srb pntslđ de vedere moralđ, kbđi-va oameni psternici, de mi izolai, reklama pentrb rađisnea omeneaskb drentslđ de a fi čeva in omđ, drentslđ d'a interveni in ideiele sale. Čea maĩ mare parte dintre dinmii nb ataka opinisnile priimite, kredinģele reliđioase; dekbtđ zičea kb rađisnea avea drentslđ de a se proba, kb nb era destslđ sb fi afirmate de astoritate. Jean Erigène, Roscelin, Abailard, eatb prin če interpreti, a inčepstđ rađisnea individualb a mi reklama mošenirea; eatb cei d'intiis astori ai miškbrii de libertate kare s'a asociatđ kb miškarea de reformb a lsi Hildebrand mi a lsi sant Bernard. Kbndđ kastb čineva karakterblđ do-

minantă ală ačestei mișkări, vede kă nă era
 o skimbare de opinii, o revoltă în kontra
 sistemei de kredințe păblice; era simlă
 drentă de raționare revendikată pentru rați-
 one. „Elevii lăi Abailard i cerea, dăpă kă
 „ne zice elă însă-mi în *Introducere* sa la te-
 „*ologia*, argumete filosofice mi proprie a în-
 „destla rațiunea, răgândă-lă a'i învăda, nă
 „a repeti ceia ce le arăta, ci a'lă înțelepe;
 „kăci nimini n'ară pstea crede fără să fi în-
 „țeleș, mi è ridică a se dăce čineva să
 „predice altora nisce lăkrări ne kară nă le
 „potă pīcepe niči ceī ce le profesează, niči
 „ceī ce le arată... Kare poate fi skonă
 „stădălă filosofiei, daka nă de a kondăce la
 „stădălă lăi Dămnezeș, la kare kată să se
 „repoarte toate? Kă kare skonă permite či-
 „neva kredinčiomiloră čitirea skrieriloră ce
 „traktă despre lăkrări se kălălă, mi a kă-
 „niloră Ćintililoră* daka nă ka să i formeze pe-
 „tră înțeleperea adevăriloră santei skrintăre
 „mi pentru îndemănarea trebăničioasă de a se
 „apăra?... Pentru astă skonă mai virtosă ka-
 „tă să s'ajste čineva kă toate psterile rați-
 „oni, sure a imedika săbtilitățile inemīiloră
 „seī d'a întralta foarte lesne kărgăia kredin-
 „țele noastre, kăndă è vorba de țnele kestăni

* Păgăniloră.

„ama de grele mi komplikate ka chele che fakš
„obiektšlš kredinđei kristiane.“

Însemnătatea astei prime ƣerkbr̄i de libertate, a astei renaşerei a spirtslşi de esaminđ, fş indatş simđitş. Biserika, ƣe se okşpa kş a se reforma pe sine, nş se tşrbşr̄i mai pşđinş; ea deklarş indatş resbelş astorş reformator̄i noş, ale kşroga metode o ameninđa mai mşltş de kştş doktrinele lorş. Aƣi   fantă ƣea mare kare prelđƣesƣe la finele ƣelşi d'alş XI-lea sekşlş mi la înƣenştlş ƣelşi d'alş XII-lea, în momentşlş kşndş Biserika se infđđişeazş în starea teokratikş saş monastikş. Pentrş în tîia oarb, în epoka aƣeia, s'a înƣenşţş o lşptş serioasş între klerş mi liberii kşpetştor̄i. Ƣertele lşi Abailard mi ale lşi Sant-Bernard, konşiliele din Soissons mi din Sens, în kar̄i Abailard fş kondamnatş, nş sşntş altş ƣeva de kştş espresionea astei faute kare a đinşţş şnş astş-felş de mare lokş în istoria ƣivilisađiunii moderne. Asta   prinşipala ƣirkşmstanđş a ştr̄ii Biseriƣei în alş XII-lea sekşlş, în pşntşlş şnde o vomş lşsa astş-zî.

Totş într'aƣela-mi momentş, domnilorş, se prodşƣea o mişkare de liberarea komşnelorş. Singşlarş nekonsekşinđş a moravşrilorş ino-rante mi grosolane! Dak' arş fi zisş ƣineva aƣestorş bşđşes̄i kar̄i işmi kşpşta kş patinđş

libertatea, k̄ se afla oameni karī reklama drept̄sl̄ rađiōniī omenes̄vī, drept̄sl̄ de esamin̄š, oameni pe karī Biserika īi trakta de eretivī, 'i ar̄ fi omorit̄š k̄ petrele saš 'i ar̄ fi ars̄ īndat̄. De mai m̄lte orī Abailard mī amivīi l̄sī se aflar̄ īntr'ast̄ perik̄l̄š. De alt̄ parte kiar̄ ačeia-mī skriitori, karī reklama drept̄sl̄ rađiōniī omenes̄vī, vorbia despre silinđele de liberarea kom̄nelor̄ ka de o desordine v̄ri-čioas̄, de o rest̄rnare a sođiet̄điī. Įntre m̄mkarea filosofik̄ mī m̄mkarea kom̄nal̄, īntre liberarea rađional̄ mī liberarea politik̄, resbel̄sl̄ se p̄rea deklar̄t̄. Aš treb̄it̄ se k̄lī sire a se īm̄p̄ka aste dođ̄ p̄terī, sire a le face s̄ īnđeleḡ kom̄nitatea intereselor̄ lor̄. L'al̄ XII-lea sekl̄, ele n'avea nīmik̄ kom̄n̄š īntre dīnsele. Trakt̄nd̄ īn fi-itoarea noastr̄ ad̄nare despre liberarea kom̄nelor̄, ne vom̄ konvinđe īndat̄ de ačeasta.

LECTIUNEA VII^{ia}.

Obiects alš lekciunii. — Tabloš komparativš alš stării komşnelorš în alš XII-lea mi alš XVIII-lea seklš. — Îndoits kestisne. — 1-iš Despre liberarea komşnelorš. — Starea oramelorš în alš V-lea mi alš X-lea seklš. — Dekadinga mi renasçerea lorš. — Insrekcşisne komşnalš. — Karolš. — Efekte soçiale mi morale ale liberării komşnelorš. — 2-lea despre gşvernşlš interiorš alš komşnelorš. — Adşnşri de nonorš. — Maştratorş. — Înaltş mi ęea de josš bşręesş. — Diversitatea stării komşnelorš în difere oame ale Eşronei.

Domnilorš,

Amš kondşsš pînş la seklşlš alš XII-lea istoria ęelorš d'întiiš doşş mari elemente ale ęivilisaciunii moderne, reşimşlš feşdalš mi Biserika. Akşm avemš a ne okşpa de alš trei-lea din aşeste elemente şndamentale, adikş de komşnele, asemenea pînş l'alš XII-lea seklš, mşşpînindş-ne în otarşlš în kare ne amš opritš pentş ęele alte doşş.

În privinça komşnelorš, ne afşmš într'o sitşaciune neaşemşnatş kş aşeia în kare eramš pentş Biserikş saş pentş reşimşlš feş-

dală. Del'ală V-lea mi pînă l'ală XII-lea se-
 kslă, reșimslă feșdală mi Biserika, kș toate
 kș aș lăată mai tșrziă alte desvoltări, ni s'aș
 arștată mai komplekte mi într'o stare defini-
 tivă; le amă vșzstă nșskîndș-se, mșrîndș-se mi
 ajșngîndș la matsritatea loră. Este de totă
 altă-felă kș komșnele. Abia la finele epocēi
 de kare ne amă okșpată, în ală XI-lea mi ală
 XII-lea seklă, ele aș lăată lokă în istoriă;
 nș kș n'aș avștă mi ele mai 'nainte o istoriă
 kare sș fi meritată a fi stădiată; nș kș nș se
 află, mai din aîntea așestei epocē, șrme de e-
 sistinșa loră; dar pentră kș aș apșrștă nș-
 mai în seklăslă ală XI-lea pe șena șa mare
 a lșmiă, mi ka șnă elementă împortantă ală
 șivilisatișniă moderne. Astă-felă, pentră reșî-
 mslă feșdală mi Biserikă, del'ală V-lea pînă
 l'ală XII-lea seklă, amă vșzstă efektele des-
 voltăndș-se mi provenîndă din kășse; de kște
 ori amă dedășș, prin kălea îndșșeriă mi a kon-
 jektșrei, din pîncipie șnele reșșitate, amă pș-
 tștă sș le verifikămă kiară prin esamînsă
 fanteloră. Pentră komșne așeasș îlesnire
 ne lînsesșe; asîștămă înkă la leagănsăslă loră
 mi nș potă astăzi a vș vorbi fșră nșmai des-
 pre kășse, despre orișini. Țeia șa voiă zîșe
 așșpra efekteloră esîștinșei komșneloră mi a-
 șșpra îmfișinșei loră în kșrșslă șivilisatișniă

europene, o voiș spune oare-kəm prin kalea prezicerii. Nș potș sș invokș mșrtșriele faptelorș kontinștrane mi kșnoskște. Vomș vedea mai tșrziș, del'alș XII-lea sekșlș nınș l'alș XV-lea, pe komșnele lșndș-mi desvoltarea, institșșionea mșrtșndș-mi frșktele mi istoria mșbndș aserșione noastre. Stșrșeskș, domnilorș, asșnr' ačestei diferinșe de sitșașione, șure a vș mșegști eș însș-mi în kontr' a ori țe veși afla nekompłektș mi mșmatșratș în tabłoșlș kare am sș vi'la fakș.

Presșrșiș, domnilorș, kș la 1789, în momentșlș în kare înčenea sșșimintștoarea reșenerare a Franșiei, de arș fi venitș șnș bșrșesș în mizłokșlș nostrș, mi de i arș fi datș țineva sș ținaskș, șčiindș a țini, șnșlș din ačele pamflete țe tșrbșra kș atșta mștere șni-ritele, șure esemșlș, pamfletșlș D. Sieyes: *Çe este a treia stare?* Okii seș arș fi kșzștș ne ačeastș frase, kare este fșndșlș pamfletș-lși. „A treia stare este nășionea franșesș, a-șfarș de nobilime mi de klerș.“ Vș întrebș, domnilorș, țe impresișne arș fi mșdșsș în șni-ritșlș șnși asemenea omș o astș-felș de frase? Kredeși kș o arș înșeleșe? Nș, n'arș înșeleșe ačeste vorbe, *nășionea franșesș*, kșși nș i înșșișeazș niși șna din fantele kșnoskște de dınșlș; mi dak' arș înșeleșe frasea, de

arș vedea într'însa kșratș sșveranitatea atribuitș Ța treia stare neste societatea întreagș, de sigșrș aceasta i s'arș pșrea o propșnere mai nebșnș mi neleșisitș, atștș de mșltș arș fi în kontra-zicere kș ceia ce arș fi vșzștș mi kș totalșlș ideielorș mi simtimentelorș sale.

Akșm, domnilorș, zicșș acesși bșrșesș șimitș a vș șma, kondșcșș'lș în vr'sna din komșnele Franșiei din așea epokș, la Reims, la Bauvais, la Laon, la Noyon; veșș vedea kș o altș mirare îlș va komșinde. Intrș în orașș, nș vede niș țernșri, niș întșriri, niș milișș bșrșesș, în fine niș șnș mizlokș de aușrare; totșlș è deskisș, totșlș è datș întșișlși venitș, întșișlși okșștorș. Bșrșesșlș è neastșmpșratș de sigșranșa acesșei komșne; o afș slabș, rșș anșratș. Pștrșnde în interiorș, șere șci-șș de ceia ce se petreșe, de modșlș kș kare è gșvernatsș, de soartea lokșștorilorș. I se șșșne kș afarș de zidșri este o pștere kare îi takșeazș kșm i plășe, fșrș konsimtimentșlș lorș, kare konvoakș milișia lorș mi o trimite la resbelș, totș fșrș voia lorș. I se vorbesșe de mașștrașș, de mairș, de pșsedinșș mașșstratelorș mi așde zikândș-se kș ei nș șșntș nșmișș de bșrșeși. Afș kș afășerile komșneș nș se deșidș kiarș în komșnș; șnș omș alș reșelși, șnș intendentș nșmai îi administrș

de departe. Şi i se mai zice încă că lo-
katorii n'aş nici ună dreptă d'a se aduna, a
delibera că totu despre ceea ce îi privesce,
şi că campana Bisericeii n'î kiamă la piaţa
publikă. Bisericeii din sekşlă ală XII-lea
ară remănea konfndată. Mai adineaori era
spămîntată, mărmarită de mărimea, de impor-
tanţa pe care naşinea komunală, pe care a
treia stare îi atribuia, şi ea că o afă,
lingă sină că mină ei kiară, într'o stare
de servitdine, de slăbiciune, de nălită că
măltă mai rea de căte lăkrăi mai săpărgătoare
ară fi kănoskă elă. Trece de la ună spek-
takă la altă kontrariă, de la vederea unei
biserice săverane, la vederea unei biserice ne-
păsternice: kăm voiăi ka să înăleagă, să kon-
chilie, să nă i se întoară mîntea?

Domniloră, să ne întărmă şi noi în se-
kşlă ală XII-lea, vomă asista şi noi la ună
îndoită spektakă că totă asemenea. De
căte ori ne vomă şita la afacerile ħenerale,
la stată, la găvernă ħerei, la totală souie-
tăă, nă vomă vedea nici o dată biserice, nă
vomă aazi vorbindă-se de dîmă, ei nă se a-
mestekă în nimikă, n'aş nici o importană.
Şi nă nămai că n'aş nici o importană în stată,
dar şi d'amă voi să afă că kăpetă în-
si-şi ei despre dînsă, kăm vorbesă despre

dinslă, kare le este, în okiî lorș, sitșajisnea în reportșrile ce aș kș gșvernslă Franției în penere, vomș afla limbașisł lorș plinș de o timiditate, de o șmilitate estraordinariș. Domniî lorș antiși, senioriî lorș, kșroga le aș smșlsș frankeșile, îi traktș, celș pșșinș în vorbș, kș o mșndriș kare ne konfșndș; bșrșesii nș se mirș și niș kș se sșșșș de lokș pentrș așeasta.

Sș intrșmș în kiarș komșna, sș vedemș ășia ce se petreșe; șșena se skimbș; șșntemș intr'șnș felș de tșriș, așșratș de bșrșesî armanș: așestî bșrșesî se takșeazș, skotș pe mașistrașiî lorș, jșdekș, pedenseskș, se adșnș șure a delibera așșșra afășerilorș lorș; toșș vinș l'ășeste adșnșri: fakș resbelș pe șeama lorș, în kontra domnilorș lorș; aș o milișiș. Într'șnș kșvintș se gșvernș, șșntș șșverani.

Așesta ę totș așela-și kontrastș kare, în Franșia din sekșisł alș XVIII-lea, fșkșse pe bșrșesł din sekșisł alș XII-lea a se mira atștș de mșltș; dekștș rolșrile nș șșntș nșse la lokșrile lorș. Ași nașisnea bșrșesș este totșlș, komșna nș ę nimikș; akolo, nașisnea bșrșesș nș este nimikș și komșna era totșlș.

Negreșitș, domnilorș, katș ka între sekșisł alș XII-lea și alș XVIII-lea, sș se fi petrekștș mșlte lșkrșri, mșlte evenimente es-

traordinarie, s' se fi înmlinit' m'lte revoluziuni, sure a se ad'ce în esistența unei klasi so'iale o skimbare ama de mare.

K' toat' ast' skimbare, ni' o îndoial' n' poate fi k' o a treia stare din 1789 s' n' fi fost', politik' vorbind', s'mama mi moschenitoarea kom'nelor' din sek'lel' al' XII-lea. A'ceast' na'isne at'at' de m'reau', at'at' de ambi'ioas', kare' mi redik' pretinderile ama de s's's', kare mi proklam' s'veranitatea k' at'ata prel'care, kare pretinde n' n'mai a se re'enera, a se g'verna de sine, 'i a re'enera l'mea, a'ceast' na'isne des'inde nekontestabil', în cea mai mare parte 'el' p'uin', din a'ele kom'ne kari în sek'lel' al' XII-lea se révolta în înt'snerik', de mi k' m'lt' k'ra'it', în unika p'int' de a sk'na, în unele kol'uri ale teritori'lei, de ask'nsa tirani' a unor' domni.

De sig'ur', domnilor', k' esnikarea a'estei metamorfosi, n' o vom' afla în starea kom'nelor' din sek'lel' al' XII-lea; ea s'a komplinit' mi mi are k'asele în evenimentele kari s'a's'chedat' del'al' XII-lea p'int' l'al' XVIII-lea sek'lel'; akolo le vom' întilni înaint'nd'. K' toate a'estea, domnilor', ori'inea st'rii a treia a j'skat' un' mare rol' în istoria sa; k' toate k' n' eram' s'aff'm' akolo tot' sekret'lel' destinatei sale, îns' vom' rek'noas'ce 'el' p's-

dinș perminșlș sșș: ȳeia ȳe a fostș mai în-
ainte se reafș, în ȳeia ȳe a devenitș, mi kiarș
mai mșltș de kștș arș fi pștștș ȳineva sș
presșme dșpș aparinșe. Șnș tabloș, kiarș
nekomnlektș, alș sșșrii komșnelorș din sekș-
lșlș alș XII-lea, krezș kș v'arș konvinșe.

Sșre a kșnoasȳe bine aȳeastș stare, katș
sș konsiderșmș komșnele sșb doșș prinȳipale
pșntșri de vedere. Aȳestea sșntș doșș mari
kestișni de deslegatș: intșia, kare este kiarș
a liberșrii komșnelorș, este kestișnea de a șȳi
ȳe felș s'a operatș revolșșișnea, din ȳe kășse,
ȳe skimbrșri a adșșș ea în sitsșșișnea bșrșe-
șilorș, ȳeia ȳe a fșkștș în ȳenere în soșșietate,
în mizlokșlș ȳelorș alte klasi mi în statș. A
doșa kestișne este relativș la kiarș gșvernșlș
komșnelorș, la starea interioarș a oramelorș
liberate, la reportșrile ȳe avea între dșmni bșrșe-
șii, la prinȳipiele, la formele mi la moravș-
rile karș domina în ȳetșși.

Din aȳeste doșș sorșșișș, pe de o parte
din skimbarea adșșș în sitsșșișnea soșșialș a
bșrșeșilorș, mi, pe de alta, din gșvernșlș lorș
interiorș, din starea lorș komșnalș, a dekșrșș
toatș inflșinșa lorș așșșra ȳivilisșșișnii mo-
derne. Nș este niȳi o fantș prodșșș din a-
ȳeastș inflșinșș kare sș nș fiș reportatș la
șna saș la ȳea altș din aȳeste doșș kășse.

Kândă dar vomă fi pãtrunși de ațeasta, kândă vomă înțelepe bine liberarea komșneloră, ne de o parte, și gvernăleă komșneloră, ne de alta, vomă avea, ka sã zikă așã, țele doră kieie ale istoriei loră.

În fine, voiă mai șpe ne o vorbă despre diversitatea stării komșneloră în Eșropa. Faptele țe voiă șpe ne sãb okii domniei voastre ne se aplikă indiferintă la toate komșnele din sekăleă ală XII-lea, la komșnele Italiei, Spaniei, Angliei și ale Franței. Dar este țeă oare-kare nșmăreă de fante țe konvină la toate; dar diferințele sșntă mari și importante. Le voiă arăta în treakăteă, și le vomă reafla mai țerziă în kãrsăleă țivilizației, și le vomă stădia mai de aproape.

Șire a și face țineva o ideie despre kiară liberarea komșneloră, kată sã și readăkă a minte kare era starea orămeloră de l'ală V-lea și pînă l'ală X-lea sekăleă, de la kăderea Imperiăleă romană pînă în momentăleă în kare a înțenăteă revoluționea komșnală. Açi o renetă, diversitățile sșntă urea mari. Starea orămeloră a variată foarte multă în diferitele țere ale Eșronei; kă toate ațeasta sșntă nisce fante țenerale kari se potă afirma mai pentră toate orășele, și mă voiă opri la

aceasta. Cândă voiș emi d'aci, ceia ce voiș zice mai specială, se va aplika la komșenele Franței, mi mai alesă la komșenele nordăle Franței, din șesă de Ronăle mi Lișerăle: aces-tea le voiș semna mai kș osebite în tablole ce mș voiș înșerka a'le fașe.

Domnilorș, dșuș kșdereă Imperiăle romană, de l'ală V-lea pînă l'ală X-lea sekăle, starea oramelorș n'a fostă o stare nișă de ser-vitșdine, nișă de libertate. Riskă șineva șă kază totă în așeia-mi eroare în pșivinșă în-treșinșării vorbelorș ka mi în a deskrieri ș oamenilorș mi a evenimentelorș pșekșm v'am fșkăte șă observașă în ziva trekăte. Cândă a dșinșă măle o șopietate, pșekșm mi limba ei, vorbele iea șnă sensă komplektă, determi-nată, pșekisă, șnă sensă legală mi ofișală în oare-kare modă. Timșăle a pșășă în sensăle fșk-kșri termină o mășime de ideie karī se deskopere îndată șe'le pșonșuș șineva, mi kare ne avindă toate totă așeia-mi datinș, nș konvină toate totă așelă timșă. Vorbele *ser-vitșdine* mi *libertate* șupre eșemșș, rekiamș as-tă-zī în mintea noastră nișe ideie kș măle mai pșekisē, mai komplete de kăte șantele korespșnștoare ale sekălele ală VIII-lea, ală IX-lea mi ală X-lea. Dak' amă zice kș ora-mele era în sekălele ală VIII-lea într'o stare

de libertate, amă zice prea multă; astăzi dăm zicerii *libertate* un sens care nu reprezintă de loc fantă sekulară ală VIII-lea. Amă kădea totă în ayeia-mă eroare, dak' amă zice kă oramele era în servitădine, fiindă kă ayeastă vorbă are kă totă altă înțelesă de kăță fantele mănichiale dintr'ayelă timpă. O repetă, oramele nu era în stare ničă de servitădine ničă de libertate; akolo sferia čineva toate relele kară însoueskă slăbichănea; era în prada violințeloră mi a demădăriloră kontințe ale țeloră țară; mi kă toate ayeaste, kă toate ayele desordină spăimintătoare, kă toată sbrăčia mi desponălarea loră, oramele păstraseră mi păstra o oare-kare importantă: țele mai multe avea ună kleră mi ună episkopă kară eserčita o pătere mare, kară avea influența asupra poplăciunii, servia de legătără între dănsa mi între vintători, manșinea astăfelă oramălă într'ună felă de independință mi ilă koneria kă pavăza relișiunii. Afară de ayeasta mai remănea în orame restări din instituciunile romane. În ayea epokă. (mi fantele de felălă ayeasta s'ăă adănată kă îngrijire de DD. de Savigny, Hullmann, damichela de Lézardière, etc.) Se vede adesea konvokarea senatălă mi a kăriei; se vorbesče de adănră păblice mi de maștrăci mănichiale. Afacerilă

de ordine civilă, testamentele, daniile, o mîl-
pime de akte ale vieții civile, se konsămă
în keriă de mađistrării seî, prekăm se fűcea
aceasta în muniċipalitatea romană. Într'ade-
văr resturile de aktivitate și de libertate ur-
bană despűrea din ce în ce. Barbaria, de-
sordinea, nefericirea totă d'asna kreskîndă,
grűbeskă desponzarea. Stabilirea domniloră
de țară în kampaniă și preponderința pűs-
kîndă a vieții agrikole deveniă pentru ora-
șe o noșă kășă de dekadină. Kiară epis-
kopii kűndă intrară în kadrăle feđdală, pűnșră
mai pűșină la esistința loră muniċipală. În
fine kűndă trismă de totă feđdalitatea, ora-
șele fűr' a kűdea în servitűdinea koloniloră,
se aflară toate sűb műna șnăi domnă; inkimă
în vr'șnă feđdă, și mai perdură eară kű a-
ceasta ceva din independința ce le mai remű-
nea într'acei timpi kari era mai barbară în
seksliă d'intiă ai invasiunii. Astă-felă în kűtă,
dela sekslele ală V-lea pűnă în momentle
deplinei organizării a feđdalitătii, starea ora-
șeloră merűea din ce în ce mai rűă.

Kűndă o dată feđdalitatea se întemeiă bi-
ne, kűndă fiű-kare omă și lă lokle și se
ameză pe șnă pűmîntă, kűndă dűnă oare-kare
timpiă viața rețűitoare încetă, orașele înce-
pűră a kűpűta oare-kare însemnătate; începű

din noș a se vedea într'însele oare-kare aktivitate. Aktivitatea omșlăi seamănlă, o sçipi, kș fekșnditatea pșmîntșlăi: îndatș che tșrbșrșrile înceteazș, ea ese la lșminș, mi face totșlș a se desvolta mi a înflori. Îndatș che se vede chea mai mikș skinteib de ordine mi de pace, omșlș încere earș a șpera, mi dșp' așeasta a lșkra. Însșmi așeasta se întimplș în orășe: îndatș che repimșlș fekdalș se așezș pșșinș, se formș p'între posesoriș fekdelorș neșesitșș noșe, șnș oare-kare gșștș de progresș, de îmbșnșțșșire șpre îndestlășrea așestora, komerçibș mi indșstria încenșrș a s'arșta earș în orășele dominibșlă lorș; avșșia, popșlășșnea venia earș la lokș, de mi, într'adevșrș, încetș, dar însș venia. P'între împreșșrșrile karī aș pștștș kontribși l'așeasta, este șna, dșpș pșrșrea mea, șrea pșșinș observatș! drentșlș de asilș alș Biseriçelorș. În ainte de a se fi konstitșitș komșnele, înainte ka, prin pșstereș lorș, prin tșrile lorș, șș fi pștștș da șnș asilș popșlășșnilorș desolate din țarș, kșndș înkș sigșșranșă era nșmai în Biserikș, așeasta era de a jșnsș ka șș atragș în orășe o mșșșime de neferiçini mi fșgarī. Ei refșșia ori în Biserikș saș p'împreșșrșlș Biseriçei; mi așestia nș era nșmai nișe oameņi din klășea de josș,

servi, koloni, kari aš kbatatš pšpinb asigz-rare, dar adesea nisce oamenī mari, nisce proskrimī avzū. Kroničele timpelši sēntš pline de asemenea esemle. Vede čineva nisce oamenī, kari era o datš pšterničī mi ei, žrmžripi de žnš večinš mi mai pšternikš, saš kiarš mi de repe, pšršsindš dominiēle lorš, lšndš kš sine totš čeia če pštea lša, dškindš-se a se inkide intr'žnš oramš pšnindš-se sšb protekšisnea žneī biseriče, mi devenindš bšr-ješī. Ačestī refšpiai, krezš kš n'aš fostš fšrš vr'o infšingš asšpna progresšlši orame-lorš; ei aš intrdššš intr'insele avzūiele mi elementele žneī popšladišni, mai mari de kbtš gloata lokšitorilorš lorš. Mi mai alesš čine nš sčie kš kšndš se formeazš in vr'žnš lokš o adžnare nšmeroasš, oamenī se imbšlzeskš, saš pentš kš aflš mai mlštš sigžranš, saš pentš singžršlš efektš alš ačestēi sođiabili-tšpi kare nš'i pšršsesče niči o datš?

Prin konkšrsšlš tštšlorš ačestorš kasše indatš če rešimšlš fešdalš se mai regšlš, o-ramele inčepšrš a mai mīnde pštere.

Kš toate ačestea sigžranša nš venia totš in ačeia-mi propozišne. Viađa reščitoare inčepšse intr'adevšrš; insš viađa reščitoare era pentš invingštorš, pentš promietariī čei noži ai pšmīntšlši, žnš mare mizlokš de a

tră azeasta, se nekъzesche mai mълtѣ de кътѣ къндѣ l'arѣ fi фъкътѣ чинева съ сѣферѣ între o esistингъ de mълtѣ тинпѣ neskimbатъ ми monotonъ, къндѣ i iea чинева чеia че n'a fostѣ resълtatълѣ propriei sale активитъдї, kare n'a адїгатѣ інтр'инсълѣ toate бѣкѣriele sperангѣi. În miшkarea progresivъ kare redikъ ne знѣ omѣ saѣ ne o попълагїsне la o ноуъ fortънъ, este знѣ prinчипиѣ de resistингъ în kontra nedrentъдїi ми a violингѣi кѣ mълtѣ mai енергикѣ de кътѣ în orї kare altъ împreжrare.

Eatъ, domnilorѣ, кѣm sta oramele în кърсълѣ секълѣi алѣ X-lea; ele avea mai mълtѣ avъдїѣ ми mai mълte interese de апъратѣ. Avea totѣ інтр'знѣ тинпѣ mai mълtѣ nevoiъ de кътѣ orї къндѣ d'a le апъра, къчї ачeste interese, ачeastъ пѣtere ми ачeastъ avъдїѣ devenia pentрѣ seniorѣ знѣ obiekтѣ de invidiѣ. Perikълълѣ ми рълѣ kresчea кѣ mizloачele de a resista la ele. Afarъ de ачestea, репимълѣ feodalъ da тѣtelorѣ чelora karї asista la дїнсълѣ esemулълѣ kontинѣѣ алѣ resistингѣi; elѣ не инфъдїиша de lokѣ spirитълѣi ideia знѣi гъvernѣ organisatѣ, imnosantѣ, kapabilѣ de a regъla toate, de a съпъsне toate нъmai миn singъра sa intervenire. Din kontra, elѣ инфъдїиша nekонтенитълѣ spektakълѣ алѣ voингѣi individuale refъsъндѣ de a se съпъsне. Astѣ-felѣ era sta-

o îndoială nu poate fi decât în secolii VIII-lea, IX-lea și X-lea se făcuseră multe încercări de resistință, multe avînte spre liberare, cari nu reușiră, și a căroră memorie a rămasă fără glorie și fără succes. De sigură, însă, aceste încercări aș înfrîngăte asupra evenimentelor posterioare; ele aș reînsoflegită, aș între pînăte spiritulă libertății și aș preparată insurrekțiunea cea mare din secolulă XI-lea.

Zică insurrekțiune, domniloră, dar într'adinsă. Liberarea komșniloră în secolulă ală XI-lea a fostă frăktulă unei adevărate insurrekțiuni, și adevărată rebelă, rebelă deklarată de populațiunea orășeloră în kontra senioriloră loră. Întia faptă care se vede totă d'asna în niche asemenea istorie, este reskălarea bătășiloră cari se armează că totă ce le pîcă în mîni; este alungarea oămeniloră seniorulă cari venia să'i jefșiaskă; este o întreprindere în kontra kastelulă; totă d'asna karakterele rebelulă. Daka insurrekțiunea nu reușesce, ce face pe dată învingătorulă? Ordonă strikarea tărielosă făkte de bătășii, nu numai p'împrejurulă orășulă, dar și p'împrejurulă fî-căriia case. Se vede că în momentulă konfederățiunii, dăpă ce și promiseseră a lăkra împreună, dăpă ce jăraseră că totă komșna, întiulă aktă ală fî-căriia

bătăresc era de a se pune a kasă la dînsă în stare de resistință. Nisce komune ale cărora nume astăzi sîntă mai nekunoscut, sînt asemenea komune cea mică de Vézelay în Nivernais, sîntinea în kontra seniorăși loră o lăptă foarte îndelungată și foarte energică. Viktoria remase asăpra episcopăși de la Vézelay; kare pe dată ordonă derîmarea fortifikărilor kaselor bătaresilor; s'ă păstră numele mai mălora ale cărora fortifikări fără astă-felă nemizločită derîmate.

Să intrăm în interiorăși kiară ală lokășilor stărușilor nostri ka să stădăm felăși konstrăkășionii și ală viedei kare ni se deskonere; totăși ă fărășă pentră resbelă, totăși are karakterăși resbelăși.

Eată ce felă era konstrăkășionea șnei kase de bătași în sekăși ală XII-lea dăptă kășă pătea čineva să kănoaskă astă-zi: trei planăși ordinare, o singură kameră în făr-kare plană. Kamera planăși de josă era și sală: familia mănka akolo. Întăși plană era prea înaltă, ka șă mizlokă de asigărăntă; ačeastă este împrășarea cea mai de însemnată a konstrăkășionii. În ačestă plană, o inkășere în kare bătașă, domnăși kasei, lokăși kă femeia sa. Kasa mai totă d'ășna avea kășă șă țără în

fiŭ-kare ŋgiŝ, mai adesea pŭtratŝ: inkŭ o simptomŭ de resbelŝ, ŋŝ mizlokŝ de apŭrare. L'alŝ doilea planŝ, o inkŭpere a kŭriia întrebŭindare nŝ è sigŭrŭ, dar kare servia poate pentrŭ kopii mi restelŝ familiei. Pe d'asŭra, adesea, kŭte o teraŭŭ, destinatŭ fŭrŭ îndoialŭ spre a servi de observatoriŝ. Toatŭ konstrŭkŭiŭnea kasei înfŭŭimeazŭ resbelŝlŝ. Aŭesta este karakterŝlŝ înderatŝ, adevŭratŝlŝ nŝme alŝ miŭkŭrii kare a prodŭsŝ liberarea komŭnelorŝ.

Kŭndŝ resbelŝlŝ a pŭintŝ ŋŝ oare-kare timpŝ, ori kari arŝ fi pŭsterile resbeliŭe, elŝ adŭce mai totŝ d'asŭna paŭea. Traktatele pŭŭii ale komŭnelorŝ kŝ adversarii lorŝ, sŝntŝ ŭartele. ŭartele komŭnale, domnilorŝ, sŝntŝ nisŭe traktate kŭrate de paŭe între bŭrŭesi kŝ seniorii lorŝ.

Insŭreŭkŭiŭnea fŝ ŭeneralŭ. Kŭndŝ zikŝ *ŭeneralŭ*, nŝ voiŝ sŭ zikŝ k'a fostŝ înderŭere mi ŝnire între toŭi bŭrŭesii ŝnŝi oraŝŝ; de lokŝ. Starea komŭnelorŝ era în toate pŭrŭile mai totŝ aŭeia-ŭi; mai toate era în prada totŝ aŭelia-ŭi perikŝlŝ, lovite totŝ de aŭelia-ŭi rŭŝ. Dŝpŭ ȕe aŝ kŭpŭtatŝ mai toate totŝ aŭelea-ŭi mizloaŭe de apŭrare mi de resistinŭŭ, le întrebŭindarŭ mai totŝ în aŭeia-ŭi e-

покъ. Se poate ca mi esemplul s'ar fi servit la ceva, ca s'ar fi așezat a znei saș doș komune s'ar fi fost kontarios. Partele par' a fi f'kate tot' d'ap' auela-mi model: A l'oi Noyon, s'are esempl, a servit de model partelor l'oi Beauvais, a l'oi Saint-Quentin. K' toate ačeste m'ar' indoesk' k' esempl s'ar fi l'krat' at'at' k'at' se pres'pne în komon'. Komonik'ile era grele, rare, s'ar se demerte mi trek'toare; este prea de krez't' k' ins'rek'p'nea f'ar mai m'alt' res'ltat' tot' ačeleia-mi st'ri mi al' znei mimk'ri spontanee, ģen'erale; adik' k' se f'k'ase în toate p'p'ile, k'at' n'ar f'ar, o rep'et', o mimk'are znanim' mi f'k'at' prin în'p'ere; tot' l' era partik'lar', lokal'; f'it-k'are komon' se resk'la pent' d'insa în kontra senior' l'oi ei; tot' l' se petre'cea în lokalit'p'.

Rest'p'nt'ele l'nte f'ar mar'. N'ar n'ar mai k' s'ar se era alternative; dar k'iar' mi d'ap'ar ce se p'ar k' se f'k'ase p'ar, d'ap'ar ce a-m'ind'ar p'p'ile ģ'raser' pe part', o k'ika o okolia în tot' fel' l'. Re'p' a'ar ģ'kat' z'ar mare rol' în alternativele ačestei l'nte. Voi' vorbi mai k' de am'p'nt' l' k'nd'ar voi' trakta des'pre ins'ar-mi re'p'ar. S'ar l'ar dat' prea m'alt' mi poate prea în ģ'ra mare, alte ori s'ar kontestat', mi poate s'ar mik'porat' prea m'alt' în-

fîşingă sa în mişkarea liberării komşnale. Mă mărşineskă întră a zice astă-zî kă ea a intervenită adesea la aşeasta, kişmată kăndă de komşne, kăndă de reşî; kă a jşkată prea desă rolări kontrarie; kă a lşkrată kăndă dşpă şnă prinşimăş, şi kăndă dşpă altă; kă şi a skimbată desă intenşionile, kşşetele, pşrtarea; dar kă, kă toate aşeasta, a lşkrată mşltă, şi a avşţ efekte mai mşltă bşne de kăţă rele.

Kă toate restşrnşţşrele aşeasta, kă toată kontinşa kălkare a şarteloră, liberarea komşneloră în sekşlşlă ală XII-lea fş konsşmată. Eşropa, şi mai vîrtosă Franşia, kare în intervală de şnă sekşlă, avş nşmai insşrekşşişnă, se împlş de şarte, mai mşltă saş mai pşşinăş favorabile; komşnele se bşkşra de ele kă mai mşltă saş mai pşşinăş sekşritate; dar în fine se bşkşra de ele. Fanta pşedomnia, şi drentşlă era rekşnoskşţă.

Şă ne înşerkşmăş akşm, domniloră, a rekşnoaşe nemizloşitele resşltate ale aşetei mară fante, şi şe skimşări adăse ea în ştarea bşşşesiloră în mizlokşlă soşietşşii.

La înşepşţă ea nş skimşăş nimikăş din reladişnile bşşşesiloră kă şşvernălăş şeneralăş ală şereş, kă şeia şe nşmimăş astă-zî stată;

ei nă interveniră mai multă de câtă înainte: totălă remase lokală, înkisă în limitele feudale.

O împrejărare însă să mai modifice această încredințare: o legătură închipită atârnată a se stabili între bătășii și reșe. Ţne-oră bătășii invoca ajătorălă reșelă în kontra seniorălă loră săă garanția reșelă kăndă șarta era promisă săă jărată. Alte-oră eară seniorii invoca jădekata reșelă între dănnii și bătășii. La țererea țneia săă țelei alte țărnișă printr'ă măldime de diferite kăsse, reșii intervenia în țearta loră; de akolo rezăltă o relațiune destălă de deasă, kăte o dată destălă de strănsă, între bătășii kă reșele. Prin această relațiune bătășia s'ă apropiată de țentălă statălă, și a închipită a se introdăce în găvernălă țenerală.

Kă toate kă totă remase lokală, se făkă însă, prin liberare, o klase țenerală și noșă. Niță o koalitiune nă esistase între bătășii; ei n'avea, ka klasi, niță o esistință țeblikă și komășă. Dar țara era plină de oamenișă prinși totă în ațeiași stare, avăndă totă ațele interese, totă ațele moravări, între kară era țește țătință să nă se naskă o oare-kare legătură, o oare-kare țnitate kare kăta să naskă bătășia. Formarea țnei mară klasi soții-

ale, a bërçesiei, era rezultatul nechesariş al liberării lokale a bërçesilorş.

Nş kreazş çineva kş aचेastş klase fş-sese atşnçī çeia çe este astş-zī. Nş nşmaī kş starea ei a lşatş o mare pefaçere, dar şi elementele lorş era altş-felş l'alş XII-lea sekşlş: ea se komponşea nşmaī de tşrgari, de negşđtorī fşkindş şnş komerçiş mikş, şi de miçī proprietari de kase saş de pşmintşri kari şmi lşaserş lokşinşele în oramş. Dşpş trei sekşli, bërçesia maī komponşea şi avokadi, medici, literadi în totş felşlş, şi pe tođi maşistradii locali. Bërçesia se formase sşçesivş, şi de nişce elemente pşea diferite: în çenere nş s'a çinşţş seama, în istoria lorş, niçī de sşçesişne niçī de diversitate. De kşte ori s'a vorbitş de bërçesiş, pare kş s'a înşelesş, în toate epocşele, a fi komponşş de totş aचेle elemente. Pşesşpnşere absşrdş. Poate kş s'arş kşdea şş kaşte çineva sekretşlş destinateī sale în diversitatea komponşerii sale la diferitele epocş ale istoriei. Pe kşţş timşş n'a avşţş niçī maşistradi, niçī literadi, pe kşţş timşş n'a fostş çeia çe a devenitş în sekşlşlş alş XVI-lea, n'a avşţş în statş niçī totş aचेşş karakterş, niçī totş aचेa importantş. Katş ka çine-va şş vazş nşskindş-se sşçesivş în sīnşlş şşş profesişni noşe, alte sitşadişni morale, o noşş

stare intelektuală, spre a încheie restorntă-rele fortănei mi ale psterii sale. În sekşlă XII-lea, ea se kşmpănea, o renetă, pşmaî de nisce miçî tşrgari karî se retrădea în orame dşpă ce mi fşchea kşmpşrgşrile mi vînzşrile, mi de nisce proprietari de kase saş de miçî dominie, karî îşî şrinta akolo residinşa. Eatş klasea bşrgşesş şrgşeanş în întiiele sale elemente.

Alş treilea mare rezultatş alş liberşrii komşnelorş, este lşnta klasilorş, lşntă de kare è plinş istoria modernă. Şrgşna modernă s'a pşskşţş din lşnta diferitelorş klasi ale soşietşşii. Într'alte pşrgşii, domnilorş, kşm am fşkşţş a se pşresimşii, aşeastş lşntă a prodşsş nisce rezultate pşea diferite. În Asia, spre esemşlş, o klase a trişmfatş pe deşlinş, mi reşimşlş kaste-lorş a şrgmatş dşpă reşimşlş klasilorş, mi soşietatea a kşzşţş în nemişkare. Nimikş asemenea, mşlşşmitş lşî Dşmnezeş, nş s'a întîmplatş în Şrgşna. Niçî o klase n'a pşţşţş învinşe niçî şşşşne pe cele alte; lşnta în lokş de a deveni şşşş şrinşiniş de nemişkare, a fostş o kaşşş de progresş; reportşrile d'între diferitele klasi, neşesitatea în kare s'aş aflatş de a se kombatş mi a se şşşşne şna alteia; varietatea intereselorş lorş, a patimelorş lorş, neşesitatea de a se învinşe, fşrgş ka şş poatş

reșini, de akolo a emițē poate celē mai enerjikē mi celē mai fekendē prinçipiē alē desvoltării çivilizaçionii eșroneane. Klasile s'aș lēptatē kē strēșindē; s'aș çrițē între ele; o mare diferinçē de situaçione, de interese, de moravni, a prodēsē între dînsele o mare ostilitate moralē; mi kē toate açestea ele s'aș apropiatē progresivē șna de alta, s'aș asemnātē șna kē alta, s'aș întinsē; fiț-kare çarē din Eșrona a vșzēțē nșskindē-se mi desvoltēndē-se în sînșlē ei oare-kare șpiritē çeneralē, o oare-kare komșnitate de interese, de șimțimentē, karī aș invinsē diversitatea mi rebelșlē. În Françia, șire eșemnlē, în sekșlii XVII-lea mi XVIII-lea desçriçirea șocialē mi moralē a klasilorē era inkē prea mare; niçī o îndoialē însē kē de atēnçi fșisșnea era prea înaintatē, kē de atēnçi era o adevçratē naçione françeșē kare nș era eșklșșivē kștare klase, dar kare le komșindea pe toate, mi toate însșflegite de șnș oare-kare șimțimentē komșnē, avîndē o eșistinçē șocialē komșnē, foarte întimçērite de naçionalitate.

Așț-felē din sînșlē varietçii, alē neamiçiei, alē rebelșșiei, a emițē în Eșrona modernē șnitata naçionalē devenițē așț-zī așna de streșçitoare, mi kare tinde a se desvolta mi a se

limpezi din zi în zi k̄s o fal̄t̄ m̄i maī mare
înk̄t̄.

Ast̄-fel̄ș s̄nt̄ș, domnilor̄ș, efektele chele
marī din afar̄t̄, efektele chele de fald̄t̄, chele
soșiale, ale revol̄ușionii de kare ne ok̄p̄tm̄ș.
Șt̄ k̄șt̄tm̄ș karī aș fost̄ș efektele morale, che
skimb̄rī s'aș f̄k̄șt̄ș în inimele kiar̄ș ale b̄r-
șesilor̄ș, cheia che devenir̄t̄, cheia che k̄șta șt̄
devīt̄ moral̄ș în starea lor̄ș chea noșt̄.

Este o fant̄t̄ ne kare è k̄ș nenștin̄ș a n̄ș o
observa çineva k̄șnd̄ș șt̄diș report̄șrile b̄r-
șesiei, n̄ș n̄șmaī în sek̄șl̄șl̄ș al̄ș XII-lea, çi m̄i
în chei d̄șnt̄ d̄im̄i, k̄ș șt̄at̄șl̄ș în çenere, k̄ș
ḡșvern̄șl̄ș șt̄at̄șl̄ș m̄i interesele çenerale ale
çerei; voiș șt̄ vorbesk̄ș de temerea chea mare a
șpirit̄șl̄ș b̄rșesilor̄ș, de șmilirea, de m̄lta mo-
destiș a pretinderilor̄ș lor̄ș k̄șt̄ș pent̄ș ḡșver-
n̄șl̄ș çerei lor̄ș, de înlesnirea k̄ș kare ei se
m̄șl̄șșmesk̄ș. Nimik̄ș n̄ș poate face a se desko-
neri într'înșii așel̄ș șpirit̄ș adev̄rat̄ș politik̄ș
kare așpir̄t̄ a înr̄ișri, a reforma, a ḡșverna;
nimik̄ș n̄ș v̄desche k̄ștezarea ideielor̄ș, m̄șri-
mea ambișionii: ar̄ș zice çineva k̄ș s̄nt̄ș
nișche liberașii onestī m̄i înc̄elennī.

N̄ș s̄nt̄ș, domnilor̄ș, de k̄șt̄ș doșt̄ șorșinșii
de șnde șt̄ poat̄ș dek̄șșșe, în sfera politik̄ș, m̄ș-
rimea ambișionii m̄i ț̄ria ideiei. Kat̄ș s'aīb̄ș
çineva orī simțiment̄șl̄ș șnei marī importanșe,

unei mari psteri eservitate asigura destinul
celor alii, mi intr'unul intinsul orizont; sa
k trebe sa poarte in sine un simtiment e-
nerjik de o denlin independint individua-
le, inkredintarea propriei sale libertati, kon-
suinta unii destinul strein de ori-kare alt
voind, afar de a omul insu. De una sa
de cea alta din aceste douz konditii se pare
a fi legat spiritul kteztor, mprimea ambi-
tioni, necesitatea de a lakra intr'o mare sfer
mi de a kpta mari rezultate.

Nici una nici alta din aceste douz kon-
ditii nu s'a vzut in situatiunea berhesi-
lor din mezul ev. Ei nu avea, km alii
vzut, vr'o importan de ktul nmai pen-
tr dnmii; nu eservita, afar din oraul mi
asigura statul in penere, nici o infind mare.
Nici k ptea avea un mare simtiment de
independint individual. In demert invinse-
ser, in demert kptaser o hart. Berhe-
sul dintr'un oraul, komparndu-se k dom-
nitorul kare lokia ling dinsel, mi kare
feseze invins, simtia marea sa inferioritate;
nu knoscea acel mndru simtiment kare
insflegia pe proprietarul ferdul; imi avea
partea de libertate nu de la dinsel nmai,
ci din asociarea k alii, ajstorul gre mi ne-
sigur. Din aceasta proveni acel karakter

de rezervă, de timiditate de spirit, de modestie sficioasă, de similitudine în limbaj, și chiar în mizocultură unei părți ferme, care este atât de profundă întipărită în viața, nu numai a bătăliilor din secolul XII-lea, ba și în alți acheri mai departe urmări ai lor. Ei nu au găsit întreprinderile mari; când soarta îi aruncă într'însele, sunt neastimptărași și nu știu ce să facă; responsabilitatea îi țerește; se simtă afară din sfera lor, aspiră a reîntra într'însele. Se pot învoi că puțin. Cu modul acesta, în cursul istoriei Europei, a Franței mai că seamă, vede cineva bătălia stimată, considerată, căutăți și respectată și chiar, însă prea rar de temeră; ea a produsă prea rară asupra adversarilor ei întipărirea unei mari și mădure părți, și unei părți adevărată politice. Nu are cineva de ce să se mire de această slăbiciune a bătăliei moderne; principala ei cauză este în originea ei și chiar, în împrejurările libertății ei pe care le amă și sărb și okii domniei voastre. Înțelegerea ambiției, independență de condițiile sociale, întinderea și țara ideii politice, necesitatea de a interveni în afacerile țerei, deplina conștiință în fine a mărimii omului ca om, și a părții care é în mână lui, dacă é capabilă a o exercita, acestea

suntă, domniloră, în Европа, simtimente, dispozițiuni moderne, emite din civilizațiunea modernă, frăctă ală a celei glorioase mi paterneche generalitătii kare o karakterisă, mi kare è neste pătindă d'a nă asigăra păblikă-lăi, în găvernarea perei, o inflăindă, o greștate, kare totă d'ăna a lănsită mi a kătată să lănseaskă bėrșesiloră strebșniū nostri.

Săre kompensare, eī obșinșră mi desfășărără, în lănta intereseloră lokale țe avșră a sșșșine sșb a cestă ingăstă orizontă, șnă gradă de enerșie, de devotamentă, de perseverinșă, de răbdare, kare niči o dată nă s'a pătătă întreče. Greștatea întreprinderii era astăfelă, în kăttă ară fi trebșită o desvotare de kărașie fără esemulă. Îmi face țiineva astăzi o ideie prea greșită de viașă bėrșesiloră din sekșlii ai XII-lea mi XIII-lea. Așă țiită într'șnălă dīn romanele lăi Walter Scott *Quentin Durward*, kșm deskrie ne bėrșesălă din Liéje; elă a fărăctă dīntr'insălă șnă adevărată bėrșesă de komediă, grasă, moale, fără esperinșă, fără kătezare, neavīndă altă okșpare de kăttă de a trăi în komoditate. Bėrșesii din a celă timnă, domniloră, avea totă d'ăna o za ne pentă, lăniči în mănă; viașă loră era totă ama de vijelioasă, totă ama de resbelatoare, totă ama de dără ka a domniloră ne

karī ū kombŕtea eī. Din ačeste nekontenite perikŕle, lŕptŕndŕ-se ū kontra greŕtŕŕilorŕ vi-ejei praktiče, eī lŕarŕ ačelŕ karakterŕ bŕbŕteskŕ, ačea enerŕiŕ kaniŕ, kare s'a mai per-dŕtŕ ū molatika aktivitate a timnilorŕ modernī.

Domnilorŕ, niči ŕnŕlŕ din ačele efekte soŕiale saŕ morale ale liberŕrii komŕnelorŕ nŕ mi lŕase ū alŕ XII-lea sekŕlŕ, toatŕ desvol-tarea ; ū sekŕlii ŕrmŕtorī aŕ apŕŕtŕ kŕratŕ mi s'aŕ pŕtŕtŕ deosebi. Kŕ toate ačes-tea   invederatŕ kŕ ŕerminŕlŕ era depŕsŕ ū starea oriŕinariŕ a komŕnelorŕ, ū modŕlŕ li-berŕrii lorŕ mi lokŕlŕ kare'lŕ lŕarŕ atŕnŕi bŕŕŕesii ū soŕietate. Am fostŕ dar ū drentŕ de a le face sŕ se presimŕ de astŕzi. Se pŕtrŕndemŕ akŕm ū interiorŕlŕ kiarŕ alŕ ko-mŕnei din sekŕlŕlŕ alŕ XII-lea, sŕ vedemŕ   felŕ era gŕvernatŕ ea,   pŕinčipiē mi   faute domina ū reportŕrile d'ūtre bŕŕŕesī.

Vŕ adŕčepī a minte, domnilorŕ, kŕ vor-bindŕ desŕre reŕimŕlŕ mŕničipalŕ lŕsatŕ de Imperiŕlŕ romanŕ lŕmiī moderne, am avŕtŕ o-noare a vŕ sŕŕne kŕ lŕmea romanŕ fŕsese o mare koalitiŕne de mŕničipalitiŕŕi, o datŕ sŕverane ka mi Roma. Fiŕ-kare din ačeste orame avea la ūnčepŕtŕ totŕ ačea esistinŕ ka Roma ; fiŕ-kare fŕsese o mikŕ repŕblikŕ in-dependintŕ, fŕkŕndŕ nače, resbelŕ, gŕvernŕ-

dă-se dăruț voia loră. Kă kătu se inkorpora în lămea romană, drentările karî konstîteskă săveranitatea, drentăle de pace mi de resbelă, drentăle leqislaqionii, drentăle taksei, etc, emiră din fî-kare oramă mi se konqentrată în Roma. Nă remase de kătu o mənîqinalitate săverană, Roma, împărqindă asăpra țnăi mare nămăre de mənîqinalităqii karî nă mai avea de kătu o esistinqă qivilă. Reqimăle mənîqinală îmi skimbă karakterăle; mi în lokă de a fi țnă qăvernă politikă, țnă reqimă de săveranitate, deveni țnă modă de administrare. Aqeastă ă marea revolqionă kare s'ă konsămată săb Imperiăle romană. Reqimăle mənîqinală, devenită țnă modă de administrare, fă redăse la qăvernarea afaceriloră lokale mi la interesele qivile ale oramăle. Într'aqeasă stare lăse kădereă Imperiăle romană oramele mi institqionile loră. În mizlokăle kaosăle barbariei, toate ideiele se inkărqă, prekă se konfăndăre toate fantele mi toate atribqionile săveranităqii mi ale administrării. Nă mai fă vorbă de niqă țna din aqeste distinqionii. Afacerile făre lăsate în kărsăle neqesităqii. Făre săveranii săă administratorii în fî-kare lokă, dăru kăm era nevoiqii. Kăndă se insărektionăre oramele, supă a mai lăa nădqină asigăraqă, ele lăare săvera-

nitatea. III a această ne spre a se sãpãne la vr'o teoriã politikã, niã din vr'ãniã simtimentã alã demnitããii lorã, çi spre a avea mizloaãe de a se opãne domnilorã în kontra kãgora se însãrekãiona, îmi apropriarã dreptãlã de a redika miliãii, de a se taksa spre a face resbelã, de a nãmi kãpii mi maãistrããii lorã, într'ãniã kvãintã de a se gãverna singãre. Gãvernarea în interiorãlã orãmelorã, era kondiããnea apãrãrii, mizlokãlã asigãranãei. Sãveranitatea re- întrã astã-felã în rejimãlã mãniããialã din kare emise prin konkãstetele Romei. Komãnele re- devenirã sãverane. Aãesta è karakterãlã poli- tikã alã liberãrii lorã.

Prin aãesta ne se înjeleãe kã sãverani- tatea lorã fã kompletã. Totã mai remãnea nisãe çrme dintr'o sãveranitate esteriãrã: kãndã domnãlã îmi pãstra dreptãlã de a tri- mite ãniã maãistrãã în orãniã, kare lãa de a- sesorã pe maãistrããii mãniããiali; kãndã earã avea dreptãlã de a strãããe oare-kãri venitãri; airea, ãniã tribãã i fã asigãratã. Kãte o datã sãveranitatea esteriãrã a komãnei treãea în mãniãe reãelã.

Komãnele kiarã, intrate mi dãnsele în ka- drele feãdalitããii, avãrã vasali, devenirã sã- zeranã, mi, kã aãestã titãlã, ele posedarã par- tea de sãveranitate. Se fãkã o konfãsiãne în-

tre drepșurile kari le avea din pozișionea lorș feodalș, mi ațelea pe kari le konkșiseserș prin insșrekșione; mi, kș ațestș îndoitș titșlș, sșveranitatea remase a lorș.

Eatș, pe kștș arș pștea țineva sș jș-dece din nisçe monșmente foarte nekomplekte, kșm era, țelș pșșinș în ței d'intșiș timși, gșvernarea în interiorșlș țnei komșne. Totalitatea lokșitorilorș forma adșnarea komșnei; toșii ațeia kari jșgraserș komșna (mi ori-kare lokșia în zidșrile ei era obligatș a o jșra) era konvokașii prin sșnetșlș kampanei în adșnanșș țeneralș. Akolo se nșmia mașistrașii. Nșmțrșlș mi forma mașistrașilorș era prea variabile. Mașistrașii o datș nșmișii, adșnanșșa se resimia; mi mașistrașii gșverna mai singșri, destșlș de arbitrarș, țrș v' o altș responsabilitate de kștș a aleșerilorș noșe, saș a reskșlșrilorș ponslare mi kare era modșlș țelș mare alș responsabilitșșii timșlși.

Vedeșii kș organizarea interioarș a komșnelorș se redșțea la doșș elemente foarte simple, adșnanșșa țeneralș a lokșitorilorș, mi țnș gșvernș investitș kș o țștere mai arbitraritș, sșb responsabilitatea insșrekșionii mi a reskoalelorș.

Fș neste țștinșș, mai alesș din kassa sșșrii moravșrilorș, de a se stabili țnș gș-

a mî rekъпъта пѣтереа. Astѣ-felѣ a fostѣ a-
 чеастѣ ситѣаѣиѣне, нѣ нѣмаѣ ѣн Franѣia, dar
 мѣ ѣн Европа кѣарѣ, пѣнѣ ѣн секѣлѣлѣ алѣ XVI-lea.
 Ачеаста ѣ poate пѣнѣипала каѣсѣ кare a o-
 пѣитѣ пѣ комѣнеle de a лѣа, ѣн маѣ мѣлте o-
 game ale Европѣѣ, мѣ маѣ спѣcialѣ ѣн Fran-
 ѣia, тоатѣ impoѣtanѣa politikѣ kare arѣ fi пѣ-
 тѣтѣ сѣ айѣ. Доѣлѣ спѣrite se kombѣtea ne-
 ѣнѣetatѣ: ѣн попѣлаѣиѣnile inferioare, ѣнѣ spѣ-
 ritѣ demokratѣkѣ orbѣ, desfrѣnatѣ, ferosѣ; мѣ ѣн
 попѣлаѣиѣnea sѣperioarѣ, ѣнѣ spѣrite de sѣialѣ,
 de transakѣиѣne, o esѣesivѣ ѣnlesnire de a se
 ѣnvoi, saѣ kѣ reѣele, saѣ kѣ domnѣѣ ѣeѣ vekѣ,
 ѣн fine de a restabili ѣн interiorѣlѣ komѣ-
 neѣ oare-kare 'ordine мѣ пache. Nѣѣѣ ѣнѣлѣ nѣѣѣ
 ѣelѣ altѣ din аѣeste spѣrite нѣ пѣtea сѣ faktѣ
 пѣ комѣnele a лѣа ѣнѣ lokѣ mare ѣн statѣ.

Toate аѣeste efekte нѣ esѣkniserѣ ѣн секѣ-
 лѣлѣ алѣ XII-lea; ѣнсѣ пѣtea ѣineva сѣ le pre-
 simѣѣ ѣн karakterѣlѣ kѣarѣ алѣ ѣnsѣrekѣиѣnѣѣ,
 ѣн felѣlѣ kѣ kare ea ѣнѣenѣse мѣ ѣн starea
 diferitelorѣ elemente ale попѣлаѣиѣnѣѣ komѣnale.

Astѣ-felѣ sѣntѣ, domnilorѣ, daka нѣ мѣ
 ѣнѣelѣ, пѣнѣипалеle karaktere, resѣltatele ѣe-
 nerale мѣ ale liberѣгѣѣѣ komѣnelorѣ, мѣ ale
 гѣsvernѣlѣѣ interiorѣ. Am avѣtѣ onoarea a vѣ
 prevesti kѣ аѣeste fante n'aѣ fostѣ ama de ѣ-

niforme; așa de universală prețăm le am exprășă. Săntă mari diversități în istoria komuneloră Europei. Săre esemplă, în Italia și în miază zi a Franței, reșimăleșă municipală romană domină, populașănea nă era tokmăi așa de împărită, așa de neegală ka la nordă. Astă-felă și organizarea komunaleșă fă măltă mai bșneșă, săă din kăssa tradișăniloră romane, săă din kăssa mai bșnei stări a populașăniă. La nordă, reșimăleșă municipală ă kare preva-lează în esistenșă komunaleșă. Akolo, totăleșă pare a fi sșbordinată lăntei în kontra domniloră. Komunele dela mează zi se arată kă măltă mai okăpate de organizarea loră interioară, de îmbșnășășăiri și de progrese. Se simte kă o sș devășă nășe repăblice independinte, Soartea komuneloră dela nordă, în Franșă mai kă seamă, se anșășă mai asășă și mai ne-komplektă, destinată la nășe mai pășăină frămoase desvoltări. Dak' amă ștrebate komunele Alemaniei, Spaniei, Angliei, amă întilni destăle alte diferinșe. Nă potă sș intră în așeste amășante; vomă observa înșă kăte-va înaintăndă în istoria șivilizașăniă. În orișănea loră, domniloră, măi toate lăkrășile săntă konșndate totă într'o fisionomiă; nămăi prin-ti'o asemenea desvoltare sșșesivă se pronășășă

varietatea. Деш' ачеia încепе о dezvoltare
ноуă kare împline societățile spre аcea уни-
tate înaltă mi liberă, skopă gloriosă a silin-
deloră mi ală doringeloră omenirii.

LECTIUNEA VIII^a.

Obiectul al lecției. — Repede privire asupra Istoriei generale a civilizației europene. — Caracterul și distincții fundamentale. Epoca în care acestă caracter s'încetează a se ivi. — Starea Europei în al XII-lea și XVI-lea secole. — Caracterul crăciadelor. — Căusele lor morale și sociale. — Aceste căuse nu mai există la finele secolului al XIII-lea. — Efectele crăciadelor pentru civilizație.

Domnilor,

Nu v'am înfrumusețat încă întregul plan al cursului meu. Am încheiat arătându-vă obiectul, apoi am mers înainte, fără a considera în toate întreprimele sa civilizația europeană, fără a vă arăta tot de o dată punctul plezurii, drumul și scopul, încheietura, mijlocul și finele. Faceți-ne dar ca toate acestea să vă apară la o epocă, unde așteptați de impresii, așteptați și știți generalul a lumii ce strebatem, devine necesar. Timpii ce am să stădiți în' ați se eschimbă oare-cum prin sine, să și prin rezultate mai apropiate și mai

lămărite. Acelea în karî avemş s̄ intrămş akşm n'arş pstea fi îndelese, niçî kiarş a a-
 đîđa vr'şnş interesş viş, daka nş le vomş a-
 lega de konsekşinjele lorş chele mai indirekte
 mi mai depărtate. Se întîmplă, într'şnş ase-
 menea stădiş întinsş, şnş momentş în kare
 çineva nş poate merçe înainte, neavîndş în o-
 kîi sei de kăţş nekşnoskăţş mi kiarş întş-
 nerikş; vrea çineva s̄ sçîb nş nşmai de şnde
 vine mi şnde se află, dar înkă mi şnde merçe.
 Eată cheia che sçîmş astăzi. Epoka de kare
 ne aprotămş nş este de neîndelesş, însemnă-
 tatea sa nş este apleziată nşmai dşpă repor-
 tşrile che o leagă kş timpii modernî. Adevă-
 ratşlş s̄ş îndelesş a fostş kşnoskăţş prea
 tşrziş.

Noi akşm posedămş măi toate elementele
 esenşiale ale çivilizaşîunii eşropeane. Zikş
 măi toate, kăçî înkă nş v'am vorbitş despre
 reşiş. Krisea deçisivă a deskoneririi açestei
 reşiş a fostş abia în sekşlşlş alş XII-lea mi
 kiarş în alş XIII-lea. Nşmai atşnçî s'a kon-
 stitşitş institşuşînea kş adevăratş, mi a mi
 încerpăţş a'mî lşa lokşlş în soşietatea moder-
 nă. Eată pentrş che n'am avăţş kşraşîşlş a
 o trakta mai din ainte; ea mi va fi obiekşlş
 lekşuşîunii şrmătoare. Afarş de açeasta, o re-
 petş kă đinemş la mănbă toate elementele chele

principale ale civilizației europene: aji vzbzst nskndse în okii domniei voastre aristokracia feodală, Biserika mi komnele; aji mai întrevzbzst asemenea instituziunile ce se kbea a koresponde k aceste fante; mi n nsmi instituziunile, ba ink mi principiele, mi kiar ideiele, ce fantele trebzia ale nasce în spirite. Anproposito de feodalitate, aji asistat ling leagbnl familiei moderne, mi ling vatra vieei domestice, krez dar akem k aji injeles foarte bine, în toat energia lsi, simtimental independentei individuale, mi ce lok a trebit s okne în civilizația noastră. K imprejzarea Bisericeii, aji vzbzst aparind societatea religioas, raporturile sale k societatea civilă, principial teokratik, desprgirea psterii spirituale de pterea timpurală, întiele lovire ale persektrii, întiele strigri ale libertăii konsviniei. Komnele nskinde v'as lbat a întrevedea o asociare, întemeiat pe znele principie k total neasemnată k feodalitatea saș k Biserika, diversitatea klasilor sociale, lantele lor, cele mai d'ntiș mi mai profunde karaktere ale moravrilor oșmeneschi moderne, temerea spirituale ling energia sftetlă; spiritul demagogik alătre k spiritul legal. K'zn ksvint,

toate elementele karī aș kontribuită la forma-
rea soșietății eșroneane, totă țe a fostă ea,
totă de kare s'a vorbită, ka sș zicemă ama,
v'aș așintată priririle.

Sș trecemă akșm, domniloră, kș toate a-
cestea, în mizloklă Eșronei moderne, nș zikă
niči kiară ală Eșronei de astăzi, dșm minș-
nata metamorfose la kare amă fostă martăi,
či în sekșlile ală XVII-lea mi XVIII-lea.
Vș întrebă, pștea-veđi oare rekșnoasče soșie-
tatea ne kare o vșzșgmă în sekșlă ală
XII-lea? Țe mare diferinș! Am stșșită, a-
șșpra așestei diferinșe în pririnșa komșneloră:
m'am silită mai măltă a vș fače sș simđiđi
kștă de pșđină a treia stare din sekșlă ală
XVIII-lea se aseamănă kș ačeia din sekșlă
ală XII-lea. Fačeđi ačeia-șī țe kare așșpra
feșdalităđi mi așșpra Biseričei; vș veđi mira
de ačeia-șī metamorfose. Nș mai era niči
șnă felă de asemănare între nobleșea kșđiđi
lăi Lșdovikă ală XV-lea mi aristokrađia feș-
dală; între Biserika kardinalăđi de Bernis
mi a abatăđi Suger, de kștă între a treia
stare din ală XVIII-lea sekșlă, mi bșđșesia
din ală XII-lea. Între așeste doșă epocē, kș
toate kș soșietatea se afla în posesișnea tștș-
loră elementeloră sale, s'a transformată înșă
kș totăđă.

Ami voi sѣ deskǝrkѣ lѣmǝritѣ karakte-
rǝlѣ џeneralѣ mi esenџialѣ, din aџeastѣ trans-
formare.

De Galѣ V-lea niņѣ Galѣ XII-lea sekǝlѣ,
soџietatea konrindea totѣ џeia џe am aflatѣ in-
tr'insa mi am deskrisѣ, reџi, o aristokraџiѣ laikѣ,
џnѣ klerѣ bǝrǝesѣ, koloni, pǝterile reliџioase
џivile, intr'џnѣ kǝvintѣ џermini de totѣ џeia џe
poate face o naџiŝne mi џnѣ gǝvernѣ; mi kǝ
toate aџestea, niĉi gǝvernѣ, niĉi naџiŝne. џnѣ
popoǝ kǝratѣ zisѣ, џnѣ adevǝratѣ gǝvernѣ,
in inџeleslѣ nostrѣ de astǝzi, aџeste vorbe,
n'aѣ niĉi o asemǝnare kǝ aџelea din epoka
despre kare ne okǝpǝmѣ. Amѣ intilnitѣ o mǝl-
ǝime de pǝteri partikǝlare, de fante speciale,
de instituciuni lokale; dar nimikѣ џeneralѣ, ni-
mimѣ pǝblikѣ, nimikѣ politikѣ kǝratѣ zisѣ, niĉi
o adevǝratѣ naџionalitate.

Din kontra, sѣ pririmѣ Evropa in sekǝ-
lǝlѣ alѣ XVII-lea mi XVIII-lea; aĉi vedemѣ
pretǝtindenĉi proǝskindǝ-se pe sĉena lǝmiĉi doǝb
marĉi figǝre, gǝvernǝlѣ mi popoǝlǝ. Akĉiŝ-
nea џnei pǝteri џenerale asǝra ğereĉi intreĉi;
inŝinĉa ğereĉi asǝra pǝteriĉi џe o gǝvernѣ;
asta e soџietatea, asta e istoria: reportǝrile aџe-
storǝ doǝb pǝteri marĉi, alianĉa saѣ lǝpta loǝb,
eatѣ џe aflѣ istoria, џeia џe sǝŝne. Nobleĉea,
klerǝlǝ, bǝrǝesii, toate aџeste klasĉi, toate aџeste

forje partikulare, se aratǎ nǎmaĩ în alǎ doi-lea rîndǎ, maĩ ka nisce ȣmbre sterse de a-चेste doȣz kornǎri marĩ, ; попогълѣ шї гъвер-нѣлѣ сѣѣ.

Kiarǎ akolo este, domnilorǎ, daka nǎ mǎ închelǎ, trǎsǎra esențialǎ kare aleje Европа modernǎ din Европа primitivǎ; eatǎ metamorfosea întîmplatǎ în alǎ XIII-lea și alǎ XVI-lea seklǎ.

Аша dar, în alǎ XIII-lea și XVI-lea seklǎ, adikǎ în epoka ȣnde intrǎmǎ, katǎ sǎ i kȣȣtmǎ sekretǎlǎ; ачеста è karakterǎlǎ distinktivǎ alǎ ачелї эпоче, kare a fȣkȣtǎ Европа primitivǎ pe чеа modernǎ; de ачї è importantǎ sa шї interessǎlǎ sǎѣ istorikǎ. Daka nǎ o konsidera чїнева sǎb ачестǎ пѣntǎ de vedere, daka nǎ kȣȣta în ea maĩ virtosǎ чеia че a ешитǎ dинtr'insa, атȣнчї, nǎ nǎmaĩ kȣ nǎ o arǎ înȣелеje, ba înkȣ s'arǎ osteni шї i s'arǎ ȣrї îndatǎ kȣ dĩnsa. Vȣzȣtǎ în sine în kredĩnȣ, шї lȣsȣndǎ la o parte resȣltatele sale, este ȣnǎ timpǎ fȣrȣ karakterǎ, ȣnǎ timpǎ ȣnde konfȣsїsїnea merȣe kreskĩndǎ fȣr' a se zȣrї kȣssele, timpǎ de mĩnkare fȣrȣ direkȣїsїe, de ачїtare fȣrȣ resȣltatǎ: репїѣ, nobleȣe, klerǎ, бȣрȣесї, toate elementele ordinїї soȣiale, парǎ a se întoarȣe în ачела-шї черkǎ, totǎ aseme-nea nekanabile de progresǎ ka шї de renȣsǎș.

Se fakë diferite în черкăгї, nimikë në ese la kale: se черкă a stabili gëvernele, a fënda libertăđile пëбличе; se черкă kiarë kë reformele religiøase: nimikë në resheshche, nimikë në ese la vr'ëñë капăтë. Daka vre o datë ñenilë ñmanë s'a пëгăтë ñnkinatë la o destinatë апитатë mi kë toate ачестea stationarië, la o lëkrare fëгë reshëis mi kë toate ачестea steарпë; apoi de la sekëlëlë alë XIII-lea pînë l'alë XV-lea este astë-felë fisionomia kondiđiñii mi a istoriei sale.

Nëmaï o skriere kënoskë ñn kare ачeastë fisionomië së fië reprodăсë kë veritate: ачeasta è *Istoria dsuilorë de Bsrgonia* de D. Barante. Mi niçï në vorbeskë de veritatea che strelăchesche ñn niçëгa moravërilorë, ñn аmëñnta recitare a evenimentelorë, çï nëmaï de ачelë аdevăгë ñeneralë, kare face din ачea karte ñntreagë o imăđine fidelë, o oglindë sincerë a tăтëlorë epochelorë, deskoperindë-ï ñn ачela-mi timpë miñkarea mi monotonia.

Ачeastë epochë, konsideratë, din kontra, ñn reportălë săë kë ачeia che a ñmat'o ka transiđiñnea Eгroneï primitive ñn Eгropa modernë, se lëmineazë mi se ñnsăfledeshche, poate çineva afla ñntr'ïnsa o ñmpresnië, o direkđiñne, ññë progresë, ñnitatea mi interesălë săë reside

în lăkrarea închetă mi askensă kare s'a împli-
nită într'însa.

Istoria civilizațiunii eșroneane se poate
prin țrmare, domniloră, resșma în trei mari pe-
rioadă:

1-iă. O periodă pe kare o voiă nămi a
originiiloră, a formării; timpă în kare diferitele e-
lemente ale societății noastre se desfakă de
kaosă, iea konsistare, mi se arată sșb formele
loră native kă prințimiele ce le însșflegeskă;
ačestă timpă se prelătșesce măi uinț l'ală
XII-lea sekălă. 2-lea A doăa periodă este șnă
timpă de ăerkare, de tentativă mi de nișăire;
diferitele elemente ale ordinii șojiale se apro-
niș șnele de altele, se kombișă, mi kiară se
nișăeskă, ka sș zičemă așă, făr' a pștea nas-
ce însă ăeva ġenerală, regălată mi đșrabilă:
astă stare, adevărlă vorbindă nă se termină
de kătlă în ală XVI-lea sekălă. 3-lea în
fine, perioda desvoltării kărată zisă, în kare
șojietatea șmană iea în Eșrona o formă defi-
nitivă; șrmează o direkțisne determinată, mer-
ġe kă pasă reșede mi dimișășă kătre șnă
șkonă kărată mi lămărită; ačeasta è kare a
înăenșă în sekălă ală XVI-lea mi kare mi
șrmează akăm kărsălă.

Astă-felă mi se pșrea đar, domniloră, șpek-
takălă civilizațiunii eșroneane în împreșă

sa; mi totă asemenea vi'lă voiă mi reproducere. Astă-zî într'mă în a doxa periodă. Avemă a kăta într'insa krisile cele marî, kăsele determinătoare ale transformării soşiale kare a fostă rezultatălor.

Ţelă d'intăiă mi mai mare evenimentă ce ni se înfăşimează, kare deskide, ka să zicemă așă epoka desăre kare vorbimă, sântă krăciadele. Ele înčenă kătre finele sekărlăi ală XI-lea mi se împlineskă în ală XII-lea mi XIII-lea. Mare evenimentă, de sigără, kăci, de kăndă s'a konsămată, n'a închetată inkă d'a okăpa ne istoriciă filosofî; totă, kiară mai'nainte de a mi da sokoteală, așă presimăită kă se afla într'insă o înfăşă din cele ce skimă kondiţionea popoareloră, mi kă trebă neapărată să stădie çineva ka să poată înşelece kărsăleă ġenerală ală fanteloră.

Primăleă karakteră ală krăciadeloră, este şiversalitatea loră; Eşropa întreagă a konkură açi; ele așă fostă çelă d'intăiă evenimentă eşropeană. Înainte krăciadeloră, nă s'a vărătă niçi o dată Eşropa mişkăndă-se de şudă açela-mi simăimentă, lăkăndă în açeia-mi kăşă; nă se afla Eşropă. Krăciadele așă desvelită Eşropa kristiană. Franşesii forma făndăleă a çelei d'intăiă armate a krăciadeloră, însă se afla mi ġermani, Italiani, Spanioli mi Angli. Şr-

maii a doua mi a treia kr̄chiad̄: toate popoarele kristiane s̄nt̄ prinse într'însa. Nimik̄ asemenea n̄ se mai v̄z̄se.

N̄ e n̄maî asta: d̄np̄ k̄m kr̄chiadele s̄nt̄ un̄ eveniment̄ european̄, asemenea mi în fī-kare p̄arb̄ ele s̄nt̄ un̄ eveniment̄ național̄. În fī-kare p̄arb̄, toate klasile societ̄ții se îns̄fledesk̄ de o achiia-mi impresiune, se s̄p̄n̄ l'achiia-mi ideib̄, se p̄rb̄sesk̄ l'achiia-mi avint̄. Reși, seniori, p̄eod̄i, b̄r̄pesi popor̄ de p̄arb̄, tot̄i aș pentr̄ kr̄chiade achiia-mi interes̄, achiia-mi parte. Ūnitatea moral̄ a națiunilor̄ prel̄cesce: fant̄ ama de noșt̄ ka mi un̄nitatea european̄.

K̄nd̄ n̄s̄c̄ asemenea evenimente se întilnesk̄ în j̄nepea popoarelor̄, în achi timpi în kar̄i oameni l̄kreaz̄ din a lor̄ voin̄d̄, liberi, f̄rb̄ prek̄p̄etare, f̄rb̄ skop̄ mi kombinare politik̄, at̄n̄ci se rek̄noas̄c̄ achi achiia ce istoria n̄mes̄c̄ evenimente eroice, etate eroik̄ a națiunilor̄. Kr̄chiadele într'adev̄rb̄, s̄nt̄ eveniment̄l̄ eroik̄ al̄ Europei moderne, mișkare individual̄ mi tot̄ d'o dat̄ p̄general̄, național̄ mi k̄ toate achestea nedirișiat̄.

Ast̄-fel̄ fī într'adev̄rb̄ karakter̄l̄ lor̄ primitiv̄, toate dok̄mentele o s̄n̄n̄, toate fantele o dovedesk̄. Kar̄i s̄nt̄ cele d'întiș̄

kruciade ce se pînă în mîncare? Bande populare pleacă săb konducerea lui Petru Erimitel, fîră preparative, fîră călăsi, fîră canii, zrmate mai multă dekătă konduse de căpîi-va cavalerii neînsemnăiă trekă prin Germania, prin imperiul grekă, și mergă să se respîndească să mai bine să neară că toții în Mikasia.

Klasea superioară, nobleza feudală, se klatină și ele pentru kruzade. Săb komanda lui Godefredă Bouillon, seniorii și toți oameții loră pleacă plini de ardare. Dăpă ce aș strebătătă Mikasia, începă canii kruzadiloră a se osteni și a li se mîia kruzadilă; nă se mai îngrijeskă de a și zma drămlă; ară voi să se okăpe de sine-le, să faktă konkăiste, să se stabilească akolo. Poporulă armiei se redikă; va să meargă spre Ierusalimă; skonălă loră este liberarea Ierusalimăi; însă ei n'ăă venită ka să kăstăie mîncinate pentru Raimond de Tăssa, săă pentru Boémond, săă pentru altă. Impălsănea popolară, națională, europeană, întrece toate intenșionile individuale; canii n'ăă niči o înșirire asăpra gloateloră spre a le săne la propriile loră interese. Săveranii, kari remăseseră că totălă streini la întăia kruzadă, sântă în cea dăpă zrmă și ei tîrăi în mîncare ka și popoarele. Kruzadele cele mari

din alǎ XII-lea seculǎ sǎntǎ komandate kiarǎ de reǎi.

Trekǎ îndatǎ la finele seculǎlǎi alǎ XIII-lea. Se vorbesche inkǎ în Europa de krǎciade, ba inkǎ se mi predikǎ kǎ ardoare. Papii îndeamnǎ pe sǎverani mi pe popoare; se ǎinǎ mai mǎlte konçilie spre a rekomanda sǎntǎlǎ pǎmîntǎ, dar nimini nǎ se mai dǎche, nimini nǎ va sǎ mai sçitǎ de ayeasta. A trektǎ în spiritalǎ ebreuanǎ, în soçietatea europeanǎ, ǎnǎ che kare a pǎsǎ terminǎ krǎciadelorǎ. Se mai vǎdǎ inkǎ oare-karǎ espediçionǎ partikulare; se mai vǎdǎ kǎpǎi-va seniori, kǎte-va bande plekǎndǎ spre Ierǎsalimǎ; însǎ mişkareea ǎeneralǎ este îndeveratǎ opritǎ. Kǎ toate ayeastea, se pare kǎ niçi neçesitatea niçi façilitatea d'a o zǎma n'aǎ despǎrǎtǎ. Mǎsǎlmanii triçmiǎ din che în che mai mǎltǎ în Asia. Regatǎlǎ kristianǎ fǎndatǎ în Ierǎsalimǎ kade în mǎnile lorǎ. Katǎ sǎ'lǎ konkǎsistǎmǎ earǎ; mizloaçeale de rezmitǎ sǎntǎ mai mǎlte akçm de kǎtǎ kiarǎ în momentslǎ kǎndǎ aǎ inçenpǎtǎ krǎciadele. ǎnǎ mare nǎmǎrǎ de kristiani sǎntǎ inkǎ stabilii mi usterniçi în Mikasia, Siria mi Palestina. Mizloaçeale de kǎlçtoritǎ mi de akçionne sǎntǎ mai bine kǎnoskǎte. Kǎ toate ayeastea nimikǎ nǎ poate re-insǎflegi krǎciadele. Este lǎmǎritǎ kǎ chele

dozъ marī psterī ale soŋietъdii, sēveranii de o parte mi popoarele de alta, nъ mai voeskъ aчeasta.

S'a mai zisъ de mълte ori kъ aчeasta provine din lasitъdine, Европа è ostenitъ mi nъ vrea sъ mai nъvъleaskъ în Asia. Domnilorъ, katъ sъ ne înpeleпemъ asъnra astei vorbe *lasitъdine*, kare se întrebъinpeazъ adesea în asemenea împrejъturi; è de spaimъ neesaktъ. Nъ poate fi niči de kъm adevъratъ ka пeneraцiunile omenesчи sъ fiъ stъtste de чеia че n'aъ fъkstъ, stъtste de ostenelele пъringilorъ lorъ. Lasitъdinea este personalъ, mi nъ se transmite ka o moшenire. Oamenii din alъ XIII-lea sekъlъ nъ era de lokъ stъtъdii de kъчiadele din alъ XII-lea sekъlъ; o altъ kassъ lъkra asъnra lorъ. O mare skimbare se opereze în ideie, în simtimente, în sitъaцiunile soцiale. Oamenii nъ mai avea aчelea-mi trebъinpe, aчelea-mi dorinpe. Nъ mai kredea, nъ mai voia aчelea-mi lъkrъi. Aша dar prin nisчe asemenea metamorfosi politiche mi morale, iar nъ prin lasitъdine mi ostenealъ, se esplikъ diferita пъrtarea пeneraцiunilorъ sъчesive. Pretinsa lasitъdine че li se atribiъ este o metaforъ fъr' adevъrъ.

Dozъ kasse marī, domnilorъ, зна moralъ,

mi alta socială, arănkaseră ne Европа în krăciade.

Kassa morală, o sçiuți, era impulsivnea simtimenteloră mi a kredințeloră religioase. De la finele sekărlăi ală VII-lea kristianismălē se lăpta în kontra maometanismălē; ilă învinsese în Европа, dăpă че аă fostă perikălosă amenințată; a prinvenită a'lē mărșini în Spania. Kiară akolo, lăkra kă stărgință întră a'lē resnințe. Înfășimeară krăciadele ka o întimulare simplă, neprerăzătă, neazită, năskătă din povestirile peleriniloră la întoarcerea loră de la Ierăsalimă, mi din prezicerile lăi Petră Erimitălē. Nă è nimikă din toate astea. Krăciadele, domniloră, аă fostă șrmarea, zenitălē lăptei чеi mară în kare se prinsese de patră sekăli kristianismălē kă maometanismălē. Teatrălē ачestei lăpte făsesese pîn' аçi în Европа, de șnde apoi fă transmătată în Asia. Dak' amă năne oare-kare preță ne ачeste komparări, ne ачestă paralelismă, în kară află чineva plăchere a fache șă între, kă voiă fără voiă, fantele istoriche, v'amă nătea arăta kristianismălē dăndă kă esaktitate în Asia ачeia-mă karieră, mi șșferindă ачeia-mă destinată ka mi maometanismălē în Европа. Maometanismălē s'a stabilită în Spania, akolo a konkistă mi a făndată șnă regată mi prinçinate.

kare achi le aducea a minte antika libertate a barbariei, achi earu le deskidea perspektivele sursi intinsu viitoru.

Astfelu furtu, durtu kum krezu, cele doze kasse determinatoare ale krucadeloru in sekululu alu XII-lea. La finele vechi d'alu XIII-lea sekulu, nici una din aceste doze kasse nu mai exista. Omulu mi societatea era ama de skimbate, inkutu nici impulsionea morala nici trebuinta sociala kare asvirliseru Europa aspru Asiei nu se mai simtia. Nu suti daka mslu din domnia voastru au cititu ne istoricii originali ai krucadeloru, mi daka v'a venit u v'ro datu in minte a kompara kronikarii kontinuerani ai voloru d'intiulu kruciade ku achi de la finele sekuliloru alu XII-lea mi XIII-lea: spre exemplu Albert d'Aix, Robert le Moine mi Raymond d'Agiles, kari asista la intia kruciada, ku Guillaume de Tyr mi Jacques de Vitry. Kundu anoniu vineva aceste doze klasi de skriitori, este ku nenstintu de a nu fi intipritu de distanta kare iu desparte. Chiu d'intiulu suntu kronikarii insffleptu de o imaginatiune viltu, mi kari deskriu ku pasiune evenimentele krucadeloru. Insu nisce spirite foarte mrtuinite, futu nici o ideiu, afaru sfera in kare au tritu, streini de ori ce vtiintu, plini de prejudekulu, nekapabili d'ajudeka des-

pre ceea ce se petrece înprejșrșlș lorș, mi despre evenimentele ce le povesteskș. Din kontra, deskideșđ istoria krșciadelorș de Guillaume de Tyr; krezș kb vș veșđ mira aflșndș mđi șnș istorikș din timiđ modernđ, șnș spiritș desvoltatș, řntinsș, liberș, o rarș intelișinđș politikș despre evenimente, despre vistlele de řmpreșniș, o řșdekats despre kașse mi efekte. Jacques de Vitry řnfđđimeazș esemplșlș șnșđ altș řeniș de desvoltare; elș ò șnș řnvđđatș kare nș ęeręeteazș nșmđ ceea ce se repoartș la krșciade, dar řnkș se mđ okșpș mi de starea moravșrilorș, de řeografș, etnografș, istoriș naturalș, kare observș mi deskrie ľmea. Kș șnș kșvřntș, řntre kronikariđ prime lorș krșciade, mi istoriđđi ęelorș din șrmș, este o mare diferinđș, șnș intervalș nemđřřinđș, mi kare desvelesęe řn starea spiritelorș o adevřratș revolđđișne.

Aęeastș revolđđișne preľęesęe mđ vřtosș řn modșlș kș kare vorbeskș řniđ mi alđđi de maometani. Pentř ęei d'řntiđș kronikari, mi, řrin șrmare, pentř ęei d'řntiđș krșciadi, kari șntș espreșișnea kronikarilorș, maometaniđ șntș nșmđ șnș obiektș de șrș; este ľmșritș kb tođđi ęei ęe vorbeskș de dđnđđi nș'i kșnoskș de lokș, nș'i řșdekș, mi ř kōsiderș nșmđ șșb nșntșlș de vedere alș osti-

liturgiilor religioase care există între dînmiî; nu se deskonere urma nici unei relaționii sociale, îi detestă mi îi combată, nimică mai multă. Guillaume de Tir, Jacques de Vitry, Bernard tesaurarăle, vorbeskă de măsșlmani kă totăle altă-felă: simte čineva kă, kombătîndă'i kiară, nu'i mai privesče ka pe nisče feare, kă aă intrată nînb la oare-kare pătă în ideiele loră, kă aă trăită kă dînmiî, kă s'aă stabiliă relaționi între dînmiî, mi kiară ună felă de simpatie. Guillaume de Tyr lărdă prea multă pe Noureddin, mi Bernard pe Saladin. Ba inkă aă ajănsă ŋneori a oșne moravările mi părtarea măsșlmaniloră la părtarea kristianiloră; se servă kă măsșlmaniî sure a face satira kristianiloră, prekăm Tačită penela moravările Đermaniloră în kontrastă kă moravările Romei. Vedăji če skimbare imensă a kătată se se fakă între amîndoăre epocăle, fiindă-kă afluji în čea din ŋmă, așșură inemichiloră kiară ai kristianiloră, așșur' ačelora în kontra kăroră era îndreptate kăčhiadele, o libertate, o nepărtinire de spiriță karî ară fi konrinsă pe čei d'intiă kăčhiăji de mirare mi de mănă.

Ači e, domniloră, întiăle mi prinčinală efektă ală kăčhiadeloră, ună pasă mare kătre liberarea spirițalei, ună progresă mare kătre nisče ideic mai întinse, mai libere. Înčepă-

dă-se krăciadele în nămele mi s'ăb înflăința kredințelor religioase, aș lătat de la ideiele religioase, ka s'ă nă zikă partea loră legitimă de înflăinț, çi posesiunea esklsivă mi despotikă a spiritalăi omeneskă. Achestă resslatată, foarte neprevăzută fără îndoială, s'a năsktă din mai multe kăsse. Çea d'întîiș è, învederată, noștatea, întinderea, varietatea spektaklăi kare s'a oferită în okii krăciăniloră. Li s'a întîmplată çeia çe se întîmplă kăltoriloră. Este o ideie vekie ka s'ă zikă kă spiritală kăltoriloră se liberează, kă învățlă de a observa diferite popoare, moravuri, mai multe opinii, întinde ideiele, kărtă jădekata de prejădekătile antice. Açeia-mi fapă s'a îmulinită între popoarele kăltore kară s'aș nămită krăciăni; spiritală loră è deskisă mi învățată nămai prin multa vedere a diferite lăkruri, prin kă noșcherea mi a altoră moravuri pe ling' ale loră. S'aș aflată kătre achestea în relațiune kă doză çivilizațiunii nă nămai diferite, dar mi mai înaintate: societatea greakă de o parte, societatea măslmană de alta. Nă è niçi o îndoială kă societatea greakă, de mi çivilizațiunea sa fă desvînată, strikată, mărindă, n'a făkăș asămna krăciăniloră efektăł znei societății mai înaintate, mai poleite, mai lăminate de kărtă a loră.

Societatea mǎsselmanǎ fǎ pentru ei unǎ spektaklǎ de aचेia-ші natǎrǎ. E kǎriosǎ lǎkrǎ de a vedea чineva în kroniche impresiunea че prodǎserǎ krǎчиаиї asǎpra mǎsselmanilorǎ: а-честia îi privirǎ la întia vedere ka pe nische barbari, ka pe nische oameni чеi mai grosolani, чеi mai ferоші, чеi mai stǎnizi din kǎрї аǎ vǎ-zstǎ în viađa lorǎ. Krǎчиаиї, din parte-le, fǎrǎ întipǎriиї de avǎдiele, eleganđa mi moravurile mǎsselmanilorǎ. Dǎп' astǎ impresiune d'întiіǎ ъmarǎ îndatǎ dese relaиїni între а-мiндоѡѡ попоarele. Ачeste relaиїni se întinserǎ, mi devenirǎ kǎ mǎltǎ mai însemnǎtoare de kǎtǎ аǎ krede-o чineva în komǎнǎ. Nǎ nǎmai kǎ kristianiі din Orientǎ avea reportǎri obiчiнsite kǎ mǎsselmaniі, dar Orientǎlǎ mi Ocidentǎlǎ se kǎnoskerǎ, se visitarǎ, se mestekarǎ. Nǎ   de mǎltǎ de kǎndǎ unǎ învǎдatǎ din чеi че onoarǎ Franча in okiі Eѡропеi. D. Abel Remusat, а datǎ pe fацǎ relaиїnile imperatorilorǎ mongoli kǎ репїi kristiani. Nische ambasadori mongoli fǎrǎ trimisi la репїi franчи, între alцї, la santǎlǎ Lǎ-dovikǎ, sǎre аi face sǎ intre în alianцǎ mi а reinchene krǎчиаdele în interesǎlǎ komǎнǎ alǎ Mongolilorǎ mi alǎ kristianilorǎ în kontra Tǎr-чilorǎ. Шi nǎ nǎmai kǎ s'аǎ stabilitǎ astǎ-felǎ relaиїni diplomatice, ofиiale, între sǎve-

rană, dar punea de nisce relațiunii de popoare dese și variate. Citeză testărlă D. Abel Remusat.*

„Măști religiomi Italiani, Francesi, Fla-
 „manzi, fără înștrăcinați kă misiuni diploma-
 „tice pe lîngă marele kană. Nisce Mongoli
 „din cei mai însemnați veniră la Roma, la
 „Barcelona, la Valenția, la Lion, la Parisă,
 „la Londra, la Nortampton; și zăă Francis-
 „kană din Regatălă Neapolii fă arxiepiskopă
 „de Pekingă. Șchescorărlă săă fă zăă profe-
 „soră de teologiă din fakultatea de la Parisă.
 „Dar kăte alte personaje mai pășșină kănos-
 „kăte fără tîrite în șrma avelora, săă ka sklavi,
 „săă atrami de momeala pănei, săă kălășșii
 „de kăriositate în nisce pînștră nekănoskăte
 „pîn' atșnă! Întîmplarea a păstrată nșmele
 „șnora. Celă d'întiăș trimisă kare veni la re-
 „șele Șngariei din partea Tatariloră fă zăă
 „Anglă alșngată din țara sa pentră oare-kari
 „krime, și kare, dșpă ce a retășită în toată
 „Asia, intrase în cele din șrmă într'zăă ser-
 „vișă la Mongoli. Șăă kordeliară Flamandă
 „întîlni în fșndărlă Tatariei o femeie de la Metz,
 „nșmită *Paquette*, kare fșsesse rășnită în Șnga-

* Memorie asupra relațiilor politice ale prinșșiniloră kristiani kă imperatoriă mongoli.

Ală doilea memoriă, II. 154—157.

„ria, zñš ašrarš Parisianš alš kšrsia frate
 „era stabilitš la Parisš, pe pšntea cea mare,
 „mi zñš jšne dšp' imprejšrslš Ršenšlsi, kare
 „se aflase la Izarea Belgradšlsi. Akolo vžzš
 „asemenea mi Ršmi, Ÿngšri mi Flamanzš. Ÿñš
 „kšntšrejšš nšmitš Robert, dšpš ce a strebš-
 „tštš Asia orientalbš, se întoarše sš moarš în
 „katedrala de Chartres. Ÿñš Tatarš era pro-
 „visionatorš de kasce în armatele lšri Filipš
 „chelš Fršmosš. Jean de Plancarpin aflš lšngš
 „Gayouk zñš pšntilomš Ršsš pe kare ilš nš-
 „mesce Temer, kare servia ka interpretš ; mai
 „mšlji negždjštori din Breslaš, din Polonia,
 „din Ašstria, ilš însođirš în kšlštoria sa în
 „Tataria. Alđii se întoaršerš kš dšnsšlš prin
 „Ršsia: ačestia era Ÿenovesi, Pisanš, Vene-
 „đianš. Doi negždjštori din Venecia, pe karš
 „întšmplarea i kondšsese la Buhara, pšii-
 „mirš a se dšce ka sš žrmeze zñšš ambasa-
 „dorš Mongolš pe kare Koulagou ilš trimitea
 „la Khoubilai. Eš petrekšrš mai mšlji anš a-
 „tštš în Kina kštš mi în Tataria, se întoar-
 „serš kš skrisori de la marele kanš pentš
 „papa, se întšrnarš earš lšngš marele kanš,
 „lššndš kš dšmšš pe fišlš zñšia din ei, renš-
 „mitslš Marc-Pol, mi pššrsirš inkš o datš
 „kšrtea Khubilaiš spre a reveni la Venecia.
 „Kšlštorie de felšlš ačesta nš fšrš mai pš-

„Ținș dese în sekșlșlș șrmștorș. Din nșmș-
 „rșlș așesta șșntș kșlștoriele lși Jean de Man-
 „deville, medikș anglș, de Oderic de Frioul,
 „a lși Pegoletti, a lși Guillaume de Boulde-
 „selle, și ale mai mșltora. Poate krede lesne
 „șineva kș așelea ale kșrora memorie s'aș kon-
 „servatș, nș șșntș șea mai mikș parte dintr'a-
 „șelea șe fșrș întremșnș, și kș aș fostș în-
 „tr'așelș timpș mai mșlși bșrbași în stare de
 „a pșne în lșkrare nișșe alergștșre demșrtate
 „de kștș a skrie relașișnea lorș. Mșlși din-
 „tr'așei aventșrariș kșștarș a se așeza și a
 „mșri în Ținșșrile ne karș se dșșeserș a le
 „visita. Alșiș reveniș în patria lorș, totș așa
 „de nekșnoskșși ka și mai 'nainte, dar kș ima-
 „șinașișnea plinș de șele șe vșzșșerș, pove-
 „știndș-le familieș lorș, mșrindș-le fșrș îndo-
 „ialș, dar lșșșndș imșreșrșlș lorș șnș miz-
 „lokș de fabșle ridikșle, de șșveniri foloșitoare
 „și de tradișișni kapabile a' rodi. Așș-felș
 „fșrș demșșe în Ţermania, în Italia, în Fran-
 „șia, în monastiriș, la senioriș și pınș la șele
 „din șrmș trente ale soșietșșiș, seminșe pre-
 „șioase, destinate a reșșri pșșinș mai tșrziș.
 „Toși așești kșlștoriș nekșnoskșși, dșkındș
 „arșile din patria lorș în Ținșșrile demșrtate,
 „adșșea d'akolo alte kșnosșinșe nș mai pș-
 „șinș preșioase, și fșșea, fșr' a șinde de

„noskət̃, de a se înf̃ȳȳișã spirit̃l̃i ka z̃ñș
 „paradoks̃ f̃ȳȳ niĉi o asem̃nare de adeṽȳȳ;
 „mi pe k̃nd̃ș Kristof̃ș Kol̃mb̃ș se d̃ȳȳea în-
 „tr̃ș k̃ȳstarea l̃i Zipangri de Marc-Pol, a-
 „t̃ȳȳi deskoneri l̃mea ȳea noșȳ.“

Vedeȳi, domnilor̃ș, kare era, într'al̃ș
 XIII--lea mi XVI--lea sek̃l̃ș, prin fantele ȳe le
 ad̃ȳȳese imp̃ȳl̃sișnea kr̃ȳȳiadelor̃ș, kare era,
 zik̃ș, l̃mea întinsȳ mi noșȳ kare se deskisese
 înainteã spirit̃l̃i eșropeañș. Nș se poate în-
 doi ȳineva k̃ȳ aȳeasta sȳ nș fi fost̃ș z̃na din
 k̃așsele ȳele mai p̃sterniȳe ale desvolt̃ȳrii mi
 ale libert̃ȳȳii de spirit̃ș kare prel̃ȳȳesk̃ la
 em̃irea aȳest̃i eveniment̃ș mare.

O alt̃ș împ̃reȳrare merit̃ș sȳ fiȳ însem-
 nat̃ș. P̃imȳ la kr̃ȳȳiade, k̃ȳrtea Romei, ȳen-
 tr̃l̃ș Biseriȳei, nș f̃șȳȳese de lok̃ș în kom̃ȳni-
 kare k̃ȳ laiȳii dek̃ȳt̃ș prin mizloȳirea eklesias-
 tiȳilor̃ș, saș a legaȳilor̃ș pe kar̃i îi trimit̃ea k̃ȳr-
 tea Romei, saș a episkopilor̃ș mi a kler̃ȳl̃i în-
 treg̃ș. Tot̃ș se mai afla însȳ k̃ȳȳi--va laiȳi în
 relaȳișne direkt̃ș k̃ȳ Roma; dar, drent̃ș l̃ȳnd' o,
 tot̃ș prin eklesiast̃iȳi kom̃ȳnika k̃ȳ popoarele În
 timp̃l̃ș kr̃ȳȳiadelor̃ș, din kontra, Roma deveni
 z̃ñș lok̃ș de treȳere pentr̃ș o mare parte de
 kr̃ȳȳiaȳi, saș merg̃ind̃ș saș întorkind̃ș--se. O
 m̃ȳlȳime de laiȳi asistat̃ș la spektak̃ȳl̃iș poli-
 tiȳei sale mi a moraṽȳrilor̃ș sale, l̃ȳmȳȳit̃ș par-

tea interesărilor personală în desbaterile religi-
oase. Nu é nici o îndoială că astă cunoștință
noastră n'a inspirat în multe spirite o cătezare
neknowștă pîn' astăzi.

Cîndă privesce cîneva starea spiritelor
în țenere la empirea cruciadelor și mai ales
în materiile eklesiastice, é că nepăsînd a nu
fi întîmărită de ună ce singlă: ideiele religi-
oase nu s'aș skimbată; n'aș venită în lokăle
loră opinii kontrare, saș nămai diferite. [Că
toate acestea spirite sîntă multă mai libere;
kredințele religioase nu mai sîntă unika sferă
în care se eseruită spiritulă omeneskă; făr' a
le părăsi, înțene a nu se mai înkide într'in-
sele, a se îndrenta airea. Astă-felă, la finele
sekălsă XIII-lea, kassa morală care determi-
nase cruciadele, care a fostă celă pînă prin-
cipială loră celă mai enerjikă, despărăse; starea
morală a Europei era profundă modifikată.

Starea socială sferise o skimbare ana-
logă. Multă s'a cherțată care să fi fostă, în
privința acesă, înflința cruciadelor; s'a
arțată ce felă redăseseră ele ună mare nă-
mără de feșde la necesitatea de a le vinde
reșiloră, saș mai bine de a vinde xarte kom-
neloră spre a face bană și a se dăce la kră-
ciadă. Făkără să se vază că, prin singura
loră lipsire, mără seniori perdăseră o mare

parte din pătorea loră. Făr'a mai intra în amănuntele achestăi esamină, kreză kă poate čineva resăma în kăte-va fante ċenerale inflinċa krăciadeloră asăpra stării soċiale.

Ele aă mikporată măltă nămrărlă feşdeloră ċeloră miċi, ală dominieloră ċeloră miċi, mi ală miċiloră proprietari de feşde; aă koncentrată proprietatea mi pătorea într'ănă mai mikă nămră de mănă. Nămai de la krăciade inkăa se vădă formăndă-se mi kreskîndă feşdele ċele mară, esistinċele feşdale ċele mară.

Mă a părstă adesea răă de ċe să nă fiă o hartă a Franċiei împăriċită în departamente, okolări, kantoane mi komăne, o hartă în kare să fiă însemnate toate feşdele, urekă mi ċirkămskrierea loră, reportările loră mi skimbările loră săċesive. De amă fi komparată, prin ajătorărlă ŋnoră asemenea xarte, starea Franċiei înainte mi dăpă krăciade, amă fi văzătă kăte feşde desăpărsăeră, mi pînă la ċe păntă kreskăseră feşdele ċele mară mi ċele mizloċie. Asta ă ŋnărlă din ċele mai frămoase resăltate ċele aă adăssă krăciadele.

Kiară akolo ŋnde proprietariċi ċei miċi mi aă păstrată feşdele, n'ăă mai vieċăită ama de izolăċi ka mai 'nainte. Posesorăi de feşde mară aă devenită atătea ċentre împărejărlă kărora s'ăă grămădită ċei miċi, pe lingă kară aă ve-

nită sã viețuiește. În timpulăce kriadei, fusesse mare trebuință a se pune cineva în urma țelii mai avută, țelii mai pătinte, a primi de la dînsulă ajutoare; viețuierul kã dînsulă, se împertășiseră de averea lui, îmblaseră prin ațelea-șii aventurere. Kriadii kãndă s'au înternat în țara loră, astă sociabilitate, astă învătă de a viețui pe lîngă mai marele sã, au remasă în moravuri. Prekșm se vătă ferdelerle țele mari mîrind-se dăru kriade, astăfelă se vătă proprietarii astoră ferdelerle pînîndă o karte mătă mai konsiderabilă în întrelă kasteleloră loră, avîndă pe lîngă dînsii ună mai mare nămră de pîtilomi kari konservă mișile loră dominie, dar nă se mai inkidă intr'însele.

Întinderea ferdelerle țeloră mari șii krearea ună oare-kare nămră de țentre de societate, în lokulă respîndirii țe se afla mai nainte, sântă doșă efekte țele mai mari ale kriadeloră în sînelă ferdalitășii.

Kăță pentru barișii, ună rezultată de ațeia-șii natăru ă lesne de rekșnoskătă. Kriadele au kreată komșnele țele mari. Komerțulă țelă mikă, indăstria țea mikă, nă era destăle șure a krea komșne astăfelă prekșm era orășele țele mari din Italia șii Flandra. Țeia țe le a năskătă ă komerțulă țelă mare,

komerçisul maritim, și mai ales komerçisul între Orient și Ocident: așa dar, kruciadele au dat komerçisul maritim cea mai tare impulsie ce ar putea fi vre o dată primită.

Peste tot, când privește cineva starea societății la finele kruciadelor, află că această mișcare de disoluție, de respundere a esistențelor și a înfrîngerilor, această mișcare de lokalizare universală, dăca este ertată a vorbi astăzi fel, care precedase astăzi epocă, a înțetată și și a dată lokul unei mișcări în înțeles kontrariu, unei mișcări de centralizare. Totul așintă într-o se reapropia. Existențele cele mici se absorb în cele mari, să se grămădeskă împrejurul lor. În înțelesul acesta merite societatea și se îndreaptă toate progresele ei.

Înțelepciuni akșm, domnilor, pentru ce la finele seklilor XIII-lea și XIV-lea, popoarele și sveranii nu mai voia kruciadele; nu mai avea nici trebuință nici plăcere de ele; impulsivitatea spiritului religios, dominarea esklivă, a ideilor religioase asupra existenței întregi îi arnkase întrînsele: astăzi domine și pierdese energia. Krtaseră asemenea în kruciade o viață nouă, mai largă, mai variată; înțepa a o afla în Europa kiar, în progresele relațiilor sociale. Asta este e-

пока în kare se deskide înaintea reşilorş kariaera mърiriі politice. Pentră че sъ se mai dъkъ чинева a kъста regate în Asia, kъndş avea de konkisş la îndemъna sa? Filipū-Augustū se dъchea la kръчиadъ peste-voitъ: nîmikş mai natralsş! era sъ se faktъ репе alş Françiei. Asemenea fş mi kъ попоarele. Kariaera avъдiei se deskise înaintea lorş; se lъsarъ de aventъre ka sъ se anъche de lъkrъ. Pentră sъveranî, politika lъş lokşlş aventъrelorş; pentră попоare, mъnka чеa mare. O singъrъ klase a soçietъдii зrmъ kъ gъstşlş pentră aventъre: asta fş partea aчelei nobleдi feşdale kare, nefindş în stare a kъpeta la mърirile politice, mi neîngrijindş-se de mъnkъ, iшi пъstrъ posidъneа antikъ, moravъrile antice. Astş-felş a зrmatş mi ea a se arъnka în kръчиade, mi a черkatş a le renoi.

Astş-felş sъntş, domnilorş, dъпъ пъгerea mea, efektele чеle marî, чеle adevъrate ale kръчiadelorş; de o parte, întinderea ideielorş liberarea spiritelorş; de alta, mърirea esistinçelorş, o sferъ largъ, deskisъ la toate aktivitъдile: ele aş prodъsş totş de o datъ mai mълtъ libertate individualъ mi mai mълtъ зnitate politikъ. Aş kontribitş la independinçа omşlşi mi la çentralisarea soçietъдii. S'a черçetatş mълtş desure mizloaचेle de çivilisadъne

pe karī le aș adărsă d'a drentălē din Orientă; s'a zisă kă ȳea mai mare parte din deskone-
ririle ȳele marī karī, în kărsălē sekăliloră
XIV-lea și XV-lea, aș provokată desvoltarea
ȳivilisaȳiunii eșroneane, bșsola, imprimaria, pșl-
berea de fokă, era kănoskote în Orientă, și
kă s'a pștată sș le adskă kăȳȳiaȳiī d'akolo.
Asta este adevărată pīnș la șnă oare-kare
pșntă. Kă toate aȳeste șnele din aȳeste a-
serȳișni sșntă kontestabile. ȳeia ȳe nș è de
kontestată, è aȳea inflșingș, aȳelă efektă ȳe-
nerală ală kăȳȳiadeloră asșpra șpiriteloră de
o parte, asșpra șoȳietăȳiī de alta; ele aș trasă
șoȳietatea eșroneană dintr'șnă vșgamaș prea
ștrimtă, ka s'o arșȳe în kăī noșe și kă mșltă
mai larși; aș înȳeștă astă transformare a di-
feriteloră elemente ale șoȳietăȳiī eșroneane în
gșverne și în popoare, kare este karaktersălē
ȳivilisaȳiunii moderne. Kătre aȳela-șī timpă
se desvolta o instișȳișne din ȳele ȳe aș kon-
tribșită mai kă pștere pentry aȳestă resșltată
mare, reșia. Istoria sa, de la nașȳerea state-
loră moderne pīnș l'ală XIII-lea sekălē, va fi
obiektălē lekșișniī noastre fiitoare.

LECTIUNEA IX^a.

Obiektul lekciunii. — Rolul important al regiilor în istoria Europei și a lumii. — Adevăratele cauze ale acestei importanțe. — Îndoitul printr-o vedere sub care poate să fie considerată instituția regiilor. — 1-ia. Natura sa proprie și permanentă. — Ea este personificarea suveranității în drept. — În ce limite. — 2-lea. Flexibilitatea și diversitatea sa. — Regia europeană se pare a fi rezultatul a mai multor feluri de regie. — Regia barbară. — Regia imperială. — Regia religioasă. — Regia feudală. — Regia modernă care are și adevăratul ei caracter.

Domnilor,

Am cerut, în cea din urmă adunare a noastră, a determina caracterul esențial și distinctiv al societății moderne comparat cu societatea europeană primitivă; am crezut că l'am aflat într'asta, că toate elementele stării sociale, mai întinse numeroase și diferite, s'au redus în două părți: guvernul pe de o parte, și poporul pe de alta. În loc să dăm întâi ca parte dominantă, ca cea dintâi actori ai istoriei, nobilele feudale, clerul, reșea,

беглеси, koloni, servi, нѣ аѣтмѣ alta in Европа modernѣ, de кѣтѣ дозѣ фигуре маѣ, карѣ оклпѣ счена istorikѣ, гѣvernѣлѣ шѣ пара.

Daka astѣ-felѣ este fanta la kare a ajѣnsѣ civilisatiunea europeanѣ apoї totѣ astѣ-felѣ katѣ sѣ fiѣ шѣ skonѣлѣ la kare trebѣe sѣ аѣintѣмѣ, шѣ ѣnde черчетѣрѣиле noastre katѣ sѣ ne kondѣкѣ. Katѣ sѣ vedemѣ нѣskindѣ-se, desvoltѣndѣ-se шѣ ѣntѣrindѣ-se progresivѣ. Amѣ intratѣ ѣn epoka, kare ne пѣstemѣ face sѣ se rezѣче originea sa: аѣї vѣzѣтѣ ѣntre алѣ XII-lea шѣ XVI-lea sekѣлѣ, оперѣndѣ-se ѣn Европа мѣшка lentѣ шѣ askѣnsѣ kare a adѣssѣ societatea nostrѣ l'acheastѣ formѣ noѣѣ, шѣ la аcheastѣ stare definitivѣ. Am stѣdiatѣ asemenea krѣчиadele, чelѣ маї mare шѣ маї prinѣipalѣ elementѣ, kare, дѣпѣ пѣrgerea mea, a ѣmpinsѣ lѣmѣritѣ шѣ кѣ пѣtere ne Европа ѣn astѣ kale.

Кѣtre аcheia-шѣ epokѣ, шѣ маї ѣn momentѣлѣ кѣndѣ esbѣknirѣ krѣчиadele, ѣнчепѣ a se мѣри institutiunea, kare a kontribuitѣ poate маї мѣлтѣ la formarea societѣтѣї moderne, l'acheastѣ fѣsiune a elementelorѣ sociale ѣn дозѣ forge, гѣvernѣлѣ шѣ попорѣлѣ: аcheasta ѣ реѣia.

Este ѣnvederatѣ кѣ реѣia a jѣkatѣ ѣнѣ rolѣ преа mare ѣn istoria civilisatiunii europeane; o arѣnkѣtѣrѣ de okiѣ asѣpra fantelorѣ

este de ajuns să ştie a se pune înainte konvinşe că neva de aceasta; se vede dezvoltarea reşiei mergîndă cu acela-mi pasă, ca să zicemă aşa, celă puţină într'ună timpă îndelungată, ca mi kiară ală soşietăţii: progresele sîntă komune. Mi nu numai că progresele sîntă komune; dar înkă, de kăte ori soşietatea înaintează kătre karakterăle săă difinitivă mi modernă, reşia pîrea a se mîri mi a prospera; astă-felă, înkă, kăndă în statele cele mari ale Europei, nu mai remăne de lokă saă măi niči o altă influenţă importantă, de kăte a guvernăbilă mi a pşblikăbilă, reşia singură este guvernăbilă.

Mi aceasta s'a întîmplată nu numai în Franşia, unde fantă este învederată, či înkă, mi în cea măi mare parte din ţerele Europei: puţină măi kărîndă saă măi tărziă, în Anglia, în Spania mi Ţermania, istoria soşietăţii, săb forme puţină măi diferite, ne înşuşimează acela-mi rezultată. În Anglia ştie esemulă, în timpăle Ţudoriloră anticele elemente partikulare ale soşietăţii angle, se desnatăreskă se stingă kă totăle, mi fakă lokă sistemei pşteriloră pşbliche; asta è momentăle mi ală celei măi mari influenşie a reşiei. Totă aşa a fostă mi în Ţermania, în Spania, în toate statele cele mari din Europa.

Daka vomș eșii din Europa, daka ne vomș întoarce okii așșipra chelei alte pșrșii din lșme, ne vomș mira de o faptș analogș; pretștindenii vomș afla reșia okșșpșndș șnș lokș mare, a-pșrșndș ka institșșișnea poate chea mai'șeneralș, chea mai permanentș, ka chea mai grea de preve-niș șnde nș esistș înkș, șii de sterniș de șnde a esistatș. Din timșii imemoriali ea posedș A-sia. La deskoperirea Americșei, s'aș aflatș toate statele chele mari, kș diferite kombinșri, șș-pșse reșimșlșii monarșikș. Kșndș pștrșnde șineva în interiorșlș Africșei, akolo șnde se în-tișneskș nașișni pșșinș mai întinșe, totș așestș reșimșș prevaleazș. Șii nș nșmaș kș a pștrșnsș pretștindenii reșia, dar s'a șii akomodatș kș sitșașișnișle chele mai diferite, kș șivilisatișnea șii kș barbaria, kș moravșrile chele mai paci-fice, în Kina, de eșemplș, șii l'așelea în kari dominș șpirișlș militarș. S'a stabilitș kșndș în șișlș reșimșlșii kastelorș, în soșietșșile chele mai rigșrosș klasate, kșndș în mizlokșlș șnși reșimșș de egalitate, în soșietșșile chele mai ștreine de ori che klasifikare legalș șii perma-nișș; adesea despotikș șii apșșștoare, așrea favorabilș nentșș progresașe șivilisatișniș șii kiarș ale libertșșii. Se pare a fi șnș kaniș kare șș șe poatș pșne de o mșșșime de kor-

acestea nă è ună prinčiniă ală lăi. Viada čir-
kălă într'insălă mi nă emanează de la dănsălă.
Astă-felă è mi jokălă sočietăđiloră omenesčă:
oră kare rolă ară jăka forđa într'insele, nă le
găvernă forđa, nă preside ea ka o săverană
la destinata loră; sântă nisce ideie, nisce in-
flinđe morale kară s'askendă săb acidentele
forđei, mi regălă kărsălă sočietăđiloră. De
sigără è o kărsă de felălă acesta, iar nă for-
đa, kare a făkăstă fărăna ređei.

O a doza fantă kare nă è mai păđină
importantă de însemnată, este flexibilitatea in-
stăđiđiunii, fakăltatea sa de a se modifika, de
a se adonta la o măđime de împrejăđră di-
ferite. Însemnađă kontrastălă: forma sa è č-
nikă, permanăntă, simălă; nă înfăđimează a-
čea varietate minănată de kombinăđră kare se
vede în alte instăđiđiunii; mi kă toate aceste
se înșmeșče la sočietăđile kară nă se ase-
măntă kăts-mă de păđină. Kată învederată s'ad-
mită o mare diversitate, să fă legată, săđ în
omă, săđ în sočietate, kă mălte elemente mi
kă prinčinie diferite.

Nekonsiderarea instăđiđiunii ređei în toa-
tă întinderea sa; nepăđrănderea, ne de o parte,
păntă în păopăđlă săđ prinčiniă konstantă, în
čeia če face esinđa sa mi săbsistă, oră kare
ară fi împrejăđrăle la kară se aplikă; mi de

chea altă, neșinerea în seamă de toate variațiunile karî i sîntă pînchioase, de toate principiele kă karî poate intra în alianță; nekonsiderarea, zikă, a reșiei într'acestă îndoită mi întinsă pîntă de vedere, a făkăstă să nă îndelegă țineva totă d'asna bine rolsă să în istoria lămii, mi să se înțele adesea despre natăra mi efektele sale.

Aceasta è lăkrarea che amî vrea s'ò fakă kă domnia voastră, mi într'ănă modă astă-felă în kăstă să ne dămă o sokoteală depînă mi skămpă despre efektele astei institūiōnii în Eșrona modernă, saș de ară fi dekărsă din principielă să pōpōiș saș din modifikărele che a sșferită.

Nă è niči o îndoială, domniloră, kă forma reșiei, astă pătere morală kare è adevărată să principielă, nă reside în voină pōpōiș, personală a omăi che a fostă pentr'ănă momentă reșie; nă è niči o îndoială kă pōpōarele, pūimind-o ka o institūiōne, filosofii sșșșinînd-o ka sistemă, n'ă krezăstă, n'ă voită să pūimeaskă imperielă voinăi șnăi omă esențială strimă, arbitrară, kăpōiōasă, inorantă.

Reșia dar è altă chea de kăstă voină șnăi omă, de mi se înfășmează sșb forma a-aceasta. E personifikarea sșveranitășii în drentă,

a aceleï voinje esențială raționabile, lăminate, drente, nepărținitoare, streine și superioare de toate voinjele individuale, și kare, pentru aceea, are drentă de a le guverna. Aquesta è înțeleșlă reșiei în spirităslă popoareloră, aceasta è motivăslă adesiunii loră.

Este adevărată, domniloră, că se află o lege kare s'aibă drentăslă de a guverna oamenii? Este sigură că ei kredă în aceasta; căci kăstă, și aș kăstăslă kă stăruință, și nă potă să nă kăste a se năne săb imperiăslă săă. Пăнепă-вѣ în minte, nă zikă șiă poporă, dar cea mai mikă adănare de oameni, пăнепă-вѣ în minte că è săпăсă șiă săverană kare să fă astă-felă nămai în fantă, șiă forje, kare să n'aibă altă drentă de kăstă ală forjei, kare să nă guverne kă vre șiă tităslă de rașione, de drentate, de adevătră; îndată natăra omenească se revoltă în kontra șiă asemenea săпăсицини: kăstă să kăează în drentă. Пă săveranăslă dăпă drentă kăstă ea, nămai acesta è kăria omăslă konsimte a i da askăltare. Ce altă è istoria daka nă è demăstrarea astei fante șiă universale? Ce altă săntă cea mai mare parte din lăntele kari мѣнчєскѣ viaца popoareloră, daka nă săntă o sforță ardentă kătre săveranăslă dăпă drentă, șure a se năne săb imperiăslă săă? III nă nă-

mai popoarele, dar mi filosofii kredș tare în esistența sa, mi'ľ kaxť neințetăț. Țe sntș toate sistemele de filosofie politikă daka nș kăstarea sșveranșlđi dșuť drentș? Țe altș traktează daka nș kestienea de a sși ține are drentș de a gșverna soșietatea? Lșanđi sistemele teokratice, monarșice, aristokratice, demokratice; toate se lașdă kă aș deskoneritș în ține reside sșveranitatea dșuť drentș; toate promitș soșietății a o nșne sșb leșea stăpânșlđi sșș leșitimș. O renetș; ași   dinta tștșlorș lșkrșrilorș ale filosofilorș, ka mi ale tștșlorș sforșelorș ale nașionilorș.

Kșm sș nș kreaază mi șni mi alđi în sșveranșlș dșuť drentș? Kșm sș nș'ľ kaxte kș stășinșuť? Lșanđi sșpoșitișnile țele mai simule; sș fiť șnș aktș oare-kare de implitnș, saș asșira soșietății în totalitatea ei, saș asșira șnora din membrii ei, saș asșira șnșia singșrș; este totș d'asșna învederatș o regșlă nentș așestș aktș, o voinșuť leșitimș de șrmatș mi de auikatș. Saș kă veșđi nștrșnde în țele mai miș amțnșnte ale vieșei soșiale, saș kă vș veșđi înșlđa mňť la țele mai mari evenimente ale sale, pretștindenđi veșđi întilni șnș adevșrș de kontestatș, o ideiș drentș mi rașionabilș a o fașe sș treakș în realitșđi. Ași se află așelș sșveranș dșuť

drenț kɛtre kare filosofii mi popoarele n'aș
încetăț mi nɛ potș înceta d'a aspira.

Piınɛ la ɛe pɛntș sɛveranșlș dɛpɛ drenț
poate fi înfɛșimăț într'șnș modș đeneralș mi
permanintș de forșa pɛmînteaskɛ, de vo-
ișșa omeneaskɛ? ɛe este neapɛratș falsș
mi perikșlosș într'o asemenea sɛposișșne? ɛe
se kɛvine sɛ kɛpɛte ɛineva în partikșlarș des-
pre personifikarea sɛveranitɛșșii dɛpɛ drenț sɛb
imașșinea reșiei? Kɛ karı kondișșni, mi în
karı otare este priimitoare astɛ personifikare?
Kestışni maș pe karı n'am a le trakta aɛi,
dar pe karı nɛ mɛ potș skɛti d'a le arșta, mi
asșșra kɛgora voiș șșne șnș kɛvîntș în trea-
kɛtș.

Eș întɛreskș, mi ɛelș maș simplɛ bɛnș
simșș o rekșnosɛ, kɛ sɛveranitatea dɛpɛ
drenț, kompletɛ mi permanintɛ, nɛ se kɛvine
nimșși; kɛ ori-ɛe atribișșne a sɛveranitɛșșii
dɛpɛ drenț la o forșa omeneaskɛ oare-kare
è radikalș falsɛ mi perikșloasɛ. De aɛi vine
necesitatea limitɛșșii tɛtșlorș pɛsterilorș, ori-karı
arș fi nɛmele lorș mi formele lorș; de aɛi vine
mi nelepıtimitatea radikalɛ a ori-kɛșșii pɛteri
absolște, ori-kare arș fi orișșinea sa, konkșista,
ereditatea saș elekșșne. Poate avea ɛineva
diferite pɛrerı despre mizloaɛele ɛele maș bɛne
de a kɛșta sɛveranșlș dɛpɛ drenț; aɛeste

mizloaचे variaze dъпъ lokъrî mî timnî; dar în niçi знѣ lokѣ, în niçi знѣ timnѣ, niçi o пѣ-tere n'arѣ пѣtea fi кѣ leпitimitate posesoare ab-solstѣ mî independintѣ a ачестеi сѣveranitѣдїi.

Îndatѣ че s'a ppiimitѣ ачестѣ pпичипиѣ, пѣ è mai пѣдїинѣ sigъrѣ кѣ реѣia, пpивѣтъ în ori-kare sistemѣ, пѣ se инфѣдїimeazѣ ka personifikarea сѣverарѣлѣi dъпъ drentѣ. Askôltajї sistema teo-kratikѣ: ea vѣ va спѣне кѣ реѣii сѣнтѣ ima-пїnea lѣi Dъmnezeѣ pe пѣmїntѣ, чеia че пѣ va сѣ zikѣ altѣ-чеva deкѣтѣ кѣ сѣнтѣ perso-nifikarea drentѣдїi сѣverane, a аdevъrѣлѣi, a бѣпѣтѣдїi. Adresajї-vѣ la изriskonsълїi: eї vѣ vorѣ respъnde кѣ regъла este leпea vieпдїitoare; чеia че va сѣ mai zikѣ кѣ реѣele este perso-nifikarea сѣverарѣлѣi dъпъ drentѣ, a leпїi drent-e, kare are drentslѣ d'a гѣverna сопїetatea. Întreбадї pe їnst-mї реѣia, în sistema monar-xieї кѣrate: ea vѣ va спѣне кѣ este personi-fikarea statslѣi, a interestlѣi пeneralѣ. În ori-kare sistemѣ, în ori-kare sitсajїsne o veпї pпivi, o veпї afla totѣ d'аѣna кѣ se resъmѣ în пretinderea de a реrepresenta, de a реprodъче pe ачестѣ сѣverанѣ dъпъ drentѣ, kare è sin-gъrѣ канabilѣ d'a гѣverna leпitimѣ сопїetatea.

Nѣ è nimikѣ de miratѣ ачї. Karї сѣнтѣ karakterele сѣverарѣлѣi dъпъ drentѣ, karakterele че se naskѣ din їnst-mї natъra sa? mai їntїiѣ

elș este ɣnikș; fiindș kɔ este nșmaı ɣnș ade-
 vɔrș, nșmaı o drentate, katɔ sɔ fiɔ nșmaı ɣnș
 sșveranș dșpɔ drentș. Afarɔ de asta elș  
 permanintș, totș d'asna aɣela-șii: adevɔrșlș nș
 se skimɔ de lokș. E nșșș intr'o sitɣadine
 sșperioarɔ, streinɔ de toate restɔrntɔrele, de
 toate sorgile lșmii aɣesteia; nș este altș-ɣeva
  n lșmea aɣeasta dekɔtș oare-kșm ka spekta-
 torș șii ka jșde: aɣeasta   rolșlș sɔș. Eı bine!
 domnilorș, aɣeste karaktere raɣionale, natɔrale,
 ale sșveranșlși dșpɔ drentș, reɣia le reprodșɣe
  n esteriorș sșb forma ɣea maı simɣibilɔ, ɣe
 se pare a fi ɣea maı fidelɔ imaɣine a sa. Des-
 kideɣı skrierea în kare D. Benjamin Contant
 a  nfɔɣimatș atɔtș de  nșeniosș reɣia ka o
 nștere nștrɔ, ka o nștere moderɔtoare,  nșl-
 ɣatɔ ne d'asșna aɣidentelorș, ne d'asșna lșn-
 telorș soɣietɔɣii, șii intervenindș nșmaı în kri-
 sile ɣele mari. Nș   aɣeasta, ka sɔ zikș așa,
 atitșdinea sșveranșlși dșpɔ drentș în gșverna-
 rea lșkrșrilorș omenesɣi? Katɔ sɔ fiɔ intr'-
 aɣeastɔ ideie vı'ɣnș lșkrș foarte propriș șire
 a  ntinșri șpiritele, kɔɣi a trekștș kș rapidi-
 tatea șingșlarɔ din kɔɣii în fante. Dintr'a-
 ɣeasta a fłkștș ɣnș sșveranș, în konstıdine-
 nea Bresilșlși, kiarș basea tronșlși sɔș; reɣia
 este aɣi  nfɔɣimatɔ ka o nștere moderɔtoare,

înblănat pe d'asupra psteriloră antice, ka zăş spektatoră şii zăş jăde ală lănteloră politice.

Săb ori ce pşntă de vedere apă konsidera konstityşieua, komparind'o kă sşveransăş dşpă drentă, veşă afla kă asemănarea esteri-oară è mare, şii kă este natşrală kă a întipşită şpirităş oameniloră. Astă-felă de kăte ori reflexiunea loră saă imăşinarea loră s'aă întorsă mai alesă kătre kontemplarea saă stădişă natşrei sşveransăşă dşpă drentă, şii a karaktereloră sale esenşiale, aă inklinată kătre reşie. Astă-felă, în timniă pşponderinşei ideieloră relişioase, kontemplarea obişnăită a natşrei lăi Dşmnezeş a împinsă pe oameni kătre sistema monarşikă. Totă asemenea şii kăndă isriskonsăşii aă dominată în soşietate, învăşăş de a stădia, săb nşmele de leş, natşra sşveransăşă dşpă drentă, a fostă favorabilă la dogma personifikăşii în reşie. Aplikarea cea kă lăare a minte a şpirităşă omeneskă întră a kontempla natşra şii kalitşile sşveransăşă dşpă drentă, kăndă alte kăsse n'aă venită şă i strice efektăş, a dată totă d'asna forşă şii kredită reşiei, kare i infăşişa imăşinea.

Afară de asta mai sşntă timniă kă deosebire favorabilă aşteş personifikăşii: aşestia sşntă timniă în kară forşele individşale se des-

fьшгьт в леме кь toate intьmplьrile lorь mi
 kamrigiele lorь, timnii в kari egoismьlь do-
 minь в indivizi, saь prin nesчiinьт mi brьta-
 litate, saь prin korьпийне. Atьнчї soцietatea,
 perdьт в kombaterea voиньelorь personale,
 mi nenьtindь-se вьлца prin liberьlь lorь kon-
 kьrsь la o voиньт komьнт, ьeneralь, kare ть
 le ьneaskьт mi ть le сьпийт, asпирьт кь patимьт
 la ьнь сьveranь кьрѣia тоцї indivizii ть fiь
 вndatorийї a se сьпийне; mi вndatь че се вьфь-
 цїшеазь vr'o institьцийне kare s'aibьт vr'ьnele
 дїn karakterele сьveranьlьї дьпь dreнтьт mi ть
 promitьт soцietьцїї imperiьlь сьь, soцietatea
 s'aliazьт кь дїnsa кь o иьеalь несьцїoasьт,
 ирекьм проskрипїї refьгь в аsilьlь vr'ьneї bi-
 serиче. Aчeasta s'a вьзсть в timnii ьнецїї
 desфьнate a попоarelorь, ka aчelea иїntre kari
 am streбьтсть. Reпїa се кьvine minьnatь ь-
 norь епoче de anarхїь tare mi fekьndьт, ka ть
 zїкь ama, в kare soцietatea asпирьт a се for-
 ma, a се regьla, mi нь счїе ть иїnvїть
 akolo prin akordьlь liberь alь voиньelorь
 individьale. Sьнть алїї timnї в kari, дьпьт
 o kьssьт кь totьlь kontrariьт, ea are aчe-
 la-mї meritьт. Pentрь че лемеa romanьт, kare
 era ama de aproape a се desfьче la finele re-
 пьbliceї, a маї сьbsїstatь вкьт vr'o чїнчї-sпre-
 zьче секьлї сьb ньmele aчestьї imperiь kare,

în cea dăruț șime, n'a fostă altă-țeva dekăț o dekadinuț kontinș, o agoniș lăngă? Singurș reșia a pătătă prodșche șnș astă-felș de efektș; singurș pștea konșine o soșietate ne kare egoismășlăș neînșetatăș așinta a o strika. Pșterea imperială s'a lăștatăș ținși-spre-zech sekșli în kontra rșinșrii lășmi romane.

Astă-felș șăntăș timpi în karī reșia poate singurș întăria disolșșișnea soșietășii, timpi în karī ea poate singurș șb ișșeaskă forma-re șa. Și în amăndouă kasșrile, eserșitarea așestei pșteri asșpra evenimentelorș provine de akolo kă ea înșșimează mai lășșrităș mi mai kă pștere de kăță ori-kare altă formă ne șșveransășlăș dăruț drentăș.

Șăb ori-kare pșntăș de vedere ași konsidera instișșișnea, în ori-kare epokă ași lăș-o, veși rekșnoasșe dar, domnilorș, kă karakterșlăș șăș esenșialăș, prinșinișlăș șăș moralăș, adevăratășlăș șăș înșelesăș, înșelesășlăș șăș intimăș, țeia țe fașe pșterea șa, este, o repetăș, kă è imășinea, personifikarea, interșretășlăș resșmatăș alăș așestei voinșe șnișe, șșperioare esenșialăș leșitime, kare nășmai singurș are drentășlăș d'a gșverna soșietatea.

Șă konsiderășmăș akșm reșia șăb alăș doi-lea pșntăș de vedere, adikă în flesibilitatea șa, în varietatea rolșrilorș țe a jșkatăș mi a efek-

telorǎ ce a produsǎ: katǎ sǎ ne dǎmǎ kǎvintǎ despre acestea mi sǎ i determinǎmǎ kǎssele.

Avemǎ aci unǎ avantajǎ; pǎtemǎ reintra îndatǎ în istoriǎ mi în istoria noastră. În urma unǎ konkursǎ de împrejǎrǎri singulare, s'a întîmplatǎ kǎ în Europa modernǎ, reþia a lǎatǎ toate karakterele sǎb karǎ se arǎtase în istoria lǎmiǎ. Daka potǎ întrebîmþa o espre-siune þeometrikǎ, reþia europeanǎ a fostǎ oare-kǎm resoltanta tǎtǎlorǎ felǎrilorǎ de reþie pǎ-tinþioase. Am sǎ strebatǎ istoria sa del'alǎ V-lea pînǎ l'alǎ XII-lea sekǎlǎ, veþi vedea sǎb kǎte aspekte diferite se înfǎþimeazǎ, mi pînǎ la ce pǎntǎ aflǎmǎ preþtindenǎ acestǎ karakterǎ de varietate, de komplikare, de lǎptǎ, kare se kǎvine la toatǎ çivilisaþiunea europeanǎ.

La alǎ V-lea sekǎlǎ, în momentǎlǎ inva-siunii celeǎ mari a Þermanilorǎ, doþþ reþie sǎntǎ de faþþ: reþia barbarǎ mi reþia imper-ialǎ, a lǎi Clovis mi a lǎi Constantin; mi unǎ mi alta foarte diferite despre prinþipie mi e-fekte.

Reþia barbarǎ este esenþialǎ elektivǎ: re-þii þermanǎ sǎntǎ aleþi, de mi aleþerea lorǎ nǎ se face dǎpǎ formele kǎ karǎ sǎntemǎ o-biþinþiþi a pǎrivi aþeastǎ ideǎ; sǎntǎ nisþe kanǎ militari, karǎ fakǎ sǎ se pǎimeaskǎ li-berǎ pǎterea lorǎ de unǎ mare nǎmþǎ de în-

soțitorî karî le dṭ askəltare ka la çelṭ mai bravṭ mi la çelṭ mai îndemṭnatikṭ. Elekṭiṭnea è sorṭintea çea adevṭratṭ a reṭiei barbare, karakterṭlṭ sṭṭ primitivṭ, esenṭialṭ.

Nṭ kṭ ačestṭ karakterṭ, la alṭ V-lea sekṭlṭ, nṭ este oare-kəṃ modifikatṭ, mi kṭ nṭ s'aṭ întrodṭsṭ diferite elemente în reṭiṭ. Diferitele poplade mi avea kapii lorṭ de la ṭnṭ oare-kare timpṭ; ṭnele familie se redikasertṭ mai akreditate, mai konsiderabile, mai înavṭrite dekṭṭ altele. De açi se nṭskṭ ṭnṭ înçenṭṭ de ereditate; kapṭlṭ nṭ era de lokṭ alesṭ afarṭ din ačeste familie. Întiṭ prinçipiṭlṭ diferitṭ, kare vine a se asoçia kṭ prinçipiṭlṭ dominantṭ alṭ elekṭiṭniṭ.

O altṭ ideṭ, ṭnṭ altṭ elementṭ a mai nṭtrənsṭ în reṭia barbarṭ: ačesta este elementṭlṭ reliçiosṭ. Se aflṭ în ṭnele popoare barbare, sime esemṭlṭ la Goṭi, konvinçerea kṭ familiete reṭilorṭ lorṭ desçindṭ din familiete zeilorṭ lorṭ, saṭ din eroi ne karî i aṭ fṭkṭṭṭ zei ai lorṭ, dela Odin, sime esemṭlṭ, Asta è sitçaçiṭnea reṭilorṭ lṭi Omerṭ, emiçii din zei saṭ din semi-zei, mi, kṭ ačestṭ titṭlṭ, obiekte ale ṭnṭi felṭ de venerare reliçioasṭ, kṭ toate otarele nṭsterii lorṭ.

Astṭ-felṭ era, l'alṭ V-lea sekṭlṭ, reṭia barbarṭ, kare ajṭnsese kiarṭ de atṭnçi sṭ fiṭ di-

versz mi flstzrtoare, kz toate kz prinçinişlş ei primitivş domina înkz. Asta è kz totşlş altş cheva: è personifikarea statşlş, mosçenitoarea sşveranitşçii mi a maiestşçii poporşlş romanş. Konsideraçii reçia lş Aşgşstş, a lş Tiberiş; imperatorşlş è înfşçimştorşlş senatşlş, alş komiçielorş, alş repşbliçei întreç; elş i şrmeazş, a venitş şş se resşme în persoana lş. Çine nş o arş rekşnoaşçe dşpş modestia limbaçişlş înfşilorş imperatori, alş açelora çelş pşçinş karî era oameni de înçelesş mi înçeleçea sitşaçişnea lorş? Se simtş în faça poporşlş sşveranş kz toate açestea, mi kare a abdikatş în favoarea lorş; i vorbeskş ka reprezentançii ai lş, ka ministri ai lş. Dar în fantş eserçitş toatş pşterea poporşlş, mi kz chea mai mare intensitate de şpşimîntatş. O astş-felş de transformare, domnilorş, ne este lesne de înçelesş, amş asistatş înmi-ne la dînsa; amş vşzşţş sşveranitatea trekîndş de la poporş într'şnş omş: asta è istoria lş Napoleon. Şi elş a fostş personifikarea poporşlş sşveranş; o ziçea neînçetatş. Elş ziçea: „Çine a fostş alesş ka mine de ontş-spre-zeye milioane de oameni? Çine è ka mine reprezentantşlş poporşlş?“ Şi kîndş çitia çineva d'aşpşra monedelorş lş pe o parte: *Republică francesă*; pe altş parte: *Napoleon, im-*

peratorü, ce altă era de kăţă fanta pe kare o deskriş, попогълă devenită reţe?

Astă-felă era, domniloră, karakterălə fəndamentală ală reţiei imperiale; ea 'lă a păstrată în kărsăləă ăeloră trei sekăli d'întăiă ai Imperiăli: abia săb Diokliġian mă a lăsată nămaă forma definitivă mă kompletă. Era kă toate aġestea atăncă în păntă de a săferi o mare skimbare: o reţiă noăă era aproape s'apară. Kristianismăləă lăkra de trei sekăli ka săă întrudăkă în Imperiăă elementăləă religiōsă. Abia săb Constantinăă reămi, nă ka să'ălă faktă a aveă prevaloare, ăi ka să'ălă faktă săă joaġe ună rolă mare. Aăi reţia se înfăġimează săb ună aspektă kă totăləă altă; nă mă are de lokăă originea pe pămăntă; prinăipele nă è reprezentantăləă săveranităăii păbliġe; este imăġinea lăi Dămnezeă, reprezentantăləă săă, delegatăləă săă. Păsterea i vine de săăă în josă, pe kăndă în reţia imperială, păsterea se şrkase de josă în săăă. Astea săntă doăăă sităġiăni kă totăləă diferite, mă karăă aăă resătate diferite. Drentă-rile libertăăii, garanăiele politice săntă grele de kombinată kă prinăipăləă reţiei religiōase; dar însă-mă prinăipăləă è înaltă, morală, măntăitoră. Eatăă ideia pe kare mă o făġea ăineva l'ălă VII-lea sekăləă, în sistema reţiei re-

lipioase. O aflș în kanoanele konçilislșî To-
ledeî.

„Reșele se nșmesçe reșe (*rex*) pentrș kș
gșverna kș drentate (*recte*). Daka se poartș kș
drentate (*recte*), are leșitimș nșmele de reșe;
daka se poartș kș nedrentate, ilș perde mise-
rabilș. Pșringiî nostri ziçea dar kș kșvîntș:
*Rex ejus eris si recta facis; si autem non fa-
cis, non eris.* Çele doșș prinçipale virtșși re-
gale sșntș dar drentatea mi adevșrșlș (șçinșa
adevșrșlșî, raçişnea).

„Pșterea regalș è datoare, ka mi totali-
tatea popoarelorș, sș dea respektș leșilorș...
Sșșșnîndș-ne la voinșele çerșlșî, dșmș, noș
prekșm mi tștșlorș sșșșșilorș nostri, leșî în-
șelente la karî kiarș propria noastră mșrire
mi a sșçesorilorș nostri è datoare a le da as-
kșltare, prekșm asemenea mi toatș popșlaçiş-
nea regatșlșî nostrș...

„Dșmnezeș, kreatorșlș tștșlorș lșkrșrilorș,
dispoșndș strșktșra konșlșî omeneskș, a re-
dikatș kanșlș în sșșș, mi a voitș ka de a-
kolo sș pleçe nervele tștșlorș membrilorș. Mi
a pșșș în kanș fșklia okilorș, ka de akolo sș
fiș vșzște toate lșkrșrile çe arș pștea sș va-
teme. Mi a stabilitș pșterea intelișinșei, înșșr-
çinșnd'o kș gșvernarea tștșlorș membrilorș mi
kș înșeleanta regșlare a fantelorș lorș... Katș

dar a se regăla mai întiiș cheia che privesche pe prinçipi, a vegia pentră siguranța lorș, a protekta viața lorș, și a ordona în зрмъ cheia che se atinçe de попоаре; astș-felș în кѣтș garantăndș, дѣпъ кѣм se кѣvine, sekșritatea reșilorș, șѣ se garanteaskѣ totș de o datѣ și кѣ атѣтș mai bine a попоarelorș.“

Dar, în sistema reșiei relișioase se întrodșchea mai totș d'аșna șнș altș elementș de кѣтș kiarș reșia. O пѣtere ноѣ se ашеазѣ pe lîngѣ dînsa, o пѣtere mai апропиатѣ de Дѣмнезеș și de sorșinteа din kare emanѣ reșia, de кѣтș kiarș reșia; asta é klerșlș, пѣтереа eklesiastikѣ kare vine а se интерпѣne între Дѣмнезеș și reșii, între reșii și попоаре; astș-felș înkѣтș reșia, imаșine а Divinității, è în perikșlș de а кѣдеа în rangșlș de instrămentș а интерпегilorș omenesçii а voingei divine. Ноѣ каѣșѣ de diversitate în destinatele și efektele instișiișniі.

Eatѣ dar karі era, l'alș V-lea sekșlș diferitele reșie che se manifesta pe rșinele Imperișlșii romanș: reșia barbarѣ, reșia imperiалѣ, și reșia relișioasѣ нѣskîndѣ. Fșrtșnele lorș fșrѣ diferite ka și prinçipiele lorș.

În Françia, șѣb çelș d'întiiș neamș, reșia barbarѣ are prevaloarea; șѣntș кѣ toate astea кѣteva tentative ale klerșlșii șure а i în-

tipuri caracterale imperială sau caracterale religioase; dar elekcțiunea, în familia regală, ca oare-kare amestecă de ereditate și de ideie religioase, rămâne dominantă.

În Italia, pînă la Ostrogoti, reșia imperială învinșe obiceiurile barbare. Teodoric se declară moștenitor al împăraților. El desigur se citește căineva pe Cassiodore, șire a reknoașce astă karakter al guvernării sale.

În Spania, reșia se pare mai religioasă de cîtă într'alte țări; dar și konciliele Toledo, nu voră zice stăpîne, dar pătore influență, karakterale religioase dominante, daka nu în guvernăle kărată zisă al reșilor visigoti, cehă pătîinș în leșile ce le însușă klerale și în limbașăle pe kare îi face să vorbească.

În Anglia, pînă la Sasoni, moravurile barbare săsistă mai întregi. Regatele entarxiei nu sântă altă ceha de kărtă dominie de bande diferite, avîndă fi-kare kănelă să. Elekcțiunea militară ă mai învederată akolo de kărtă ori șnde. Regatăle Anglo-sasonă ă tînăle cehă mai kredinșiosă al reșiei barbare.

Astă-felă, del'ală V-lea și pînă l'ală VII-lea seklă, totă într'șnă timpă pe kăndă cehle trei feluri de regate se manifestă în faptele șenerale, și șna și alta aș prevaloare,

дѣлѣ импрежурѣ, în diferite state ale Europei.

Kaossul era astă-felă în epoca aceia, în cѣtă nă se pŕtea stabili nimică ȓenerală saă permanintă; mi, din restărnătărnă, în restărnătărnă, ajărnăemă l'ală VIII-lea seklă fărnă ka reĝia să fi lăată năkăiri vre zăă karakteră definitivă.

Pe la mizloklă seklăslăi ală VII-lea, mi kă triămfălă celsă d'ală doilea neamă ală reĝiloră franĝi, evenimentele se ȓeneralisă, se lămăreskă; dărnă kărn se imălineskă pe o treantă mai mare, le înĝeleĝe ĝineva mai bine, aă mai măltă resăltăă. Văĝi vedea într'zăă skărtă sănăĝiă de timăă diferitele reĝie săĝe-dindă-se mi kombăndă-se kă sgomotă.

În momentălă pe kăndă Karlovinĝieniă iea lokălă Merovinĝieniloră, o întoarĝere a reĝiei barbare è visibilă; elekĝisnea se arată eară. Pepin păne să'lă aleagă la Soissons. Kăndă întăii Karlovinĝieniă daă regate fiiloră loră, aă griĝea de a 'i face a fi păimăĝi de ĝei mară ai stateloră pe kară le asemnează; kăndă fakă o imăĝrealeă, voră să fiă sankĝionateă în adănanĝele naĝionale. Într'zăă kăvintă, păinĝinălă elektivă, săb forma aĝentăriă populare, reiea oare-kare realitate. V'adăĝeĝi a minte kă avenimentălă dinastiei karlovinĝiene fă ka o invăisăne noăă a ĝermaniloră în oĝidentălă Europei, mi readăse oare-kare zărnă din an-

ticele lorǎ instituciuni, din anticele lorǎ mo-
ravuri.

Totǎ intr'unǎ timpǎ vedemǎ principialex
religioux introdusind-se mai lǎmuriu în re-
giu, mi jukundǎ intr'insa unǎ rolǎ mai mare.
Pepin   rekunoscutǎ mi sakratǎ de papa; are
treburiu de sankciunea religioasǎ; asta   p -
tere mare, mi o kastǎ. Karolǎ celǎ Mare are
aceia-mi grije; regia religioasǎ se desvoaltǎ.
K  toate acestea, sub Karolǎ celǎ Mare, n 
dominǎ astǎ karakterǎ intr'insa; regia impe-
rialǎ   invederatǎ aceia pe kare Karolǎ celǎ
Mare adintǎ a o reinvia. De mi se aliazǎ k 
klerulǎ, els ilǎ intrebunueazǎ, mi asta n lǎ
ompresce de a'lǎ avea drentǎ instrumentǎ. Ideia
unei mare statǎ, a unei mari unit u politice,
invierea Imperiului romanǎ,   ideia favoritǎ,
visulǎ lui Karolǎ celǎ Mare.

Moare: Louis le D bonnaire i  rmeazǎ.
N    nimini kare s  n  său ce karakterǎ re-
vestesce pentr' unǎ momentǎ p terea regalǎ;
regele kade   m nile klerului, kare ilǎ ven-
s r, ilǎ depune, ilǎ restabilesce, ilǎ g vern ;
regia religioasǎ subordinatǎ se pare a fi a-
proape de a se stabili.

Ast felǎ, din mezilǎ sekulului alǎ VIII-lea
k tre celǎ d'alǎ IX-lea diversitatea celorǎ trei

felsri de reþie se manifestã în elemente considerabile, reamroniate, lãmãrite.

Dãpã moartea lãi Louis le Dãbonnaire, în disoluþiunea în kare kade Европа, cele trei felãri de reþie desparã þeþinã kãte þeþinã într'ũnã modã egalã; totãlã se konfãndã. Dãpã kãtã-va timpã, kãndã reþimãlã feodalã a avãtã prevaloarea, o a patra reþiã se înfãþimeazã, diferitã de toate acelea pe karã le amã vãzãtã pîn' akãm: asta è reþia feodalã. Ea è înkãrkatã, mi foarte grea de definitã. S'a zisã kã reþele, în reþimãlã feodalã, era sãzeranãlã sãzeranilorã, seniorãlã seniorilorã; kã þinea prin nisce legãminte asigurate, din gradã în gradã, de soþietatea întreagã, mi kã kiãmãndã împrejãrãlã sãã vasaliã seã, dãp' aþeia pe vasaliã vasaliilorã seã, mi ama mãi inkolo, kiãma totã poporãlã mi se arãta kã adevãratã reþe. Nã potã nega kã aþeasta nã è teoria reþieiã feodale; dar è o kãratã teoriã, kare n'a gãvernãtã niãi o datã fãntele. Astã înfãþinã þeneralã a reþelãi prin kalea zneiã organisãriã ierarþice, a-ste legãminte karã zneskã reþia kã soþietatea feodalã întreagã, sãntã nisce vise de þãbliãistã. În fãntã, þea mãi mare parte din senioriã feodalã era, în aþea epokã, kã totãlã neatãrãnaã de reþiã; zãã mare nãmãrã abia o kãnosþea din nãme, mi n'avea niãi de kãm sãã

era în epoka ayeia într'unŝ desordinŝ de spaï-mŝ, prada ŝnorŝ violinŝe kontinŝe. Sire a se lŝpta în kontr' ayeitei stŝri denŝnŝe, sire a mai pŝne mŝna pe vre o regŝlŝ, pe vre o ŝ-nitate, soŝietatea n'avea în sine niŝi ŝnŝ miz-lokŝ. Instiŝtiŝiunile feŝdale, ayeite parlamente ale baronilorŝ ayeite kŝrŝi senioriale, toate aste forme sŝb karï, în timpi modernï, a fostŝ înŝŝiŝmatŝ feŝdalitatea ka ŝnŝ reŝimŝ sistematikŝ mi ordinatŝ, totŝlŝ ayeita era fŝrŝ realitate, fŝrŝ pŝtere; nŝ era nimikŝ akolo kare sŝ prinviŝ întrŝ a restabili pŝŝinŝ ordinŝ, pŝŝinŝ ŝrentate; astŝ-felŝ în kŝtŝ în mizlokŝlŝ desolaŝiŝniï soŝiale, nŝ ŝvia ŝineva la ŝine s'alerŝe ka sŝ i reparŝ o mare nedrentate, ka sŝ remedie ŝnŝ rŝŝ mare, ka sŝ konstitsŝ ŝnŝ statŝ. Nŝmele de reŝe remŝnea; ŝnŝ seniorŝ ilŝ pŝrta; ŝniï se îndrenta la dïnsŝlŝ. Diferitele titŝle sŝb karï se înŝŝiŝmease pïn' aŝi reŝia, de mi nŝ eserŝita ŝnŝ mare imperiŝ, era însŝ de faŝlŝ la mŝlte smirite; le reaŝla ŝineva în ŝuele imprejŝrŝri. Se întimŝlŝ kŝ, sire a se reŝrima o violinŝ skandaloaŝ, sire a se restabili pŝŝinŝ ordinŝ într'unŝ lokŝ vecinŝ kŝ lokŝinŝa reŝelŝi, sire a se termina o ŝeartŝ kare ŝinea de mŝltŝ, lŝmea alerga la dïnsŝlŝ; elŝ fŝ kiŝmatŝ a interveni în niŝe afayerï karï nŝ era direktŝ ale sale, a interveni ka protek-

torș alș ordiniî pșbliče, ka arbitruș, ka îndreptătorș alș nedreptăđirilorș. Aștoritatea moralaș kare remșnea nșmelși sșș i atrase pșđinș kște pșđinș pșterea.

Astș-felș è karakterșlș ne kare reșia în-șepe a'łș lșa sșb Louis le Gros și sșb administrarea lși Suger. Pentruș întșia oaruș vede șineva, de și prea nekomplektș, de și prea slabș, de și prea înkșrkatș, dar totș vede șineva în spirite ideia șnei pșteriș pșbliče, stre-înș de pșterile lokale kari posedș soșietatea, kișmatș ka sș fakș dreptate șelorș șe nu o potș kșșșta prin mizloașe ordinare, kapabile de a pșne ordinea, de a o komanda șelș pșđinș; ideia șnei mașistratșre mari, alș kșșșia karakterș esenșialș este de a manșine saș de a restabili pașea, de a protekta ne șei slabi, de a pronșșđa în șnele diferinte șe nimini nu le a pștșșș termina. Astș karakterș è kș totșlș noș sșb kare, înșenindș del'alș XII-lea sekșlș, se înșđșșșeazș reșia în Eșropa, și mai vșrtosș în Franșia. Dar nu și eserșitș imperișlș niș ka reșitș barbarș, niș ka reșitș relișioasș, niș ka reșitș imperialș; pșterea è mșđșinitș, nekomplektș, așidentalș, o pștere oarekșm (nu kșnoskș o espreșșșne mai esaktș) de mare jșde de pașe alș șerei.

Asta è adevșrata orișine a reșiei moder-

ne; asta è prinçinişlă ei vitală, ka sʼ zikă аша, ачела че sʼ a desvoltată în kərsəşlă karierei sale, mi nə mə îndoeskă a o ziche, asta è kare i a fьkəştə fərtəna. Se vede репərîndă, în diferitele епоचे ale istoriei, diferitele karaktere ale реңiei; se vădă diferitele реңie ne karî le am deskrisă черкəндə-se kəndă şna mi kəndă alta a reləşa preponderinđa. Astă-felă klerşlă a predikată totă dʼaşna реңia reliđioasă; îşriskonsəşlđii aă ləkrată întrə a reinvia реңia imperială; şintilomii aă fi voită şne-orî a renoşii реңia elektivă, saă a manđine реңia feşdală. Şii nə nəmaî klerşlă, îşriskonsəşlđii mi nobilimea aă черkată a fache sʼ domine kətare saă kətare karakteră în реңiă; însă-mi ea le a fьkəştə ne toate a servi întrə mərireă pəterii sale; реңii sʼ aă infьşđimată kəndă ka delegađii aî lăi Dəşnezeă, kəndă ka mosçenitorî aî imperatoriloră, saă ka çei dʼintiiă şintilomî din џарă, dəşпă treşinđă saă dəşпă anlekarea momentəşlă; sʼ aă folosită ne neleşite de аçeste titşle diferite, dar niçi şnelă niçi altşlă nʼ a fostă adevəratşlă stilă aă реңiei moderne, sorşinta infьşinđei sale preponderinte. Ea è, o реnetă, ka o depositariă mi protektoare a ordinii пəbliçe, a dreпţđii çenerale, a interesşlăi koməşă; mi nəmaî səş trəşşrele şnei marî maşistrarşre, çentrə mi legşmintă aă souie-

tănuii, s'a arătată în okii popoarelor, mi mi a apropiată pătrea loră priimindă-le adesiunea.

Vezi vedea kă, kă kă tă vomi înainta, astă karakteră ală reșiei eșroneane moderne, kare înțene, o reșetă, l'ală XII-lea sekă lă, sșb dominarea lăi Louis le Gros, se întăresče, se desvoaltă mi devine pînă în țele din șmă, ka să zikă așă, fisionomia sa politikă. Printr'aceasta a kontribșită reșia l'ăestă mare reșștată țe karakterișă astă-ză soșietășile eșroneane, la redșțerea tătșloră elementeloră soșiale în doșă, gșvernă lă mi țara.

Astă-felă, domniloră, la esploziunea kășșiadeloră, Eșrona a intrată în kalea țe kăta să kondă kă la starea sa aktșală; așă văzștă reșia lăndă rolă lă ne kare kăta să lă joače într'astă mare transformare. Vomi șșdia în adșnarea noastră fițoare diferițele țerkă rī de organizare politikă fă kște, del'ală XII-lea sekă lă pînă l'ală XVI-lea, șșre a regă la mi a manșine ordinea lă kă rīloră kare era aproape de peire. Vomi konsidera silinșele feșdalitășii, ale Biseriței, ale komșneloră kiară, șșre a konșitși soșietatea dșnă pīnșinșele sale antice, sșb formele sale pīmitive, mi așă rīndă se astă-felă înse-le în kontra matamorfoșii țenerale țe se țepara.

1811, le 20 Mars, le 21 Mars, le 22 Mars, le 23 Mars, le 24 Mars, le 25 Mars, le 26 Mars, le 27 Mars, le 28 Mars, le 29 Mars, le 30 Mars, le 31 Mars, le 1er Avril, le 2er Avril, le 3er Avril, le 4er Avril, le 5er Avril, le 6er Avril, le 7er Avril, le 8er Avril, le 9er Avril, le 10er Avril, le 11er Avril, le 12er Avril, le 13er Avril, le 14er Avril, le 15er Avril, le 16er Avril, le 17er Avril, le 18er Avril, le 19er Avril, le 20er Avril, le 21er Avril, le 22er Avril, le 23er Avril, le 24er Avril, le 25er Avril, le 26er Avril, le 27er Avril, le 28er Avril, le 29er Avril, le 30er Avril, le 1er Mai, le 2er Mai, le 3er Mai, le 4er Mai, le 5er Mai, le 6er Mai, le 7er Mai, le 8er Mai, le 9er Mai, le 10er Mai, le 11er Mai, le 12er Mai, le 13er Mai, le 14er Mai, le 15er Mai, le 16er Mai, le 17er Mai, le 18er Mai, le 19er Mai, le 20er Mai, le 21er Mai, le 22er Mai, le 23er Mai, le 24er Mai, le 25er Mai, le 26er Mai, le 27er Mai, le 28er Mai, le 29er Mai, le 30er Mai, le 31er Mai, le 1er Juin, le 2er Juin, le 3er Juin, le 4er Juin, le 5er Juin, le 6er Juin, le 7er Juin, le 8er Juin, le 9er Juin, le 10er Juin, le 11er Juin, le 12er Juin, le 13er Juin, le 14er Juin, le 15er Juin, le 16er Juin, le 17er Juin, le 18er Juin, le 19er Juin, le 20er Juin, le 21er Juin, le 22er Juin, le 23er Juin, le 24er Juin, le 25er Juin, le 26er Juin, le 27er Juin, le 28er Juin, le 29er Juin, le 30er Juin, le 1er Juillet, le 2er Juillet, le 3er Juillet, le 4er Juillet, le 5er Juillet, le 6er Juillet, le 7er Juillet, le 8er Juillet, le 9er Juillet, le 10er Juillet, le 11er Juillet, le 12er Juillet, le 13er Juillet, le 14er Juillet, le 15er Juillet, le 16er Juillet, le 17er Juillet, le 18er Juillet, le 19er Juillet, le 20er Juillet, le 21er Juillet, le 22er Juillet, le 23er Juillet, le 24er Juillet, le 25er Juillet, le 26er Juillet, le 27er Juillet, le 28er Juillet, le 29er Juillet, le 30er Juillet, le 31er Juillet, le 1er Aout, le 2er Aout, le 3er Aout, le 4er Aout, le 5er Aout, le 6er Aout, le 7er Aout, le 8er Aout, le 9er Aout, le 10er Aout, le 11er Aout, le 12er Aout, le 13er Aout, le 14er Aout, le 15er Aout, le 16er Aout, le 17er Aout, le 18er Aout, le 19er Aout, le 20er Aout, le 21er Aout, le 22er Aout, le 23er Aout, le 24er Aout, le 25er Aout, le 26er Aout, le 27er Aout, le 28er Aout, le 29er Aout, le 30er Aout, le 31er Aout, le 1er Septembre, le 2er Septembre, le 3er Septembre, le 4er Septembre, le 5er Septembre, le 6er Septembre, le 7er Septembre, le 8er Septembre, le 9er Septembre, le 10er Septembre, le 11er Septembre, le 12er Septembre, le 13er Septembre, le 14er Septembre, le 15er Septembre, le 16er Septembre, le 17er Septembre, le 18er Septembre, le 19er Septembre, le 20er Septembre, le 21er Septembre, le 22er Septembre, le 23er Septembre, le 24er Septembre, le 25er Septembre, le 26er Septembre, le 27er Septembre, le 28er Septembre, le 29er Septembre, le 30er Septembre, le 1er Octobre, le 2er Octobre, le 3er Octobre, le 4er Octobre, le 5er Octobre, le 6er Octobre, le 7er Octobre, le 8er Octobre, le 9er Octobre, le 10er Octobre, le 11er Octobre, le 12er Octobre, le 13er Octobre, le 14er Octobre, le 15er Octobre, le 16er Octobre, le 17er Octobre, le 18er Octobre, le 19er Octobre, le 20er Octobre, le 21er Octobre, le 22er Octobre, le 23er Octobre, le 24er Octobre, le 25er Octobre, le 26er Octobre, le 27er Octobre, le 28er Octobre, le 29er Octobre, le 30er Octobre, le 31er Octobre, le 1er Novembre, le 2er Novembre, le 3er Novembre, le 4er Novembre, le 5er Novembre, le 6er Novembre, le 7er Novembre, le 8er Novembre, le 9er Novembre, le 10er Novembre, le 11er Novembre, le 12er Novembre, le 13er Novembre, le 14er Novembre, le 15er Novembre, le 16er Novembre, le 17er Novembre, le 18er Novembre, le 19er Novembre, le 20er Novembre, le 21er Novembre, le 22er Novembre, le 23er Novembre, le 24er Novembre, le 25er Novembre, le 26er Novembre, le 27er Novembre, le 28er Novembre, le 29er Novembre, le 30er Novembre, le 1er Decembre, le 2er Decembre, le 3er Decembre, le 4er Decembre, le 5er Decembre, le 6er Decembre, le 7er Decembre, le 8er Decembre, le 9er Decembre, le 10er Decembre, le 11er Decembre, le 12er Decembre, le 13er Decembre, le 14er Decembre, le 15er Decembre, le 16er Decembre, le 17er Decembre, le 18er Decembre, le 19er Decembre, le 20er Decembre, le 21er Decembre, le 22er Decembre, le 23er Decembre, le 24er Decembre, le 25er Decembre, le 26er Decembre, le 27er Decembre, le 28er Decembre, le 29er Decembre, le 30er Decembre, le 31er Decembre.